

Samorząd Województwa Mazowieckiego

*Strategia Rozwoju
Województwa Mazowieckiego
do roku 2020
(aktualizacja)*

Warszawa, maj 2006

Zespół ds. aktualizacji Strategii:

Tomasz Sieradz - Członek Zarządu Województwa Mazowieckiego, Przewodniczący Zespołu
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki – Dyrektor Mazowieckiego Biura Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego, Zastępca Przewodniczącego Zespołu

Albert Borowski -	Dyrektor Departamentu Funduszy Strukturalnych i Pomocowych
Magdalena Flis – Lichota –	Dyrektor Kancelarii Marszałka
Danuta Janusz -	Dyrektor Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej
Joanna Kazimierska -	Dyrektor Departamentu Kultury, Promocji i Turystyki
Małgorzata Krzyżanowska –	Dyrektor Departamentu Ochrony Środowiska
Jan Kukułka -	Dyrektor Departamentu Strategii i Rozwoju Regionalnego
Ewa Łagońska -	Dyrektor Departamentu Zdrowia i Polityki Społecznej
Krzysztof Łaptaszyński -	Zastępca Dyrektora Departamentu Organizacji i Nadzoru
Ireneusz Majcher -	Dyrektor Departamentu Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich
Urszula Elżbieta Martynowicz -	Dyrektor Departamentu Edukacji Publicznej i Sportu
Teresa Materek -	Dyrektor Mazowieckiego Zarządu Dróg Wojewódzkich
Krzysztof Mączewski –	Geodeta Województwa Mazowieckiego
Jerzy Nasiadko -	Dyrektor Wojewódzkiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych
Janusz Ulatowski -	Dyrektor Departamentu Nieruchomości i Infrastruktury
Małgorzata Więckowska -	Zastępca Dyrektora Departamentu Skarbu i Finansów
Tadeusz Zajac -	Dyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy

Opracowano w Mazowieckim Biurze Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego pod kierunkiem prof. dr hab. Zbigniewa Strzeleckiego

przez Zespół w składzie:

Bartłomiej Kolipiński (kierujący Zespołem)

Monika Kordek (koordynacja prac)

dr Dariusz Piotrowski

Tomasz Sałański

Romuald Kosiński

współpraca:

Ewa Baranowska

dr Stefan Białczak

Kazimiera Denkiewicz

Antoni Holcel

Elżbieta Jaglak

Teresa Oklińska

Małgorzata Rogowiec

Honorata Siemińska

Tomasz Sławiński

Anna Słonecka

Grażyna Sokołow

Alicja Szeliga

Bronisław Trzaska

Alina Ziółkowska

Konsultacja naukowa:

dr Jan Borkowski, dr Maciej Borsa, mgr inż. Stanisław Furman, dr Mirosław Grochowski,
prof. dr hab. Andrzej Karpiński, prof. dr hab. Antoni Kukliński, prof. dr hab. Adam Kurzynowski,
prof. dr hab. Bogdan Ney, dr Alina Potrykowska, dr Zbigniew Ptasiewicz, prof. dr hab. Andrzej Stasiak,
prof. dr Wojciech Suchorzewski, prof. dr hab. Małgorzata Sulmicka, prof. dr hab. Roman Szul,
dr hab. Barbara Szulczewska, dr Andrzej Wilk, prof. dr hab. Elżbieta Wysocka

Dokument uchwalony na posiedzeniu Sejmiku Województwa Mazowieckiego w dniu 29 maja 2006 r.

Spis treści

Wprowadzenie	3
1. Założenia organizacyjno – metodyczne	5
2. Społeczno-gospodarcze cechy regionu	8
3. Bilans strategiczny regionu	14
4. Zamierzenia strategiczne	21
4.1. Scenariusze rozwoju województwa mazowieckiego	21
4.2. Układ i struktura celów Strategii	30
4.3. Wizja	33
4.4. Misja i cele rozwoju regionu	34
5. Uwarunkowania realizacyjne Strategii	61
6. System i wskaźniki monitorowania Strategii	69
Aneks	75
1. Uwarunkowania rozwoju województwa	77
1.1. Wewnętrzne uwarunkowania rozwoju	77
1.2. Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju	116
2. Współpraca międzyregionalna	148
3. Analiza wybranych regionalnych i krajowych dokumentów strategicznych i programowych	151
4. Wiodące na Mazowszu dziedziny nauki i kierunki badań	157
5. Zestawienie wskaźników monitorowania	160
6. Słowniczek terminów i skrótów	171

Wprowadzenie

Programowanie rozwoju jest jednym z najważniejszych zadań, jakie ustawowo zostały przypisane samorządowi województwa. Jego powinnością jest bowiem opracowanie strategii rozwoju województwa, stanowiącej główne narzędzie polityki regionalnej. Strategia konstytuuje działania podejmowane przez władze województwa, a jej zakres w istotny sposób determinuje procesy rozwojowe regionu. Jest też ważnym punktem odniesienia dla powstających na poziomie województwa dokumentów programowych i planistycznych, w tym regionalnego programu operacyjnego, strategii sektorowych, programów, planów i działań.

Dotychczasowa Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego, stanowiąca spójną koncepcję działań na rzecz długotrwałego rozwoju regionu, została uchwalona w 2001 roku. Określiła w sposób kompleksowy kierunki i cele rozwoju Mazowsza w perspektywie 10 - 15 lat. Strategia została przyjęta z założeniem, że jej realizacja będzie stale monitorowana w ramach ciągłego procesu planowania strategicznego, a jej treść w miarę potrzeb aktualizowana.

Pięć lat, które minęły od czasu uchwalenia Strategii, to okres zbyt krótki do przeprowadzenia zmian strukturalnych w regionie, w stopniu skutkującym dezaktualizacją strategicznych celów rozwoju. Jednak w minionym pięcioleciu nastąpiły tak zasadnicze zmiany zewnętrznych uwarunkowań rozwoju regionalnego, wynikające głównie z przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, że potrzeba aktualizacji strategii wojewódzkich stała się oczywistością. Fakt członkostwa w UE implikuje bowiem zmianę miejsca Polski na arenie międzynarodowej. Niesie on ze sobą także zmianę dotychczasowych zasad polityki regionalnej kraju i województwa. Stymuluje również do poszukiwania rozwiązań ukierunkowanych na wykorzystanie funduszy unijnych w kreowaniu rozwoju regionalnego, z uwzględnieniem zasad programowania, wynikających z polityki spójności UE.

Wśród czynników uzasadniających podjęcie aktualizacji obecnej strategii rozwoju regionalnego należy wymienić potrzebę uwzględnienia aktualnej wiedzy o uwarunkowaniach rozwoju regionalnego, zgromadzonej w przyjętych i uchwalonych w ostatnich latach dokumentach programowych oraz w opracowaniach prognostyczno - analitycznych. Należy tu wymienić m.in. priorytety odnowionej Strategii Lizbońskiej, Strategiczne Wytyczne Wspólnoty (2007-2013), stanowiące istotny europejski kontekst polityki regionalnej.

Zasady polityki regionalnej Unii Europejskiej na lata 2007-2013 determinują także procesy programowania na poziomie krajowym. Powstające na szczeblu rządowym dokumenty stwarzają nowy ważny układ odniesienia dla programowania rozwoju województw. Dlatego też aktualizując Strategię starano się zachować jak najpełniejszą jej spójność z kierunkami strategicznymi, określonymi w dokumentach wspólnotowych i rządowych. Dzięki czemu jej treść wpisuje się w opracowane przez rząd Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 (wstępny projekt) oraz założenia ramowe Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015.

Ponadto ważny kontekst dla polityki regionalnej, a zwłaszcza zakresu Strategii, wyznaczają narodowe strategie sektorowe, wojewódzkie dokumenty planistyczne, takie jak plan zagospodarowania przestrzennego, czy program ochrony środowiska.

Ważną przesłanką do podjęcia prac weryfikujących strategię rozwoju województwa jest zapowiedź dalszej decentralizacji programowania rozwoju regionalnego. Dotychczasowy Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego zostanie zastąpiony 16 regionalnymi programami operacyjnymi. Tym samym wzrośnie ranga strategii wojewódzkiej, gdyż stanie się ona bezpośrednią podstawą do projektowania działań operacyjnych. Oznacza to, że jej zapisy będą musiały w większym stopniu uwzględniać uwarunkowania realizacyjne.

Uwzględniając powyższe przesłanki, a także chcąc sprostać wyzwaniom cywilizacyjnym u progu XXI wieku, a zwłaszcza postępującej globalizacji, nasilającej się konkurencji, informatyzacji wielu sfer życia i rozwoju wiedzy władze województwa mazowieckiego podjęły w dniu 8 lutego 2005 r. decyzję o przystąpieniu do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego. Niniejszy dokument jest efektem tych prac i zawiera nową długofalową wizję rozwoju regionu i społeczności Mazowsza.

1. Założenia organizacyjno – metodyczne

Prace nad aktualizacją Strategii przebiegały zgodnie z założeniami metodycznymi planowania strategicznego oraz z uwzględnieniem wymogów ustawowych – według następującej sekwencji działań:

1. Punktem wyjścia prac nad aktualizacją dotychczasowej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego było wykonanie przez Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego opracowania pt. „Ocena realizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego – Raport”¹. Zawiera ono wnioski potwierdzające potrzebę weryfikacji dotychczasowych celów i priorytetów rozwoju województwa, a także rekomendacje dotyczące zakresu proponowanych zmian i uzupełnień. Przeprowadzone analizy potwierdziły, że rozwój województwa nie przebiega zgodnie z założonym scenariuszem policentrycznego i zrównoważonego rozwoju.
2. Na podstawie tej oceny władze województwa podjęły formalne decyzje o przystąpieniu do aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa z 2001 r.², określając jednocześnie zakres, tryb i harmonogram tych prac. Przyjęto m.in., że:
  - podstawę merytoryczną aktualizacji stanowić będzie ocena realizacji dotychczasowej Strategii oraz ustalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa;
  - prace będą prowadzone zgodnie z metodologią regionalnego programowania strategicznego, ze szczególnym uwzględnieniem konsultacji społecznych i eksperckich;
  - prace będą przebiegały etapowo, z wyróżnieniem etapu założeń aktualizacji i projektu dokumentu;
  - koordynację prac będzie prowadziło Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego.
3. Pan Adam Struzik Marszałek Województwa Mazowieckiego powołał Zespół³ do spraw aktualizacji strategii, pod przewodnictwem Pana Tomasza Sieradza, członka Zarządu Województwa. W jego skład weszli dyrektorzy departamentów Urzędu Marszałkowskiego i innych jednostek samorządu województwa. Zadaniem Zespołu było przygotowanie założeń aktualizacji Strategii i projektu dokumentu końcowego. Przyjęto, że Zespół będzie realizował swoje zadania przy pomocy zespołów zadaniowych, z udziałem ekspertów, konsultantów i partnerów społecznych.
4. W marcu 2005 r. przyjęto „Założenia Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego”⁴. Dokument ten został zaopiniowany przez ekspertów Wojewódzkiej Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej. Spełniając wymóg ustawy *Założenia* poddano także konsultacjom społecznym⁵, które zapoczątkowało I Forum Mazowieckie.
5. Na podstawie *Założeń*, opinii ekspertów oraz wyników konsultacji społecznych w Mazowieckim Biurze Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego opracowano

¹ Informacja o wynikach oceny i ewaluacji Strategii była przedmiotem posiedzenia Zarządu Województwa Mazowieckiego w dniu 26 stycznia 2005 r.

² Na mocy uchwały Nr 183/167/05 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 8 lutego 2005 r. w sprawie podjęcia prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego oraz uchwały Nr 32/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 marca 2005 r. w sprawie zasad, trybu i harmonogramu prac nad aktualizacją Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

³ Zarządzenie Nr 201/05 Marszałka Województwa Mazowieckiego z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie powołania zespołu do spraw aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

⁴ Przyjęte uchwałą Nr 480/177/05 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 29 marca 2005 r. w sprawie przyjęcia Założeń Aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

⁵ Odpowiednio do treści art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590, z późn. zm.).

niniejszy projekt zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020. W pracach nad jego ostateczną redakcją wykorzystano spostrzeżenia, sugestie i uwagi zgłoszone w trakcie konsultacji. Obejmowały one spotkania seminaryjne, dyskusje środowiskowe, kontakty korespondencyjne, e-mailowe i bezpośrednie. Dążąc do jak najszerzego konsensusu w wyznaczeniu strategicznego kierunku rozwoju Mazowsza oraz ram polityki wewnątrzregionalnej nawiązano współpracę z określonymi ustawowo partnerami społecznymi⁶. Dopełnieniem społecznej dyskusji nad kształtem Strategii były opinie licznego grona ekspertów, które przyczyniły się do merytorycznego uporządkowania tekstu dokumentu strategicznego oraz osiągnięcia jego poprawności metodologicznej.

6. Ostatnim etapem prac nad aktualizacją Strategii było sporządzenie, zgodnie z wymogami ustawy Prawo ochrony środowiska⁷, prognozy oddziaływania na środowisko przyrodnicze projektu Strategii.

Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego wyznacza perspektywę rozwoju regionu do 2020 r. Obejmuje także działania, które będą współfinansowane ze środków krajowych i funduszy strukturalnych UE w okresie programowania 2007-2013 oraz w kolejnej perspektywie.

Opracowany dokument w zasadniczej swej części zawiera:

- ogólną charakterystykę społeczno-gospodarczą regionu,
- bilans strategiczny (analiza SWOT),
- propozycję zamierzeń strategicznych, w tym opracowane scenariusze długofalowego rozwoju regionu (realistyczny, optymistyczny i pesymistyczny) oraz skonkretyzowaną wizję i misję, a także cele strategiczne, cele pośrednie i kierunki działań,
- uwarunkowania realizacyjne,
- system monitorowania.

W aneksie, stanowiącym uzupełnienie głównej części dokumentu Strategii zawarto analizę wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań rozwoju Mazowsza oraz scharakteryzowano płaszczyzny współpracy międzyregionalnej. Wyszczególniono także najważniejsze strategiczne krajowe i regionalne dokumenty programowe. Ponadto wskazano także dziedziny nauki i kierunki badań kluczowe dla rozwoju regionu, scharakteryzowano również wskaźniki monitorowania Strategii oraz opracowano słowniczek pojęć i skrótów używanych w treści dokumentu.

Myślą przewodnią, jaka przyświecała tworzeniu *Strategii*, było takie określenie przyszłej wizji i kierunków rozwoju Mazowsza, aby mogły się w nią wpisać wszystkie podmioty realizujące bezpośrednio lub pośrednio zapisy *Strategii*, bądź znajdujące się w polu jej oddziaływania, przede wszystkim mieszkańcy naszego regionu. W drodze konsensusu społecznego, w oparciu o realistyczny scenariusz rozwoju, wypracowano i uzyskano legitymizację nowej projekcji rozwoju Mazowsza - regionu konkurencyjnego w układzie europejskim i globalnym. To perspektywiczne podejście zakłada realizację trzech celów strategicznych w zakresie: budowy społeczeństwa informacyjnego i poprawy jakości życia mieszkańców województwa, zwiększenia konkurencyjności regionu w układzie międzynarodowym, poprawy spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu w ramach zrównoważonego rozwoju.

Mając świadomość, iż głównym atutem naszego regionu w XXI będzie potencjał społeczny, gospodarczy i jego centralne położenie ze stolicą w Warszawie przyjęto, iż

⁶ Obwieszczenie Marszałka Województwa Mazowieckiego z dnia 20 maja 2005 r. o przystąpieniu do opracowania zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego oraz Zawiadomienie Marszałka Województwa Mazowieckiego z dnia 23 września 2005 r. o sporządzeniu projektu zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego, skierowanego do konsultacji społecznych.

⁷ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r., Nr 62, poz. 627, z późn. zm.).

podejmowane w regionie działania, a co się z tym wiąże inwestycje, powinny być ukierunkowane na:

- rozwój kapitału społecznego, w tym zwłaszcza rozwój społeczeństwa informacyjnego,
- wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki,
- stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy,
- aktywizację i modernizację obszarów pozametropolitalnych,
- rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu.

Powyższe cele pośrednie i przyporządkowane im kierunki działań tworzą spójną koncepcję strategiczną dla realistycznego, pożądanego scenariusza rozwoju Mazowsza, wzbogaconą o alternatywne rozwiązania planistyczne w przypadku scenariuszy skrajnych.

Biorąc pod uwagę 15 - letni horyzont czasowy *Strategii* oraz złożoność zjawisk społeczno - gospodarczych oraz uwarunkowań makroekonomicznych i geopolitycznych, dopuszcza się możliwość modyfikacji zapisów *Strategii*, po uprzednio dokonanej ewaluacji jej realizacji i analizach diagnostyczno – prospektywnych sytuacji społeczno-gospodarczej regionu.

2. Społeczno-gospodarcze cechy regionu

Województwo mazowieckie położone jest w środkowo-wschodniej części Polski. Graniczy z województwami: łódzkim, kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubelskim i świętokrzyskim. Zajmuje obszar – 35,6 tys. km², na którym mieszka – 5,08 mln osób. Jest największym i najludniejszym województwem w kraju, co stanowi odpowiednio 13,5 oraz 11,4% udziału w skali kraju.

Jest regionem aktywnego rozwoju gospodarczego i silnie postępującej urbanizacji. Charakteryzuje się też najwyższym poziomem zamożności ludności oraz najniższym poziomem bezrobocia. Jest to zarazem województwo o największych w Polsce przestrzennych dysproporcjach rozwoju społeczno-gospodarczego.

Sfera gospodarcza

Województwo mazowieckie pod względem poziomu **rozwoju gospodarczego** jest przodującym regionem w Polsce, wytwarzając ponad 1/5 ogólnokrajowego PKB. Ma również najlepiej rozwiniętą przedsiębiorczość przy tendencji wzrostowej, której jednak nie towarzyszy adekwatny przyrost zatrudnienia, zwłaszcza w sektorze MSP.

Mazowsze należy do trzech najatrakcyjniejszych dla inwestorów regionów w Polsce⁸. Odnotowuje się tu najwięcej inwestycji przedsiębiorstw rodzimych (1/3 nakładów krajowych), a także największą aktywność podmiotów zagranicznych.

Województwo, głównie za sprawą dynamicznie rozwijającej się stolicy, posiada względnie nowoczesną strukturę gospodarki. Szybko rozwijają się tutaj nowoczesne i innowacyjne branże z zakresu usług oraz przemysłu. Szybciej niż w kraju rosną w województwie nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle. Mazowsze przoduje w zakresie innowacyjności koncentrując (w szczególności Warszawa) ok. 1/3 potencjału krajowego jednostek badawczo-rozwojowych i pracujących w nich kadr. Ponad dwukrotnie większy niż średnio w kraju jest udział nakładów ponoszonych na sferę B+R w PKB. Pochodzą one jednak głównie ze źródeł budżetowych (w ponad 60%), odwrotnie niż w krajach UE, co jest istotną przyczyną stosunkowo słabej współpracy sektora B+R z gospodarką Mazowsza.

Szczególną pozycję w gospodarce województwa mazowieckiego zajmuje **rolnictwo**. Użytki rolne stanowią 2/3 powierzchni województwa i ponad 13% areалу krajowego, na wsi mieszka ponad 1/3 ludności regionu, a sektor cechuje relatywnie niska produktywność (zaledwie 16% przeciętnej dla wszystkich sektorów), ale większa od przeciętnej w kraju. Udział w wytwarzaniu szeregu surowców (szczególnie owoców, mleka, jaj, ale także ziemniaków i warzyw) jest wyższy niż w krajowym areale użytków rolnych. Korzystna jest zarysowująca się polaryzacja struktury agrarnej. Do podstawowych problemów obszarów wiejskich i rolnictwa Mazowsza należą niekorzystne zjawiska demograficzne – przeludnienie agrarne i proces starzenia się ludności wiejskiej. Udział rolnictwa w ogólnej liczbie pracujących jest zbliżony do średniej krajowej (ok. 16%⁹), lecz w 22 spośród 37 powiatów ziemskich województwa przekracza on 50%, a w 12 nawet 60% (w rozwiniętych krajach UE odsetek ten wyrażany jest z reguły liczbą jednocyfrową). Zjawiska te – w połączeniu z relatywnie niskim poziomem wykształcenia ludności wiejskiej i ubogim pozarolniczym rynkiem pracy na obszarach pozametropolitalnych, przy słabości ich endogenicznych

⁸ Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2005” – pod redakcją T. Kalinowskiego, Gdańsk 2005.

⁹ Przy uwzględnieniu pracujących na własne potrzeby (wyłącznie lub głównie) wskaźnik ten sięga 26%.

czynników rozwoju (zwłaszcza kapitałowych) – stanowią barierę koniecznych procesów adaptacyjno-restrukturyzacyjnych na obszarach wiejskich Mazowsza.

We współczesnej gospodarce coraz istotniejszym źródłem dochodów i czynnikiem wywołującym efekt synergii staje się **turystyka**. Województwo mazowieckie, a szczególnie stolica, odgrywa ważną rolę jako miejsce docelowe i główny krajowy ośrodek rozrządowy turystyki zagranicznej (około 1/5 przyjeżdżających, a także korzystających z noclegów w naszym kraju). Związane jest to z lokalizacją lotniska międzynarodowego oraz węzła kolejowego, skupiającego połączenia międzynarodowe i będącego dobrym punktem przesiadkowym. W ostatnich latach na Mazowszu obserwuje się sukcesywny wzrost miejsc noclegowych oraz hoteli, moteli i pensjonatów o wyższym standardzie, jednak ich udział w potencjale krajowym jest wciąż mniejszy niż w liczbie ludności. Na obszarach o największych walorach wypoczynkowych rozwijają się różne formy turystyki i rekreacji, w tym agroturystyka sprzyjająca wielofunkcyjności obszarów wiejskich oraz turystyka kwalifikowana (rowerowa czy sporty żeglarskie). Dalszy rozwój turystyki i rekreacji na Mazowszu wymaga rozbudowy i modernizacji infrastruktury oraz bazy turystycznej (zwłaszcza hoteli o klasie ekonomicznej), a także odpowiedniej promocji walorów regionu.

Sfera społeczna

Województwo mazowieckie to region o największym **potencjale demograficznym**, liczącym ponad 5 mln osób (13,5% ludności Polski). Procesy demograficzne na Mazowszu w znacznym stopniu kształtowane są przez migracje, gdyż występuje tu ujemny (blisko 3‰) przyrost naturalny, przy czym jego skala jest najwyższa na obszarze metropolitalnym, charakteryzującym się jednocześnie najwyższymi przyrostami ludności, zwłaszcza w wieku produkcyjnym. Jednocześnie ogromna większość pozostałych obszarów notuje spadek zaludnienia, szczególnie wyraźny w strefach peryferyjnych i dotkniętych największym bezrobociem. Groźną tendencją jest spadek urodzeń, a w konsekwencji szybkie (o blisko 13% od 1999 r.) zmniejszanie się ludności w wieku przedprodukcyjnym, czemu towarzyszy systematyczny wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym – szczególnie duży w aglomeracji warszawskiej i powiatach grodzkich.

Ten stan i tendencje będą w dużym stopniu wyznaczały kierunki przeobrażeń demograficznych na Mazowszu. W perspektywie 15 lat nieznacznemu przyrostowi ludności (rzędu 1% i to wyłącznie w podregionie warszawskim, przy czym głównie za sprawą migracji) towarzyszyć będą niekorzystne zmiany strukturalne: zmniejszenie o 20% liczby mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym i wzrost o ponad 40% liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Liczebność osób w wieku produkcyjnym będzie wzrastać w przeciągu najbliższych 5 lat, po czym - zmniejszać, co z jednej strony złagodzi presję na rynek pracy, lecz może powodować szereg perturbacji, zwłaszcza dla systemów zabezpieczenia społecznego.

W województwie mazowieckim pracuje ponad 2 mln osób, co – pomimo spadku wskaźnika zatrudnienia – czyni je jednym z największych regionalnych **rynków pracy** (16% pracujących w Polsce). Charakteryzuje się on równocześnie dość nowoczesną strukturą, bowiem przeważają tu pracujący w usługach (ponad 60%, z tego prawie 3/4 w rynkowych). Jest to jednak głównie „zasługa” Warszawy, gdyż na większości obszarów peryferyjnych dominują pracujący w rolnictwie. Wielkość populacji województwa w połączeniu z dywersyfikacją rozwoju gospodarczego powoduje, że zamieszkuje tu najwięcej bezrobotnych (co 8 bezrobotny w Polsce jest mieszkańcem Mazowsza). Alarmującym zjawiskiem jest rosnąca grupa osób długotrwale pozbawionych pracy, stanowiąca 67% ogólnej liczby bezrobotnych, a jeszcze większa (87%) nie ma prawa do zasiłku. Niepokoi fakt, że bezrobocie dotyka w coraz większym stopniu młodzież, zwłaszcza na wsi oraz osoby posiadające wykształcenie wyższe. Poważnym problemem Mazowsza jest również wysoki,

liczący ponad 42% (w 29 powiatach ponad 50%, a w 12 powiatach ponad 70%), udział w liczbie bezrobotnych ludności wiejskiej, co świadczy o ogromie problemów wsi oraz stwarza groźbę marginalizacji i pauperyzacji jej społeczności. Korzystna tendencja, jaka zarysowała się na mazowieckim rynku pracy w latach 2004-2005 to wzrost zatrudnienia i spadek bezrobocia.

Wielkość **dochodów** przekłada się na jakość życia i możliwość spełnienia aspiracji ludności. Województwo mazowieckie wyróżnia się na tle kraju z jednej strony najwyższym poziomem dochodów (przeciętne miesięczne wynagrodzenie w województwie przewyższa średnią krajową o 28%) i tempem ich przyrostu, a z drugiej największymi dysproporcjami przestrzennymi na korzyść obszaru metropolitalnego i byłych miast wojewódzkich.

Mieszkania i ich standard należą do kategorii najsilniej determinujących warunki życia społeczeństwa. Dostępność do tego dobra jest w województwie niewystarczająca, mimo że wyróżnia się ono w kraju najliczniejszymi zasobami mieszkaniowymi oraz ich mniejszym zagęszczeniem, zwłaszcza w Warszawie i jej sąsiedztwie. Niezadowolający jest też standard wielu mieszkań. Pod względem ich wyposażenia w podstawowe instalacje pozycja Mazowsza znacznie odbiega od lokaty (drugiej), którą daje nasycenie zasobami. Duża część społeczeństwa, w szczególności na obszarach wiejskich, nie posiada dostępu do wodociągu, kanalizacji, gazu sieciowego, centralnego ogrzewania.

Przekształcenia w sferze gospodarczej i dokonujące się przeobrażenia w warstwie kulturowej wywołują zmiany w **szkolnictwie i wykształceniu mieszkańców**. Odsetek osób posiadających wykształcenie wyższe (blisko 14%) i średnie (ponad 30%) przewyższa nieco średnie krajowe, głównie jednak za przyczyną mieszkańców miast, zwłaszcza Warszawy (23% ludności ma wykształcenie wyższe) i ośrodków regionalnych. Procesom edukacyjnym sprzyja dynamiczny rozwój uczelni kształcących na poziomie wyższym, które stanowią blisko 1/4 ogólnej ich liczby w kraju. Przy zdecydowanej dominacji Warszawy wykształcają się uzupełniające centra akademickie na obszarze pozametropolitalnym, co powinno ułatwić dostęp do edukacji młodzieży z obszarów peryferyjnych. Następują również istotne przeobrażenia w strukturze kształcenia.

Czynnikami w istotny sposób wpływającymi na wizerunek regionu i standard jakości życia jego mieszkańców są **instytucje kultury i zasoby dziedzictwa kulturowego**. Mazowsze spełnia w tej dziedzinie rolę szczególną, z uwagi na znaczenie Warszawy, jako centrum kulturalnego o znaczeniu narodowym z wielością wyspecjalizowanych instytucji kultury i rozrywki. W szczególności jest ona największym w kraju ośrodkiem teatralnym, skupiającym ok. 30 placówek. Ważniejsze instytucje teatralne i muzyczne działają ponadto w Płocku i Radomiu. Liczba tych instytucji, a także przedstawień i koncertów w skali województwa zmniejsza się. Na Mazowszu funkcjonuje około 100 muzeów, w większości w Warszawie, ponad 1000 bibliotek o najliczniejszym księgozborze w kraju, a pod względem liczby zarejestrowanych zabytków region zajmuje 4. miejsce w Polsce. Na Mazowszu znajduje się około 130 historycznych miast, a także cenne krajobrazy historyczne. Cenną spuścizną stanowią liczne zabytki sakralne (w tym drewniane) oraz budowle fortyfikacyjne (np. Twierdza Modlin) i przemysłowe (np. fabryka sztuczków Norblina), a także zespoły dworskie i pałacowo-parkowe. Znaczącym elementem środowiska kulturowego są zabytkowe cmentarze i miejsca bitew wyzwoleniczych z różnych okresów historycznych.

Opiekę zdrowotną na Mazowszu cechuje zróżnicowanie rozwoju. Występuje tu największe w kraju nasycenie lekarzami i farmaceutami, natomiast pod względem wyposażenia w łóżka szpitalne województwo lokuje się dopiero na 10. miejscu, co jest skutkiem podejmowanych działań restrukturyzacyjnych w obliczu ograniczeń finansowych. Lokalnie występuje deficyt wyspecjalizowanych usług medycznych oraz pielęgniarek. Nasilające się procesy polaryzacyjne w układzie regionalnym i przekroju społecznym, a także

starzenie się ludności regionu w połączeniu z ewolucją modelu rodziny, powodują wzrost zapotrzebowania na opiekę długotrwałą i paliatywną oraz różne formy pomocy społecznej.

W województwie funkcjonuje ponad 500 różnego typu instytucji i jednostek pomocy społecznej, zatrudniających blisko 13 tys. osób. Wzrasta liczba miejsc w tych placówkach, zwłaszcza w obszarze metropolitalnym. Szczególnego rodzaju problemy powoduje wzrost liczby osób niepełnosprawnych (stanowią już ponad 10% społeczeństwa Mazowsza), zwłaszcza wobec ograniczonego dostępu do rehabilitacji.

W województwie mazowieckim poziom **bezpieczeństwa publicznego** jest nieco gorszy od przeciętnego w Polsce, pomimo znacznie niższego od średniokrajowego tempa przyrostu przestępstw. Cechuje je jeden z najniższych w kraju poziom wykrywalności sprawców (46%, przy 56% średnio w Polsce). Najbardziej zagrożeni przestępczością są mieszkańcy obszaru metropolitalnego oraz obszaru radomskiego z wysokim poziomem bezrobocia.

Przestrzeń i środowisko

Sieć osadniczą województwa tworzy 85 miast, w tym stołeczna Warszawa – ośrodek metropolitalny rangi europejskiej – oraz 4 miasta na prawach powiatu (Płock, Radom, Siedlce i Ostrołęka) spełniające wraz z Ciechanowem funkcje regionalnych ośrodków równoważenia rozwoju. Są to były miasta wojewódzkie, których pozycja została poważnie osłabiona w wyniku reformy terytorialnej kraju, czego wymownym przykładem jest regres demograficzny większości z nich. Funkcje lokalnych ośrodków obsługi pełni 37 miast – siedzib powiatów „ziemskich”, a tkankę osadniczą wypełnia blisko 9 tys. wsi zorganizowanych w 279 gminach i ponad 7 tys. sołectw. Województwo jest zurbanizowane w stopniu nieco wyższym od przeciętnego w Polsce (wskaźnik urbanizacji wynosi odpowiednio 64,7% i 61,6%), przy odmiennej niż w kraju tendencji rosnącej, na którą składa się przyrost ludności w 37 miastach (głównie w obszarze metropolitalnym) oraz ubytek w 48 (przeważnie w podregionach peryferyjnych, w szczególności radomskim). Obszary wiejskie Mazowsza zamieszkuje ponad 1,8 mln osób, których liczba w ostatnim okresie wzrosła o 7 tys., lecz wyłącznie w wyniku tzw. suburbanizacji w strefie bezpośrednich wpływów Warszawy i ośrodków subregionalnych. Na obszarach peryferyjnych trwa szybki proces wyludniania się wsi.

Infrastruktura transportowa i wynikająca z niej dostępność komunikacyjna stanowi mocny atut województwa mazowieckiego, wpływający m.in. na jego wysoką pozycję w rankingach atrakcyjności inwestycyjnej, i to pomimo szeregu jej mankamentów.

Dobra dostępność komunikacyjna regionu wynika z posiadania największego portu lotniczego w kraju oraz z przebiegu przez jego obszar trzech paneuropejskich korytarzy transportowych, łączących Warszawę międzynarodowymi drogami i liniami kolejowymi z Berlinem i Moskwą, Helsinkami przez kraje nadbałtyckie, z Trójmiastem (a stąd ze Skandynawią z wykorzystaniem przepraw promowych) oraz Żyliną i Ostrawą (przez Katowice). Centralne położenie Mazowsza i usytuowanie tu jednego z największych węzłów transportowych kraju zapewnia w miarę dogodne połączenia z wszystkimi ważniejszymi ośrodkami regionalnymi w kraju. Gęstość sieci dróg jest zbliżona do średniej krajowej, lecz zróżnicowana subregionalnie. Sieć kolejowa jest o ponad 1/4 rzadsza niż średnio w kraju i nie zapewnia odpowiednich standardów połączeń (zwłaszcza wewnątrzregionalnych), także z uwagi na jej jakość i ograniczenia przepustowości w rejonie węzła warszawskiego.

Województwo ma generalnie korzystną sytuację w dziedzinie **energetyki**. Posiada bowiem na swoim terenie dwie elektrownie systemowe, wspomagane elektrociepłowniami warszawskimi, wraz z układem sieci przesyłowych najwyższych napięć, a także dostęp do krajowej sieci gazociągów przesyłowych. Pewne problemy stwarza jednak niski stopień bezpieczeństwa elektroenergetycznego węzła warszawskiego oraz brak pełnego połączenia obwodowego sieciami najwyższych napięć, a także zły stan techniczny sieci

elektroenergetycznych na obszarach wiejskich i niewystarczająca ilość stacji WN/SN. Coraz większego znaczenia nabiera brak alternatywnych źródeł zaopatrzenia w ropę naftową zakładu petrochemicznego w Płocku.

Mazowsze jest regionem najlepiej wyposażonym w **infrastrukturę telefoniczną**. Łączność nie stanowi więc zasadniczego problemu dla mieszkańców województwa, z wyjątkiem niskiej gęstości i nienajlepszej jakości sieci przewodowych na obszarach wiejskich, co – obok bariery dochodowej – ma istotne znaczenie dla upowszechniania internetu.

W ważnej dla ochrony środowiska i warunków życia ludności **gospodarce wodno-ściekowej** dokonuje się poprawa, jednak niewystarczająca. Od 1999 roku o blisko 1/5 zmniejszyła się ilość ścieków (przemysłowych i komunalnych) odprowadzanych do wód powierzchniowych i do gruntu, a wymagających oczyszczenia. W tym samym okresie o 40% wzrosła długość wodociągów, przybywa też sieci kanalizacyjnych, aczkolwiek w stopniu dalece niewystarczającym (jest ich niemal pięciokrotnie mniej niż wodociągowych), z negatywnymi skutkami dla środowiska. Dotyczy to szczególnie obszarów wiejskich, gdzie zaledwie 10% ludności korzysta z sieci kanalizacyjnych. Największym jednak problemem jest nierozwiązana gospodarka ściekowa aglomeracji warszawskiej, skąd połowa ścieków komunalnych trafia nieoczyszczona bezpośrednio do Wisły, do czego przyczynia się brak oczyszczalni dla lewobrzeżnej części stolicy. Pomimo zmniejszania się ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych do cieków wodnych, stan czystości wód poprawił się nieznacznie: w 3/4 długości badanych rzek dalej stwierdza się wody nadmiernie zanieczyszczone.

Podstawowe problemy **gospodarki odpadami** w województwie są następstwem nienadążania systemowych rozwiązań w sferze zbierania i utylizacji odpadów za tempem ich powstawania. Odpadów komunalnych przybywa blisko 3,5% rocznie, a głównym miejscem ich powstawania (znacznie ponad połowa) jest obszar metropolitalny. Dominujące metody zbierania odpadów nie zapewniają ich selekcji (system taki jest dopiero wdrażany). Innym narastającym problemem jest zanieczyszczanie środowiska odpadami w sposób niekontrolowany (ocenia się, że dotyczy to kilkunastu procent odpadów). Mazowsze jest czwartym województwem w kraju pod względem ilości wytwarzanych odpadów przemysłowych (niespełna 5% stanu krajowego). Ważnym problemem jest unieszkodliwianie szczególnego rodzaju odpadów niebezpiecznych, zawierających azbest, środki ochrony roślin, oleje odpadowe, akumulatory, zużyte urządzenia elektryczne, odpady medyczne i weterynaryjne, a także kilkanaście mogilników.

Województwo mazowieckie należy do umiarkowanie wyposażonych w **zasoby środowiska przyrodniczego**. Posiada walory cenne w układzie krajowym i europejskim, w szczególności naturalne doliny rzek (w tym paneuropejskie korytarze ekologiczne), mniejszą niż średnio w kraju lesistość i zwarte kompleksy leśne puszczy, a ponad 40% powierzchni województwa należy do struktury Zielonych Płuc Polski, będącej częścią koncepcji Zielonych Płuc Europy. Około 30% powierzchni województwa objętych zostało systemem obszarów chronionych, których spójność oraz trwałość jest zagrożona narastającą urbanizacją i antropopresją, a także zmniejszaniem się, a nawet zanikiem ekosystemów bagiennych, wodno-błotnych i łąkowych. Łączy się to z jednym z głównych problemów regionu, tj. małą dyspozycyjnością wód powierzchniowych i niskim stopniem retencji, co stanowi przeszkodę w rozwoju produkcji rolnej, a w połączeniu z ich znacznym zanieczyszczeniem – także turystyki i rekreacji. Natomiast w stosunkowej obfitości znajdują się wody podziemne, zwłaszcza poziomu czwartorzędowego. Od 1990 roku obserwuje się spadek emisji zanieczyszczeń powietrza, a poziomy stężenie dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenku węgla oraz ołowiu na przeważającej części województwa nie przekraczają dopuszczalnych norm i ulegają zmniejszeniu. Jednym z najtrudniejszych problemów jest

kumulacja na terenie aglomeracji warszawskiej zagrożeń antropogenicznych, w szczególności zanieczyszczenie wód Wisły, a także uciążliwości związane z dużym natężeniem ruchu transportowego.

Województwo nie jest zasobne w surowce mineralne, poza kruszywami naturalnymi i piaskami, stosowanymi w budownictwie i drogownictwie oraz formami ilastymi wykorzystywanymi do produkcji ceramiki budowlanej.

Na tle generalnie korzystnej sytuacji w województwie mazowieckim poważnym problemem jest silne **zróźnicowanie przestrzenne procesów rozwojowych**. Obok dominującej w Polsce Warszawy i dobrze rozwijającej się strefy metropolitalnej, występują obszary peryferyjne, w szczególności położone przy wschodniej granicy województwa, o poziomie rozwoju zbliżonym do województw tzw. „ściany wschodniej”. Sytuacja ta jest następstwem uwarunkowań strukturalnych. Gospodarka podregionów peryferyjnych cechuje się zasadniczo odmiennymi dominantami niż centrum regionu. Wysokiemu udziałowi rolnictwa (generującego niższe dochody) w strukturze pracujących, a w konsekwencji w wytwarzaniu PKB, towarzyszą słabo rozwinięte usługi rynkowe i sektor przemysłowy, który dodatkowo ucierpiał w okresie transformacji (w tym np. przemysł zbrojeniowy w podregionie radomskim). Obszary te należą także do najmniej atrakcyjnych w kraju dla inwestorów, w szczególności ze sfery usług i działalności zaawansowanej technologicznie, co wynika zwłaszcza z niskiej dostępności komunikacyjnej, brakach w infrastrukturze oraz małej chłonności rynku.

3. Bilans strategiczny regionu

Pogłębiona analiza stanu i uwarunkowań rozwoju województwa mazowieckiego pozwala na dokonanie bilansu strategicznego regionu. Sporządzono go w oparciu o metodę SWOT, która polega na szczegółowym zestawieniu mocnych i słabych strony oraz określeniu szans i zagrożeń rozwoju regionu.

Dokonane zestawienie pozwoliło stwierdzić, że mocna pozycja województwa w skali kraju, nie stanowi przewag konkurencyjnych w otoczeniu międzynarodowym. Wysoki (na tle kraju) poziom rozwoju gospodarczego Mazowsza jest bowiem pod wieloma względami niekonkurencyjny z najbardziej rozwiniętymi regionami w Unii Europejskiej.

Na wysoką pozycję regionu w dużym stopniu wpływają międzynarodowe funkcje Warszawy, która skupia pozytywne impulsy rozwojowe. Umocnieniu Warszawy w europejskim i krajowym systemie osadniczym towarzyszą procesy odrywania się metropolii stołecznej od otoczenia regionalnego i jej autonomizacji oraz „wypłukiwania” zasobów ludzkich z pozostałych obszarów województwa. Jednocześnie rozwój funkcji metropolitalnych umożliwia zwiększenie dyfuzji procesów rozwojowych na obszary pozametropolitalne i zmniejszenia zróżnicowania wewnątrzregionalnego.

Z punktu widzenia rozwoju całego województwa mazowieckiego najważniejszymi jego **atutami**, które sprzyjać będą dalszemu przekształcaniu i wzrostowi konkurencyjności województwa są:

- duży potencjał, demograficzny i społeczno-gospodarczy województwa, dający podstawy rozwoju gospodarki województwa oraz podjęcia konkurencji z wysoko rozwiniętymi regionami,
- silna i dynamicznie rozwijająca się metropolia stołeczna,
- rozwinięte nowoczesne branże produkcji i przodująca pozycja w sektorze badawczo-rozwojowym,
- policentryczna sieć osadnicza z rozwiniętymi ośrodkami subregionalnymi,
- zasoby środowiskowe umożliwiające zrównoważony rozwój.

Słabą stroną rozwoju regionu jest głębokie jego zróżnicowanie społeczno-gospodarcze, co powoduje marginalizację znacznych jego obszarów i co może prowadzić do destabilizacji i zakłóceń procesów rozwojowych. Z tego punktu widzenia, zgodnie z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, na Mazowszu można wyodrębnić następujące obszary:

- **Obszar aglomeracji warszawskiej** – ze względu na obecność stolicy pełniące funkcję międzynarodową, krajową i regionalną oraz zgromadzony duży i stale rosnący potencjał gospodarczy, intelektualny, kapitałowy i narodowy posiada największe możliwości rozwoju i oddziaływać na pozostałe obszary. Przeszkodą w rozwoju stanowi niska wydolność układu komunikacyjnego i infrastruktury technicznej oraz postępująca żywołowo urbanizacja terenów leśnych i cennych przyrodniczo.
- **Obszar największych wpływów aglomeracji warszawskiej** - pozytywne oddziaływanie Warszawy poprzez dostępność do chłonnego rynku pracy i usług wyższego rzędu wpływa na wyższy poziom rozwoju społeczno-gospodarczego. Dalszemu rozwojowi sprzyja koncentracja korytarzy transportowych o znaczeniu europejskim i krajowym, tworzących pasma aktywności gospodarczej Siła obszaru jest duży i stabilny potencjał demograficzny tworzący zasoby pracy o zróżnicowanych kwalifikacjach.
- **Obszary problemowe**, o peryferyjnym położeniu i o niskich zdolnościach wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju, które stanowią:

- *Obszar radomski* - z drugim, co do wielkości i wyposażenia w instytucje obsługi ludności i kulturalne ośrodkiem miejskim, w którym osłabieniu uległy funkcje przemysłowe w wyniku upadku kluczowych gałęzi przemysłu zbrojeniowego, elektromaszynowego i obuwniczego. Podstawowymi problemami tego obszaru jest wysokie bezrobocie strukturalne oraz niski poziom przedsiębiorczości, niska jakość infrastruktury drogowo-kolejowej o znaczeniu ponadregionalnym oraz mało wydajne, ekstensywne rolnictwo.
- *Obszar ostrołęcki* - jest to obszar o wysokich walorach przyrodniczych i czystym środowisku, ale o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Poważny problem stanowi mały potencjał miasta Ostrołęki, zwłaszcza pod względem wyposażenia w obiekty i instytucje użyteczności publicznej o znaczeniu regionalnym, a także słabe połączenia drogowe i kolejowe z Warszawą. To powoduje, że obszar ten charakteryzuje się dużą depopulacją. Wpływ na to ma również niska jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej.
- *Obszar nadbużański*, w którym mimo cennych walorów przyrodniczych rolniczej przestrzeni produkcyjnej, a także korzystnej struktury agrarnej, występuje w największej na Mazowszu skali zjawisko deformacji struktury demograficznej (nadmierne starzenie się ludności spowodowane długotrwałym, selektywnym odpływem ludności).
- *Obszar mławsko-żuromiński* - posiada cenne walory przyrodniczo-krajobrazowe z możliwością wykorzystania zasobów wód geotermalnych. Występuje na nim stosunkowo korzystna struktura obszarowa gospodarstw indywidualnych oraz rozwijająca się specjalizacja w chowie bydła. Podstawowymi problemami na tym obszarze jest jednak niska jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, wysokie bezrobocie oraz niski poziom sektora usług rynkowych.
- *Obszar plocki* - posiada cenne przyrodniczo-tereny wzdłuż doliny Wisły oraz Pojezierza Gostynińskiego, jak również zasoby wód geotermalnych w Gostyninie i jego okolicach, których potencjał należy wykorzystać do tworzenia bazy turystycznej i leczniczej, poprzez wybudowanie kompleksu rekreacyjno-balneologicznego. Największe miasto - Płock jest ośrodkiem ponadregionalnym o dobrze rozwiniętej strukturze szkolnictwa wyższego i największym w kraju ośrodkiem przemysłu petrochemicznego. Specjalizuje się w produkcji rolnej. Podstawowymi problemami na tym obszarze są: słabe skomunikowanie Płocka z Warszawą i resztą kraju, wysokie bezrobocie, niski standard zagospodarowania turystycznego, wysoki poziom zagrożeń środowiska, związanych z lokalizacją infrastruktury przemysłowej (największe w Polsce zakłady petrochemiczne) oraz z transportem materiałów niebezpiecznych.

Ogólnie można stwierdzić, że **szansą** rozwoju regionu jest:

- realizacja inwestycji infrastrukturalnych oraz wykorzystanie unijnych funduszy,
- rozwój gospodarki opartej na wiedzy i społeczeństwa obywatelskiego,
- włączenie się regionu w procesy rozwojowe (obszary: nauka, wiedza, badania),
- wykorzystanie walorów środowiska naturalnego oraz rozwój ekologicznego rolnictwa,
- umocnienie pozycji Warszawy jako metropolii europejskiej oraz zwiększenie jej na obszary pozametropolitalne.

Głównymi **zagrożeniami** rozwoju regionu jest utrata spójności przestrzennej, gospodarczej i społecznej oraz ograniczone możliwości finansowe samorządów.

Rozwinięcie tych charakterystyk rozwojowych województwa zawiera poniższe zestawienie.

Szczegółowa analiza SWOT

Mocne strony województwa	Słabe strony województwa
Gospodarka	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Duży potencjał gospodarczy, intelektualny, kapitałowy i instytucjonalny Warszawy. Warszawa jako centrum zarządzania i zaplecze wdrażania najnowszych technologii. 2. Najwyższy poziom rozwoju regionu w kraju. 3. Wysoki potencjał naukowy i badawczo-rozwojowy zlokalizowany głównie w Warszawie i duży w ośrodkach subregionalnych. 4. Dominująca rola województwa w sektorze badawczo – rozwojowym w Polsce. 5. Najwyższe w kraju nakłady na działalność B+R. 6. Pozytywny wizerunek Warszawy jako najatrakcyjniejszego miejsca lokalizacji inwestycji. 7. Duży potencjał instytucji otoczenia biznesu skupiony na obszarze metropolitalnym Warszawy, stymulujący rozwój gospodarczy. 8. Znaczny potencjał gospodarczy byłych miast wojewódzkich, zwłaszcza Płocka. 9. Rezerwy terenu dla inwestycji oraz relatywnie niskie koszty działalności gospodarczej poza obszarem metropolitalnym Warszawy. 10. Funkcjonowanie mocnych gospodarczo przedsiębiorstw o znaczeniu krajowym i międzynarodowym (PKN Orlen S.A., Telekomunikacja Polska S.A., PKO BP S.A.). 11. Dostępne złoża surowców naturalnych dla budownictwa i drogownictwa. 12. Duży stopień nasycenia sfery gospodarczej i społecznej nowymi technologiami informatycznymi, przy jednoczesnym wzroście umiejętności ich wykorzystywania. 13. Dobrze rozwijająca się baza noclegowo-turystyczna. 14. Stosunkowo bliskie położenie Łodzi, dające możliwość uzyskania efektów synergii układu bipolarnego. 15. Korzystne warunki naturalne dla rozwoju rolnictwa. 16. Silna pozycja województwa w przemyśle rolno – spożywczym (owocowo – warzywnym, mleczarskim i mięsnym). 17. Rozwój gospodarstw ekologicznych i świadomości ekologicznej. 18. Wyspecjalizowane rejony produkcji rolnej, baza surowcowa dla przemysłu rolno-spożywczego, mogąca w istotny sposób podnieść konkurencyjność rolnictwa. 19. Poprawiająca się struktura obszarowa gospodarstw rolnych. 20. Bliskość rynku zbytu na towary produkcji rolnej. 21. Istnienie samorządowych kolei obsługujących przewozy regionalne, spółki „Koleje Mazowieckie – KM” Sp. z o.o. oraz spółki „Warszawska Kolej Dojazdowa” Sp. z o.o. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dysproporcje potencjału i poziomu rozwoju gospodarczego, poziomu i warunków życia ludności oraz dynamiki procesów transformacji - występujące pomiędzy aglomeracją warszawską a pozostałym obszarem województwa, zwłaszcza obszarami wiejskimi. 2. Pogłębiająca się polaryzacja społeczno-gospodarcza. 3. Słabość powiązań społeczno-gospodarczych Obszaru Metropolitalnego Warszawy z jego otoczeniem. 4. Brak instytucji i organizacji działających dla zintegrowanego rozwoju Mazowsza. 5. Nierównomierne przestrzenne rozmieszczenie podmiotów gospodarczych w regionie, w tym również spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Duża koncentracja w stolicy i jej okolicach. 6. Słaby przepływ innowacji i efektów działalności naukowo – badawczej i rozwojowej do gospodarki. 7. Niski poziom innowacyjności gospodarki regionu (ograniczona konkurencyjność na rynkach światowych). 8. Wysoko zamortyzowany majątek trwały, przy braku środków finansowych na jego modernizację techniczną. 9. Niski stopień rozwoju instytucji otoczenia biznesu na obszarach pozametropolitalnych. 10. Słabo rozwinięta baza dystrybucji i przechowalnictwa płodów rolnych.

Mocne strony województwa	Słabe strony województwa
Spoleczeństwo	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Duży potencjał demograficzny regionu i stosunkowo wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym. 2. Duża aktywność i przedsiębiorczość mieszkańców Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Kształtowanie się klasy metropolitalnej. 3. Wysoki poziom wykształcenia mieszkańców Warszawy i ośrodków subregionalnych. 4. Duże zasoby siły roboczej o zróżnicowanych kwalifikacjach. 5. W skali kraju najniższy poziom bezrobocia rejestrowanego ogółem w województwie. 6. Koncentracja infrastruktury społecznej o znaczeniu ogólnokrajowym w Warszawie. 7. Wzrost świadomości zdrowotnej mieszkańców (ukształtowanie postaw prozdrowotnych). 8. Duża liczba i aktywność organizacji pozarządowych. 9. Bogata oferta kulturalna i sportowa Warszawy. 10. Kulturowanie lokalnych tradycji (obzędów ludowych, religijnych) zwłaszcza na Kurpiach i w okolicach Kołbieli. 11. Rosnąca otwartość społeczności wiejskiej na wykorzystywanie nowoczesnych instrumentów finansowych i ośrodków aktywizacji. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Migracja i koncentracja ludności (zwłaszcza młodej, wykwalifikowanej kadry) w Warszawie i jej okolicach. 2. Nasilenie procesów „wymywania” zasobów ludzkich z terenów peryferyjnych do Warszawy. 3. Wysokie bezrobocie strukturalne na terenach wiejskich. 4. Wysoki stopień zatrudnienia w rolnictwie. 5. Przeludnienie agrarne wsi – zbyt duża liczba ludności utrzymującej się z rolnictwa. 6. Niekorzystna struktura wiekowa mieszkańców wsi – starzenie się ludności we wschodnich i południowych rejonach. 7. Utrwalanie się obszarów ubóstwa spowodowane pauperyzacją znacznej części mieszkańców regionu (obszary północne, wschodnie i południowe regionu) i dziedziczenia bezrobocia i biedy. 8. Stagnacja w zakresie poziomu wykształcenia na obszarach wiejskich. 9. Rosnąca liczba osób niepełnosprawnych i niski stopień ich zatrudnienia. 10. Znaczne dysproporcje przestrzenne dochodów i poziomu zamożności ludności. 11. Niski poziom sprawności fizycznej mieszkańców regionu, w szczególności młodego pokolenia. 12. Wzrost zapadalności na choroby zakaźne (WZW B i C, gruźlicę, AIDS) i nowotworowe. 13. Wysoki poziom przestępczości oraz zjawisk patologicznych, przy niedostatecznym stopniu przeciwdziałania. 14. Niska świadomość identyfikacji regionalnej mieszkańców województwa (małe związki Warszawy z regionem) oraz słaba znajomość dziedzictwa regionu. 15. Dysproporcje przestrzenne w wyposażeniu, dostępności i standardzie infrastruktury społecznej. 16. Niedostosowanie tempa budownictwa mieszkaniowego do potrzeb społecznych.

Mocne strony województwa	Słabe strony województwa
Terytorium	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Atrakcyjne położenie regionu (geograficzne, przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe). 2. Duże zagęszczenie istniejącej infrastruktury drogowo-kolejowej, objętej europejskimi umowami drogowymi i kolejowymi o międzynarodowym znaczeniu. 2. Położenie województwa w ciągach europejskich korytarzy transportowych z węzłem w Warszawie. 3. Międzynarodowe znaczenie Portu Lotniczego im. F. Chopina w Warszawie. 4. Rozwinięta sieć drogowa i kolejowa łącząca Warszawę z innymi regionami kraju oraz ośrodkami subregionalnymi. 5. Znaczący udział transportu zbiorowego w obsłudze aglomeracji warszawskiej. 6. Funkcjonowanie obiektów energetyki o dużej skali i wydajności. 7. Funkcjonujące tranzytowe i magistralne systemy przesyłowe gazu oraz rozwinięta sieć dystrybucji paliw płynnych z zakładami petrochemicznymi w Płocku. 8. Lokalizacja metropolii warszawskiej – stolicy kraju, najważniejszej polskiej metropolii, jedynej o znaczeniu międzynarodowym z przedstawicielstwami międzynarodowych firm i instytucji. 9. Równomierne rozmieszczenie ośrodków subregionalnych. 10. Wysokie walory przyrodnicze w krajowym i europejskim systemie ekologicznym, szczególnie doliny rzek (Wisła, Bug, Narew, Pilica, Wkra, Liwiec, Omulew). 11. Istnienie Kampinoskiego Parku Narodowego uznanego za rezerwat biosfery ze względu na unikatowe wartości przyrodnicze. 12. Niski stopień degradacji powierzchni ziemi. 13. Występowanie obszarów o wysokich parametrach jakości powietrza. Wysoka jakość środowiska przyrodniczego w obszarze „Zielone Płuca Polski”. 14. Cenne walory przyrodnicze, zwłaszcza obszarów leśnych oraz położonych w dolinach dużych rzek, sprzyjające rozwojowi turystyki i wypoczynku sobotnio-niedzielnego mieszkańców Obszaru Metropolitalnego Warszawy. 15. Atrakcyjne tereny rekreacyjno – wypoczynkowe o wysokich walorach przyrodniczych (Kampinoski Park Narodowy, inne obszary chronione, obszary sieci NATURA 2000). 16. Znaczne walory zabytkowe i historyczne Warszawy, Płocka, Pułtuska, Ciechanowa i Siedlec (liczne miejsca pamięci narodowej, obiekty wpisane do rejestru zabytków). 17. Bogata sieć szlaków turystycznych przystosowanych do uprawiania turystyki kwalifikowanej (turystyka piesza, rowerowa, kajakarstwo, żeglarstwo, motorowodniactwo) oraz rozwijająca się oferta agroturystyczna. 18. Mocna pozycja Warszawy w turystyce zagranicznej warunkowana obecnością lotniska międzynarodowego i położeniem w głównym węźle transportowym. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niska wydolność systemu transportowego Warszawy (niewystarczająca przepustowość sieci, zły stan techniczny). 2. Nie spełniające oczekiwań powiązania Warszawy z ośrodkami subregionalnymi. 3. Wyczerpująca się przepustowość terminali obsługujących Port Lotniczy im. F. Chopina i niska sprawność powiązań lotniska z układem drogowo-kolejowym. 4. Przeszarzałe systemy zarządzania ruchem, w tym w szczególności w miastach. 5. Niska i stale pogarszająca się jakość infrastruktury drogowej i kolejowej oraz niewystarczająca przepustowość głównych osi transportowych, duże braki w obejściach terenów zurbanizowanych i tras szybkiego ruchu. 6. Brak sprawnych połączeń obwodowych w regionie wobec ukształtowanego promienistego układu drogowego zbiegającego się w Warszawie. 7. Niedostateczna liczba przepraw mostowych przez główne rzeki. 8. Wysoki poziom zagrożenia wypadkowego w transporcie drogowym. 9. Zmniejszenie znaczenia pasażerskiego transportu kolejowego oraz transportu autobusowego, pogarszanie się jakości usług. 10. Stale pogarszający się ogólny stan techniczny wiejskich sieci elektroenergetycznych średniego i niskiego napięcia, powodujący zagrożenie bezpieczeństwa elektroenergetycznego znacznej części obszarów wiejskich Mazowsza. 11. Braki w systemie elektroenergetycznych sieci przesyłowych najwyższych napięć oraz w systemach sieci dystrybucyjnych wysokiego napięcia. 12. Niski poziom gazyfikacji obszarów pozametropolitalnych i małe wykorzystanie gazu ziemnego na cele grzewcze, w tym także w Warszawie. 13. Niski poziom urbanizacji poza obszarem metropolii warszawskiej i rozproszone osadnictwo wiejskie. 14. Duże dysproporcje w rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. 15. Mała zdolność retencyjna obszaru. 16. Niski stopień odzysku odpadów oraz wpływ nieprawidłowej gospodarki odpadami na jakość wód, gleb, i walorów krajobrazu. 17. Niedostateczne wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. 18. Niska lesistość i znaczny stopień fragmentacji lasów. 19. Występowanie obszarów szczególnego zagrożenia hałasem w obszarze zurbanizowanym, zwłaszcza w Warszawie i okolicach. 20. Małe zainteresowanie wdrażaniem nowoczesnych, przyjaznych środowisku technologii. 21. Zbyt niski stopień melioracji użytków rolnych. 22. Niewystarczający poziom świadczonych usług turystycznych oraz słabo rozwinięty system informacji turystycznej. 23. Zbyt mała liczba charakterystycznych produktów regionalnych (w tym turystycznych).

Szanse i zagrożenia rozwoju województwa mazowieckiego

Szanse	Zagrożenia
Gospodarka	
<ol style="list-style-type: none"> Planowana realizacja inwestycji infrastrukturalnych, zwłaszcza transportowych. Uzyskanie środków z funduszy Unii Europejskiej na rzecz rozwoju regionu: w zakresie infrastruktury technicznej, środowiska i obszarów wiejskich, zasobów ludzkich oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i rozwoju turystyki. Wykorzystanie dużego potencjału naukowo – badawczego regionu, zwłaszcza Warszawy, Płocka, Radomia oraz innych miast. Rozwój Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Płocku oraz Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego, Centrum Zaawansowanych Technologii (CZT <i>BioInfoMed</i>), Warszawskiego Parku Technologicznego oraz Instytutu Technologii Eksploatacji w Radomiu. Intensyfikacja współpracy gospodarczej regionu, jako ośrodka kontaktów wschód-zachód. Możliwość lokalizacji centrum kongresowo – wystawienniczego, miejsca organizacji zjazdów, kongresów, szczytów gospodarczych, itd., służącego jednocześnie promocji regionu i kraju. Wspieranie inicjatyw aktywności gospodarczej w regionie, np. tworzenie grup producenckich. 	<ol style="list-style-type: none"> Brak rozbudowanego systemu partnerstwa i współpracy między samorządem lokalnym i wojewódzkim, a organizacjami przedsiębiorców i organizacjami pozarządowymi. Brak stabilności finansowej niezbędnej do kontynuowania zadań inwestycyjnych oraz podejmowania nowych przedsięwzięć w przypadku poszerzenia kompetencji Samorządu Województwa. Ograniczony dostęp do środków Unii Europejskiej oraz informacji o możliwościach ich pozyskania wobec nadmiernie rozbudowanego i niespójnego systemu finansowania przedsięwzięć. Brak skutecznej realizacji polityki strukturalnej państwa wobec rolnictwa i obszarów wiejskich oraz przemysłu zbrojeniowego. Ograniczony dopływ kapitału zagranicznego na obszary pozametropolitalne.
Spoleczeństwo	
<ol style="list-style-type: none"> Dynamiczny rozwój szkolnictwa wyższego i średniego. Rozwój cywilizacyjny zmierzający do powstania społeczeństwa informacyjnego. Propagowanie zdrowego stylu życia, m.in. przez budowę ośrodków, hal sportowych (np. Stadionu Narodowego). Rozwój społeczeństwa obywatelskiego. 	<ol style="list-style-type: none"> Zwiększenie stopnia marginalizacji niektórych grup społecznych. Możliwość wystąpienia napięć społecznych w przypadku pogłębienia się polaryzacji społecznej. Pogłębianie się niekorzystnych trendów na rynku pracy i w zakresie bezpieczeństwa publicznego. Brak przeciwdziałania odplywowi wykwalifikowanej siły roboczej (zwłaszcza kadry medycznej). Pogłębiający się proces starzenia się społeczeństwa, przy jednoczesnym ubytku naturalnym ludności. Wzrost barier w dostępie do specjalistycznej opieki medycznej i badań profilaktyczno-diagnostycznych.
Terytorium	
<ol style="list-style-type: none"> Rosnące znaczenie międzynarodowe Warszawy. Możliwość wzmocnienia dyfuzji impulsów rozwojowych z Warszawy na region. Rosnąca rola byłych miast wojewódzkich jako centrów rozwojowych w subregionach. Dokonanie zmian w strukturze gałęziowej transportu, zmniejszenie kosztów, poprawa bezpieczeństwa ruchu. Utworzenie „Mazowieckiej Subregionalnej Sieci Połączeń Lotnictwa Cywilnego”. Promocja walorów turystycznych i kulturowych Mazowsza oraz produktów regionalnych, m. in. poprzez regionalną i lokalne organizacje turystyczne oraz współpracę międzynarodową. Tworzenie zintegrowanych programów rozwoju i promocji obszarów oraz pasm turystyczno - kulturowych. Współdziałanie na rzecz zrównoważonego rozwoju i promocji obszaru „Zielone Płuca Polski”. 	<ol style="list-style-type: none"> Brak postępu w realizacji strategicznych działań w warszawskim węzle transportowym (autostrada, rozbudowa Portu Lotniczego im. F. Chopina, budowa nowego lotniska, realizacja tras obwodowych). Niewydolność układów komunikacyjnych, pogarszanie się stanu technicznego dróg, ograniczanie połączeń kolejowych i dalszy spadek jakości świadczonych usług. Postępująca żywiolowo urbanizacja terenów cennych przyrodniczo, nie uzbrojonych w infrastrukturę techniczną. Dysproporcje w rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. Niski stopień odzysku odpadów oraz niezadowalający wpływ gospodarki odpadami na jakość wód, gleb i walorów krajobrazu. Brak skutecznych rozwiązań w zakresie gospodarki przestrzennej, konflikty społeczne i ekologiczne związane z istniejącymi i przyszłymi ciągami infrastrukturalnymi oraz degradacja krajobrazów spowodowana, m.in. nadmierną

9. Rozwój turystyki i agroturystyki, jako alternatywnych form zatrudnienia.	presją urbanistyczną.
10. Rozwój rolnictwa ekologicznego i wolnego od żywności genetycznie zmodyfikowanej.	7. Brak spójnych rozwiązań instytucjonalnych w zakresie gospodarki przestrzennej.
	8. Ograniczony przestrzennie zasięg procesów dyfuzji impulsów rozwojowych z obszaru metropolitalnego, zagrożenie marginalizacją terenów położonych peryferyjnie.

4. Zamierzenia strategiczne

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa i dokonana na jej podstawie analiza jego mocnych i słabych stron, a także uwzględnienie przesłanek wynikających z rządowych dokumentów, powstałych w ramach nowej perspektywy programowej na lata 2007 – 2013 oraz inspiracje wynikające z odnowionej Agendy Lizbońskiej, stały się podstawą określenia trzech możliwych scenariuszy rozwoju województwa mazowieckiego. Jeden z nich uznany za najbardziej prawdopodobny posłużył do opracowania realistycznego wariantu rozwoju regionu. Na bazie jego założeń dokonano projekcji rozwoju Mazowsza.

4.1. Scenariusze rozwoju województwa mazowieckiego

Rozwój regionalny jest determinowany przez wiele czynników, spośród których część ma charakter zmiennych niezależnych od woli Samorządu Województwa. Dotyczy to przede wszystkim sytuacji geopolitycznej na świecie, skali i tempa globalizacji gospodarki, krajowych i unijnych rozwiązań prawno-systemowych.

Sytuacja makroekonomiczna, stan gospodarki i poziom rozwoju, zarówno Polski jak i wszystkich krajów europejskich, w dużej mierze będzie zależał od tego, czy są one w stanie sprostać wzmożonej konkurencji oraz wyzwaniom cywilizacyjnym. Istotną rolę odgrywać będą priorytety rozwojowe przyjęte przez Unię Europejską oraz przyjęte przez nią polityki strukturalne, silnie determinujące kierunki rozwoju poszczególnych krajów i położonych w nich regionów. Równie ważny wpływ na sytuację poszczególnych polskich regionów będzie miała polityka gospodarcza, finansowa, społeczna i regionalna państwa, a także przestrzenna alokacja czynników regionotwórczych w relacjach krajowych i europejskich.

W świetle powyższych uwag sprawą kluczową staje się pytanie, jaki będzie wpływ tych zewnętrznych czynników na szeroko rozumiany rozwój regionalny? Czy będzie dochodziło do dalszego pogłębiania się różnic pomiędzy najbardziej rozwiniętymi europejskim regionami, czy też stosowana będzie polityka równoważenia rozwoju, w wyniku której regiony otrzymają nowe impulsy rozwojowe, warunkujące ich restrukturyzację? Jak będzie się kształtował podział środków unijnych i jaka będzie efektywność ich wykorzystania? Także od wyboru celów strategicznych Unii Europejskiej będą zależały kierunki rozwoju województwa mazowieckiego. Zmiany na Mazowszu w dużym stopniu będą zależeć od stopnia przygotowania władz oraz istnienia szeroko rozwiniętego capacity building, zdolnego do dokonania przeobrażeń. Należy brać także pod uwagę możliwość wystąpienia czynników destabilizujących rozwój regionu.

Powszechnie stosowaną metodą antycypowania przyszłości w warunkach niepewności jest podejście scenariuszowe. W związku z tym dla potrzeb niniejszej Strategii zostały opracowane trzy scenariusze: realistyczny, optymistyczny i pesymistyczny. Pełnią one rolę ramowego układu odniesienia dla sformułowania wizji rozwoju Mazowsza.

Scenariusz realistyczny powstał na podstawie istniejącej wiedzy o aktualnych uwarunkowaniach procesów rozwojowych i przy założeniu, że procesy te będą przebiegały zgodnie z deklarowanymi dzisiaj tendencjami polityki krajowej i unijnej. Stanowi on realistyczną a zarazem pożądaną wizję przyszłości, dającą podstawę do sformułowania zamierzeń rozwojowych województwa mazowieckiego w perspektywie do roku 2020, zgodnych z aspiracjami mieszkańców i władz regionu. Z uwagi właśnie na te aspiracje i priorytet polityki regionalnej samorządu województwa, scenariuszowi temu nadano umowną nazwę: „Spójne Mazowsze”.

Scenariusz pesymistyczny, umownie nazwany „Przebrane Mazowsze” jest prognozą ostrzegawczą, która wskazuje na możliwość zaistnienia splotu negatywnych czynników, uniemożliwiających bądź utrudniających realizację zamierzonych celów. Rolą tego scenariusza jest ukazanie województwa mazowieckiego w kontekście niesprzyjającej koniunktury a zarazem wskazanie kierunków działań, które w przypadku jego zaistnienia byłyby najbardziej pożądane. Scenariusz ten pełni więc rolę swego rodzaju „wyjścia awaryjnego”.

Opracowanie scenariusza „Triumfującego Mazowsza” miało na celu pobudzenie aspiracji oraz dążeń do większego zaangażowania na rzecz dokonania przeobrażeń województwa. Wskazując na szanse oraz możliwości rozwojowe, które dzisiaj wydają się być mało realne, scenariusz ten pobudza oraz ukierunkowuje dyskusję o nowych ideach i rozwiązaniach, a w związku z tym może on pełnić rolę „samorealizującej się przepowiedni”.

Scenariusz realistyczny „Spójne Mazowsze”

Rozwój Mazowsza, odpowiadający społecznym oczekiwaniom, a jednocześnie odzwierciedlający dające się przewidzieć procesy i znane prognozy oraz oparty na najlepszej wiedzy, związany jest ze stałym kierunkiem pozytywnych procesów w przestrzeni globalnej i europejskiej, a także dostosowaniem się Polski do zewnętrznych czynników rozwoju. W scenariuszu tym rozwój Mazowsza w dużym stopniu oparty jest na występowaniu i wykorzystaniu czynników endogenicznych, korzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie, umiejętności wykorzystywania zewnętrznych czynników wsparcia oraz na aktywności władz i mieszkańców regionu. Siłą Mazowsza staje się umiejętność wykorzystania szans rozwojowych oraz generowanie pozytywnych czynników rozwoju. Mazowsze w sposób właściwy będzie gospodarować przestrzenią oraz korzystać z relatywnie wysokiego potencjału społeczno-ekonomicznego, demograficznego oraz intelektualnego. Czynniki rozwoju będą wykorzystane w celu sprostania współczesnym wyzwaniom cywilizacyjnym m.in.: konkurencyjności, innowacyjności oraz kształtowania gospodarki opartej na wiedzy. Uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne sprzyjać będą harmonijnemu i spójnemu rozwojowi województwa i zachowaniu dziedzictwa narodowego oraz utrzymaniu tożsamości regionalnej.

Oznacza to, że rozwojowi województwa będą sprzyjać następujące pozytywne uwarunkowania rozwoju, ujmowane w perspektywie:

globalnej i europejskiej:

- globalizacja gospodarki światowej, umożliwiająca swobodny przepływ kapitału, dóbr, osób, informacji oraz usług;
- procesy integracyjne, umożliwiające otwarcie regionu i udział w rozwiązywaniu problemów globalnych;
- korzystna dla Polski sytuacja geopolityczna i gospodarcza, dająca dodatkowe impulsy rozwojowe dla Mazowsza;
- europejska polityka spójności (społeczna, gospodarcza, przestrzenna) sprzyjająca eliminacji dysproporcji oraz oparta o zasadę solidarności i zasadę programowania;
- realizacja polityk sektorowych UE wpływająca korzystnie na aktywizację regionu i przebiegające procesy społeczno-gospodarcze;
- wyzwania innowacyjności i konkurencyjności, o coraz większym znaczeniu w polityce Unii Europejskiej wytyczające kierunki jej rozwoju;
- pozytywne oddziaływanie przestrzeni europejskiej na rozwój gospodarki opartej na wiedzy i kreowanie społeczeństwa informacyjnego;

- korzystne warunki do realizacji inwestycji w zakresie systemu transportowego w ustanowionych europejskich korytarzach transportowych – TEN;
- korzystne warunki dla rozwoju zrównoważonego poprzez tworzenie obszarów ekologicznych sieci Natura 2000, wprowadzanie programów rolno-środowiskowych;
- korzystny dla Polski podział środków unijnych oraz pełne i celowe ich wykorzystanie w ramach funduszy strukturalnych;

a także krajowej:

- utrzymanie wysokiego tempa wzrostu gospodarczego kraju;
- stabilna polityka gospodarcza, której celem jest:
  - tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości;
  - rozwój nowoczesnych sektorów gospodarki;
  - alokacja inwestycji zagranicznych;
- polityka monetarna gwarantująca dopływ kapitału, a jednocześnie zapewniająca opłacalność eksportu;
- rozwój nowoczesnego, konkurencyjnego rolnictwa;
- wspieranie budownictwa mieszkaniowego;
- decentralizacja finansów publicznych, dająca większe możliwości realizacji bieżących i perspektywicznych potrzeb społecznych przez jednostki samorządu terytorialnego;
- pozytywne rezultaty reform: ubezpieczeń społecznych, zdrowotnych i oświaty oraz finansów publicznych;
- dynamiczny rozwój współpracy międzynarodowej Polski;
- dostosowanie sieci transportowej oraz pozostałej infrastruktury technicznej do europejskiego i krajowego układu przestrzennego oraz standardów technicznych;
- rozwój warszawskiego węzła komunikacyjnego, w tym budowa nowego lotniska międzynarodowego, zwiększający dostępność regionu i metropolii w wymiarze międzynarodowym, krajowym i regionalnym;
- proinnowacyjna polityka państwa, polegająca między innymi na:
  - wzroście nakładów na oświatę i działalność ośrodków naukowo-rozwojowych,
  - wprowadzaniu nowych technologii informacyjnych,
  - umiejscowieniu w Warszawie instytucji o znaczeniu europejskim,
- wdrożenie polityki ludnościowej co ograniczy proces starzenia się ludności;
- rozwój społeczeństwa obywatelskiego (wdrażanie standardów europejskich).

Województwo Mazowieckie będzie umacniało swoją przewagę konkurencyjną względem polskich regionów oraz skutecznie konkurowało z regionami europejskimi. Umożliwi to:

- wysoki poziom rozwoju, innowacyjności i konkurencyjności oraz atrakcyjności lokalizacyjnej regionu (głównie OMW i ośrodków subregionalnych);
- wzrost potencjału gospodarczego, intelektualnego, naukowego i badawczo-rozwojowego regionu;
- dynamiczny rozwój gospodarki regionu, głównie w sferze nowoczesnych technologii i usług, w tym rozwój dużych przedsiębiorstw o znaczeniu krajowym i międzynarodowym oraz MSP;
- wykorzystanie przebiegu europejskich i krajowych korytarzy transportowych, węzła lotniczego do rozwoju OMW oraz aktywizacji obszarów pozametropolitalnych;
- dynamiczny i spójny rozwój OMW poprzez wzrost jego konkurencyjności względem innych metropolii europejskich i światowych oraz prawidłowe relacje z otoczeniem (aktywizacja obszarów pozametropolitalnych);
- korzystna w stosunku do innych regionów sytuacja na rynku pracy (wykwalifikowane zasoby pracy, niska stopa bezrobocia rejestrowanego, znaczne ograniczenie ukrytego bezrobocia na wsi);
- wysoka przedsiębiorczość i mobilność mieszkańców regionu;

- aktywność władz samorządowych i mieszkańców oraz organizacji pozarządowych;
- dynamiczny i efektywny rozwój współpracy międzyregionalnej Mazowsza w wymiarze krajowym i międzynarodowym;
- wysoki poziom wykształcenia mieszkańców i duże zasoby siły roboczej dostosowane do potrzeb rynku;
- wykorzystanie lokalnych zasobów oraz dostępnych złóż surowców naturalnych;
- wykorzystanie różnorodności kulturowej, walorów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego, bogactwa przyrodniczo-krajobrazowego oraz atrakcji turystyczno – rekreacyjnych.

Sytuacja gospodarcza regionu pozwoli na realizację polityki spójności oraz zasad zrównoważonego rozwoju w wyniku czego dojdzie do:

- rozwoju obszarów wiejskich;
- spójnego rozwoju Warszawy z otoczeniem;
- harmonijnego rozwoju funkcji metropolitalnych OMW;
- dynamicznego rozwoju infrastruktury technicznej i społecznej;
- eliminacji obszarów ubóstwa;
- poprawy zdrowotności i jakości życia mieszkańców;
- szybkiego rozwoju obszarów pozametropolitalnych oraz miast subregionalnych;
- przeprowadzenia ważnych inwestycji dla regionu takich jak:
  - stworzenie wielkiej obwodnicy Mazowsza i budowa obwodnicy Warszawy;
  - zapewnienie sprawnych połączeń Warszawy z ośrodkami subregionalnymi (poniżej 1 godz.).

W świetle powyższych założeń, określających wieloaspektowe uwarunkowania rozwoju województwa mazowieckiego w perspektywie najbliższych kilkunastu lat, należy przyjąć, że możliwą i pożądaną wizją Mazowsza jest region, który poprzez dynamiczny i zrównoważony rozwój zdobywa coraz silniejszą pozycję konkurencyjną w układzie krajowym i międzynarodowym, dzięki czemu stale wzrasta poziom zaspokojenia potrzeb jego mieszkańców, zarówno w wymiarze społecznym, jak i indywidualnym.

Warunkiem spełnienia tak nakreślonej wizji dla Mazowsza jest stymulowanie i kształtowanie rozwoju regionu nastawionego na osiągnięcie celu, łączącego w sobie wzrost konkurencyjności, równoważenie rozwoju i poprawę jakości życia mieszkańców. Realizacja tak ujętego meta celu zmusza do szukania rozwiązań strategicznych w trzech obszarach priorytetowych: społeczeństwo – gospodarka – terytorium, którym odpowiadają następujące cele, możliwe do realizacji w perspektywie długookresowej:

- poprawa poziomu i jakości życia mieszkańców,
- wzrost efektywności i konkurencyjności gospodarki,
- wyrównywanie nieuzasadnionych różnicowań regionalnych w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym.

Zgodnie z zasadą stopniowania strategicznych celów rozwoju, realizacja celów długookresowych powinna następować poprzez ich uszczegółowienie w układzie celów średniookresowych, uwzględniających zagadnienia, które w świetle uwarunkowań zewnętrznych oraz analizy mocnych i słabych stron należy uznać za priorytetowe. W szczególności należy przyjmować takie cele średniookresowe, których urzeczywistnienie w największym stopniu stworzy podstawy dla realizacji strategicznych celów długookresowych.

Odnosząc tę zasadę do strategii rozwoju Mazowsza wskazać należy następujące priorytety średniookresowe (determinowane m.in. znanymi już celami i kierunkami rozwoju, przyjętymi w krajowych i unijnych dokumentach programowania regionalnego w perspektywie 2007 – 2013) oraz odpowiadające tym priorytetom zagadnienia, na których powinny się koncentrować działania operacyjne:

1. Rozwój i kształtowanie kapitału społecznego:

- podnoszenie poziomu wykształcenia oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego;
- podnoszenie kwalifikacji zawodowych, tworzenie nowych miejsc pracy, walka z bezrobociem;
- poprawa standardów życia: mieszkalnictwo, zdrowie, walka z patologiami, bezpieczeństwo.

2. Tworzenie regionu konkurencyjnego, zdolnego do przyjmowania i wytwarzania innowacji:

- tworzenie środowiska przyjaznego dla przedsiębiorczości poprzez rozwój instytucji otoczenia biznesu;
- budowa systemu innowacyjnego, wzmacnianie potencjału jednostek B+R;
- budowa nowoczesnej infrastruktury w postaci centrów wysokich technologii, parków technologicznych, powiązań kooperacyjnych.

3. Kształtowanie i zwiększanie konkurencyjności metropolii stołecznej:

- rozwój infrastruktury transportowej zapewniającej powiązania Warszawy z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym, w tym wybudowanie nowego lotniska międzynarodowego;
- tworzenie szybkich, łatwo dostępnych połączeń w obrębie OMW (m.in. kolej, metro i tramwaj) oraz pomiędzy ośrodkami subregionalnymi;
- poprawa standardów w zakresie ładu przestrzennego, ochrony środowiska i zaspakajania potrzeb komunalnych.

4. Wspomaganie rozwoju obszarów pozametropolitalnych:

- tworzenie instytucji i urzędów wzmacniających oddziaływanie Warszawy na otoczenie;
- wspomaganie rozwoju ośrodków subregionalnych i mniejszych miast, zapewniające dostępność do pracy i usług;
- budowa sieci połączeń drogowych zapewniających spójność terytorialną województwa, stworzenie sieci lotnisk regionalnych;
- budowa powiązań teleinformatycznych zmniejszających dystans cywilizacyjny pomiędzy miastami a obszarami wiejskimi;
- przeciwdziałanie degradacji środowiska.

5. Promocję Mazowsza:

- promowanie atrakcyjności inwestycyjnej, turystycznej i rekreacyjnej regionu;
- kreowanie wizerunku Mazowsza i produktu regionalnego;
- wzmacnianie więzi kulturowo – społecznych w regionie;
- rozwój współpracy międzynarodowej i międzyregionalnej.

**Scenariusz optymistyczny
– „Triumfujące Mazowsza”**

Rozwój Mazowsza może także wkroczyć na drogę o wiele bardziej korzystnych uwarunkowań, niż przyjęto w scenariuszu realistycznym. Może on kształtować się według scenariusza bardziej optymistycznego, zakładającego korzystniejsze warunki do rozwoju i osiągnięcia jeszcze silniejszej pozycji województwa niż przewiduje to scenariusz realistyczny. Scenariusz taki można określić mianem „Triumfującego Mazowsza”. Oprócz występowania wszystkich pozytywnych czynników rozwoju, określonych w *scenariuszu*

„Spójne Mazowsze”, wystąpią dodatkowe pozytywne procesy w przestrzeni światowej i europejskiej, które sprzyjać będą rozwojowi Polski:

- Europa stanie się głównym biegunem wzrostu na świecie, układ ten zwiększy rolę Polski w układzie globalnym;
- ukształtuje się europejski obszar wiedzy, w którym Polska odegra poważną rolę;
- Polska będzie wpływać na procesy globalne, a szczególnie poprzez znaczącą rolę w UE, oddziaływać będzie na politykę wschodnią, w tym proces integracji Ukrainy i Białorusi z UE;
- wzrośnie znaczenie geopolityczne Polski;
- Warszawa uzyska rangę metropolii europejskiej wg klasyfikacji metropolii EFUA – *European Functional Urban Area* i zostanie liderem wśród stolic Europy środkowo-wschodniej;

Na poziomie krajowym uwidoczną się pozytywne zjawiska:

- procesy demograficzne przyjmą korzystny kierunek: wzrośnie przyrost naturalny, proces starzenia się ludności zostanie zahamowany, nastąpi umiarkowany napływ wysokokwalifikowanych emigrantów;
- wystąpi przyspieszenie rozwoju gospodarczego kraju – wzrost PKB kilkakrotnie przewyższy Unijny;
- osiągnięty zostanie wysoki postęp technologiczny i innowacyjny w kraju, który wpłynie silnie na wzrost gospodarczy;
- realizacja polityki spójności spowoduje wyeliminowanie dysproporcji w zagospodarowaniu kraju oraz barier w dostępności do usług i dóbr;
- nastąpi właściwe wykorzystanie przestrzeni do rozwoju turystyki i rekreacji przy zachowaniu rozwoju zrównoważonego;
- dojdzie do dynamicznego rozwoju miast dużych i średnich, które będą konkurencyjne wobec miast zagranicznych. Sprzężenia zwrotne pomiędzy tymi ośrodkami wywierają będą korzystny wpływ na całą sieć osadniczą Polski.

W scenariuszu tym należy przyjąć, że również w przestrzeni regionalnej pojawią się akceleratory rozwoju społeczno-gospodarczego Mazowsza, umożliwiające wykorzystanie endogenicznych czynników do tworzenia trwałego i zrównoważonego rozwoju, a w szczególności do:

- wysokiego poziomu i dynamiki rozwoju Mazowsza; przy jednoczesnym zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju;
- dynamicznego wzrostu potencjału gospodarczego, społecznego, demograficznego i intelektualnego oraz rozwoju infrastruktury technicznej i komunalnej;
- wysokiej atrakcyjności inwestycyjnej oraz przychylnego klimatu przedsiębiorczości przyczyniającej się do kształtowania nowych przestrzeni produkcyjnych;
- wzrostu innowacyjności regionu poprzez rozwój przemysłów wykorzystujących nowoczesne technologie będących motorem szybko rozwijającej się gospodarki;
- rozwoju policentrycznego układu osadniczego oraz realizowanej polityki spójności;
- wysokiego standardu życia mieszkańców;
- pozytywnego oddziaływania OMW na obszary pozametropolitalne oraz silnych efektów synergicznych pomiędzy stolicą, a ośrodkami subregionalnymi;
- dużej aktywności społecznej oraz obywatelskiej mieszkańców regionu;
- dynamicznego i harmonijnego rozwoju przestrzennego OMW.

Korzystne uwarunkowania w otoczeniu globalnym, krajowym i regionalnym umożliwiają podjęcie bardziej stanowczych i kosztowniejszych działań związanych z realizacją celów długookresowych strategii. Możliwe będzie podjęcie, w większym stopniu niż w scenariuszu „Spójne Mazowsze”, konkurencji na polu międzynarodowego oddziaływania województwa, szczególnie Warszawy a także rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Działania

skoncentrowane zostaną dla wykorzystania przychylnej sytuacji międzynarodowej i międzyregionalnej. Będą one polegały na rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy, tak aby mogła ona stać się miejscem lokalizacji instytucji o zasięgu międzynarodowym i pełnić rolę pomostu między zachodem Europy a wschodem Azji. Jednak najważniejsze działania podejmowane będą w celu wpisania OMW w system światowych metropolii.

Istotnym wyznacznikiem „Triumfującego Mazowsza” stanie się wykorzystanie kreatywnej roli Mazowsza w rozwoju kultury Polski oraz zachowania dziedzictwa narodowego. Kształtowanie Mazowsza jako międzykulturowego „miejsca spotkań”, polegającego m.in. na organizowaniu imprez kulturalnych i artystycznych oraz sportowych na skalę międzynarodową, przyczyni się nie tylko do rozwoju Mazowsza ale nada impulsy rozwojowe dla całej Polski. W układzie tym powinny też silnie uwidocznić się działania zmierzające do rewitalizacji miast, ochrony obszarów cennych przyrodniczo i krajobrazowo.

Wysoki poziom rozwoju Mazowsza pozwoli w większym stopniu na kreowanie i realizację polityki spójności oraz przyczyni się do rozwoju obszarów pozametropolitalnych. W łatwiejszy i efektywniejszy sposób dojdzie do kreowania wizerunku Mazowsza, jako regionu postępowego, aktywnego, twórczego i innowacyjnego.

Scenariusz pesymistyczny – „Przebrane Mazowsze”

W warunkach globalizacji i coraz ostrzejszej konkurencji gospodarczej, należałoby przy budowaniu strategii brać pod uwagę, że rozwój Mazowsza będzie się odbywał w niekorzystnych warunkach zewnętrznych, w wyniku czego Mazowsze nie osiągnie poziomu rozwoju spodziewanego w scenariuszu realistycznym.

Scenariusz „Przebrane Mazowsze” zakłada wystąpienie negatywnych procesów w przestrzeni globalnej i europejskiej oraz polskiej, które mogą przyjąć charakter trwały, bądź okresowy. Wystąpienie czasowych perturbacji będzie, co prawda, opóźniało rozwój regionu, ale zostanie utrzymany kierunek rozwoju na świecie i w Europie. Przewiduje się możliwość zmian w nasileniu poszczególnych zjawisk. Należy też przewidzieć wystąpienie licznych procesów utrudniających dostosowanie się regionu do zmieniających się warunków i wyzwań cywilizacyjnych. Także na obszarze województwa ujawnić się może wiele zjawisk negatywnych, związanych w dużej mierze z niską aktywnością władz i mieszkańców regionu.

Do czynników utrudniających, bądź uniemożliwiających realizację celów strategii opartych na scenariuszu realistycznym, można zaliczyć w skali:

globalnej i europejskiej:

- nasilenie niekorzystnych trendów w gospodarce światowej, które spowolnią procesy dostosowujące gospodarki krajów UE do wymogów konkurencji światowej;
- niekorzystne procesy w obszarze UE zahamują rozwój społeczno-gospodarczy Wspólnoty;
- obniżenie pozycji konkurencyjnej UE względem innych światowych biegunów wzrostu (amerykański, azjatycki);
- zachodzące niekorzystne procesy demograficzne w Europie i świecie, polegające m.in. na starzeniu się społeczeństwa i niekontrolowanych migracjach, czego przykładem może być utrata wykształconego kapitału ludzkiego lub nadmierny napływ emigrantów z krajów słabo rozwiniętych, „drenażu mózgow” z Polski i Unii Europejskiej do innych krajów wysokorozwiniętych;
- spadek znaczenia korytarzy transportowych przechodzących przez Polskę i zaprzestanie rozwoju sieci europejskiej TINA;
- wzrost zagrożenia militarnego i terrorystycznego w Europie.

krajowej:

- wystąpienie negatywnych trendów w gospodarce polskiej przejawiające się m.in. na osłabieniu wzrostu gospodarczego kraju, wystąpieniu recesji gospodarki, zastoju w budownictwie mieszkaniowym, spadku nakładów na oświatę i naukę oraz B+R, braku rozwoju nowoczesnych sektorów gospodarki;
- niestabilną politykę gospodarczą i finansową państwa, odkładanie w czasie procesów restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa oraz innych działów gospodarki, negatywne skutki źle przeprowadzonych reform: ubezpieczeń społecznych, zdrowotnych i oświaty oraz finansów publicznych;
- brak polityki proinwestycyjnej (m.in. nadmierne obciążenia podatkowe, kredytowe), niekorzystne warunki do rozwoju przedsiębiorczości oraz odpływ inwestycji zagranicznych;
- zaniechanie realizacji inwestycji infrastrukturalnych o znaczeniu międzynarodowym i krajowym, szczególnie przebiegających w korytarzach transportowych tj.: autostrada A2 oraz trasa szybkiego ruchu Via Baltica, oraz kolei międzynarodowych i lotniska międzynarodowego;
- utrzymywanie zcentralizowanego systemu finansów publicznych, uniemożliwiającego realizację bieżących i perspektywicznych potrzeb społecznych przez jednostki samorządu terytorialnego;
- niewykorzystanie szans rozwojowych związanych z przystąpieniem Polski do UE;
- nadmierne rozwarstwienie klasowe i pauperyzacja społeczeństwa;
- słaba dynamika rozwoju metropolii warszawskiej;
- marginalizacja obszarów peryferyjnych i utrwalanie się obszarów biedy.

regionalnej:

- spadek potencjału gospodarczego, kapitałowego, intelektualnego, naukowego i badawczo-rozwojowego
- niekorzystna sytuacja na rynku pracy (brak wykwalifikowanych zasobów pracy, wysoka stopa bezrobocia rejestrowanego, wzrost ukrytego bezrobocia na wsi);
- nadmierna polaryzacja przestrzeni województwa mazowieckiego, skutkująca marginalizacją ponadregionalnych i regionalnych ośrodków wzrostu oraz obszarów wiejskich;
- niska aktywność władz samorządowych, mieszkańców i organizacji pozarządowych oraz brak przedsiębiorczego podejścia do zarządzania regionem;
- nasilające się problemy społeczne, powiększanie się obszarów ubóstwa oraz wzrost przestępczości;
- brak dbałości o zachowanie ładu przestrzennego w województwie;
- nasilające się niekorzystne procesy demograficzne – spadek ilościowy i jakościowy potencjału demograficznego regionu – wywołany głównie starzeniem się społeczeństwa i „drenażem mózgow” do regionów bardziej rozwiniętych;
- słaby rozwój infrastruktury komunalnej, technicznej i społecznej;
- spadek aktywności społeczno-gospodarczej;
- niekontrolowany i niespójny rozrost OMW lub też zbyt wolne kształtowanie się metropolii warszawskiej;
- utrata bioróżnorodności i degradacja zasobów przyrodniczych.

Nasilenie niekorzystnych procesów w przestrzeni globalnej, europejskiej i regionalnej będzie wymuszało działania dostosowawcze na szczeblu regionalnym. W scenariuszu pesymistycznym założono niedostateczną ilość środków finansowych i materialnych oraz zbieg niesprzyjających okoliczności utrudniających sprawne i bezkonfliktowe zarządzanie regionem. W tak niepomyślnej sytuacji, musi wzrosnąć aktywność władz województwa. Zajdzie też szczególna potrzeba ścisłego i permanentnego monitorowania

zjawisk zagrażających funkcjonowaniu regionu. W scenariuszu tym mogą wystąpić trudności zagrażające nie tylko sprawnemu funkcjonowaniu województwa, ale także uderzające w jego integralność. Może nawet dojść do takiej sytuacji, że władze będą musiały zweryfikować cele strategiczne, a nawet wyznaczyć nowe i dostosować je do zaistniałej sytuacji.

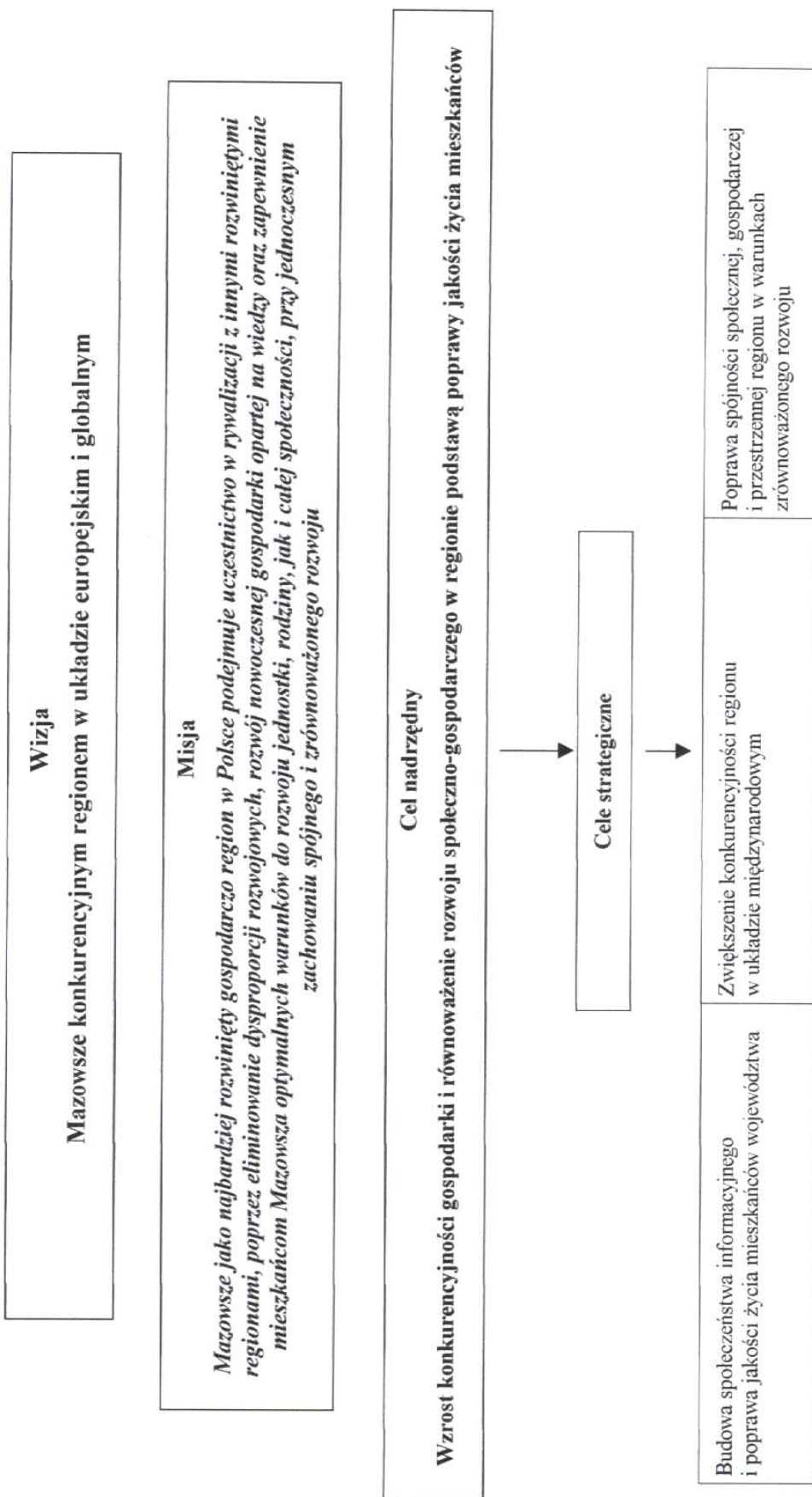
W zależności od wystąpienia i stopnia nasilenia danego zjawiska władze będą podejmować działania zmierzające do łagodzenia ich negatywnych skutków. W takim układzie determinantami rozwojowymi stają się zagrożenia, zaś główne działania będą nakierowane na utrzymaniu spójności terytorialnej, gospodarczej i społecznej. Według nasilenia czynnika determinującego negatywne kierunki rozwoju Mazowsza przewiduje się podjęcie działań ochronnych w przypadku:

- **nadmiernego pogłębiania się polaryzacji województwa prowadzącego do marginalizacji dużej części województwa oraz dezintegracji:** skoncentrowanie się na działaniach związanych z realizacją polityki spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Oznacza to skierowanie dużych środków na obszary pozametropolitalne oraz wzmocnianie funkcji miast subregionalnych, wzrost zatrudnienia w regionie i przeciwdziałanie bezrobociu, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich;
- **niskiej innowacyjności i konkurencyjności regionu:** działania zostaną ukierunkowane na rozwój zasobów ludzkich, stwarzanie warunków do działalności MSP, rozwój proinnowacyjnych i nowoczesnych technologii, rozwój rynku pracy, infrastruktury związanej z nauką, wzmocnienie instytucji otoczenia biznesu;
- **nadmiernego rozwarstwienia społecznego:** zjawisko to może prowadzić do pauperyzacji znacznych grup społecznych. Działania polegać będą na kształtowaniu lokalnych rynków pracy, oraz przeciwdziałaniu bezrobociu;
- **utrwalania się obszarów biedy:** zjawisko może nasilić się w przypadku utrwalania się regresji gospodarczej, liberalnej polityki społecznej oraz pogłębiania, bądź i utrzymywania się długotrwałego bezrobocia. W sytuacji takiej działania będą zmierzać do poprawy warunków na rynku pracy oraz do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu;
- **niezrównoważonego i niekontrolowanego wzrostu OMW:** działania skoncentrowane będą na wydzieleniu obszaru metropolitalnego i spójnym zarządzaniu przestrzenią, ochronie przed dalszą degradacją przestrzeni społeczno-gospodarczej i presją urbanistyczną na obszary cenne przyrodniczo;
- **zagrożeń militarnych i terrorystycznych:** zwiększenie działań związanych z poprawą bezpieczeństwa publicznego;
- **wystąpienia klęsk żywiołowych i degradacji środowiska naturalnego:** konieczne działania interwencji związane z ochroną ludności, zasobów przyrodniczych, infrastruktury technicznej oraz bazy wytwórczej;
- **zagrożenia epidemiologicznego** – działania nakierowane na ochronę ludności i zapasów żywności;
- **niekontrolowanego napływu imigrantów z krajów i regionów słabo rozwiniętych** – działania łagodzące skutki napływu ludności.

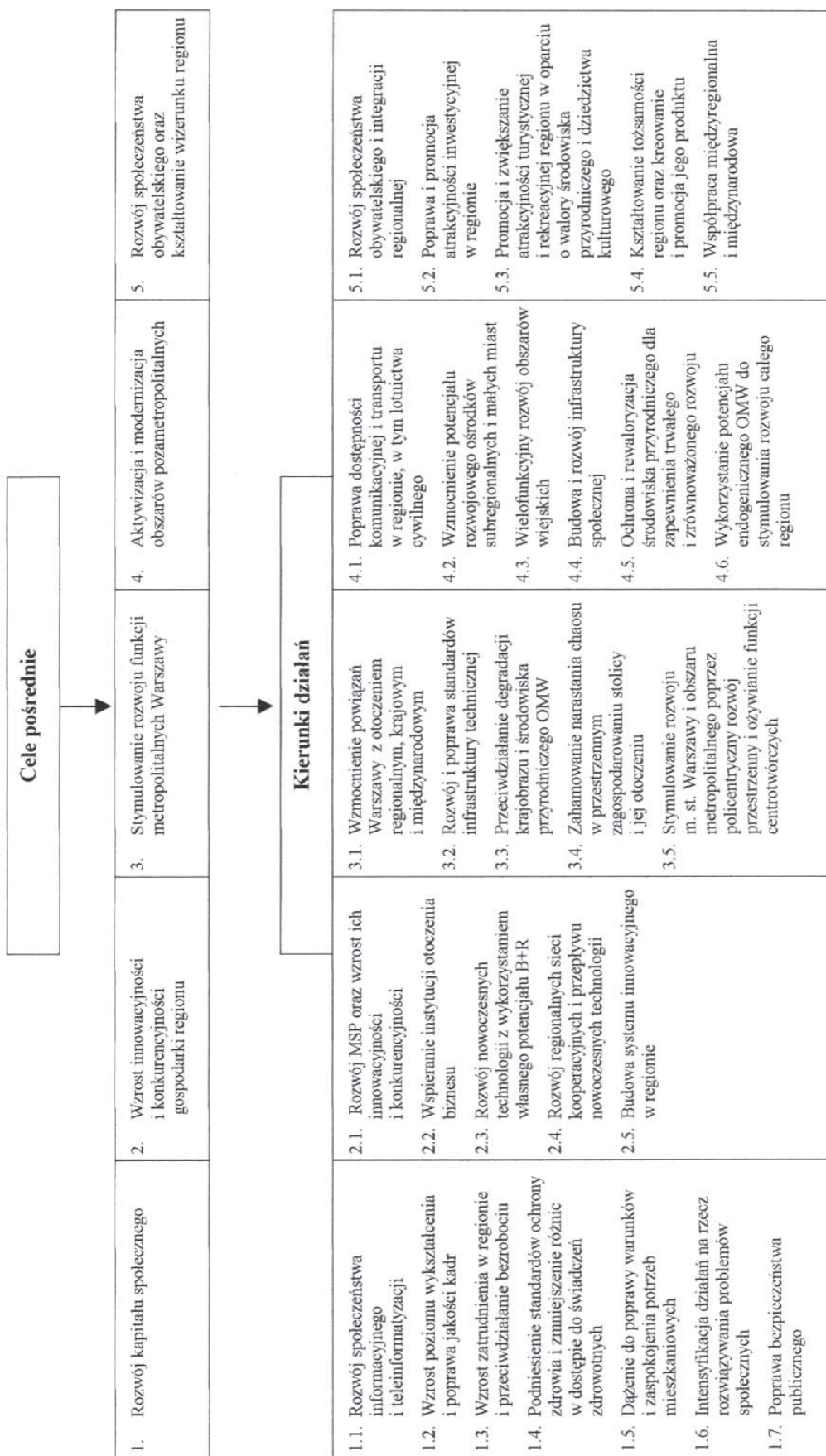
4.2. Układ i struktura celów Strategii

Spójny układ zamierzeń rozwojowych województwa mazowieckiego tworzą w odpowiedniej hierarchii: wizja rozwoju regionu, misja i cel nadrzędny, a następnie urzeczywistniające je cele strategiczne, pośrednie i kierunki działań (poniższy diagram).

Zgodnie z metodologią programowania strategicznego koncepcja ta opiera się na założeniu, iż główne zamierzenia strategiczne są uszczegóławiane na niższych poziomach, poprzez wiązki celów i działań. Przyjęta konstrukcja części strategicznej dokumentu, w postaci „*drzewa celów*”, zapewnia przejrzysty układ postulatywno-wykonawczy Strategii. Opiera się na rozbudowanych wiązkach celów, a w ich ramach działaniach/zadaniach, których realizacja w określonym zakresie i horyzoncie czasowym, poprzez efekt synergiczny, przyczyni się do osiągnięcia celów Strategii na poziomie pośrednim, strategicznym i nadrzędnym, a docelowo do urzeczywistnienia wizji rozwoju województwa.

4.3. Wizja

Wiek XXI będzie czasem zmagania, konkurencji i współpracy państw i regionów w skali globalnej pomiędzy głównymi światowymi biegunami wzrostu, którymi są kraje Europy Zachodniej, Ameryki Północnej oraz Azji Wschodniej. Realizacja nakreślonej wizji rozwoju „*Mazowsze konkurencyjnym regionem w układzie europejskim i globalnym*” stanowi poważne wyzwanie dla województwa w aspekcie uzyskanego w 2004 roku członkostwa Polski w Unii Europejskiej i postępującego na świecie procesu globalizacji, kształtowania się cywilizacji informacyjnej oraz szybkiego postępu naukowo-technicznego. Jest wyrazem nowego podejścia w postrzeganiu Mazowsza, jako regionu nie tylko o ugruntowanej pozycji w skali kraju, ale także zdolnego do systematycznego podwyższania swojej pozycji w Europie i świecie, przy wykorzystaniu endo i egzogenicznych czynników rozwoju.

Zwiększenie poziomu konkurencyjności województwa mazowieckiego przyczyni się do rozwoju wielu dziedzin życia społeczno-gospodarczego, a w konsekwencji do poprawy poziomu życia mieszkańców. Jednocześnie rozwój ten musi mieć charakter rozwoju zrównoważonego, uznającego komplementarność rozwoju gospodarczego, społecznego i ochrony środowiska naturalnego. Oznacza to również politykę równoważenia rozwoju regionu i harmonizowania celów gospodarczych i społecznych z celami ochrony środowiska.

Intencją Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego jest przekształcenie województwa w region, który będzie się cechował:

- dużą konkurencyjnością w stosunku do innych regionów europejskich,
- zachowaną spójnością społeczną, gospodarczą oraz przestrzenną,
- wysoką jakością zasobów ludzkich oraz polepszeniem warunków życia mieszkańców.

Na Mazowszu dokonają się liczne zmiany w sferze społecznej i gospodarczej. Województwo do 2020 roku rozwinie zaawansowaną gospodarkę rynkową, z dominującą pozycją sektora usług i dorówna pod względem sektorowej struktury zatrudnienia wysoko rozwiniętym regionom europejskim. Da to podstawę do uznania Mazowsza za jeden z ważniejszych biegunów wzrostu Europy środkowo-wschodniej. Podstawą przyszłej struktury gospodarczej województwa staną się dziedziny obsługujące gospodarkę opartą na wiedzy i rozwój społeczeństwa informacyjnego. W regionie powstaną centra zaawansowanych technologii z wyraźnie zarysowaną specjalizacją na bazie wiodących gałęzi gospodarki oraz infrastruktury badawczo-rozwojowo-wdrożeniowej. Tym samym region wpisze się w *europejską przestrzeń badawczą i europejski obszar wiedzy*.

Równolegle rozwijać się będą dziedziny gospodarki zaspokajające potrzeby i aspiracje lokalnych społeczności. Będą miały miejsce przeobrażenia w sektorze rolnym i obszarach wiejskich, powodujące wyraźne zmniejszenie się udziału rolnictwa w dochodach ludności. Nastąpią dwukierunkowe, uwarunkowane czynnikami demograficznymi i sytuacją na rynku pracy, zmiany w rolnictwie uwzględniające zarówno wiodącą rolę specjalistycznych działów produkcji rolnej, jak i gospodarstw nastawionych na ekorozwój. Zachodzące w regionie procesy dyfuzji impulsów rozwojowych przyczynią się do aktywizacji obszarów wiejskich, czego efektem będą nowe miejsca pracy poza rolnictwem.

Zachowana spójność przestrzenna województwa pozwoli na rozwój miast subregionalnych oraz pozostałych ośrodków miejskich, a przez to przyczyni się do aktywizacji i modernizacji obszarów peryferyjnych, w tym o recesywnych cechach rozwoju. W przełamywaniu barier rozwojowych istotną rolę odegra proces modernizacji i rozbudowy infrastruktury technicznej, zwłaszcza transportowej.

Umocni się rola Warszawy jako metropolii europejskiej, która stanie się wiodącą metropolią w części środkowo-wschodniej Europy. Obszar Metropolitalny Warszawy będzie biegunem wzrostu i ośrodkiem tworzenia innowacji na skalę europejską. Warszawa będzie umacniała swoje funkcje metropolitalne, jako:

- wiodący ośrodek naukowy, uniwersytecki oraz innowacyjny w kraju, skutecznie konkurujący i współpracujący z najbardziej rozwiniętymi ośrodkami krajowymi i zagranicznymi;
- centrum polityczne i dyspozycyjno-administracyjne, które będzie uczestniczyło w przeobrażeniach Europy;
- centrum gospodarcze obsługujące gospodarkę rynkową oraz pośredniczące w kontaktach zagranicznych, wykorzystując geopolityczne położenie;
- centrum kulturowe o znaczeniu europejskim, będące miejscem kreacji nowych i ciekawych zjawisk

Warszawa pełniąc funkcje „gateway city” będzie silnie generować i przekazywać impulsy rozwojowe dla regionu i kraju. Stanie się „kołem zamachowym” rozwoju całego regionu oraz będzie korzystnie oddziaływać na przestrzeń całego województwa. Możliwe to będzie do osiągnięcia także poprzez potencjalny rozwój efektów synergicznych pomiędzy Warszawą a Łodzią oraz poprzez stworzenie spójnych powiązań z otoczeniem regionalnym.

Intensywny rozwój Mazowsza spowoduje wzrost konkurencyjności gospodarki regionu, która będzie odpowiadać wyzwaniom cywilizacyjnym takim jak: kształtowanie gospodarki opartej na wiedzy i wysokich technologiach oraz społeczeństwa informacyjnego. Mazowsze będzie regionem nowoczesnej nauki i technologii.

Dynamicznemu rozwojowi gospodarczemu regionu towarzyszyć będą przemiany w sferze społecznej i rozwój społeczeństwa kreatywnego. Wyedukowane, świadome i otwarte społeczeństwo włączy się czynnie w zachodzące przeobrażenia, stymulując dalszą transformację. Wyższa jakość życia mieszkańców, będąca pochodną tych przemian, pobudzi aktywność społeczną w wymiarze ogólnym, grupowym i jednostkowym. Kapitał społeczny, w wyniku realizacji celów strategicznych, stanie się podstawą do dalszego rozwoju regionu.

Urzeczywistnieniu tak nakreślonej wizji rozwoju województwa sprzyjać będzie wykorzystanie szans rozwojowych Mazowsza, przy jednoczesnym minimalizowaniu skutków zagrożeń zewnętrznych, kształtowaniu właściwych relacji między poszczególnymi elementami struktury przestrzeni regionu i stopniowej eliminacji jego słabych stron.

4.4. Misja i cele rozwoju regionu

Dążenia i aspiracje władz województwa w urzeczywistnieniu nakreślonej wizji rozwoju regionu oddaje sformułowana misja strategiczna:

Mazowsze jako najbardziej rozwinięty gospodarczo region w Polsce podejmuje uczestnictwo w rywalizacji z innymi rozwiniętymi regionami, poprzez eliminowanie dysproporcji rozwojowych, rozwój nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy oraz zapewnienie mieszkańcom Mazowsza optymalnych warunków do rozwoju jednostki, rodziny, jak i całej społeczności, przy jednoczesnym zachowaniu spójnego i zrównoważonego rozwoju.

Uszczegółowienie jej istoty zawierają poszczególne cele Strategii, wyznaczające strategiczne kierunki działań.

Cel nadrzędny

Za nadrzędny cel rozwoju Mazowsza przyjmuje się ***wzrost konkurencyjności gospodarki i równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie jako podstawę poprawy jakości życia mieszkańców.***

Rozwój konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy przyczyni się do szybszego wzrostu gospodarczego regionu. Jego osiągnięcie, przy zachowaniu zasady zrównoważonego

rozwoju, będzie implikowało poprawę warunków życia ludności. Przestrzenne równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego złagodzi różnice w poziomie i warunkach życia mieszkańców pomiędzy centrum regionu i jego obszarami peryferyjnymi.

W nowej zintegrowanej Europie, Mazowsze będzie otwarte na europejski i globalny przepływ osób, dóbr, informacji i kapitału. Będzie regionem skutecznie umacniającym i wykorzystującym własny potencjał oraz zasoby, w tym kapitał społeczny oraz szanse płynące z integracji ze Wspólnotami Europejskimi. W ten sposób zostanie zbudowana przewaga konkurencyjna regionu w warunkach gospodarki globalnej.

Realizacja celu nadrzędnego będzie możliwa poprzez następujące trzy cele strategiczne.

Cel strategiczny - Budowa społeczeństwa informacyjnego i poprawa jakości życia mieszkańców województwa

W dobie cywilizacji informacyjnej i gospodarki opartej na wiedzy istotnym elementem przewagi konkurencyjnej Mazowsza będzie dobrze wyedukowane społeczeństwo. W ten sposób zgromadzony kapitał społeczny stanie się ważnym zasobem gospodarczym regionu. Nowoczesne społeczeństwo swobodnie posługujące się wysokimi technologiami informatycznymi i komunikacyjnymi w zasadniczy sposób przyczyni się do trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. Jego skutki będą odczuwalne zarówno w makro jak i mikro skali, warunkując ogólnie wzrost jakości życia mieszkańców.

Cel strategiczny - Zwiększanie konkurencyjności regionu w układzie międzynarodowym

Optymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych województwa (tj.: centralne położenie geograficzne z metropolią stołeczną o znaczeniu europejskim, występowanie głównych korytarzy komunikacyjnych Europy, wysoki potencjał gospodarczy, intelektualny i naukowo-badawczy) pozwoli na zwiększenie konkurencyjności regionu w układzie europejskim i globalnym. Zdolność do szybkiego wprowadzania nowoczesnych rozwiązań technologicznych, technicznych, menedżerskich i organizacyjnych stanowić będzie podstawę sukcesów gospodarczych oraz wzmocni pozycję regionu w kraju i na rynkach światowych.

Cel strategiczny – Poprawa spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu w warunkach zrównoważonego rozwoju

Istotnym problemem rozwoju Mazowsza jest konieczność pogodzenia szybkiego tempa rozwoju metropolii warszawskiej z jednoczesną potrzebą zwiększenia spójności regionu, modernizacji i rozbudowy sieci komunikacyjnej oraz poprawy warunków życia mieszkańców obszarów pozametropolitalnych. Brak odpowiednio zaprogramowanych kompleksowych działań w tej sytuacji grozić może nawet zapaścią społeczno-gospodarczą obszarów peryferyjnych.

Dualizm Mazowsza, przy braku równowagi potencjałów rozwojowych Warszawy i terenów sąsiednich skutkuje obecnie przewagą migracji z terenów uboższych nad procesami „rozprzestrzeniania” rozwoju z Warszawy na otoczenie.

Zapewnienie wewnętrznej integracji regionu, przy optymalizacji wykorzystania przestrzeni i zachowania funkcji ekologicznych środowiska kulturowego i przyrodniczego, jest celem kierunkowo zgodnym z polityką regionalną Unii Europejskiej.

Cele pośrednie

Osiągnięcie celów strategicznych rozwoju Mazowsza, będzie możliwe poprzez realizację pięciu celów pośrednich, wyznaczających jednocześnie kierunki działań w poszczególnych obszarach:

1. Rozwój kapitału społecznego.

2. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu.
3. Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy.
4. Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych.
5. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu.

W dalszej części dokumentu określono w sposób enumeratywny działania, w ramach celów pośrednich, wytyczające szczegółowo kierunki polityki wewnątrzregionalnej województwa.

1. Cel pośredni - Rozwój kapitału społecznego

Doskonalenie i rozwój potencjału ludzkiego to wymóg gospodarki XXI wieku, opartej na wiedzy, informacji i innowacjach. W gospodarce tej społeczeństwo, określane mianem „informacyjne”, posiada pełną zdolność korzystania z nowoczesnych technik i technologii informatycznych.

Rozwój kapitału społecznego, zasobu stanowiącego ważny czynnik przewagi konkurencyjnej Mazowsza, nastąpi w wielu wymiarach i objęcie działania ukierunkowane na:

- zwiększenie dostępu do nowych technologii informatycznych oraz rozwój umiejętności ich wykorzystywania,
- zapewnienie możliwości kształcenia i doksztalcania,
- wzrost zatrudnienia i przeciwdziałanie bezrobociu,
- poprawę warunków mieszkaniowych,
- łatwiejszy dostęp do usług zdrowotnych,
- skuteczne rozwiązywanie problemów społecznych,
- zapewnienie bezpieczeństwa jednostce i społecznościom.

Optymalne warunki dla wzrostu kapitału społecznego i zaspokojenia potrzeb społecznych w regionie zostaną zapewnione poprzez odpowiednio ukierunkowane inwestycje w infrastrukturę społeczną.

W realizacji celu aktywnie współuczestniczyć będą partnerzy społeczni, organizacje pozarządowe¹⁰, w tym podmioty działające na polu ekonomii społecznej.

Kierunki działań

1.1. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i teleinformatyzacji

Podstawą rozwoju globalnego społeczeństwa informacyjnego jest gospodarka oparta na wiedzy, a zasadniczym czynnikiem wzrostu gospodarczego, skumulowanym zarówno w bazach danych, jak i w społecznym potencjale intelektualnym, staje się zasób informacji i sposób ich wykorzystania. Informacja będzie podstawowym zasobem produkcyjnym (obok surowców, kapitału i pracy), a jej wykorzystanie wymagać będzie odpowiedniego instrumentarium i umiejętności.

Rozbudowa infrastruktury upowszechniania wiedzy w oparciu o technologie informatyczne zwiększy możliwość kształcenia i doksztalcania w systemie e-learning, stanie się kluczem do podjęcia pracy i szerszej partycypacji w sferze edukacji i kultury. Ułatwi też nowe formy świadczenia pracy, jak telepraca, praca na odległość, itp.

¹⁰ W rozumieniu definicji zawartej w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z dnia 24 kwietnia 2003 r. Równolegle funkcjonuje kilka określeń dotyczących organizacji pozarządowych: organizacje non-profit, NGOs, trzeci sektor, organizacje wolontarystyczne i społeczne.

Spółeczeństwo przyszłości, a więc doby informacyjnej, powinno swobodnie posługiwać się nowoczesną techniką teleinformatyczną, co warunkuje pełne uczestnictwo w życiu społecznym i gospodarczym. W tym celu zostaną podjęte działania zmierzające do:

- zapewnienia mieszkańcom województwa powszechnego dostępu do usług on-line na całym obszarze regionu, w tym zwłaszcza świadczonych przez administrację lokalną i regionalną oraz inne podmioty realizujące zadania publiczne;
- poprawy wyposażenia szkół i placówek oświatowych oraz urzędów administracji publicznej w sprzęt komputerowy i łącza internetowe;
- szerokiego upowszechnienia umiejętności korzystania z technik teleinformatycznych w regionie, w tym przeciwdziałania wykluczeniu informacyjnemu zagrożonych grup społecznych i mieszkańców obszarów wiejskich;
- rozbudowy infrastruktury upowszechniania wiedzy z wykorzystaniem rozwiązań ICT, w tym utworzenia Mazowieckiej Biblioteki Cyfrowej;
- informatyzacji województwa mazowieckiego, zapewniającej e-rozwoj regionu, zgodnie z opracowaną Strategią e-Rozwoju Województwa Mazowieckiego w latach 2007-2013;
- utworzenia i wdrożenia infrastruktury informacji przestrzennej działającej na poziomie lokalnym i regionalnym, zasilającej infrastrukturę krajową i europejską, powiązaną z pokrewnymi strukturami: e-government, administracją publiczną i sektorem badań.

1.2. Wzrost poziomu wykształcenia i poprawa jakości kadr

Osiągnięcie i utrzymanie wysokiego tempa rozwoju gospodarczego wymaga przede wszystkim kadr o wysokich kwalifikacjach. Dlatego też konieczny jest stały wzrost poziomu wykształcenia ludności, przy jednoczesnym upowszechnieniu umiejętności korzystania z technik komputerowych, lepszej dostępności do sprzętu informatycznego i nowoczesnych technik komunikowania się, w tym poprzez internet.

W związku z bardzo dużymi różnicami w poziomie wykształcenia ludności miejskiej (szczególnie dużych miast) i wiejskiej, zmniejszenie tych różnic wymagać będzie podjęcia działań na rzecz wyrównania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży, pochodzących z obszarów wiejskich i małych miast, a także z rodzin najuboższych i środowisk zmarginalizowanych (poprawa standardu budynków szkolnych i ich wyposażenia oraz dojazdów do szkół, podniesienie jakości kadr, udoskonalenie systemu stypendialnego dla dzieci i młodzieży z rodzin najuboższych i zagrożonych marginalizacją). Dopełnieniem realizowanych w tej sferze zadań przez placówki edukacyjne i oświatowe, będzie działalność organizacji pozarządowych, w szczególności w obszarze edukacji pozaszkolnej i poradnictwie.

Doskonalenie jakości kadr jest niezbędne w celu ich przystosowania do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej. Jest warunkiem rozwoju przedsiębiorczości. Podejmowane w tym celu działania wpiszą region mazowiecki w europejski obszar edukacji i szkoleń, zwłaszcza w europejski obszar uczenia się przez całe życie.

Cel będzie realizowany poprzez następujące działania:

- tworzenie lepszych warunków kształcenia poprzez inwestowanie w bazę oświatową oraz wspieranie instytucji i ośrodków edukacyjnych, w tym bibliotek;
- upowszechnianie umiejętności obsługi komputerów i znajomości języków obcych (w systemie szkolnym i pozaszkolnym oraz uczelniach wyższych);
- wdrażanie innowacyjnych rozwiązań i metod nauczania (nowatorskie programy, e-kształcenie, ICT), kształcenie na odległość w różnych formach, w tym w ramach europejskich wirtualnych kampusów;
- wspieranie rozwoju szkolnictwa wyższego w ośrodkach subregionalnych;
- zapewnienie równego startu edukacyjnego dzieciom ze wsi, przez wsparcie sieci placówek przedszkolnych zlokalizowanych na obszarach wiejskich;

- likwidację ograniczeń w dostępie do edukacji dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w celu poprawy ich zdolności adaptacyjnych, poprzez dostosowanie istniejących i utworzenie nowych placówek szkolno-wychowawczych, rehabilitacyjno-wychowawczych i integracyjnych odpowiednio przystosowanych do różnych rodzajów niepełnosprawności;
- doskonalenie systemu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, szczególnie w dziedzinie doradztwa zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych;
- opracowanie programu wspierania uzdolnień wśród uczniów, słuchaczy i studentów;
- doksztalcenie kadr poprzez różne formy samokształcenia, kursy, szkolenia, stypendia, staże, seminaria, konferencje, studia podyplomowe i doktoranckie;
- przeciwdziałanie marginalizacji oświaty dorosłych w małych miastach i na wsi;
- dostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do potrzeb regionalnych i lokalnych rynków pracy, zwłaszcza w rejonach, w których następuje restrukturyzacja dużych przedsiębiorstw, a działania takie wymagać będą opracowania lokalnych, a na ich podstawie regionalnych strategii rozwoju kształcenia zawodowego;
- utworzenie szeroko dostępnego systemu informacji o kształceniu ustawicznym, w tym obejmującym potrzeby osób niepełnosprawnych, który jest niezbędny w warunkach trudnej i mało stabilnej sytuacji na rynku pracy;
- objęcie systemem kształcenia ustawicznego nauczycieli, w tym nauczycieli kształcących dorosłych - poziom przygotowania tej grupy zawodowej jest warunkiem odpowiedniej jakości kształcenia;
- aktywizowanie osób starszych w środowisku lokalnym, głównie w placówkach dydaktyczno-kulturalnych, w celu poprawy sprawności fizycznej i intelektualnej seniorów oraz integracji międzypokoleniowej.

1.3. Wzrost zatrudnienia w regionie i przeciwdziałanie bezrobociu

Wysoki poziom zatrudnienia (niski bezrobocia) ma wymiar ekonomiczny i społeczny. Działania na rzecz aktywizacji zawodowej są pożądane w całym regionie, a szczególnie na obszarach występowania wysokiego i długotrwałego bezrobocia o charakterze strukturalnym.

Realizacja celu powinna przebiegać we współpracy z podmiotami działającymi na polu ekonomii społecznej, obejmując następujące zadania:

- zwiększenie poziomu zatrudnienia w regionie poprzez:
  - tworzenie nowych miejsc pracy,
  - doskonalenie zasobów pracy,
  - aktywizację społeczno-zawodową osób bezrobotnych oraz niepełnosprawnych,
  - dopływ i przepływ kapitału,
  - poprawę warunków infrastrukturalnych, zwiększających mobilność społeczną;
- wzmocnienie i poszerzenie stosowania aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu oraz nowych alternatywnych i elastycznych form zatrudnienia;
- inicjowanie programów aktywizacji zawodowej dla osób bezrobotnych z obszarów pozametropolitalnych oraz trudnych segmentów rynku pracy (długotrwale bezrobotni, młodzież, osoby w wieku 50+), co wymagać będzie nowych rozwiązań programowo – instytucjonalnych w prywatnych i publicznych służbach zatrudnienia, instytucjach szkoleniowych oraz ośrodkach pomocy społecznej;
- łagodzenie społecznych skutków długotrwałego bezrobocia, powodującego pauperyzację oraz marginalizację jednostek i rodzin oraz wspieranie działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji tych osób na rynku pracy;
- obejmowanie programami reorientacji zawodowej osób poszukujących pracy, wychodzących z sektora rolnego oraz zagrożonych dotychczasową restrukturyzacją miejsc pracy;

- dążenie do pełniejszego powiązania rynku pracy z systemem edukacji, mającego na celu lepsze dostosowanie podaży i popytu na lokalnych rynkach pracy, z uwzględnieniem regionalnych prognoz popytu na pracę;
- promowanie programów i instrumentów wspierających formy samozatrudnienia;
- promowanie rozwiązań umożliwiających łączenie pracy zawodowej z życiem rodzinnym;
- monitorowanie mazowieckiego rynku pracy oraz utworzenie mechanizmów i barier instytucjonalnych, przeciwdziałających zjawisku drenażu kwalifikacyjno-zawodowego zasobów ludzkich Mazowsza przez unijne rynki pracy.

1.4. Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych

Realizacja celu powinna skutkować podniesieniem poziomu zdrowotności mieszkańców regionu oraz wyrównaniem dostępu do świadczeń w podstawowej opiece zdrowotnej, zwłaszcza na terenach wiejskich. Równie istotne będzie zwiększenie dostępności do specjalistycznych usług medycznych.

Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych wymagać będzie następujących działań:

- wspierania inwestycji w zakresie stacjonarnej i ambulatoryjnej infrastruktury ochrony zdrowia oraz nowych form opieki medycznej, a także wdrożenia i rozwoju nowych rozwiązań w zakresie świadczenia usług medycznych - telemedycyny;
- dalszego rozwijania systemu pomocy doraźnej, w tym kardiologicznej, wypadkowej i ratownictwa medycznego wraz z unowocześnieniem istniejącej bazy medyczno-technicznej;
- stymulowania rozwoju jednostek wczesnej interwencji kardiologicznej i specjalistycznego leczenia kardiologicznego, placówek onkologicznych oraz zwiększania dostępności do leczenia odwykowego i psychiatrycznego, w tym psychiatrii środowiskowej;
- prowadzenia działań profilaktycznych i promocji zdrowia, które obejmują ograniczanie występowania chorób cywilizacyjnych, społecznych i zakaźnych, niepełnosprawności, przedwczesnej umieralności i upowszechniania edukacji prozdrowotnej;
- tworzenia warunków do aktywności ruchowej, uprawiania sportu i turystyki;
- objęcia opieką medyczną w szerszym niż dotychczas zakresie: kobiet ciężarnych, matek z dziećmi, dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, młodzieży, osób uzależnionych, niepełnosprawnych i starszych;
- wdrożenia programu zapobiegania niepełnosprawności wśród dzieci i dorosłych, wczesnego wykrywania wad i zaburzeń oraz wspomagania rozwoju osób niepełnosprawnych, zwłaszcza wymagających stałej opieki;
- umożliwienia osobom niepełnosprawnym (dzieciom i dorosłym) korzystania, w szerszym zakresie z systemu profilaktyki i specjalistycznej opieki medycznej i pielęgnacyjnej oraz rehabilitacji;
- zwiększania dostępności osób starszych do całodobowej opieki w miejscu zamieszkania oraz opieki długoterminowej i paliatywnej;
- utworzenia systemu interdyscyplinarnej opieki geriatrycznej;
- profesjonalnego przygotowania kadr średniego personelu medycznego i pracowników socjalnych (m.in. poprzez powołanie wyższej medycznej szkoły zawodowej i kolegium pracowników służb społecznych);
- przeprowadzenia gruntownej restrukturyzacji funkcjonowania systemu publicznych zakładów opieki zdrowotnej w celu uzyskania wyższych standardów ochrony zdrowia i dostosowania do potrzeb zdrowotnych;

- wdrożenia przedsięwzięć zmniejszających koszty unieszkodliwiania odpadów medycznych, poprzez zastosowanie nowoczesnych technologii alternatywnych do spalania.

1.5. Dążenie do poprawy warunków i zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych

Niski poziom zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych, niewystarczająca podaż mieszkań oraz niski standard ich wyposażenia są jednym z najtrudniejszych problemów, od rozwiązania których zależy możliwość realnej poprawy poziomu i jakości życia mieszkańców województwa. Jest to też jedna z istotnych barier ograniczających mobilność mieszkańców, a tym samym czynnikiem ograniczającym możliwość równoważenia rynku zatrudnienia.

Cel ten będzie realizowany poprzez:

- wspieranie działań prawno-organizacyjnych na rzecz tworzenia różnych form budownictwa ukierunkowanych na ludzi młodych oraz o niskim poziomie dochodów;
- wspieranie inicjatyw związanych z poprawą standardów zamieszkania poprzez modernizację i rewitalizację starej zabudowy i osiedli wielkopłytowych (m.in. wyposażenie w wodociąg, kanalizację, zmianę sposobu ogrzewania, termoizolację);
- wspieranie działań na rzecz zwiększania podaży uzbrojonych terenów pod zorganizowane formy budownictwa mieszkaniowego;
- uruchomienie systemu budowy tanich mieszkań na wynajem, zwiększającego mobilność przestrzenną ludności;
- wsparcie rozwoju nowych form budownictwa, w tym społecznego, habitatu (system pomocy osobom niezamożnym w uzyskaniu własnego mieszkania) oraz ukierunkowanego na szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych.

1.6. Intensyfikacja działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych

Pogarszająca się sytuacja ekonomiczno-społeczna wielu rodzin i jednostek powoduje zwiększanie się kręgu osób zmuszonych do korzystania z pomocy społecznej. Chcąc przeciwdziałać postępującej marginalizacji całych grup społecznych zakłada się podjęcie następujących działań:

- zapobieganie wykluczeniu społecznemu, poprzez eliminowanie przyczyn i skutków ubóstwa, bezrobocia, bezdomności, alkoholizmu i narkomanii oraz niepełnosprawności (osób i rodzin oraz sprawujących nad nimi opiekę);
- aktywizowanie środowisk lokalnych w zakresie inicjowania i promowania środowiskowych form wspierania jednostek i rodzin w wypełnianiu przez nie funkcji wychowawczej i opiekuńczej;
- wspieranie inicjatyw związanych z rozwiązywaniem problemu bezdomności i jej zapobieganiem;
- wspomaganie nowatorskich, lokalnych rozwiązań w zakresie wychodzenia z bezdomności;
- wspieranie działań prowadzących do likwidacji barier (architektonicznych, komunikacyjnych, społecznych i innych), utrudniających osobom niepełnosprawnym możliwość równoprawnego uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym;
- nawiązywanie współpracy z organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz przełamania barier i ograniczeń osób niepełnosprawnych oraz rozwiązywania innych ważnych problemów społecznych;
- wzmocnienie świadomości obywatelskiej i promocja postaw prospołecznych w celu tworzenia lepszych warunków dla szerszego uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym.

1.7. Poprawa bezpieczeństwa publicznego

Zapewnienie bezpieczeństwa obywateli jest kluczowym zadaniem władz publicznych. Jest także jedną z podstawowych potrzeb, której zaspokojenie warunkuje właściwe funkcjonowanie jednostek i społeczności. Nasilające się w regionie zjawisko przestępczości oraz potencjalne zagrożenia zewnętrzne, w tym także na skutek klęsk żywiołowych, powodują, iż koniecznym będzie podjęcie na Mazowszu działań zmierzających do poprawy stanu poprzez:

- prowadzenie akcji prewencyjnych (edukacyjnych), w tym doraźno – interwencyjnych w zakresie bezpieczeństwa na drogach, przeciwdziałanie uzależnieniom i przemocy w rodzinie;
- ograniczanie przestępczości, podniesienie stanu bezpieczeństwa na drogach i nad wodą, a także na usprawnienie systemu interwencji w sytuacjach kryzysowych;
- polepszenie stanu technicznego dróg, wprowadzenie nowoczesnych środków zarządzania ruchem drogowym i kolejowym, a także budowę bezkolizyjnych skrzyżowań sieci drogowej z kolejową;
- rozszerzenie skali monitoringu wizyjnego miejsc szczególnie zagrożonych przestępczością i dewastacją, zwłaszcza w stolicy i dużych ośrodkach miejskich;
- utworzenie w oparciu o policję, straż miejską, ochotniczą i państwową straż pożarną oraz służby medyczne, zintegrowanego systemu ratownictwa, w ramach Krajowego Systemu Ratowniczego, działającego permanentnie i skutecznie w przypadku wszystkich zdarzeń, a także klęsk żywiołowych i katastrof, których źródłem jest niszcząca siła przyrody lub człowieka (ataki terrorystyczne);
- zapobieganie poważnym awariom przemysłowym, w tym ograniczenie lokalizacji na obszarach aglomeracji zakładów dużego i wysokiego ryzyka powstania awarii oraz przeciwdziałanie zagrożeniom spowodowanym transportem substancji niebezpiecznych, w tym monitorowanie ich przewozu, wydzielenie tras przewozu oraz utworzenie specjalnych parkingów;
- inicjowanie programów edukacyjnych celem uświadomienia i przeciwdziałania zagrożeniom przyrodniczym, technologicznym i cywilizacyjnym, w tym terroryzmem;
- zaprojektowanie rozwiązań i realizacja inwestycji techniczno - infrastrukturalnych na wypadek sytuacji kryzysowych (tunele kryzysowe);
- ograniczenie lokalizacji zabudowy mieszkaniowej i użyteczności publicznej na terenach zalewowych i polderach rzecznych;
- objęcie programami profilaktyki, terapii, interwencji, samopomocy i poradnictwa prawnego osób lub rodzin z grupy wysokiego ryzyka, w sytuacji nasilającego się zjawiska przemocy w rodzinie, agresji rówieśniczej w szkole i w miejscu zamieszkania;
- współdziałanie z partnerami społecznymi na rzecz rozwiązywania problemów osób i rodzin patologicznych, wkraczających w konflikt z prawem;
- objęcie szczególną ochroną prawną oraz działaniami terapeutycznymi małoletnich ofiar przestępstw i ich rodzin, zwłaszcza na tle seksualnym.
- wsparcie materialne podmiotów działających na rzecz poprawy bezpieczeństwa i ratownictwa w regionie, w tym doposażenie sprzętowe, poprawę infrastruktury lokalowej oraz uzupełnienie sieci tych podmiotów;
- zmniejszenie przestępczości na skutek działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz lepszą współpracę samorządów lokalnych ze strażą miejską i policją;
- budowanie kapitału społecznego zaufania do organów ścigania i strzegących bezpieczeństwa - sądów, prokuratury, policji, straży miejskich i straży pożarnej.

2. Cel pośredni - Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu

Wzrost innowacyjności będzie istotnym czynnikiem rozwoju gospodarki Mazowsza, poprawy jej konkurencyjności i poziomu życia ludności. Województwo mazowieckie ma szczególne warunki rozwoju i generowania innowacji oraz budowania gospodarki zdolnej do konkurencyjności na rynkach krajowych i zagranicznych. Realizacja celu powinna następować poprzez wykorzystanie wysokiego potencjału badawczo-rozwojowego Mazowsza, skoordynowanie programów badań naukowych i tematyki prac badawczych z potrzebami przedsiębiorstw oraz poprzez włączenie instytucji sektora B+R w podejmowanie działań istotnych dla regionu i wzrostu jego konkurencyjności. Koniecznym będzie utworzenie zaplecza gospodarczego zdolnego do absorpcji i komercyjnego wykorzystania osiągnięć naukowych. Wszelkie dostępne instrumenty wsparcia finansowego będą wykorzystywane dla przedsięwzięć mających na celu rozwój nowoczesnych technologii i innowacyjnych sektorów gospodarczych, a także dla podniesienia poziomu infrastruktury naukowej i informatycznej. Realizacji celu sprzyjać będą przede wszystkim działania ukierunkowane na:

- wspieranie przedsiębiorczości oraz działań organizacji samorządu gospodarczego, stowarzyszeń oraz innych instytucji biznesowych i okołobiznesowych;
- tworzenie regionalnych sieci współpracy i trwałych powiązań instytucjonalnych pomiędzy uczestnikami regionalnego systemu innowacji: (sektorem B+R, przedsiębiorstwami, władzami regionalnymi i lokalnymi oraz instytucjami otoczenia biznesu);
- podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej regionu;
- zwiększenie potencjału instytucji obsługi inwestorów i przedsiębiorców;
- usuwanie barier administracyjnych;
- tworzenie prawno – instytucjonalnych ram i form partnerstwa publiczno-prywatnego.

Kierunki działań

2.1. Rozwój MSP oraz wzrost ich innowacyjności i konkurencyjności

Kreowanie i wspieranie szeroko rozumianej przedsiębiorczości sprzyja podnoszeniu jej efektywności, a w konsekwencji wzrostowi gospodarczemu, konkurencyjności regionu i tworzeniu nowych miejsc pracy. O pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw decyduje ich zdolność do stałego generowania i adaptacji nowych technologii, sprawnych rozwiązań organizacyjnych oraz wiedzy. Osiągnięcie poprawy efektywności ekonomicznej i sprawności działania przedsiębiorstw w szczególności sektora MSP, następować będzie poprzez:

- tworzenie dogodnych warunków prawno-organizacyjnych dla prowadzenia działalności, w tym ograniczenie barier administracyjnych;
- kreowanie i wspieranie doradztwa prawno-finansowego podmiotów gospodarczych;
- zwiększenie dostępu do zewnętrznych źródeł finansowych;
- wspieranie inwestycji w infrastrukturę ułatwiających prowadzenie działalności gospodarczej i sprzyjających rozwojowi przedsiębiorstw;
- stymulowanie powstawania i rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw poprzez wspieranie postaw pro-innowacyjnych, nowoczesnych rozwiązań technologicznych, sprawnych metod organizacji, zarządzania oraz nowych form dystrybucji towarów i usług;
- zwiększanie potencjału rozwojowego i eksportowego przedsiębiorstw, ułatwiającego dostęp do kapitału, szkoleń, usług doradczych i promocyjnych w kraju i za granicą;
- wsparcie działalności eksportowej przedsiębiorstw służącej pozyskiwaniu nowych rynków zbytu;
- pomoc w dostosowaniu się przedsiębiorstw do wymogów UE związanych z bezpieczeństwem pracy, normami jakościowymi i ekologicznymi, co zapewni

możliwość funkcjonowania przedsiębiorstw na wspólnym rynku i rozwijanie działalności eksportowej;

- przygotowywanie terenów do lokalizacji działalności biznesowej, badawczo-rozwojowej i pochodnych.

2.2. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu

Dobrze rozwinięta infrastruktura otoczenia biznesu będzie sprzyjać rozwojowi przedsiębiorczości, a szczególnie sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Cel ten zostanie zrealizowany poprzez:

- wspieranie działań Agencji Rozwoju Mazowsza oraz organizacji samorządu gospodarczego, stowarzyszeń oraz innych instytucji okołobiznesowych;
- zwiększenie potencjału instytucjonalnego obsługi biznesu oraz zakresu i jakości usług;
- rozwój instrumentów finansowania działalności gospodarczej i inwestycyjnej (wspieranie i tworzenie funduszy pożyczkowych, poręczeniowych, gwarancyjnych, wysokiego ryzyka, itp.);
- wspieranie rozwoju instytucji otoczenia biznesu na obszarach pozametropolitalnych;
- wykorzystanie nowoczesnych technologii w procesach biznesowych, projektowanie i wdrażanie systemów specjalistycznego doradztwa personalnego i inwestycyjnego, a także zarządzanie jakością, certyfikacja i komercjalizacja usług.

2.3. Rozwój nowoczesnych technologii z wykorzystaniem własnego potencjału B+R

Rozwój nowoczesnych technologii jest jednym z warunków rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Województwo mazowieckie ma szczególne warunki rozwoju nowoczesnych technologii i generowania innowacji. Osiągnięcie tego celu możliwe będzie m.in. dzięki następującym działaniom:

- podniesieniu efektywności wykorzystania znaczącego potencjału badawczo-rozwojowego Mazowsza, współpracy oraz wzmocnieniu powiązań nauki z gospodarką regionu i dostosowaniu oferty badawczej do potrzeb przedsiębiorstw;
- racjonalizacji nakładów na naukę oraz na rozwój badań i technologii w dziedzinach zapewniających dynamiczny rozwój mazowieckiej gospodarki;
- inwestycjom w rozbudowę infrastruktury naukowo-badawczej, wspieraniu działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw i zakupowi wyników badań ze sfery nauki oraz pomocy przedsiębiorstwom we wdrażaniu i komercjalizacji nowych produktów i technologii;
- wsparciu rozwoju sprawnych systemów teleinformatycznych i zapewnieniu dostępu do szerokopasmowego internetu dla sfery publicznej i komercyjnej oraz rozwijaniu e-administracji publicznej, w tym budowy systemu informacji przestrzennej (SIP) dla województwa mazowieckiego, umożliwiającego powszechny dostęp do informacji i usług elektronicznych;
- utworzeniu infrastruktury wykorzystującej wielofunkcyjny system pozycjonowania ASG-PL, oparty o satelitarny system lokalizacyjny GPS;
- wsparciu inwestycji obejmujących, zarówno rozwój usług i baz informatycznych administracji samorządowej województwa, jak i dofinansowanie inwestycji podmiotów prywatnych oraz rozwoju komercyjnych sieci i usług na Mazowszu;
- wsparciu tworzenia baz danych o zasobach niezbędnych do zarządzania procesami rozwojowymi w województwie oraz zapewnieniu możliwości dostępu do tego rodzaju baz informacyjnych.

2.4. Rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii

Kluczowe znaczenie dla rozwoju regionalnych sieci kooperacyjnych ma wzmocnienie wzajemnych powiązań między jednostkami naukowymi i przedsiębiorcami. Szczególny nacisk będzie położony na budowę sprawnych systemów przepływu technologii z jednostek B+R do firm, a także na wprowadzanie instrumentów motywujących do finansowania przez przedsiębiorstwa badań naukowych. Niezbędnymi działaniami jakie zostaną podjęte dla szybszego przepływu nowoczesnych technologii będzie:

- wsparcie działalności badawczej, technologicznej i inwestycyjnej przedsiębiorstw;
- zintensyfikowanie działań na rzecz transferu wyników badań naukowych do przedsiębiorstw, utworzenie regionalnych instytucji pomostowych pomiędzy nauką i gospodarką;
- wsparcie rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz utworzenie bezpiecznych sieci i systemów informatycznych w przedsiębiorstwach;
- utworzenie i rozwój parków naukowo-technologicznych, inkubatorów technologicznych oraz układów kooperacyjnych (klastrów, gron przemysłowych);
- zrealizowanie na Mazowszu przedsięwzięć sprzyjających rozwojowi nowoczesnych technologii, innowacyjnych projektów naukowo-badawczych i transferu wiedzy, a także zapewniających przedsiębiorstwom dogodne warunki prowadzenia działalności oraz zwiększenia innowacyjności i konkurencyjności produktów i usług dostosowanych do trendów rynkowych;
- zintensyfikowanie działań na rzecz tworzenia i rozwoju przestrzeni wysokiej technologii, w tym m. in.: Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Płocku oraz Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego, Centrum Zaawansowanych Technologii (*CZT BioInfoMed*), Warszawskiego Parku Technologicznego, Południowo-mazowieckiego Okręgu Wiedzy, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Radomiu w oparciu o potencjał naukowy Politechniki Radomskiej oraz Instytutu Technologii Eksploatacji w Radomiu.

2.5. Budowa systemu innowacyjnego w regionie

Tworzony i rozwijany system innowacyjny w regionie będzie charakteryzować się racjonalnym wykorzystaniem potencjału gospodarczego i naukowego regionu oraz opierać się na efektywnej współpracy instytucji nauki, gospodarki, administracji oraz otoczenia biznesu.

Celem systemu jest rozwój badań ukierunkowany na zastosowanie ich wyników w gospodarce regionu. Budowa systemu będzie następowała poprzez:

- tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych sprzyjających podejmowaniu przez wyższe uczelnie współpracy z lokalnymi przedsiębiorcami, która umożliwi transfer wiedzy i najnowszych rozwiązań technologicznych ze środowisk akademickich do biznesu;
- utworzenie instytucji inspirujących, promujących związki pomiędzy nauką i gospodarką oraz poprzez współpracę i wymianę doświadczeń, zapewnienie stypendiów doktoranckich, praktyk studenckich i staży absolwentom szkół wyższych w przedsiębiorstwach;
- działania na rzecz wzrostu uczestnictwa w programach badawczych UE i projektach międzynarodowych, w tym także w ramach międzynarodowej i międzyuczelnianej współpracy naukowej;
- budowanie mechanizmów transferu technologii w oparciu o Regionalną Strategię Innowacji dla Mazowsza;
- powołanie, budowę i funkcjonowanie Regionalnego Centrum Innowacji;

- wspieranie obszarów i dziedzin nauki ukierunkowanych na rozwój innowacyjny regionu oraz podniesienie jego konkurencyjności;
- wspieranie edukacji na rzecz innowacyjności i przedsiębiorczości;
- podnoszenie standardów bazy badawczej, dydaktycznej i wdrożeniowej.

3. Cel pośredni - Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy

Funkcję centrów zarządzania gospodarką globalną wspólnie pełnią metropolie, tworzące światową sieć miast wraz ze zintegrowanymi z nimi podsystemami regionalnymi. Oznacza to, że:

- głównym atutem i czynnikiem rozwoju województwa mazowieckiego są funkcje i potencjał społeczno-gospodarczy metropolii stołecznej;
- przyspieszenie procesu metropolizacji Warszawy, przyjęte w założeniach niniejszej Strategii, ułatwi skuteczne podejmowanie wyzwań globalizacji, innowacji i konkurencji.

Obszar Metropolitalny Warszawy będzie biegunem wzrostu i ośrodkiem innowacyjności, który stanie się „kołem zamachowym” rozwoju całego regionu. Metropolia stołeczna, jako ośrodek akademicki i dyspozycyjno-administracyjny, obsługujący gospodarkę rynkową oraz pośredniczący w kontaktach zagranicznych, stanowić będzie źródło bodźców rozwojowych dla otoczenia regionalnego.

Stymulacji rozwoju funkcji metropolitalnych towarzyszyć będą działania zapobiegające lub minimalizujące negatywne skutki metropolizacji, a w szczególności dotyczące ochrony środowiska, rozwoju infrastruktury i poprawy poziomu życia mieszkańców. Dlatego realizacja tego celu będzie podporządkowana zasadzie zrównoważonego rozwoju.

Kierunki działań

3.1. Wzmocnienie powiązań Warszawy z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym

W nowej sytuacji geopolitycznej związanej z przesunięciem na wschód granic Unii Europejskiej wzrasta znaczenie korytarzy transportowych, tworzących spójny system transportowy. Warszawa w nowym układzie będzie pełnić funkcję „gateway city”, będąc tzw. „bramą wjazdową” od strony wschodniej do UE. Niewystarczająca przepustowość sieci drogowej i kolejowej oraz zły stan techniczny systemu powoduje słabą dostępność Warszawy, która jest jednocześnie jednym z największych węzłów transportowych Polski. Stopniowo wyczerpuje się przepustowość terminali obsługujących Port Lotniczy im. F. Chopina w Warszawie, a system powiązań lotniska z układem drogowo – kolejowym charakteryzuje się niską wydolnością i sprawnością.

Realizacja niniejszego celu będzie koncentrować się na następujących kierunkach działań:

- poprawie jakości i bezpieczeństwa połączeń transportowych pomiędzy Warszawą, a metropoliami europejskimi, głównymi ośrodkami gospodarczymi w Polsce i pozostałymi obszarami województwa;
- rozwoju infrastruktury lotniczej poprzez:
  - rozbudowę istniejącego Portu Lotniczego im. F. Chopina o nowy terminal oraz połączenia drogowo – kolejowe z centrum miasta i układem zewnętrznym;
  - przystosowanie lotniska w Modlinie do przejęcia funkcji odciążających lotnisko w Warszawie (tanie loty, transport towarów, czarter, loty nocne);
  - lokalizację na Mazowszu pomiędzy Warszawą a Łodzią, w drugim korytarzu transportowym nowego, centralnego, międzynarodowego lotniska spełniającego wymogi dynamicznie wzrastającego ruchu pasażerskiego;

- dostosowaniu sieci drogowo-kolejowej znaczenia międzynarodowego do standardów europejskich:
  - przyspieszeniu budowy autostrady A2 i dróg ekspresowych;
  - budowie układów tras obwodowych usprawniających połączenia w Warszawie („Ekspresowa Obwodnica Okoławarszawska”, „Obwodnica Miejska”, „Obwodnica Śródmiejska”) i obszarze metropolitalnym („Duża Obwodnica Warszawy”);
  - modernizacji linii kolejowych, w pierwszej kolejności linii leżących w ustanowionych europejskich korytarzach transportowych: I, II i VI, a także pomiędzy głównymi węzłami kolejowymi kraju: Warszawa – Łódź, Warszawa – Lublin i Warszawa – Radom - Kraków);
  - wspieraniu budowy linii kolejowej dużych prędkości na odcinku Wrocław/Poznań – Łódź - Warszawa;
- poprawie powiązań drogowo-kolejowych z ośrodkami subregionalnymi (Radomiem, Siedlcami, Płockiem, Ostrołęką i Ciechanowem) oraz w obszarze metropolitalnym Warszawy, poprzez dostosowanie sieci drogowej i kolejowej do wymogów normatywnych (parametry, nośność, itp.);
- uzupełnieniu pasm przyspieszonego rozwoju otaczających ciągi komunikacyjne o sieć powiązań z ośrodkami powiatowymi, opartą na regionalnych i lokalnych liniach kolejowych oraz drogach wojewódzkich i powiatowych, uzupełniających połączenia podstawowe;
- lokalizacji centrów logistycznych dla rozwoju intermodalnego transportu towarów poza granicami Warszawy w ścisłym powiązaniu z Wielką Obwodnicą Mazowska i Dużą Obwodnicą Warszawy.

3.2. Rozwój i poprawa standardów infrastruktury technicznej

Niesprawność powiązań transportu publicznego w obszarze aglomeracji i brak szybkich połączeń komunikacją publiczną powoduje ograniczanie dostępności i atrakcyjności metropolii.

Działania poprawiające funkcjonowanie systemu transportu publicznego, wzmacniające funkcje metropolitalne Warszawy i zapewniające sprawne powiązania z otoczeniem międzynarodowym, krajowym i regionalnym, a przede wszystkim efektywnie wykorzystujące przestrzeń w obszarze metropolitalnym powinny więc obejmować:

- modernizację systemu kolejowego ze szczególnym uwzględnieniem powiązań priorytetowych: międzynarodowego, krajowego i regionalnego, w celu zwiększenia częstotliwości, prędkości, bezpieczeństwa i komfortu podróży;
- utworzenie systemu transportowego z udziałem kapitału prywatnego oraz rozwój przewozów pasażerskich w wyniku integracji systemów transportowych, poprawy bezpieczeństwa i jakości przewozów, które zapewnią atrakcyjną alternatywę dla użytkowników samochodów prywatnych;
- realizację nowych inwestycji komunikacyjnych typu Park&Ride, kształtującą węzły przesiadkowe między różnymi systemami obsługi pasażerskiej. Przyczyni się to do powstrzymania i odwrócenia procesu przenoszenia się pasażerów ze środków komunikacji zbiorowej do samochodów osobowych (szczególnie w podróżyach podmiejskich – dla osób dojeżdżających do pracy), a tym samym zmniejszy zatłoczenie istniejącej sieci drogowej i zlikwiduje wąskie gardła stanowiące dotkliwą barierę pomiędzy strefą miejską i podmiejską;
- rozwój nowoczesnego transportu publicznego (miejskiego i podmiejskiego), wspartego systemem centralnego sterowania ruchem oraz kontroli i monitoringu, który pozwoli zwiększyć jego efektywność ekonomiczną i organizacyjną, m.in. poprzez:

- prowadzenie działań zapewniających uprzywilejowanie w ruchu, modernizację i rozbudowę transportu szynowego, z ewentualną możliwością wykorzystania kolejowej infrastruktury zakładowej do celów przewozowych;
- rozwój systemu Szybkiej Kolei Miejskiej oraz budowę II i III linii metra w Warszawie;
- modernizację i rozbudowę WKD;
- modernizację regionalnych linii kolejowych województwa (Warszawa – Grodzisk Mazowiecki, Warszawa – Pilawa, Warszawa Wileńska – Zielonka, Legionowo – Wieliszew – Tuszcz, Mszczonów – Góra Kalwaria – Pilawa);
- modernizację dworców autobusowych;
- wspieranie proekologicznych rozwiązań w transporcie publicznym oraz alternatywnych form transportu (w tym ścieżek dla ruchu rowerowego).

Poważnym problemem, dla zapewnienia bezpieczeństwa elektroenergetycznego aglomeracji warszawskiej, niezależnie od utrudnień formalno – prawnych związanych z lokalizacją liniowych inwestycji energetycznych, jest stale pogarszający się stan techniczny sieci elektroenergetycznych oraz potrzeba modernizacji lokalnych urządzeń elektroenergetycznych. Małe wykorzystanie gazu ziemnego na cele grzewcze i niedostateczne korzystanie z odnawialnych źródeł energii z kolei decyduje o wysokim poziomie zanieczyszczeń środowiska. Stąd rozwiązanie większości z tych problemów będzie następować poprzez podjęcie poniższych działań:

- rozbudowę i modernizację elektroenergetycznych sieci przesyłowych najwyższych napięć 400 kV i 220 kV na terenie całego województwa, ze szczególnym uwzględnieniem Warszawskiego Węzła Elektroenergetycznego, który wymaga domknięcia południowego połączenia obwodowego stolicy systemem linii NN o relacjach ustalonych w opracowaniach studialnych i planistycznych oraz planach rozwoju operatorów systemów przesyłowych;
- stworzenie możliwości wykorzystania paliwa gazowego do produkcji energii elektrycznej i ciepłej poprzez zwiększenie przepustowości pierścienia gazowego wokół Warszawy oraz budowę gazociągów do elektrociepłowni i ciepłowni warszawskich;
- rozwój alternatywnych, odnawialnych źródeł energii wraz z rozpoznaniem możliwości dywersyfikacji produkcji energii z różnych zasobów, ze szczególnym uwzględnieniem biomasy i wody, a także wód geotermalnych, energii wiatru i słońca.

3.3. Przeciwdziałanie degradacji krajobrazu i środowiska przyrodniczego OMW

Obszar metropolitalny ze względu na atrakcyjność społeczno – ekonomiczną jest poddany silnej presji urbanistycznej, niszczącej wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe. Na tym terenie koncentrują się kolizje przestrzenne, wynikające ze złożoności funkcji i struktury obszaru. Skutkiem tego jest kumulacja zagrożeń antropogenicznych, przy nierozwiązanym problemie systemu gospodarki odpadami i gospodarki wodno-ściekowej. Podejmowane w przyszłości zadania będą zatem dotyczyły dwóch zespołów działań: przeciwdziałania degradacji środowiska na obszarach o silnym stopniu urbanizacji oraz zachowania charakteru ochronno – prewencyjnego na obszarach cennych przyrodniczo.

W związku z tym zakłada się, że kontynuowane prace w zakresie przeciwdziałania degradacji środowiska dotyczyć będą:

- porządkowania gospodarki ściekowej poprzez likwidację zrzutu ścieków nieoczyszczonych, a w tym wymienia się:
  - rozbudowę oczyszczalni „Czajka”;
  - budowę układu przerzutowego przesyłającego ścieki z lewobrzeżnej części Warszawy;
  - budowę systemu kanalizacyjnego wokół Zalewu Zegrzyńskiego;

- modernizację i/lub rozbudowę oczyszczalni oraz systemu kanalizacji zbiorczej na podstawie Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych;
- sukcesywną sanitację terenów o zabudowie rozproszonej na obszarach wiejskich i miejskich;
- budowę systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków deszczowych z terenów zurbanizowanych, głównych tras komunikacyjnych i obszarów przemysłowych;
- zwiększania pewności dostaw wody oraz poprawy jej jakości, a w tym wymienia się:
  - zakończenie realizacji stacji uzdatniania wody w Wieliszewie (II etap budowy Wodociągu Północnego);
  - budowę magistral przesyłowych z Wodociągu Północnego, magistral ogólnomiejских Wodociągów Układu Centralnego dostarczających wodę do miejscowości podwarszawskich;
  - budowę i rozbudowę systemów zaopatrzenia w wodę w małych miastach i na obszarach wiejskich (jednocześnie z budową systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków);
- porządkowania i tworzenia spójnego systemu gospodarki odpadami, a w tym:
  - budowy i/lub rozbudowy składowisk odpadów komunalnych i zakładów utylizacji o charakterze subregionalnym, regionalnym, a także wprowadzanie nowoczesnych metod recyklingu oraz utylizacji odpadów;
- rekultywacji terenów poeksploatacyjnych;
- utworzenia zielonego pierścienia wokół stolicy w celu zachowania charakteru ochronno – prewencyjnego na obszarach cennych przyrodniczo;
- realizacji sieci NATURA 2000 w celu ochrony najcenniejszych wartości środowiska przyrodniczego (zasobów i krajobrazu) oraz zachowania powiązań przyrodniczych między obszarami ekologicznie czynnymi w mieście i regionie (w tym pomiędzy dolinami głównych rzek Mazowsza).

3.4. Zahamowanie narastania chaosu w przestrzennym zagospodarowaniu stolicy i jej otoczeniu

Rozwój metropolii stołecznej, zwłaszcza w sytuacji braku skutecznych instrumentów koordynacji i kontroli, niesie ze sobą wiele zagrożeń, które mogą doprowadzić do degradacji funkcjonalnej znacznych obszarów miasta i jego otoczenia. Wzrost roli i znaczenia transportu prywatnego powoduje rozlewanie się metropolii. Efektywność struktur przestrzennych w zakresie generowania i podtrzymywania zrównoważonego rozwoju metropolii oraz jej otoczenia stanowi jeden z warunków ładu społeczno-gospodarczego i przestrzennego. Ład ten znajduje odzwierciedlenie w atrakcyjności przestrzeni metropolitalnej, jako miejsca zamieszkania oraz lokalizacji dla działalności gospodarczej. W przestrzeni Warszawy i jej otoczeniu działania na rzecz zapobiegania niekorzystnych zjawisk będą dotyczyć:

- ochrony różnorodności funkcjonalnej obszarów śródmiejskich i przeciwdziałania ich degradacji;
- kształtowania i porządkowania stref funkcjonalno – przestrzennych Warszawy oraz wzmocnienia współpracy pomiędzy JST przy planowaniu i programowaniu OMW;
- modernizacji technicznej, funkcjonalnej i społecznej obszarów śródmiejskich o niższej atrakcyjności;
- uporządkowania procesu suburbanizacji, ograniczającego nadmierną eksploatację zasobów przestrzeni podmiejskiej;
- rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich oraz zajmowanych przez funkcje schyłkowe (tereny poprzemysłowe i powojkowe);
- wspierania koncentracji zabudowy w korytarzach transportu szynowego (kolej podmiejska i regionalna);

- łagodzenia konfliktów funkcjonalno-przestrzennych wynikających z przebiegów tras komunikacyjnych i infrastrukturalnych, obsługujących tereny gęsto zurbanizowane;
- tworzenia spójnego systemu regulacji prawnych zapobiegających presji urbanistycznej na tereny cenne przyrodniczo, pełniące funkcje klimatyczne (wymiana i regeneracja powietrza), biologiczne (siedliskotwórcze), regenerujące i zasilające wewnątrzmięskie zespoły, biocentryczne i hydrologiczne (zasilanie i retencja wód na obszarze miasta).

3.5. Stymulowanie rozwoju m. st. Warszawy i obszaru metropolitalnego poprzez policentryczny rozwój przestrzenny i ożywianie funkcji centrotwórczych

Wzmacnianie funkcji metropolitalnych OMW przyczyni się do poprawy pozycji głównego regionu metropolitalnego w Polsce. Tym samym zwiększy rolę OMW w układzie sieci metropolii europejskich i światowych.

Policentryczny rozwój przestrzenny obszaru metropolitalnego przyczyni się do intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru, podwyższenia standardów zamieszkania, zintegrowania transportu, poprawy bezpieczeństwa ruchu na drogach, możliwości wprowadzenia nowoczesnych technik zarządzania ruchem.

Wzmocnienie osadniczych i infrastrukturalnych węzłów policentrycznego rozwoju w OMW, utworzy warunki dla realizacji ważnych funkcji metropolitalnych obszaru. Ponadto podejmowane działania przyczynią się do podniesienia poziomu życia mieszkańców oraz wzrostu atrakcyjności OMW.

W obszarze metropolitalnym, poza działającymi instytucjami administracji rządowej i samorządowej, zlokalizowane zostaną:

- instytucje przedstawicielskie Unii Europejskiej;
- instytucje biznesu międzynarodowego;
- centrum kongresowe, widowiskowe, etc.;
- obiekty sportowe o randze olimpijskiej;
- obiekty kultury dla organizacji imprez o randze europejskiej;
- brakujące siedziby administracji rządowej i samorządowej o charakterze regionalnym.

4. Cel pośredni - Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych

Postępująca degradacja społeczno-gospodarcza obszarów pozametropolitalnych, zwłaszcza położonych na peryferiach województwa, wskazuje na konieczność podjęcia zintensyfikowanych działań zapewniających szeroko rozumianą ich aktywizację społeczno-gospodarczą. Będzie to wymagało zmian strukturalnych w zakresie gospodarki, struktur demograficznych i przestrzennych, komunikacji oraz infrastruktury technicznej i społecznej.

Zmiany te z pewnością będą zachodziły powoli, bowiem ani gospodarka Mazowska, ani też gospodarka krajowa nie są przygotowane do szybkich przeobrażeń. Dużą rolę odegra tworzenie nowoczesnej organizacji produkcji w formie klastrów wiejskich, które umożliwią przezwyciężenie tradycyjnych barier rozwoju obszarów wiejskich. Działania na rzecz aktywizacji i modernizacji obszarów pozametropolitalnych przyczynią się do likwidacji zapóźnień cywilizacyjnych i poprawę warunków życia ludności w wyróżnionych w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego obszarach problemowych.

Rozwinięta infrastruktura transportowa i sprawny system komunikacji (obejmujący także rozwój światłowodowej infrastruktury telekomunikacyjnej) przyspieszy proces modernizacji gospodarki, wzdłuż korytarzy infrastrukturalnych powstaną pasma aktywności gospodarczej. Wzrost poziomu dostępności komunikacyjnej przyczyni się do podwyższenia spójności przestrzennej województwa.

Kierunki działań

4.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej i transportu w regionie, w tym lotnictwa cywilnego

Widoczna luka w zakresie infrastruktury komunikacyjnej, wynikająca z wieloletniego niedoinwestowania w tej dziedzinie jest jednym z głównych czynników ograniczających spójność i rozwój Mazowsza. W celu podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej obszarów pozametropolitalnych oraz zaspokojenia potrzeb przewozowych społeczeństwa, konieczne jest powiązanie regionu sprawnym systemem komunikacyjnym, usprawnianie powiązań transportowych ważnych dla sąsiednich regionów i systemu krajowego.

Podejmowany będzie szereg działań w celu usunięcia niedrożności oraz niskiej przepustowości i jakości istniejącej sieci drogowej, modernizacji sieci kolejowej oraz rozwoju transportu lotniczego poprzez:

- podnoszenie standardów technicznych połączeń obwodowych w regionie:
  - tzw. „Wielka Obwodnica Mazowsza” w paśmie ośrodków subregionalnych Płock, Ciechanów, Ostrołęka, Siedlce, Radom, tworzona przez drogi krajowe nr 60, nr 63, nr 12 oraz odcinki dróg wojewódzkich nr 627, nr 544, nr 617;
  - tzw. „Duża Obwodnica Warszawy” w paśmie ośrodków miejskich Sochaczew, Grójec, Góra Kalwaria, Mińsk Mazowiecki, Wyszaków, Wyszogród, tworzona przez drogi krajowe nr 50 i nr 62;
  - tzw. „Ekspresowa Obwodnica Okoławarszawska” w oparciu o planowane korytarze: Południowej Obwodnicy Warszawy, Trasy Armii Krajowej, Wschodniej Obwodnicy Warszawy wraz z pozostałymi elementami warszawskiego węzła drogowego;
- budowę autostrady A-2 oraz rozbudowę dróg krajowych (w celu zwiększenia ich przepustowości) do parametrów dróg ekspresowych (S7, S8, S10, S12, S17, S19);
- przebudowę pozostałych dróg krajowych (w tym: nr 2, nr 9, nr 61, nr 62), która obejmować będzie m.in.:
  - wzmocnienia nawierzchni do nacisku 11,5 t/oś;
  - poszerzenia, dobudowę poboczy;
  - budowę obwodnic miast (m.in. w ciągach dróg: nr 2 - Mińska Mazowieckiego; S7 - Płońska, Grójca, Radomia; nr 9 Iłży i Skaryszewa; nr 12 – Radomia i Zwoleń; nr 50 – Żyrardowa, Mszczonowa, Kołbieli; nr 60 – Raciąża, Ciechanowa; nr 61 - Jabłonna, Serocka i Pułtusk; nr 79 i 50 – Góry Kalwarii);
- usprawnianie i uzupełnianie sieci dróg wojewódzkich, w szczególności w pasmach o największym natężeniu ruchu drogowego, obejmując między innymi przebudowę dróg:
  - nr 719 z obwodnicami Grodziska Mazowieckiego i Milanówka;
  - nr 579 z obwodnicami Błonia, Grodziska Mazowieckiego;
  - przebudowę dróg nr 580, nr 621, nr 630, nr 631, nr 633, nr 634, nr 636, nr 637, nr 721, nr 740, nr 801 i modernizację drogi nr 724 z obwodnicami uzdrowiska Konstancin-Jeziorna i Góry Kalwarii, drogi nr 544 z obwodnicą Mławy, nr 727, nr 747, nr 728, nr 730 i nr 737;
  - budowę trasy „Paszkowianki” w południowo-zachodnim paśmie OMW, stanowiącej fragment kształtowanego regionalnego połączenia obwodowego wokół Warszawy;
- usprawnienie powiązań ośrodków osadniczych w regionie: z Ostrołęką (na kierunku Ostrołęka-Wyszaków) i na południu Mazowsza (poprzez odtworzenie tzw. „Traktu Królewskiego” od Grójca do Szydłowca) z wykorzystaniem dróg powiatowych wraz z ich przebudową;
- zmiany kategorii istniejących dróg wynikające z zachodzących zmian przestrzennych, ekonomicznych i społecznych, w porozumieniu z zarządcami dróg i samorządami;

- zwiększenie niewystarczającej obecnie liczby przepraw mostowych, szczególnie przez Wisłę, Bug i Narew (w Warszawie, Płocku, Józefowie, Solcu n. Wisłą, Maciejowicach, Wyszkanie, Treblince k. Małkini Górnej i Kózkach k. Siemiatycz);
- wspomaganie rozwoju regionalnego transportu kolejowego:
  - zwiększenie liczby i atrakcyjności połączeń, zintegrowanie linii magistralnych i lokalnych oraz poprawę jakości przewozów;
  - modernizację na obszarze województwa linii kolejowych: E20 Kunowice-Warszawa-Terespol, E28 Warszawa-Lublin, E65 Warszawa-Gdańsk, E75 Warszawa/Zielonka – Kuźnica Białostocka oraz odcinków: Warszawa-Radom (budowa drugiego toru na odcinku Warka-Radom), Kutno-Płock, Ostrołęka-Tłuszcz, Dęblin-Radom, Radom-Tomaszów Maz.;
  - przedłużenie Centralnej Magistrali Kolejowej o odcinek Korytów-Sochaczew-Płock i dalej śladem istniejących linii w kierunku północnym do Trójmiasta, tak aby utworzyć nowe połączenie tranzytowe północ-południe, o dużych prędkościach, pozwalające na obejście węzła warszawskiego, a jednocześnie powiązanie Płocka z obszarem aglomeracji, zapewniające czas podróży w granicach 60 minut;
  - włączenie transportu kolejowego w obsługę portów lotniczych, w tym rozbudowy CMK, do obsługi nowego lotniska zlokalizowanego pomiędzy Warszawą a Łodzią;
- utworzenie mazowieckiej subregionalnej sieci lotnisk cywilnych, która stanie się ważnym elementem polityki transportowej Mazowsza (Płock, Sochaczew-Bielice, Radom-Sadków, Nowe Miasto n/Pilicą). Regionalne porty lotnicze zwiększą mobilność ludności, zaktywizują przyległe tereny gospodarczo i inwestycyjnie, w zasadniczy sposób wpłyną na rozwój turystyki. Ważne znaczenie dla obsługi krajowego i zagranicznego ruchu pasażerskiego i towarowego mieć będzie otwarcie portu lotniczego Modlin.

4.2. Wzmocnienie potencjału rozwojowego ośrodków subregionalnych i małych miast

Istnieje konieczność stymulowania rozwoju byłych miast wojewódzkich, ze względu na zgromadzony w nich potencjał rozwojowy i pełnione funkcje w subregionie. Wsparciem powinny zostać objęte także małe ośrodki miejskie, z których część utraciła swój potencjał rozwojowy, na skutek likwidacji istniejących zakładów produkcyjnych.

Dla realizacji celu podjętych będzie szereg działań:

- pogłębiające się dysproporcje rozwojowe będą niwelowane działaniami rewitalizacyjnymi, zarówno ośrodków subregionalnych, jak i małych miast, które powinny zaowocować przekształceniem miast subregionalnych w ośrodki równoważenia rozwoju, a w przypadku małych miast w lokalne ośrodki aktywizacji społecznej, umożliwiające przenoszenie impulsów rozwojowych z metropolii na otaczające tereny, w tym tereny wiejskie;
- niezbędne będzie jak najszersze wykorzystanie endogenicznych czynników rozwoju ośrodków subregionalnych i mniejszych miast, w szczególności poprzez wspieranie i tworzenie nowych zakładów przemysłowych, małych i średnich przedsiębiorstw oraz instytucji otoczenia biznesu, wyższych uczelni (w ośrodkach subregionalnych), szkół policealnych i ponadgimnazjalnych, kolegiów, placówek lecznictwa specjalistycznego;
- wspieranie procesów rozwojowych ośrodków subregionalnych poprzez zwiększanie ich atrakcyjności inwestycyjnej i szans w przestrzeni krajowej, przez usprawnienie powiązań infrastrukturalnych z otoczeniem (komunikacja i teleinformacja), poprawę warunków mieszkaniowych, oddziaływanie na ceny nieruchomości i mediów oraz promocję walorów środowiskowych;
- poprawa poziomu usług publicznych i komunalnych, w tym wdrażanie efektywnych rozwiązań prawno-instytucjonalnych oraz rozbudowa lub modernizacja odpowiedniej

infrastruktury usług publicznych, komunikacji (zwłaszcza komunikacji publicznej), gospodarki wodno-ściekowej, gospodarki odpadami, energetyki i łączności;

- dla obszarów w najwyższym stopniu dotkniętych wysoką stopą bezrobocia przewiduje się wsparcie wszelkiego rodzaju inicjatyw ukierunkowanych na:
  - ograniczanie bezrobocia i stymulowanie aktywności gospodarczej,
  - doskonalenie zasobów ludzkich,
  - poprawę atrakcyjności lokalizacyjnej dla przedsiębiorstw,
  - inicjowanie rozwoju specjalnych podstref ekonomicznych w obszarach problemowych, w tym: Radomskiej Podstrefy Tarnobrzeskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz wspieranie inicjatyw rozwojowych ukierunkowanych na badawcze i technologiczne przygotowanie nowoczesnej produkcji,
  - tworzenie parków technologicznych i inkubatorów przedsiębiorczości,
  - poprawę efektywności miejskich struktur przestrzennych w ramach działań rewitalizacyjnych, dotyczących w szczególności zdegradowanych obszarów miejskich (starej zabudowy i osiedli wielkopłytowych),
  - poprawę skomunikowania ośrodków z ich otoczeniem,
  - rozwój i (lub) restrukturyzację usług publicznych i komunalnych.

4.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

Współcześnie akcentuje się potrzebę zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniającego aspekty gospodarcze w powiązaniu ze społecznymi i środowiskowymi. W szczególności oznacza to konieczność ich wielofunkcyjnego rozwoju, tzn. postrzeganego zarówno przez pryzmat funkcji rolniczej, jak i elementów pozaprodukcyjnych, służących w ostatecznym rachunku poprawie warunków życia mieszkańców wsi i rozwiązywaniu problemów społecznych tam występujących, w szczególności bezrobocia. Kierunki działań powinny dotyczyć zwłaszcza obszarów wiejskich dotkniętych największą recesją oraz najsłabiej rozwiniętych, obejmując:

- wykorzystywanie przewag komparatywnych względem większości krajów Wspólnot Europejskich, poprzez promowanie (marketing) i rozszerzanie produkcji tzw. zdrowej żywności (uprawa roślin niemodyfikowanych genetycznie, niska chemizacja i tradycyjne metody produkcji na znacznych obszarach Mazowsza), a także kierunków produkcji wymagających wysokich nakładów pracy i ziemi (tj. czynników, w które obfitują obszary wiejskie Mazowsza) oraz niełatwo poddających się procesom mechanizacji – jak np. owoce, warzywa, uprawy szklarniowe, nasiennictwo – w których województwo mazowieckie już wykształciło znaczną specjalizację;
- tworzenie i rozwój klastrów wiejskich w celu poprawy konkurencyjności obszarów wiejskich poprzez zmniejszenie zależności obszarów wiejskich od rolnictwa oraz poprawę atrakcyjności i konkurencyjności różnorodności produkcji;
- rozwój ponadlokalnej i lokalnej infrastruktury transportowej oraz technicznej, a w szczególności: rozbudowę sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, modernizację i budowę lokalnych oczyszczalni ścieków, przydomowych oczyszczalni ścieków, modernizację i rozbudowę przesyłowych i dystrybucyjnych sieci elektroenergetycznych i gazowych;
- tworzenie warunków materialnych i organizacyjnych służących wyrównywaniu szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej oraz rozwojowi różnorodnych form kształcenia ustawicznego na terenach wiejskich;
- wzmacnianie konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez wspieranie ich modernizacji (w tym działań dostosowawczych do wymagań wspólnotowych) i przekształceń strukturalnych, a także tworzenia różnorodnych form powiązań

i kooperacji zarówno w układzie poziomym (grupy producenckie, spółki celowe itp.), jak i pionowym (pomiędzy producentami, odbiorcami, przetwórcami itp.);

- inicjowanie działań na rzecz wdrażania w rolnictwie nowoczesnych, innowacyjnych metod produkcji, wykorzystujących postęp biotechnologiczny oraz wspieranie na obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych ekologizacji rolnictwa i prośrodowiskowych metod produkcji rolnej;
- wdrażanie w wyznaczonych strefach priorytetowych (Bugu, Narwi i Liwca, Wisły i Pilicy, środkowej Wisły i Pojezierza Gostynińsko-Płockiego) programów rolnośrodowiskowych;
- inicjowanie i wspieranie współpracy naukowych jednostek badawczych i wyższych uczelni z rolnikami (np. w formie centrów wystawienniczo-szkoleniowych) w celu wprowadzania rozwiązań innowacyjnych w rolnictwie;
- wspieranie tworzenia nowych miejsc pracy, zwłaszcza samozatrudnienia, poprzez rozwój działalności pozarolniczej na terenach wiejskich (obsługa rolnictwa, agroturystyka, turystyka, konserwacja przyrody, utrzymywanie infrastruktury technicznej, usługi, rzemiosło artystyczne) w celu ograniczenia bezrobocia na wsi;
- wykorzystanie walorów i usług turystycznych jako potencjalnego czynnika zrównoważonego rozwoju wsi i małych miast, poprzez wspieranie na obszarach wiejskich budowy różnorodnych elementów infrastruktury służącej jako baza dla rozwoju turystyki.

4.4. Budowa i rozwój infrastruktury społecznej

Istnieje konieczność tworzenia warunków dla realizacji potrzeb oświatowych, kulturalnych, zdrowotnych i rekreacyjnych społeczności lokalnych. Mieszkańcom małych miast i wsi należy ułatwić dostęp do placówek oświatowych i ochrony zdrowia (zwłaszcza specjalistycznych).

Dla realizacji celu podjęte zostaną następujące zadania:

- doinwestowanie placówek oświatowych, w tym placówek szkolnictwa specjalnego, ogólnodostępnych bibliotek oraz szkół policealnych i zakładów kształcenia nauczycieli;
- rozwijanie poprzez tworzenie nowych jednostek i podnoszenie jakości istniejącego zawodowego szkolnictwa wyższego, umożliwiającego zdobycie zawodu i wyższego wykształcenia młodzieży mieszkającej na obszarach pozametropolitalnych;
- odpowiednie doinwestowanie bibliotek pedagogicznych, będących ważnym elementem infrastruktury społecznej w województwie mazowieckim, spowoduje, że będą służyły nie tylko nauczycielom i studentom, lecz także staną się dla swojego środowiska, miasta czy rejonu centrami informacyjno-kulturalnymi;
- dalsze kształtowanie zaplecza instytucjonalnego i bazy materialnej dla rozwoju kultury i turystyki oraz sportu i kultury fizycznej;
- usprawnienie systemu podstawowej opieki zdrowotnej, mającego wpływ na standard życia (optymalizacja sieci placówek poradni lekarskich – ogólnych i specjalistycznych - oraz lepsze wyposażenie obiektów szpitalnych);
- budowa nowych obiektów ochrony zdrowia na terenach, na których brak placówek zabezpieczających potrzeby zdrowotne mieszkańców.

4.5. Ochrona i rewaloryzacja środowiska przyrodniczego dla zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju

Jedną z bardzo istotnych determinant poprawy jakości życia mieszkańców Mazowsza jest stan środowiska przyrodniczego i jego ochrona, mająca na celu zachowanie dla przyszłych pokoleń korzystnych warunków przyrodniczych rozwoju ekonomicznego i społecznego, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Obszary pozametropolitalne w województwie

mazowieckim są miejscem szczególnie cennym przyrodniczo. Pozbawione są jednak w znacznym stopniu systemu ochronnego infrastruktury ochrony środowiska, dlatego wymagają działań zarówno o charakterze ochronnym, jak też przywracającym zasoby i walory środowiska.

Działania ochrony i rewaloryzacji środowiska obejmować będą m.in.:

- kontynuację prac zmierzających do doskonalenia systemu monitoringu zanieczyszczeń środowiska, dostosowanego do standardów UE;
- ochronę najcenniejszych wartości środowiska przyrodniczego (zasobów i krajobrazu), poprzez utworzenie spójnego przestrzennie, chroniącego powiązania przyrodnicze systemu obszarów prawnie chronionych niezbędnych dla zachowania równowagi ekologicznej (w tym obszarów „NATURA 2000”), ze szczególnym uwzględnieniem dolin Wisły, Bugu i Narwi;
- współpracę regionu w ramach porozumienia „Zielone Płuca Polski”;
- zwiększenie lesistości regionu i ochronę lasów przez planowane zalesienie 75 tys. ha gruntów porolnych, szczególnie w południowej i zachodniej części województwa, uzupełniając system powiązań przyrodniczych;
- poprawę jakości wód powierzchniowych, a także ochronę wód podziemnych (szczególnie w centralnej części Niecki Warszawskiej) oraz zasobów kopalin;
- budowę zbiorników retencyjnych w ramach przeciwdziałania deficytowi wodnemu;
- uporządkowanie gospodarki odpadami poprzez realizację działań ujętych w wojewódzkim, powiatowych i gminnych planach gospodarki odpadami;
- utworzenie (w tym budowę i rozbudowę obiektów) zintegrowanego systemu gospodarki odpadami opartego na segregacji, recyklingu i innych formach odzysku odpadów zgodnie z ustaleniami „Wojewódzkiego planu gospodarki odpadami”;
- poprawę stanu bezpieczeństwa na wypadek klęsk żywiołowych i katastrof ekologicznych, poprzez rozbudowę i modernizację wałów przeciwpowodziowych, tworzenie polderów, renaturalizację przekształconych odcinków rzek, ograniczenie zabudowy na terenach zalewowych, w tym w tzw. międzywałach i polderach rzecznych oraz wprowadzenie systemu wczesnego ostrzegania;
- rewitalizację zdegradowanych obszarów powojennych, ze szczególnym uwzględnieniem byłych baz wojskowych i obszarów przemysłowych;
- ochronę bioróżnorodności środowiska naturalnego i zachowanie w formie niezmienionej siedlisk, poprzez utworzenie na obszarze województwa mazowieckiego strefy wolnej od GMO;
- szerzenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców, jako czynnika zwiększającego skuteczność podejmowanych działań w zakresie ochrony przyrody;
- zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w tym wód geotermalnych;
- ochronę powietrza i ochronę przed hałasem.

4.6. Wykorzystanie potencjału endogenicznego OMW do stymulowania rozwoju całego regionu

Rozwój Obszaru Metropolitalnego Warszawy w polityce województwa stanowi element całościowej wizji rozwoju Mazowsza, zakładającej wzmoczoną dyfuzję czynników rozwoju, aktywności gospodarczej i innowacji z metropolii na otoczenie regionalne. Szansy zwiększenia zasięgu i intensywności dyfuzji, w niniejszej *Strategii* upatruje się w przedstawionych działaniach służących:

- poprawie powiązań funkcjonalno-przestrzennych stolicy z otoczeniem, umożliwiających przenoszenie impulsów rozwojowych z Warszawy na ośrodki subregionalne;
- lepszej dostępności do instytucji, których działalność ma kluczowe znaczenie dla rozwoju funkcji metropolitalnych stolicy, tj.:

- ośrodka decyzyjnego w zakresie administracji publicznej i gospodarczej;
  - centrum rynku kapitałowego i usług otoczenia biznesu;
  - centrum badawczo-rozwojowego;
  - wiodącego w kraju ośrodka akademickiego;
- włączaniu terenów pozametropolitalnych w obszar oddziaływania regionalnego systemu innowacji;
  - rozbudowie infrastruktury transportowej i poprawie jakości transportu publicznego, również na obszarach pozametropolitalnych;
  - tworzeniu sieci powiązań funkcjonalnych i społeczno-gospodarczych, dzięki którym metropolitalny rynek pracy stanie się szansą na obniżenie poziomu bezrobocia w regionie, a jego profil zapewni zatrudnienie nie tylko wysoko wykwalifikowanym specjalistom, lecz także pracownikom świadczącym usługi i prace proste.

5. Cel pośredni – Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu

Rozwój społeczeństwa obywatelskiego, uczestnictwo trzeciego sektora w życiu publicznym oraz kształtowanie pozytywnego wizerunku Mazowsza jako regionu o najwyższym potencjale rozwojowym w kraju, rozwiniętych i sprawnych strukturach instytucjonalnych administracji ułatwia efektywne przekształcania, unowocześnienia oraz dostosowywanie regionu do wyzwań cywilizacyjnych. Mazowsze zasadnie aspiruje do rangi atrakcyjnego partnera w stosunkach z innymi regionami Europy, który jest sprawnie zarządzany oraz otwarty na wielostronną współpracę zagraniczną. Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej odbywać będzie się poprzez tworzenie możliwie najlepszych warunków do inwestowania, tworzenie klimatu dla innowacyjności i pobudzania przedsiębiorczości, rozwój otoczenia biznesu oraz podmiotów ekonomii społecznej. Skuteczna promocja oraz tworzenie warunków do rozwoju, przy dużym zaangażowaniu społeczeństwa oraz kształtowaniu postaw społecznych, przyniosą wymierne efekty gospodarcze.

Eksponowanie walorów regionu poprzez informację oraz prezentację jego rzeczywistych osiągnięć i możliwości, adresowaną do różnych odbiorców m.in. mieszkańców województwa, turystów, inwestorów krajowych i zagranicznych, instytucji Unii Europejskiej przy użyciu różnorodnych form reklamy i środków masowego przekazu, przyczyni się do wzrostu znaczenia regionu.

Kształtowanie wizerunku i promocja regionu będą prowadzone z uwzględnieniem specyfiki grup docelowych, tj. odbiorców wizerunku regionu i informacji promujących region. Promowanie regionu będzie odbywało się w dwóch wymiarach: wewnętrznym i zewnętrznym, tzn. będzie skierowane do mieszkańców oraz potencjalnych inwestorów z Mazowsza oraz do osób i instytucji spoza regionu.

Kierunki działań

5.1. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej

Rozwój kreatywnego i obywatelskiego społeczeństwa będzie ważną determinantą rozwoju województwa. Przyczyni się do wzrostu jego konkurencyjności i aktywności obywatelskiej jego mieszkańców. Zwiększone uczestnictwo organizacji pozarządowych w życiu publicznym przyczyni się lepszemu zaspokojeniu potrzeb społecznych, zwiększenia ładu społecznego, absorpcji nowych idei, zwiększenia współpracy w realizacji wspólnych działań oraz sprzyjać będzie aktywizacji administracji samorządowej.

Wysoka zdolność instytucjonalna administracji, przejawiająca się m.in. w integracji jednostek samorządu terytorialnego zapewni bardziej efektywną realizację zadań publicznych, które swoimi rozmiarami rzeczowymi i finansowymi przekraczają możliwości pojedynczych jednostek samorządu terytorialnego różnego szczebla. Zintegrowane działania dadzą większą możliwość realizacji wspólnych celów jednostek samorządu terytorialnego i skłaniają do jednoczenia się społeczności lokalnych wokół ważnych problemów w skali lokalnej i regionalnej. Zwiększony udział trzeciego sektora w życiu publicznym pozwoli na dokonanie szybszych i efektywniejszych zmian zmierzających do przekształcania i unowocześnienia regionu. Podstawą integracji w regionie będzie skuteczna komunikacja między jednostkami samorządu terytorialnego i działającymi na ich terenie podmiotami sfery gospodarczej oraz ekonomii społecznej.

Cel ten będzie realizowany poprzez następujące działania:

- inicjowanie i wspieranie działań służących kształtowaniu postaw obywatelskich;
- wspieranie promocji działań prospołecznych, wolontariackich i filantropijnych;
- wspieranie inicjatyw pozarządowych z zakresu ekonomii społecznej;
- tworzenie związków gmin, powiatów lub miast, powoływanych w celu realizacji wspólnych przedsięwzięć, inwestycji, koncentrujących swoją działalność wokół cennych obszarów przyrodniczych i turystycznych;
- wpieranie i inicjowanie porozumień i stowarzyszeń pogłębiających integrację w regionie;
- organizowanie targów regionalnych, wystaw, konferencji branżowych z myślą o realizacji wspólnych celów i pobudzaniu wewnątrzregionalnej współpracy gospodarczej lokalnych i regionalnych podmiotów gospodarczych (Forum Promocji Mazowsza);
- tworzenie instytucjonalnych ram dla przedsięwzięć realizowanych na zasadach partnerstwa publiczno-prywatnego pomiędzy organizacjami otoczenia biznesu (np. izby gospodarcze, zrzeszenia producentów, zrzeszenia pracodawców itp.) a jednostkami samorządu terytorialnego w regionie;
- organizowanie kursów doskonalących wiedzę w zakresie znajomości regionu, z myślą o wykorzystaniu jej w rozwoju turystyki;
- wydawanie broszur i informatorów, prasy lokalnej i regionalnej, promujących walory gmin, powiatów i regionu.

5.2. Poprawa i promocja atrakcyjności inwestycyjnej w regionie

Tworzenie możliwie najlepszych warunków inwestowania w regionie polegać będzie, nie tylko na poprawie infrastruktury technicznej, ale także tworzeniu klimatu przedsiębiorczości sprzyjającemu prowadzeniu działalności gospodarczej. Podejmowane przez samorządy działania w sferze gospodarczej powinny koncentrować się na promocji regionu pod kątem jego atrakcyjności inwestycyjnej oraz zwiększenia dostępności do terenów inwestycyjnych.

Promocja województwa powinna polegać na wykorzystaniu odpowiednio dobranych i opracowanych informacji, narzędzi i metod w celu prezentacji potencjału gospodarczego, walorów przyrodniczych, turystycznych i kulturowych regionu. Wymiernym efektem działań promocyjnych będzie wzrost zaangażowania kapitału krajowego i zagranicznego.

Cel ten będzie realizowany poprzez następujące działania:

- tworzenie warunków w postaci zachęt i ulg inwestycyjnych w celu przyciągnięcia potencjalnych inwestorów krajowych i zagranicznych oraz budowanie klimatu inwestycyjnego;
- poprawę stopnia koordynacji gminnych opracowań planistycznych (w tym zwłaszcza miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, jako czynnika stymulującego napływ inwestycji) oraz stopnia uwzględnienia w nich programów ponadlokalnych, w tym wojewódzkich;

- stosowanie różnorodnych form promocji, które powinny przyczyniać się do zintegrowania środowisk kreujących innowacyjność, a także do rozbudowy infrastruktury społeczeństwa informacyjnego, w postaci e-administracji, e-nauki, rozwoju sieci szerokopasmowych oraz zwiększenia roli eksportu w gospodarce regionu;
- opracowanie dokumentów związanych z poprawą atrakcyjności inwestycyjnej regionu:
  - Regionalnej Strategia Innowacji;
  - e-Strategii Województwa Mazowieckiego;
  - Strategii Rozwoju Eksportu Mazowsza;
  - Strategii Wzrostu Międzynarodowej Konkurencyjności Regionu;
  - oraz innych strategii i programów.
- wprowadzanie nowych technologii i produktów innowacyjnych, które będą służyć do promowania Mazowsza, jako obszaru dynamicznego rozwoju nauki i gospodarki;
- wymianę informacji o dostępnych terenach inwestycyjnych, potrzebach i możliwościach inwestowania – edycja w języku polskim i angielskim „Przewodnika inwestora po Mazowszu”;
- doksztalcenie kadry pracowniczej – szczególnie w zakresie języków obcych dla pracowników wszystkich JST oraz specjalistycznych dziedzin, w tym w sektorach nowoczesnych technologii;
- utworzenie powszechnie dostępnego mazowieckiego banku ofert lokalizacji inwestycji;
- utworzenie pakietu „Turystyka Mazovia” umożliwiającego powstanie nowych warunków promocji regionu w Europie i świecie;
- funkcjonowanie Centrum Obsługi Inwestora, mającego wspierać napływ inwestycji, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych, poprzez skuteczną promocję gospodarczą regionu, dbającego o równomierne rozmieszczenie inwestycji, lokalizowanie ich w obszarach zagrożonych marginalizacją, o wysokiej stopie bezrobocia.

5.3. Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych. Promocja regionu powinna być ekspozycją jego mocnych stron tj.: bogate dziedzictwo kulturowe regionu (zachowaną i utrwaloną spuściznę materialną i niematerialną) oraz zróżnicowanie kulturowe i obyczajowe poszczególnych podregionów, istnienie cennych terenów dolin rzecznych, kompleksów leśnych oraz obszarów ujętych w Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie, nie tylko rozwój funkcji turystycznych i przyciągnięcie turystów, ale także aktywizacja obszarów wiejskich, na których jedną z szans rozwoju jest rozwój agroturystyki oraz innych form turystyki.

W tym celu podjęte będą następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych;
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz ich włączenie do sieci w sąsiednich województwach;

- wykreowanie pasm turystyczno-kulturowych na rzecz rozwoju usług turystyczno-rekreacyjnych (w tym zwłaszcza w oparciu o unikalne walory najważniejszych ciągów ekologicznych, takich jak dolina Wisły), przy jednoczesnym upowszechnianiu wiedzy o historii regionu i jego bogactwach;
- rozbudowanie zaplecza turystycznego (m.in. hoteli, pensjonatów, schronisk młodzieżowych);
- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczanie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej;
- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej;
- utworzenie, we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego, dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie;
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja;
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki;
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej;
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości;
- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej;
- zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych;
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych;
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach.

5.4. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu

Istotne w aspekcie rozwoju Mazowsza, tak jak każdego z regionów, jest utożsamianie się społeczności z zamieszkiwanym przez nią obszarem. W polityce regionalnej Unii Europejskiej kładzie się duży nacisk na rozwój i pielęgnowanie tradycji regionalnych, tzw. „małych ojczyzn”. Mazowsze posiada charakterystyczne znaki graficzne, takie jak herb i logo, nie ma jednak skonkretyzowanego wizerunku, z którym mogłoby być kojarzone w Polsce, Europie i na świecie. Celem promocji województwa jest budowanie pozytywnych skojarzeń związanych z jego wizerunkiem i propagowanie produktów charakterystycznych dla regionu. Kreowanie i promocja produktu regionalnego, nie tylko przyczyni się do budowania i wzmacniania tożsamości i atrakcyjności regionu, ale także stanowić będzie ważny element jego promocji w wymiarze krajowym i europejskim. Województwo mazowieckie ze względu na swoje walory kulturowe, turystyczne i przyrodnicze ma ogromne możliwości promowania lokalnych, niepowtarzalnych produktów ściśle związanych ze środowiskiem geograficznym, kulturą oraz gospodarką regionu.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na:

- utworzenie instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych);

- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne, lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno-gospodarczych;
- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast;
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem;
- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo-historycznego Mazowsza;
- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej;
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu;
- wprowadzeniu zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych promujących Mazowsze;
- promocji odrębności historyczno-kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy;
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów);
- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich;
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych;
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje (przykładowo palmy kurpiowskie, wycinanki kołbielskie, czy strój łowicki), związanych z krajobrazem (wierzba, bocian) lub kulturą (Chopin i Żelazowa Wola);
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez.

5.5. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa

Wspieranie współpracy z regionami ościennymi polegać będzie na wzmocnieniu powiązań infrastrukturalnych i funkcjonalnych, wspólnych inicjatywach prorozwojowych oraz działaniach związanych z ochroną środowiska, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Wspólne inicjatywy między regionami przyczynią się do lepszego gospodarowania zasobami regionu oraz wspólnej realizacji przedsięwzięć, często o kluczowym i synergicznym charakterze, które przyczynią się do ich promocji. Ważną rolę odegra współpraca w wymiarze międzynarodowym prowadzona na wielu płaszczyznach.

W tym celu podjęte będą następujące kierunki działań:

- wzmacnianie związków sąsiadujących obszarów metropolitalnych Warszawy i Łodzi w celu utworzenia układu bipolarnego o liczącym się w skali europejskiej potencjale społeczno-gospodarczym i kulturowym;
- inicjowanie i współdziałanie z województwami sąsiednimi w zakresie realizacji wspólnych przedsięwzięć rozwojowych, w tym wzmacniających powiązania

- infrastrukturalne oraz stymulujących wykorzystanie zasobów endogennych obszarów funkcjonalnych;
- ochrona środowiska na jednorodnych obszarach o cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych, sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi, tj. na terenie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu i obszaru funkcjonalnego „Zielone Płuca Polski”;
  - prowadzenie zintegrowanych działań samorządów w dorzeczu środkowej Wisły zmierzających do ochrony zasobów wodnych, racjonalizacji użytkowania wód, zwiększenia retencji, ochrony przed powodzią, a także do ochrony przyrodniczo ukształtowanych ekosystemów;
  - współpraca międzynarodowa prowadzona przez jednostki samorządu terytorialnego – jej zakres i formy wyznaczają ramy kompetencyjne poszczególnych szczebli samorządów, a dotyczyć będzie:
    - wymiany doświadczeń w tworzeniu skutecznie działających samorządów;
    - wymiany gospodarczej i ofert inwestycyjnych, kultury, edukacji i sportu oraz promocji;
    - tworzenia silnego obrazu regionu na arenie międzynarodowej, poprzez promocję walorów kulturowych, środowiskowych, gospodarczych i innych;
    - tworzenie na szczeblu lokalnym współpracy partnerskiej małych i średnich przedsiębiorstw oraz innych podmiotów;
  - wspieranie realizacji inicjatywy turystyczno-rekreacyjnej „Zielony Szlak Rowerowy Mazowsza” w ramach Europejskich szlaków rowerowych EuroVelo i Greenways;
  - utworzenie miejsca promocji regionu, służącego jednocześnie różnym celom - inwestycją taką będzie centrum kongresowo – wystawiennicze skupiające wokół siebie ważne wydarzenia w regionie o znaczeniu międzynarodowym i regionalnym;
  - wspieranie misji gospodarczych oraz organizowanie i uczestnictwo w międzynarodowych targach branżowych.

5. Uwarunkowania realizacyjne Strategii

Instrumenty prawne

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego będzie realizowana zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem krajowym i wspólnotowym. Wśród najważniejszych dokumentów krajowych należy wymienić:

- ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa;
- ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- ustawę z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego;
- ustawę z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych i ustawy budżetowe;
- ustawę z dnia 20 kwietnia 2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju wraz z projektem zmiany ustawy¹¹;
- ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o Funduszu Poreczeń Unijnych;
- ustawę z dnia 29 stycznia 2004 r. prawo zamówień publicznych;
- ustawę z dnia 28 lipca 2005 r. o partnerstwie publiczno-prywatnym, która umożliwi realizację wspólnych inicjatyw sektora publicznego i prywatnego.

Akty wspólnotowe:

- rozporządzenie Rady (WE) nr 1164/1994 z dnia 16 maja 1994 r. dotyczące ustanowienia Funduszu Spójności;
- rozporządzenie Rady (WE) nr 1260/1999 z dnia 21 czerwca 1999 r. ustanawiające ogólne przepisy w sprawie funduszy strukturalnych;
- rozporządzenie (WE) nr 1783/1999 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 1999 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego;
- rozporządzenie (WE) nr 1784/1999 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 lipca 1999 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego;
- projekty Rozporządzeń (WE) Parlamentu Europejskiego i Rady wprowadzające ogólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności w nowej perspektywie finansowej UE 2007 – 2013.

Ramy prawne rozwoju regionalnego tworzone są poprzez określenie celów w ramach sektorowych polityk państwa. Stąd też zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego uwzględnia zapisy zawarte w obowiązujących już strategiach rozwoju, a także w planowanych strategiach sektorowych na lata 2007–2013.

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 roku o Narodowym Planie Rozwoju kształtuje w sposób systemowy politykę rozwoju regionalnego kraju. Stworzyła ramy prawne dla wykorzystania środków finansowych krajowych i unijnych, przeznaczonych na wspieranie rozwoju społeczno - gospodarczego kraju oraz dla zapewnienia spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej z krajami członkowskimi UE. Ustawa stwarza możliwość zawierania **kontraktów wojewódzkich**, które stanowią ważny instrument wspierania rozwoju regionalnego.

Kontrakt wojewódzki jest umową między stroną rządową a samorządową, która łączy w sobie realizację programów operacyjnych współfinansowanych ze środków wspólnotowych i środków krajowych. Kontrakt określa zakres, tryb i warunki realizacji zadań wynikających z programu wojewódzkiego, które uzyskały wsparcie rządu oraz zadań należących do spraw

¹¹ Projekt ustawy o zmianie ustawy o Narodowym Planie Rozwoju oraz niektórych innych ustaw (z dnia 6 lutego 2006 r.).

nadzorowanych przez ministrów właściwych. Sposób programowania oraz zasady wdrażania i oceny są zbliżone do zasad, które obowiązują przy wdrażaniu programów rozwoju regionalnego, współfinansowanych przez fundusze strukturalne. Kontrakty powinny stać się elastycznymi instrumentami, dostosowującymi się do zmieniających się uwarunkowań organizacyjnych.

W okresie programowania 2007-2013 głównym instrumentem finansowym polityki regionalnej na poziomie województwa będzie **Regionalny Program Operacyjny (RPO)**. Zostanie on opracowany i będzie zarządzany przez samorząd województwa. W ramach środków wspólnotowych RPO będzie finansowany tylko z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Do 2006 r. polityka regionalna w województwie realizowana będzie poprzez ustalenia i zapisy:

- Narodowego Planu Rozwoju oraz Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006;
- Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006;
- Sektorowych Programów Operacyjnych;
- Zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego;
- Wojewódzkiego Programu Rozwoju Regionalnego Mazowsza na lata 2001-2006;
- Kontraktu Wojewódzkiego dla Województwa Mazowieckiego na lata 2005-2006;
- innych programów wojewódzkich i strategii.

Agenda obejmująca lata 2007-2013, nowelizuje dotychczasowy układ krajowych dokumentów z zakresu rozwoju regionalnego poprzez:

- opracowany Krajowy Program Reform na lata 2005-2008;
- przygotowane Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie¹²;
- opracowanie Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015¹³ oraz
- opracowane lub przygotowywane pozostałe dokumenty strategiczne i programowe.

Ponadto w warstwie instrumentalnej ZPORR zastąpiony zostanie Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Mazowieckiego, skonstruowanym pod potrzeby regionu. W miejsce dotychczasowej formuły kontraktu wojewódzkiego obowiązywać będzie kontrakt regionalny, ze wzmocnioną rolą samorządu województwa w programowaniu rozwoju i zarządzaniu nim.

Instrumenty kolejnej perspektywy programowej 2014 - 2020 określą nowe dokumenty rządowe.

Podstawą realizacji zapisów Strategii Rozwoju Województwa są nie tylko treści programów, strategii sektorowych, czy konkretne projekty, ale przede wszystkim źródła ich finansowania, tj.:

- środki budżetu państwa;
- środki JST;
- środki różnych form organizacyjno-prawnych sektora finansów publicznych;
- fundusze strukturalne Unii Europejskiej - Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego i Europejski Fundusz Społeczny;
- Fundusz Spójności;
- Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- inicjatywy INTERREG, EQUAL, LEADER, URBAN;

¹² Dokument w formie wstępnego projektu, przyjętego przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2006 r.

¹³ Założenia do opracowania Strategii Rozwoju Kraju 2007-2015 zaakceptowane przez Radę Ministrów w dniu 31 stycznia 2006 r.

- Norweski Mechanizm Finansowy i Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego;
- środki międzynarodowych instytucji finansowych (EBI) oraz Banku Gospodarstwa Krajowego;
- środki prywatne (wkład własny beneficjentów).

Finansowe ramy realizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego w latach 2007-2020

Wielkość środków finansowych zarówno unijnych, jak i krajowych publicznych (rządowych i samorządowych) oraz prywatnych, zaangażowanych w podjęte inwestycje i przedsięwzięcia niewątpliwie wpłynie na tempo rozwoju społeczno-gospodarczego województwa mazowieckiego.

W nowej perspektywie finansowej, obejmującej lata 2007-2013 na realizację Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, a więc całokształtu zaprogramowanych działań społeczno-gospodarczych rządu, w tym o charakterze regionalnym, zostaną wydatkowane środki w kwocie 85,6 mld euro¹⁴. Z tej sumy wielkość alokacji środków wspólnotowych wyniesie 59,5 mld euro, w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności. Z funduszy strukturalnych wszystkim województwom, na realizację Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) przypadnie kwota 15,9 mld euro. Ogólna pula środków przeznaczonych na RPO zostanie podzielona pomiędzy województwa według ustalonych kryteriów. W nowej agendzie finansowej 2007-2013 dla województwa mazowieckiego zostanie ona zwielokrotniona w stosunku do alokacji środków z funduszy strukturalnych, w ramach ZPORR na lata 2004-2006.

Warunkiem pełnego wykorzystania środków unijnych, pochodzących z funduszy strukturalnych i funduszu spójności, będzie aktywna partycypacja finansowa i aplikacyjna województwa. Dotyczy to w szczególności zdolności wygenerowania przez JST województwa mazowieckiego i inne podmioty, własnych środków finansowych w celu montażu finansowego przy realizacji projektów, a także opracowywania projektów spełniających wyznaczone standardy.

W celu oszacowania wielkości środków, które w latach 2007-2020 zostaną przeznaczone przez JST oraz sektor prywatny na działania inwestycyjne i stymulujące rozwój województwa mazowieckiego dokonano analizy¹⁵, z której wynika, iż:

- Obecny stopień absorpcji środków ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego, wskazuje na bardzo dużą „chłonność” funduszy strukturalnych i pozwala przewidzieć dalszy dynamiczny przyrost inwestycji JST w województwie mazowieckim w latach 2004-2006 - w okresie obowiązywania ZPORR. Środki z tego programu będą wydatkowane do 2008 r., a więc jednostki samorządu terytorialnego będą nadal zwiększać swoje nakłady inwestycyjne, aby zapewnić współfinansowanie. Począwszy od 2005 r. należy spodziewać się coraz większego nasilenia pozytywnych efektów zewnętrznych związanych z absorpcją środków strukturalnych. **Wielkość wydatków inwestycyjnych JST na terenie województwa mazowieckiego w latach 2007-2013 wyniesie łącznie ok. 35 mld zł., zaś w latach 2014-2020 łącznie ok. 51 mld PLN¹⁶.** Oczekiwać można

¹⁴ Na podstawie wstępnego projektu Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013 wspierających wzrost gospodarczy i zatrudnienie (dokument zaakceptowany przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2006 r.)

¹⁵ P. Modzelewski „Finansowe ramy realizacji Strategii Województwa Mazowieckiego w latach 2007-2020”.

¹⁶ Prognoza wielkości wydatków inwestycyjnych w JST na terenie województwa mazowieckiego przyjmuje za punkt odniesienia stopę wzrostu inwestycji, prognozowaną w przygotowaniach do wstępnego projektu NPR 2007-2020.

dalszego wzrostu wydatków inwestycyjnych w stosunku do dochodów ogółem zarówno w przypadku powiatów, jak również w przypadku gmin oraz miast na prawach powiatu.

- **W sektorze prywatnym wielkość inwestycji w latach 2007-2013 ukształtuje się na poziomie ok. 262 mld zł., zaś w latach 2014-2020 ok. 385 mld zł, a więc łącznie w okresie 2007-2020 ok. 647 mld zł.** Należy oczekiwać, że sektor prywatny w województwie mazowieckim będzie zwiększał swoje zaangażowanie we współfinansowanie projektów strukturalnych Unii Europejskiej w stopniu proporcjonalnym do wzrostu zaangażowania JST. Wzrost współfinansowania projektów strukturalnych zależeć będzie przede wszystkim od rodzaju przedsięwzięć, na które zostaną skierowane środki strukturalne. Preferowane przez sektor prywatny będą programy skierowane w stronę dóbr rynkowych. Dynamiczne zwiększenie liczby przykładów partnerstwa publiczno-prywatnego nastąpi, gdy będą odczuwalne pozytywne efekty wydatkowania środków z funduszy strukturalnych.

Potencjał gospodarczy województwa mazowieckiego pozwala na absorpcję środków strukturalnych, nawet wielokrotnie większych niż przyznane na lata 2004-2006. Efekty wydatkowania środków strukturalnych w kolejnych latach znacznie zwiększą dochody JST oraz sektora prywatnego, a tym samym w dużym stopniu zwiększą ich możliwości inwestycyjne. Nie wystąpi ryzyko braku możliwości współfinansowania przedsięwzięć strukturalnych przez JST oraz przedsiębiorstwa na terenie województwa mazowieckiego. Ograniczenia rozwojowe województwa mogą wynikać raczej z niemożności wyasygnowania krajowych środków publicznych przez budżet państwa, z uszczuplenia środków w ramach funduszy strukturalnych, lub z przyznania proporcjonalnie większych środków na realizację przedsięwzięć strukturalnych w innych województwach.

Wdrażanie zapisów Strategii

Zgodnie z ustawą o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 roku za politykę rozwoju regionu odpowiedzialny jest samorząd województwa. W szczególności opracowuje strategię rozwoju regionu i wdraża ją z wykorzystaniem określonego instrumentarium, jako koordynator i organizator tego procesu.

Realizacja zaktualizowanej Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego będzie przebiegała zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi i zakresem kompetencji samorządu województwa oraz pozostałych podmiotów włączonych w jej operacjonalizację. Będzie oparta na następujących zasadach:

- zrównoważonego rozwoju - rozwoju społeczno-gospodarczego uwzględniającego wymogi ochrony środowiska;
- spójności - oznaczającej zgodność z aktualnymi dokumentami krajowymi i unijnymi o charakterze strategicznym i programowym;
- subsydiarności - polegającej na realizacji zadań na najniższym poziomie na jakim mogą być zrealizowane poprzez dofinansowanie ich z budżetów samorządów, budżetu państwa i funduszy unijnych;
- partnerstwa - czyli wspólnym podejmowaniu działań przez samorządy terytorialne (na wszystkich poziomach), podmioty publiczne, organizacje pozarządowe i sektor prywatny;

- koncentracji - oznaczającej skupienie wysiłku wszystkich realizatorów na określonych w Strategii celach rozwojowych;
- otwartości - dającej możliwość aktualizacji zapisów Strategii w procesie planowania strategicznego.

W celu osiągnięcia jak największej skuteczności we wdrażaniu Strategii samorząd województwa będzie:

- ściśle współpracował z samorządami powiatowymi i gminnymi Mazowsza w zakresie realizacji przyjętych w Strategii celów rozwojowych;
- wspierał inicjatywy obywatelskie, zachęcał do aktywności społecznej, inicjował kontakty z partnerami i organizacjami społecznymi, sektorem prywatnym i obywatelami;
- lobbował w społecznościach lokalnych na rzecz partycypacji, integracji i identyfikacji z regionem;
- dążył do zacieśnienia współpracy z wymiarze krajowym z regionami sąsiednimi, przy realizacji przedsięwzięć prorozwojowych o znaczeniu ponadregionalnym;
- brał aktywny udział w inicjatywach i programach krajowych i międzynarodowych wzmacniających pozycję i potencjał regionu;
- podejmował starania zmierzające do odzwierciedlenia celów rozwojowych Strategii w lokalnych dokumentach strategicznych;
- wspomagał potencjalnych beneficjentów w aplikowaniu o środki unijne poprzez informację i doradztwo;
- wspierał poprzez odpowiednio zaprogramowane działania te obszary województwa, które charakteryzują się zapóźnieniem w rozwoju społeczno-gospodarczym i brakiem endogenicznych czynników rozwoju;
- podejmował na zasadzie partnerstwa publiczno-prywatnego efektywną współpracę z przedsiębiorcami w zakresie inwestycji infrastrukturalnych;
- dążył do utworzenia formy koordynowania wspólnych działań JST w obszarze metropolitalnym (wraz z wystąpieniem o rozwiązania legislacyjne dotyczące zasad tego współdziałania).

Ponadto samorząd województwa będzie aktywnie artykułował sprawy i problemy regionu w zakresie polityki regionalnej na forum samorządowym i rządowym, w tym zwłaszcza w zakresie:

- podziału kompetencji w regionie pomiędzy administracją samorządową i rządową;
- niezbędnych zmian legislacyjnych na poziomie krajowym, w celu usunięcia barier formalno-prawnych, utrudniających realizację polityki regionalnej;
- ustanowienia programu rządowego dla restrukturyzacji subregionu radomskiego.

Jednostki organizacyjne Samorządu Województwa Mazowieckiego odpowiedzialne za realizację zapisów Strategii

Realizacja Strategii wymaga działania i współdziałania wszystkich jednostek organizacyjnych samorządu województwa. W związku z tym odpowiedzialne za realizację lub nadzór są poniższe jednostki organizacyjne, przy czym za sprawy finansowe, umożliwiające realizację poszczególnych działań, odpowiada Departament Skarbu i Finansów oraz Departament Funduszy Strukturalnych i Pomocowych, z którymi współpracują wskazane jednostki.

Kierunki działań Strategii	Jednostka wiodąca	Jednostka współpracująca
<i>1.1. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i teleinformatyzacji</i>	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego	Departament Organizacji i Nadzoru Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego, Departament Edukacji Publicznej i Sportu
<i>1.2. Wzrost poziomu wykształcenia i poprawa jakości kadr</i>	Departament Edukacji Publicznej i Sportu	Wojewódzki Urząd Pracy
<i>1.3. Wzrost zatrudnienia w regionie i przeciwdziałanie bezrobociu</i>	Wojewódzki Urząd Pracy	Departament Edukacji Publicznej i Sportu
<i>1.4. Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych</i>	Departament Zdrowia i Polityki Społecznej	Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej
<i>1.5. Dążenie do poprawy warunków i zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych</i>	Departament Nieruchomości i Infrastruktury	Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej
<i>1.6. Intensyfikacja działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych</i>	Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej	Departament Zdrowia i Polityki Społecznej
<i>1.7. Poprawa bezpieczeństwa publicznego</i>	Departament Organizacji i Nadzoru	
<i>2.1. Rozwój MSP oraz wzrost ich innowacyjności i konkurencyjności</i>	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego	Agencja Rozwoju Regionalnego
<i>2.2. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu</i>	Agencja Rozwoju Regionalnego	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego
<i>2.3. Rozwój nowoczesnych technologii z wykorzystaniem własnego potencjału B+R</i>	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego	Agencja Rozwoju Regionalnego
<i>2.4. Rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii</i>	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego	Agencja Rozwoju Regionalnego
<i>2.5. Budowa systemu innowacyjnego w regionie</i>	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego	Agencja Rozwoju Regionalnego
<i>3.1. Wzmocnienie powiązań Warszawy z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym</i>	Departament Nieruchomości i Infrastruktury	Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich, Koleje Mazowieckie Sp. z o.o.
<i>3.2. Rozwój i integracja infrastruktury technicznej</i>	Departament Nieruchomości i Infrastruktury	Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich, Koleje Mazowieckie Sp. z o.o.

3.3. <i>Przeciwdziałanie degradacji krajobrazu i środowiska przyrodniczego OMW</i>	Departament Ochrony Środowiska	Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich, Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych
3.4. <i>Zahamowanie narastania chaosu w przestrzennym zagospodarowaniu stolicy i jej otoczeniu</i>	Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego, Departament Nieruchomości i Infrastruktury, Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego
3.5. <i>Stymulowanie rozwoju m. st. Warszawy i obszaru metropolitalnego poprzez policentryczny rozwój przestrzenny i ożywianie funkcji centrowalnych</i>	Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego, Departament Nieruchomości i Infrastruktury, Biuro Geodety Województwa Mazowieckiego
4.1. <i>Poprawa dostępności komunikacyjnej i transportu w regionie, w tym lotnictwa cywilnego</i>	Departament Nieruchomości i Infrastruktury	Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich, Koleje Mazowieckie Sp. z o.o.
4.2. <i>Wzmocnienie potencjału rozwojowego ośrodków subregionalnych i małych miast</i>	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego	Departament Edukacji Publicznej i Sportu, Departament Kultury, Promocji i Turystyki, Departament Nieruchomości i Infrastruktury, Wojewódzki Urząd Pracy, Delegatury Urzędu Marszałkowskiego
4.3. <i>Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich</i>	Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich	Departament Funduszy Strukturalnych i Pomocowych, Departament Nieruchomości i Infrastruktury, Departament Edukacji Publicznej i Sportu, Departament Kultury, Promocji i Turystyki, Departament Ochrony Środowiska, Wojewódzki Urząd Pracy, Delegatury Urzędu Marszałkowskiego
4.4. <i>Budowa i rozwój infrastruktury społecznej</i>	Departament Edukacji Publicznej i Sportu	Departament Zdrowia i Polityki Społecznej, Departament Kultury, Promocji i Turystyki, Delegatury Urzędu Marszałkowskiego
4.5. <i>Ochrona i rewaloryzacja środowiska przyrodniczego dla zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju</i>	Departament Ochrony Środowiska	Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych

4.6. Wykorzystanie potencjału endogenicznego OMW do stymulowania rozwoju całego regionu	Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego	Departament Edukacji Publicznej i Sportu, Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego, Departament Nieruchomości i Infrastruktury, Wojewódzki Urząd Pracy
5.1. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej	Departament Organizacji i Nadzoru	Kancelaria Marszałka, Departament Kultury, Promocji i Turystyki, Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego
5.2. Poprawa i promocja atrakcyjności inwestycyjnej w regionie	Kancelaria Marszałka	Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego, Centrum Obsługi Inwestora, Departament Kultury, Promocji i Turystyki, Departament Edukacji Publicznej i Sportu
5.3. Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego	Departament Kultury, Promocji i Turystyki	Kancelaria Marszałka, Regionalna Organizacja Turystyczna, Biuro Przedstawicielskie Województwa Mazowieckiego w Brukseli
5.4. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu	Departament Kultury, Promocji i Turystyki	Kancelaria Marszałka, Departament Organizacji i Nadzoru
5.5. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa	Kancelaria Marszałka	Departament Kultury, Promocji i Turystyki, Departament Strategii i Rozwoju Regionalnego, Departament Ochrony Środowiska, Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych

6. System i wskaźniki monitorowania Strategii

Jednym z warunków skutecznej realizacji strategii jest opracowanie systemu jej monitorowania. Aktualizowana *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego (z 2001 r.)* zawierała propozycję takiego systemu i ewaluacji.

Doświadczenia z przeprowadzonej oceny stopnia realizacji zapisów tegoż dokumentu skłaniają do przedłożenia nowych propozycji rozwiązań metodyczno-organizacyjnych systemu monitorowania zaktualizowanej Strategii.

Należy zatem:

- Monitorowanie realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego* powiązać z monitorowaniem *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego* i powierzyć wyspecjalizowanej w tym zakresie jednostce.
- Proces monitorowania *Strategii* uznać za ciągły i składający się z trzech faz: monitoringu stanu, działań oraz realizacji celów. Poszczególne fazy monitoringu prowadzić z zachowaniem powyższej sekwencji, przy czym monitoring stanu i działań w sposób permanentny, a realizacji celów w sposób cykliczny. Taki układ zapewni możliwie pełną, bieżącą informację na temat ogólnej kondycji społeczno-gospodarczej regionu oraz zrealizowanych, podjętych lub planowanych przez władze samorządu województwa działaniach i przedsięwzięciach.
- Podstawą ewaluacji *Strategii* uczynić diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej województwa oraz ocenę stopnia realizacji celów Strategii.
- Analizę statystyczną regionu wykonać w ujęciu statyczno-dynamicznym, według opracowanego zestawu wskaźników statystycznych, przyjmując za punkt odniesienia dane z 2004 roku, w adekwatnym przekroju terytorialnym i dostępnych źródeł. Przy czym zakłada się płynną modyfikację przyjętej listy wskaźników, w miarę kompletowania regionalnej bazy danych (SIP) oraz możliwości pozyskania nowych informacji ze statystyki publicznej.
- Dokonać oceny stopnia realizacji celów *Strategii* w układzie hierarchicznym, począwszy od kierunków działań poprzez cele pośrednie, strategiczne i cel nadrzędny. W ocenie tej należy przyjąć za podstawę analizę wskaźników (mierników) bezpośrednio korespondujących z zakresem kierunków działań oraz informacje z ich realizacji, przekazywane przez właściwe departamenty Urzędu Marszałkowskiego i podległe jednostki. Jest to szczególnie istotne w przypadku trudności z parametryzacją niektórych działań.
- Narzędziem podstawowym monitorowania realizacji *Strategii* uczynić Mazowiecki System Informacji Przestrzennej, umożliwiający dostęp do aktualnych danych pochodzących z różnych źródeł (w tym GUS, US).
- Efekty monitoringu, w postaci zbiorczego raportu z ewaluacji mid-term *Strategii*, po konsultacji z gronem eksperckim Wojewódzkiej Komisji Urbanistyczno-Architektonicznej, przedkładać władzom województwa w cyklu 2-letnim, najpóźniej do końca drugiego kwartału w roku sprawozdawczym. Następnie po uzyskaniu akceptacji Zarządu Województwa przedkładać tenże raport pod debatę Sejmiku Województwa Mazowieckiego.
- W dłuższej perspektywie czasowej, jednak nie częściej niż co 4 lata, dodatkowej ocenie poddać realizację celów strategicznych wraz z celem nadrzędnym, co stanowić będzie dopełnienie monitoringu cyklicznego. Wówczas, w celu dokonania kompleksowej ewaluacji Strategii, pożądane byłoby uzyskanie informacji

o działaniach samorządów gminnych i powiatowych, stanowiących wykonanie zapisów strategii rozwoju województwa.

Monitoring Strategii, którego efekty zostaną przedstawione w postaci zbiorczego raportu będą podstawą do oceny procesu i postępu wdrażania zamierzeń strategicznych. W zależności od ich wyniku wnioski zawarte w raporcie powinny sygnalizować potrzebę:

- pełniejszej implementacji ustaleń strategicznych w procesie zarządzania regionem,
- intensyfikacji podejmowanych działań w celu realizacji Strategii,
- aktualizacji zapisów Strategii, bądź też
- kontynuacji dotychczasowych działań.

Mierniki celów operacyjnych Strategii

Lista wskaźników służących monitorowaniu stopnia realizacji poszczególnych kierunków działań ujętych w Strategii, a zarazem wypełnienia jej zamierzeń strategicznych, koresponduje z tabelą wskaźników zawartą we wstępnym projekcie Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013. W analizach statystycznych przeprowadzanych na potrzeby monitorowania Strategii za podstawę i punkt odniesienia przyjmuje się dane z 2004 r. W przypadku kierunków działań trudnych do skwantyfikowania, analizy należałoby oprzeć na danych jakościowych, pozyskiwanych z różnych dostępnych źródeł.

Poniższy wykaz wskaźników ma charakter otwarty, co daje możliwość jego sukcesywnego kompletowania.

Cel 1. Rozwój kapitału społecznego

Kierunki działań

1.1. Rozwój społeczeństwa informacyjnego i teleinformatyzacji

- Komputery w szkołach dla dzieci i młodzieży
- Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty, w tym z dostępem do Internetu
- Komputeryzacja jednostek samorządu terytorialnego, usługi on-line

1.2. Wzrost poziomu wykształcenia i poprawa jakości kadr

- Ludność według poziomu wykształcenia
- Liczba osób studiujących
- Uczniowie i studenci otrzymujący stypendia, w tym socjalne
- Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym
- Uczący się języków obcych w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz policealnych
- Kształcenie dorosłych

1.3. Wzrost zatrudnienia w regionie i przeciwdziałanie bezrobociu

- Liczba i struktura pracujących
- Wskaźnik zatrudnienia
- Liczba i stopa bezrobocia
- Bezrobotni długotrwale, w wieku do 25 lat i powyżej 50 roku życia
- Bezrobotni zarejestrowani korzystający z aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu

1.4. Podniesienie standardów ochrony zdrowia i zmniejszenie różnic w dostępie do świadczeń zdrowotnych

- Przeciętne dalsze trwanie życia
- Umieralność niemowląt
- Zgony według przyczyn (choroby zakaźne i pasożytnicze, nowotwory, choroby układu krążenia, cukrzyca)
- Liczba jednostek zarejestrowanych w sekcji ochrona zdrowia (szpitale ogólne i specjalistyczne, apteki, zakłady opieki zdrowotnej, praktyki lekarskie)

- Liczba łóżek w zakładach stacjonarnej opieki zdrowotnej
- Personel medyczny - liczba lekarzy (lekarzy stomatologów) i pielęgniarek, położnych
- Szpitalne oddziały ratunkowe

1.5. Dążenie do poprawy warunków i zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych

- Zasoby mieszkaniowe
- Mieszkania oddane do użytkowania
- Samodzielność zamieszkiwania mieszkań
- Mieszkania wyposażone w instalacje wodociągową, gazową i sanitarną
- Budownictwo mieszkaniowe dla różnych grup osób niepełnosprawnych

1.6. Intensyfikacja działań na rzecz rozwiązywania problemów społecznych

- Nominalne dochody w sektorze gospodarstw domowych
- Osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej
- Osoby oczekujące na umieszczenie w domach pomocy społecznej
- Liczba domów i zakładów pomocy społecznej oraz miejsc
- Liczba osób poradni leczących uzależnienia

1.7. Poprawa bezpieczeństwa publicznego

- Przestępstwa stwierdzone
- Wykrywalność sprawców przestępstw stwierdzonych
- Liczba wypadków drogowych i ofiar śmiertelnych

Cel 2. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu

Kierunki działań

2.1. Rozwój MSP oraz wzrost ich innowacyjności i konkurencyjności

- Produkt krajowy brutto
- Wartość dodana brutto według sektorów ekonomicznych
- Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON, w tym z udziałem kapitału zagranicznego i MSP
- Wielkość, dynamika i struktura eksportu
- Nakłady inwestycyjne według wybranych sekcji i w sektorze prywatnym

2.2. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu

- Instytucje otoczenia biznesu

2.3. Rozwój nowoczesnych technologii z wykorzystaniem własnego potencjału B+R

- Nakłady na działalność badawczo-rozwojową, w tym w relacji do PKB, według sektorów wykonawczych
- Struktura nakładów na B+R (według źródeł finansowania)
- Zatrudnienie w działalności B+R wg sektorów wykonawczych
- Struktura nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle
- Udział produkcji wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle
- Udzielone patenty na wynalazki

2.4. Rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii

- Centra transferu technologii

2.5. Budowa systemu innowacyjnego w regionie

- Komputery w szkołach dla dzieci i młodzieży
- Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty, w tym z dostępem do Internetu
- Instytucje i urzędy mające dostęp do Internetu

Cel 3. Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy

Kierunki działań

3.1. Wzmocnienie powiązań Warszawy z otoczeniem regionalnym, krajowym i międzynarodowym

- Drogi ekspresowe i autostrady Mazowska
- Drogi publiczne o twardej nawierzchni na Mazowszu
- Ruch pasażerów w portach lotniczych
- Linie kolejowe eksploatowane, w tym zelektryfikowane, zmodernizowane na Mazowszu

3.2. Rozwój i poprawa standardów infrastruktury technicznej

- Przewozy pasażerów w transporcie kolejowym, w transporcie autobusowym do Warszawy
- Przewozy pasażerów komunikacją miejską w Warszawie
- Linie kolejowe, tramwajowe, metra eksploatowane na terenie OMW
- Moc zainstalowana i osiągalna w elektrowniach Mazowska
- Produkcja energii elektrycznej według źródeł w województwie mazowieckim

3.3. Przeciwdziałanie degradacji krajobrazu i środowiska przyrodniczego OMW

- Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczania w OMW
- Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w % ogólnej liczby ludności w OMW
- Ludność korzystająca z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, gazowej w % ludności ogółem w OMW
- Udział odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych w OMW
- Odpady komunalne zebrane na 1 mieszkańca w OMW
- Obszary prawnie chronione z najcenniejszymi wartościami środowiska przyrodniczego w OMW

3.4. Zahamowanie narastania chaosu w przestrzennym zagospodarowaniu stolicy i jej otoczeniu

- Stopień pokrycia JST miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- Liczba i hierarchia ukształtowanych centrów lokalnych i centrów dzielnic/miast w OMW
- Stopień realizacji układów obwodnicowych miasta i regionu
- Gęstość zaludnienia w gminach OMW
- Powierzchnie poddane rekultywacji

3.5. Stymulowanie rozwoju m. st. Warszawy i obszaru metropolitalnego poprzez policentryczny rozwój przestrzenny i ożywianie funkcji centrowtórzących

- Obiekty działalności wystawienniczej w podregionach
- Wystawy w obiektach działalności wystawienniczej w podregionach
- Przedstawicielstwa instytucji Unii Europejskiej
- Siedziby wielkich firm krajowych i zagranicznych

Cel 4. Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych

Kierunki działań

4.1. Poprawa dostępności komunikacyjnej i transportu w regionie, w tym lotnictwa cywilnego

- Drogi publiczne o twardej nawierzchni
- Linie kolejowe eksploatowane, w tym zelektryfikowane:
- Regularna komunikacja autobusowa
- Przewozy pasażerów w transporcie kolejowym

4.2. Wzmocnienie potencjału rozwojowego ośrodków subregionalnych i małych miast

- Liczba ludności
- Wskaźnik urbanizacji
- Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały
- Liczba i stopa bezrobocia
- Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych

4.3. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich

- Liczba i stopa bezrobocia
- Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych
- Końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych
- Udział towarowej produkcji rolniczej w końcowej produkcji rolniczej
- Drogi publiczne o twardej nawierzchni
- Ludność korzystająca z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, gazowej w % ludności ogółem

4.4. Budowa i rozwój infrastruktury społecznej

- Szkoły wg poziomu kształcenia
- Uczniowie i studenci
- Wydatki inwestycyjne budżetów jednostek samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na oświatę i wychowanie
- Pracownie komputerowe w szkołach
- Biblioteki
- Domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice
- Jednostki zarejestrowane w sekcji ochrona zdrowia i opieka społeczna

4.5. Ochrona i rewitalizacja środowiska przyrodniczego dla zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju

- Emisja zanieczyszczeń powietrza, wód i gleby: pyłowych, dwutlenku siarki, tlenków azotu
- Ludność obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w % ogólnej liczby ludności,
- Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczania
- Udział odpadów wyselekcjonowanych w ogólnej ilości odpadów komunalnych zebranych
- Udział produkcji energii z OZE w produkcji ogółem
- Wskaźnik lesistości
- Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona i pomniki przyrody

4.6. Wykorzystanie potencjału endogenicznego OMW do stymulowania rozwoju całego regionu

- Gęstość dróg publicznych o twardej nawierzchni w regionie
- Nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle
- Sprzedaż produktów innowacyjnych
- Produkt krajowy brutto (w cenach bieżących) w podregionach
- Wartość dodana brutto według sektorów ekonomicznych w podregionach

Cel 5. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu

Kierunki działań

5.1. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego i integracji regionalnej

- Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych
- Informacja o zawartych przez JST porozumieniach, stowarzyszeniach i związkach oraz zakresie współpracy
- Liczba zarejestrowanych porozumień o współpracy pomiędzy animatorami rozwoju regionalnego

5.2. Poprawa i promocja atrakcyjności inwestycyjnej w regionie

- Liczba przedsiębiorstw w tym z udziałem kapitału zagranicznego, MSP
- Powierzchnia oferowanych terenów przeznaczonych i przygotowanych pod inwestycje

5.3. Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego

- Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (województw, powiatów, gmin) na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego
- Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania
- Udzielone noclegi w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania, w tym turystom zagranicznym
- Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona i pomniki przyrody
- Liczba szlaków pieszych, rowerowych, kajakowych, ścieżek edukacyjnych

- Liczba gospodarstw agroturystycznych
- Liczba osób korzystających z regionalnej oferty turystycznej

5.4. Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu

- Liczba i informacja o wystawach, imprezach międzynarodowych, regionalnych, powiatowych, gminnych promujących region, powiat, gminę
- Liczba tytułów informatorów i materiałów promocyjnych dotyczących Mazowsza oraz ich nakład
- Stopień identyfikacji z regionem
- Liczba produktów regionalnych
- Liczba instytucji kultury

5.5. Współpraca międzyregionalna i międzynarodowa

- Informacja o zawartych przez JST porozumieniach, stowarzyszeniach i związkach oraz zakresie współpracy
- Liczba zarejestrowanych porozumień o współpracy pomiędzy animatorami rozwoju regionalnego

A n e k s

1. Uwarunkowania rozwoju województwa

1.1. Wewnętrzne uwarunkowania rozwoju

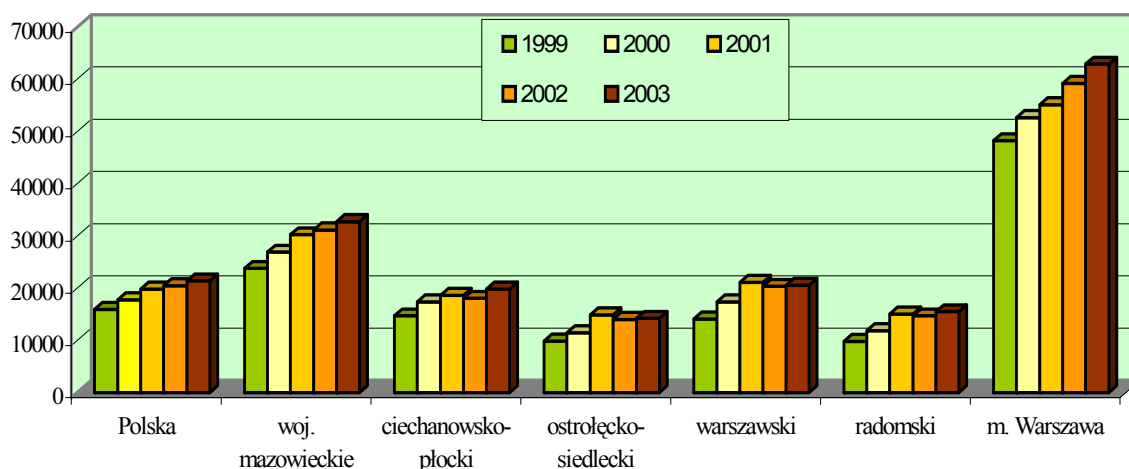
Sfera gospodarcza

Rozwój gospodarczy

Województwo mazowieckie cechuje najwyższy w Polsce poziom rozwoju gospodarczego mierzony wartością produktu krajowego brutto. W 2003 r. udział Mazowsza w tworzeniu ogólnokrajowej wartości PKB wyniósł 20,6%. Sytuacja ta wynika z dużego potencjału gospodarczego i zlokalizowania w centrum regionu stolicy kraju, w której koncentruje się życie społeczno-gospodarcze i lokalizowane są instytucje o znaczeniu krajowym i międzynarodowym. Warszawa w największym stopniu korzysta z przemian ustrojowo-gospodarczych, przez co stała się dogodnym miejscem do lokalizacji i prowadzenia działalności gospodarczej, w dużym stopniu przyciągając inwestorów zagranicznych, szczególnie w sektorze handlu i usług.

O wysokim poziomie rozwoju Mazowsza w skali Polski świadczy wskaźnik PKB liczony na 1 mieszkańca. W 2003 roku wyniósł on 32,7 tys. zł na osobę. Stanowiło to 153,2% przeciętnej w kraju. Wielkość wskaźnika jest jednak mocno zróżnicowana wewnątrz regionu. W Warszawie wskaźnik ten jest bardzo wysoki i wynosił 294,4% średniej krajowej. Odmienna sytuacja ma miejsce w pozostałych podregionach, gdzie PKB per capita kształtował się poniżej średniej krajowej, tj. w: ostrołęcko-siedleckim – 66,5%, radomskim – 72,4%, ciechanowsko-płockim – 92,7%, warszawskim – 96,0%. O ile w latach 1999-2003 dynamicznie wzrastała wartość PKB na 1 mieszkańca w Warszawie, to wartość tego wskaźnika w pozostałych podregionach województwa w roku 2002 spadła (ryc. 1), lecz w 2003 wzrosła ponownie z wyraźnie mniejszą dynamiką. Narastające przestrzenne rozpiętości w układzie NUTS-3 są skutkiem koncentracji aktywności gospodarczej, nakładów inwestycyjnych, podmiotów działalności gospodarczej oraz kapitału ludzkiego w Obszarze Metropolitalnym Warszawy. Dane ekonomiczne potwierdzają ciągłe umacnianie się pozycji ekonomicznej Warszawy, przy jednoczesnym zmniejszaniu roli i znaczenia obszarów pozametropolitalnych w życiu gospodarczym regionu.

Ryc. 1. Produkt krajowy brutto w latach 1999-2003 w podregionach (NUTS 3) województwa mazowieckiego (w zł na 1 mieszkańca)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Roczników statystycznych województw, GUS Warszawa

Na poziom efektywności gospodarki zasadniczy wpływ ma struktura wartości dodanej brutto i zatrudnienia.

Łączna wartość dodana brutto w 2003 roku w województwie mazowieckim wynosiła 145,9 mld zł. Stanowiło to 20,6% wielkości krajowej. Struktura wartości dodanej brutto charakteryzowała się najwyższym w kraju udziałem usług rynkowych 61,0% (kraj 50,5%) oraz stosunkowo niskim udziałem rolnictwa 2,5% (kraj 2,9%). Udział innych działów gospodarki w tworzeniu wartości dodanej był niższy od średniej w kraju i wynosił: usług nierynkowych – 13,0% (kraj 16,4%), przemysłu 18,8% (kraj 24,5%), budownictwa – 4,7% (kraj 5,7%). Szczególnie wysokim poziomem usług rynkowych charakteryzowało się m. st. Warszawa. Na obszarach typowo rolniczych, głównie północnych i wschodnich, wysoki udział WDB stanowiło rolnictwo (w ostrołęcko-siedleckim – 13,3%, ciechanowsko-płockim 8,1% i radomskim 7,2%). W przeliczeniu na osobę wskaźnik WDB województwa stanowił 127,3% średniej krajowej.

W strukturze zatrudnienia według danych z 2004 r. dominuje również większy od krajowego udział sektora usług – 61,9% (w kraju 54,4%), z przewagą zatrudnionych w usługach rynkowych – 45,4% ogółu pracujących (w kraju 36,4%). W usługach nierynkowych zatrudnionych było 16,5% - mniej niż średnio w kraju (18,2%). W przemyśle i budownictwie zatrudnionych było 22,2% ludności pracującej, podczas gdy udział zatrudnionych w kraju wynosił 28,3%. Znaczna część ludności aktywnej zawodowo pracowała w rolnictwie – 15,9% (średnio w kraju – 17,3%).

Porównanie wskaźników udziału rolnictwa w wartości dodanej i udziału w liczbie pracujących wskazuje na niską efektywność sektora rolnictwa i konieczność zmian w tej dziedzinie gospodarki. Pociąga to za sobą konieczność restrukturyzacji obszarów wiejskich i potrzebę tworzenia warunków do działalności pozarolniczej na tych obszarach.

Przemysł województwa cechuje duże zróżnicowanie branżowe, co czyni go mniej zależnym od wahań koniunkturalnych na rynkach krajowych i światowych. Istotną rolę oprócz przemysłu rolno-spożywczego (ze względu na obszar i wielkość produkcji rolnej) odgrywa przemysł petrochemiczny (z największą w kraju rafinerią ropy naftowej w Płocku). Do znaczących pod względem wielkości produkcji przemysłowej należą również: przemysł energetyczny, chemiczny, elektromaszynowy oraz produkcja sprzętu transportowego.

Województwo mazowieckie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod względem wielkości produkcji sprzedanej przemysłu. W 2004 roku stanowiła ona 20,5% wielkości krajowej produkcji i była wyższa w porównaniu z rokiem 1999, o 1,6 punktu procentowego. Produkcję przemysłową województwa charakteryzuje dominacja przetwórstwa, które obejmuje $\frac{4}{5}$ wartości produkcji sprzedanej przemysłu. Pozostałą część produkcji stanowi wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę, natomiast górnictwo odgrywa bardzo znikomą rolę. Wśród branż produkcji przemysłowej największe wartości sprzedaży osiąga: produkcja artykułów spożywczych i napojów, produkcja wyrobów chemicznych i produkcja sprzętu, urządzeń radiowych, telewizyjnych i telekomunikacyjnych.

Cechą charakterystyczną gospodarki Mazowsza jest szybki rozwój nowoczesnych, innowacyjnych branż, tj. usług – finansowo-ubezpieczeniowych, telekomunikacyjnych, poligraficzno-wydawniczych, informatycznych oraz przemysłu – farmaceutycznego, elektronicznego, precyzyjnego i optycznego, produkcji sprzętu RTV.

Ponad połowa produkcji sprzedanej województwa jest wynikiem działalności podmiotów gospodarczych zlokalizowanych w Warszawie. Produkcja sprzedana na 1 mieszkańca województwa wynosiła 20,6 tys. zł, podczas gdy średnio w kraju 13,4 tys. zł. Na obszarach o słabym potencjale gospodarczym wskaźnik ten kształtował się na poziomie 7-8 tys. zł.

Województwo mazowieckie jest obszarem atrakcyjnym dla inwestorów. W latach 1999-2004 nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach regionu stanowiły 29,4% wszystkich nakładów inwestycyjnych poniesionych w Polsce. Najwięcej nakładów inwestycyjnych

ponoszonych jest przez przedsiębiorstwa regionu w sektorze usług rynkowych. Przykładowo w roku 2004 udział inwestycji w tym sektorze wynosił w Warszawie ponad 83,8%, na Mazowszu 64,8%, podczas gdy w kraju jedynie 40,7%. Sytuacja ta jest związana z dynamicznym rozwojem Warszawy i jej funkcji metropolitalnych. W Warszawie realizowanych jest około 65,3% wszystkich inwestycji za Mazowszu. Sytuacja w subregionach województwa mazowieckiego różni się znacznie. Najniższą atrakcyjność inwestycyjną wykazuje od lat podregion ostrołęcko-siedlecki, w którym ze względu na typowo rolniczy charakter obszaru dokonuje się niewiele inwestycji (w 2004 roku 4,6% inwestycji przeprowadzanych w województwie), niepokojąco zmalała też działalność inwestycyjna w podregionie radomskim (3,8%). W subregionie radomskim i ciechanowsko-płockim dokonywane są znaczne inwestycje w sektorze przemysłu i budownictwa. Związane jest to ze stosunkowo dużym uprzemysłowieniem miast: Radomia i Płocka.

Województwo mazowieckie jest największym eksporterem i importerem w kraju. W strukturze eksportu przeważają: maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny, sprzęt transportowy, metale i wyroby z metalu. W imporcie dominują dobra zaopatrzeniowe. Głównymi partnerami województwa w eksporcie i imporcie są kraje Unii Europejskiej zwłaszcza Niemcy, a także Włochy, Francja, Wielka Brytania, Holandia. Znaczący jest też udział Rosji, USA i Chin.

Na tle kraju Mazowsze dominuje pod względem sprzedaży detalicznej towarów. W przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2004 roku dokonano sprzedaży towarów za 23,4 tys. zł - przeszło 2 razy większą kwotę niż średnio w kraju (przeciętny konsument w Polsce nabył dobra za 11,3 tys. zł). Sprzedaż detaliczna towarów per capita cechuje się tendencją wzrostową - w 2004 roku była o 27% większa niż w roku 2000.

W województwie mazowieckim występuje największa w skali kraju koncentracja podmiotów gospodarczych. Na koniec 2004 roku zarejestrowanych było 585,5 tys. podmiotów (16,4% wielkości ogólnokrajowej), spośród których 97,9% stanowi sektor prywatny¹. Największa liczba podmiotów funkcjonuje w sektorze usług rynkowych (70,8%) oraz w przemyśle i budownictwie (20,7%). W rolnictwie prowadzi działalność jedynie 1,9% podmiotów gospodarczych, co świadczy o niskiej przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej mieszkańców wsi. Na 1000 mieszkańców województwa przypadało 113,8 podmiotów (średnio w kraju 93,7), przy czym najwyższym w skali województwa wskaźnikiem charakteryzowała się Warszawa (170).

Wśród podmiotów gospodarczych przeważają przedsiębiorstwa małe i średnie (MSP) zatrudniające 56% ogółu pracujących w gospodarce województwa (w kraju – 66%). W sektorze MSP dominują przedsiębiorstwa małe, a zwłaszcza mikroprzedsiębiorstwa do 9 osób, mało zaś jest silnych firm średnich. Niepokojącym zjawiskiem jest też fakt, że przy utrzymującej się tendencji wzrostowej liczby podmiotów MSP następuje w nich sukcesywny spadek zatrudnienia. W strukturze przestrzennej utrzymują się tendencje koncentracji MSP na terenie i wokół dużych miast (70% przedsiębiorstw jest zlokalizowanych w Warszawie i podregionie warszawskim). Niedostateczny jest rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.

Województwo mazowieckie charakteryzuje się największą w kraju aktywnością inwestorów zagranicznych pod względem liczby podmiotów i wartości zainwestowanego kapitału. W 2004 roku liczba zarejestrowanych spółek z udziałem zagranicznym wynosiła 18 043², tj. 35% ogólnej liczby w kraju, przy czym ponad 80% z nich zlokalizowanych było w Warszawie. W tym samym roku, w województwie dokonano najwięcej w kraju

¹ Natomiast według stanu na dzień 31.12.2005 r. ogólna liczba podmiotów była większa w stosunku do roku poprzedniego i wynosiła 601,7 tys.

² Według stanu na dzień 31.12.2005 r. - 19 104.

bezpośrednich inwestycji zagranicznych, których wartość wynosiła powyżej jednego mln USD – 834 lokalizacji, co stanowiło 26,7% lokalizacji w kraju³.

Rozwój gospodarczy regionu charakteryzuje się następującymi cechami i tendencjami:

- województwo mazowieckie posiada najwyższy w Polsce potencjał gospodarczy mierzony wartością produktu krajowego brutto;
- pogłębiają się różnice w poziomie rozwoju gospodarczego pomiędzy obszarem metropolitalnym i pozametropolitalnym. Wartość PKB na 1 mieszkańca w Warszawie jest trzykrotnie wyższa od krajowej, podczas gdy w pozostałych subregionach jest niższa;
- Warszawa w największym stopniu korzysta z przemian ustrojowo-gospodarczych, przez co stała się dogodnym miejscem do lokalizacji i prowadzenia działalności gospodarczej, w dużym stopniu przyciągając inwestorów zagranicznych, szczególnie w sektorze handlu i usług;
- w województwie mazowieckim największą dynamikę rozwoju posiada sektor usług, głównie rynkowych. Najwyższy udział tego sektora wyróżnia się w strukturze:
  - wartości dodanej brutto,
  - zatrudnienia,
  - nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw;
- sektor rolnictwa cechuje niska efektywność, co wskazuje na konieczność restrukturyzacji obszarów wiejskich i potrzebę tworzenia warunków do działalności pozarolniczej na tych obszarach;
- województwo mazowieckie jest obszarem atrakcyjnym dla inwestorów. W latach 1999-2004 nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach regionu stanowiły 29,4 % wszystkich nakładów poniesionych w Polsce;
- region – a szczególnie Warszawa - charakteryzuje się największą w kraju aktywnością inwestorów zagranicznych (tak pod względem liczby podmiotów, jak i wartości zainwestowanego kapitału);
- przemysł województwa cechuje duże zróżnicowanie branżowe, co czyni go mniej zależnym od wahań koniunkturalnych na rynkach krajowych i światowych. Dominującą rolę odgrywa przemysł rolno-spożywczy i petrochemiczny;
- Mazowsze zajmuje ważną pozycję w krajowym eksporcie, eksportując głównie do krajów Unii Europejskiej, w większości maszyny i urządzenia elektryczne;
- w województwie mazowieckim występuje największa w skali kraju koncentracja podmiotów gospodarczych;
- największa liczba podmiotów funkcjonuje w sektorze usług rynkowych;
- wśród podmiotów gospodarczych przeważają przedsiębiorstwa małe i średnie;
- niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że przy utrzymującej się tendencji wzrostowej liczby podmiotów MSP następuje w nich sukcesywny spadek zatrudnienia;
- w strukturze przestrzennej utrzymują się tendencje do koncentracji MSP w dużych miastach i na terenach wokół nich.

Innowacyjność, działalność badawczo – rozwojowa i nowoczesne technologie

W sferze **działalności badawczo – rozwojowej** w Polsce obserwuje się wyraźną dominację województwa mazowieckiego. Spośród ogólnej liczby jednostek prowadzących działalność badawczo – rozwojową i naukową w Polsce około 31% umiejscowionych jest na Mazowszu. Dla porównania województwo śląskie, drugie pod względem liczby jednostek B+R w Polsce, dysponuje prawie trzykrotnie mniejszą ich liczbą. Głównym ośrodkiem koncentracji jednostek badawczo – rozwojowych jest Warszawa, skupiająca około 75%

³ Źródło: Państwowa Agencja Inwestycji Zagranicznych.

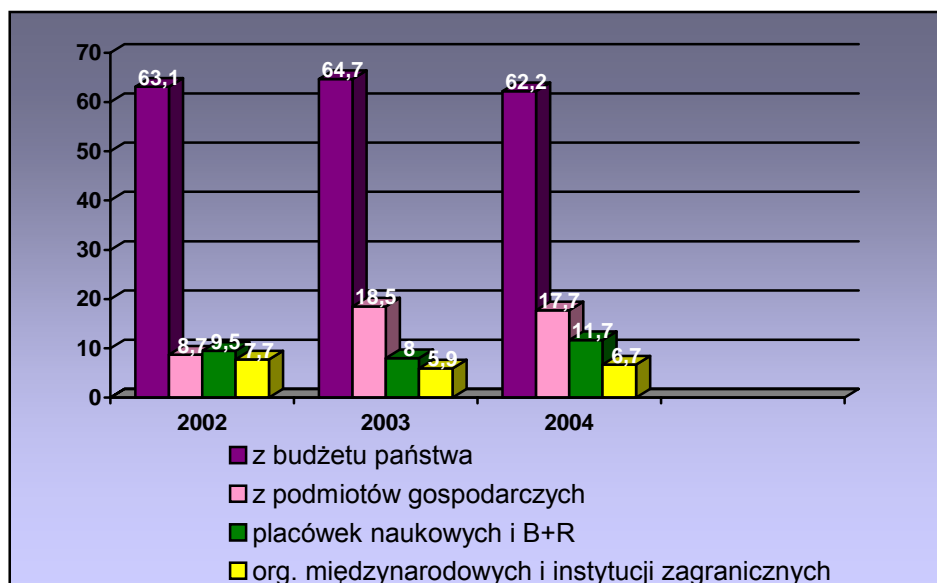
potencjału województwa. W latach 2000 – 2004 widoczny był w województwie wzrost liczby jednostek działalności badawczo – rozwojowej (z 258 w 2000 r. do 297 w roku 2004).

W 2004 r. liczba zatrudnionych w sektorze badawczo – rozwojowym na Mazowszu wynosiła 25 671 osób (EPC), co stanowiło 32,8% ogółu zatrudnionych w tej sferze w kraju. W 2003 roku została odwrócona spadkowa tendencja w zatrudnieniu w sektorze B+R, obserwowana w latach 2000-2002, kiedy to zatrudnienie zmniejszyło się o 2154 osoby. W roku 2004 na Mazowszu następowała kontynuacja zwiększania zatrudnienia w sektorze B+R w ekwiwalentach pełnego czasu pracy. Liczba pracowników placówek naukowo – badawczych przypadających na 1.000 osób aktywnych zawodowo wynosiła w województwie średnio 8,0 (w roku 2003 - 7,6) podczas gdy w kraju 3,6 (w roku 2003 - 4,5). W latach 2000-2004 widoczny był systematyczny wzrost zatrudnienia osób z tytułem profesora i doktora.

W latach 2000-2003 w województwie mazowieckim wystąpił spadek nakładów ogółem na B+R, z 2164 mln zł w 2000 r. do 1997 mln zł w 2003 r. Natomiast w roku 2004 odnotowano wzrost nakładów do poziomu 2261,7 mln zł. Systematycznie spada wartość nakładów w relacji do PKB: 1,58% w 2002 r., 1,25% w 2003 r. do 1,19% w 2004 r. Mimo to, wielkość nakładów na Mazowszu w odniesieniu do PKB należy do najwyższych w kraju i jest wyższa od średniej krajowej wynoszącej w 2004 roku 0,56%.

Nadal utrzymuje się wysoki udział budżetu państwa w ogólnej wartości nakładów. W 2004 r. wyniósł 62,2% (w kraju 61,7%), 22% stanowiły środki własne, a tylko 17% fundusze z podmiotów gospodarczych (w kraju 22,6%). Dla porównania - w UE-25 średnia wysokość nakładów budżetowych wynosi około 34%, a nakłady podmiotów gospodarczych stanowią ponad 55%.⁴

Ryc. 2. Struktura nakładów na działalność badawczo – rozwojową w latach 2002 - 2004

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw 2003, 2004, 2005.

Innowacyjność, rozumiana przede wszystkim jako działalność badawczo - rozwojowa (B+R) i wdrożeniowa, związana z projektowaniem i przygotowaniem produkcji nowych i zmodernizowanych wyrobów, wprowadzaniem nowych technologii i ich aplikacji, obejmująca również szereg działań o charakterze badawczym (naukowym), technicznym, organizacyjnym, finansowym i handlowym uwzględniających potrzeby gospodarki, ma istotny wpływ na rozwój gospodarczy oraz wzrost konkurencyjności regionu. W analizowanym okresie 2000-2004 nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle

⁴ Założenia polityki naukowej, naukowo – technicznej i innowacyjnej państwa do 2020 r.

wykazywały tendencję wzrostową, wynosiły bowiem w 2000 r. 2578 mln zł (21% nakładów w kraju), a w 2004 roku – 4204 mln zł (27,3% nakładów krajowych). Dominującą pozycję w finansowaniu działalności innowacyjnej w przedsiębiorstwach zajmują środki własne wygenerowane przez przedsiębiorstwa. W 2004 r. zmniejszył się udział przedsiębiorstw prowadzących działalność innowacyjną (z 46,9% w 2003 r. do 44,7%), uległy natomiast zwiększeniu nakłady przypadające na 1 przedsiębiorstwo prowadzące działalność innowacyjną – 9710,4 tys. zł (2003 roku wynosiły one 8536,9 tys. zł).

W analizowanych latach, zarówno w kraju, jak i w województwie mazowieckim nastąpił wzrost liczby środków automatyzacji produkcji, wykorzystania internetu oraz lokalnych sieci komputerowych w przedsiębiorstwach, co obrazuje tabela 1.

Tabela 1. Środki automatyzacji procesów produkcyjnych i media elektroniczne w przemyśle (wysoka technika i średnio-wysoka technika)

Wyszczególnienie	Środki automatyzacji procesów produkcyjnych (w szt.)						Media elektroniczne	
	linie produkcyjne		centra obróbkowe	roboty i manipulatory przemysłowe		Komputery*	Przedsiębiorstwa mające lokalne sieci (LAN)	Przedsiębiorstwa korzystające z usług internetu
	automatyczne	sterowane komputerem		razem	w tym roboty			
Polska								
2000	6894	4493	1868	1574	785	15779	4806	5620
2001	7249	5014	2138	1912	893	16988	4956	6492
2002	7802	5848	2553	2319	1160	18626	5508	7333
2003	8692	6758	3111	3367	1944	21964	5923	7696
województwo mazowieckie								
2000	1013	670	191	307	145	2000	572	622
2001	1046	713	132	274	103	2251	607	735
2002	1151	906	181	433	170	2519	661	817
2003	1353	1129	205	486	205	3147	715	872
2004	1652	1482	260	692	362	3381	bd	bd

*komputery sterujące procesami technologicznymi.

Źródło: Rocznik statystyczny województw 2001, 2003, 2004, 2005, Rocznik Nauka i Technika 2002, 2003, 2004.

W sektorze badawczo-rozwojowym oraz w dziedzinie innowacyjności w latach 1999-2004 zaszły następujące zmiany:

- zaobserwowano wzrost liczby jednostek w działalności badawczo-rozwojowej, przy jednocześnie mniejszej ich liczbie w sektorze przedsiębiorstw, co jest uwarunkowane m.in. likwidacją przedsiębiorstw, w ramach których funkcjonowały te jednostki;
- nakłady na działalność B+R pochodzą głównie z budżetu państwa, przy niskim zaangażowaniu środków podmiotów gospodarczych. Nakłady na działalność B+R w relacji do PKB i na 1 mieszkańca są najwyższe w kraju. Wartość nakładów w sferze B+R maleje w relacji do PKB;
- na Mazowszu, skupiającym $\frac{1}{3}$ potencjału badawczo-rozwojowego Polski, stosunkowo niski jest poziom finansowania badań i rozwoju przez sferę gospodarczą (17,7%) oraz organizacji i instytucji zagranicznych (6,7%);
- w latach 2000-2004 nastąpił znaczny wzrost nakładów na działalność innowacyjną w przemyśle oraz systematyczny wzrost środków automatyzacji procesów i mediów elektronicznych w produkcji przemysłowej;
- poważnym problemem jest ciągle jeszcze słaba współpraca sektora B+R z gospodarką Mazowska i brak skoordynowanych z jej potrzebami prac badawczych, a także słaby rozwój instytucji proinnowacyjnych.

Rolnictwo i obszary wiejskie

Szczególna pozycja rolnictwa w gospodarce województwa mazowieckiego wynika z przesłanek przyrodniczych (znaczący areał użytków rolnych w skali kraju), społecznych (z wsią i rolnictwem związanych jest kilkadziesiąt procent mieszkańców województwa), a przede wszystkim strukturalnych (relatywnie niska produktywność sektora rolniczego determinuje poziom generowanych dochodów, zwłaszcza na obszarach pozametropolitalnych).

W województwie mazowieckim, zajmującym 11,4% terytorium kraju, znajduje się 13,1% krajowych zasobów użytków rolnych, które stanowią 2/3 powierzchni województwa. Ich struktura – w której w ostatnich latach kosztem spadku powierzchni gruntów ornych nastąpił wzrost sadów, łąk i pastwisk – jest następująca:

Tabela 2. Użytki rolne w województwie mazowieckim w latach 1999 i 2004

Wyszczególnienie	1999 rok		2004 rok	
	tys. ha	udział %	tys. ha	udział %
Grunty orne	1 757,7	73,4	1 718,9	72,2
Łąki	353,8	14,8	362,2	15,2
Pastwiska	205,6	8,6	214,9	9,0
Sady	76,0	3,2	84,9	3,6
Razem użytki rolne	2 393,1	100,0	2 380,9	100,0

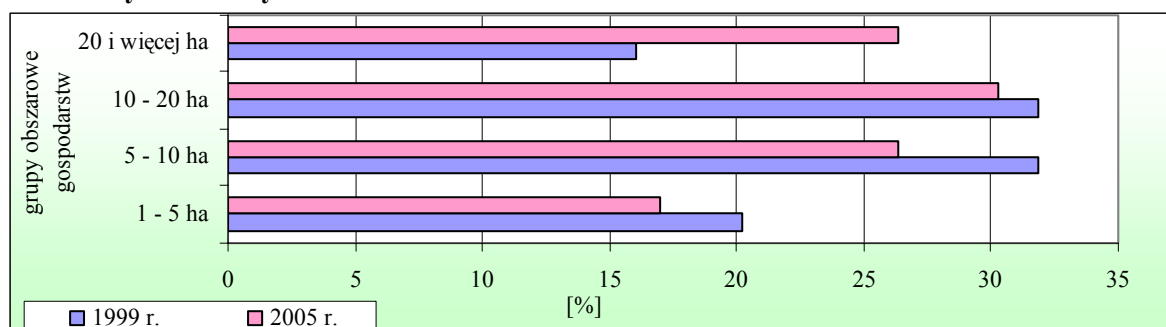
Źródło: Bank Danych Regionalnych www.stat.gov.pl.

W 2005 roku w województwie funkcjonowało 270,6 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni większej niż 1 ha użytków rolnych. Przeciętna wielkość gospodarstwa (7,8 ha) jest niższa od średniej w kraju (8,7 ha) przy niezbyt korzystnej strukturze obszarowej: blisko połowa z nich ma powierzchnię mniejszą niż 5 ha, a 78% nie przekracza 10 ha; gospodarstw średnich (10-20 ha) było 16,7%, zaś dużych (powyżej 20 ha) zaledwie 5,8% (w kraju 6,9%). Sytuacja w tym względzie ma jednak charakter dynamiczny, bowiem obserwuje się tendencję do polaryzacji struktury obszarowej gospodarstw rolnych. W okresie 2000-2005 liczba gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha nie zmieniła się, jednak nastąpiły istotne przeobrażenia strukturalne:

- o 9,2% wzrósł udział gospodarstw w grupie obszarowej 1-5 ha,
- zmniejszył się nieco – lecz w stopniu zbliżonym jak w kraju – udział gospodarstw w grupach obszarowych 5-10 ha (o 13,1%) i 10-20 ha (o 8,0%),
- istotnie (o 35,6%, wobec 17,2% w kraju) wzrósł udział gospodarstw w największej grupie obszarowej – powyżej 20 ha.

Powyższym przeobrażeniom towarzyszyły zmiany w strukturze łącznej powierzchni zajmowanej przez gospodarstwa.

Ryc. 3. Udział powierzchni indywidualnych gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w latach 1999 i 2005

Źródło: Charakterystyka obszarów wiejskich oraz przemiany agrarne w Polsce do 1999 r. GUS, US w Olsztynie, Olsztyn 2000 r., Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich w 2005 r. GUS Warszawa.

Znamienne, że jedyną grupą, której udział w latach 1999-2005 w ogólnej powierzchni użytków rolnych zajmowanej przez gospodarstwa rolne wzrósł, były gospodarstwa największe (powyżej 20 ha), zaś udział gospodarstw mniejszych (do 10 ha) zmalał, pomimo rosnącego ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw.

Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej (średnio 60 pkt w 100-punktowej skali IUNG) jest niższa od przeciętnej w kraju (66,6 pkt), co przekłada się na nieco mniejszą wydajność plonów podstawowych upraw (zboża, ziemniaki). Niemniej jednak województwo wytwarza znaczące w skali Polski ilości niektórych produktów rolnych, świadczące o wykształconej specjalizacji: owoców (40,6% produkcji krajowej), mleka (17,8%), ziemniaków (13,7%), jaj (18,1%), warzyw (13,2%). Tak korzystna pozycja rolnictwa mazowieckiego jest rezultatem przestrzennie zróżnicowanych kierunków produkcji, opartych coraz powszechniej o nowoczesne technologie. Przykładem jest tu: sadownictwo (zajmujące ponad 1/3 powierzchni krajowej) skoncentrowane głównie w rejonach grójecko-wareckim, sochaczewskim i płońskim. Warzywnictwo rozwija się głównie wzdłuż Wisły i w części południowo-zachodniej aglomeracji warszawskiej. Wysoką obsadę bydła obserwuje się przede wszystkim w północnej i wschodniej części województwa, zaś koncentrację chowu drobiu w rejonach północno-zachodnich.

Obszary wiejskie zamieszkuje ponad 35% ludności województwa (warto jednak pamiętać o znaczącym wpływie na ten odsetek populacji miasta stołecznego). W ostatnim okresie – 1999-2004 – obserwuje się niekorzystne tendencje w strukturze wieku ludności wiejskiej: spadek odsetka osób w wieku przedprodukcyjnym (o 3,0 pkt procentowego – do 24,3%) i poprodukcyjnym (o 0,3 pkt procentowego – do 16,6%) oraz wzrost udziału osób w wieku produkcyjnym (o 3,4 pkt procentowego – do 59,1%). Niesprzyjający koniecznym procesom adaptacyjnym i restrukturyzacyjnym jest również poziom wykształcenia ludności wiejskiej. Szczególną barierą może okazać się wykształcenie osób w gospodarstwach rolnych, z których blisko połowa zdobyła co najwyżej podstawowe, w tym ponad 6% nie osiągnęło nawet tego poziomu.

Duże zasoby użytków rolnych, w połączeniu z ich strukturą własnościową (rozdrobienie gospodarstw) skutkują stosunkowo liczną grupą osób pracujących w sektorze rolniczym⁵ szacowaną, na 320,9 tys. osób w roku 2004. Odpowiada to 15,9% ogółu pracujących, przy obserwowanej niewielkiej tendencji wzrostowej tego udziału (w kraju odsetek ten jest nieco większy, zaś w rozwiniętych krajach WE z reguły wyrażany jest liczbą jednocyfrową). Należy wszakże zwrócić uwagę na istotną dywersyfikację regionalną tego elementu: w 22 spośród 37 powiatów ziemskich Mazowsza co najmniej połowa pracujących przypada na sektor rolniczy, a w 12 ponad 60% (przy przeciętnej dla województwa ok. 16%). W zdecydowanej większości są to tereny położone peryferyjnie w stosunku do Warszawy, skoncentrowane zwłaszcza w podregionach ostrołęcko-siedleckim, radomskim i częściowo w ciechanowsko-płockim. Relatywnie niska produktywność sektora rolniczego⁶ sprawia, że wytworzył on w 2003 r. zaledwie 2,5% wartości dodanej brutto w województwie (w kraju 2,9%), przy obserwowanej tendencji spadkowej tego udziału. Następstwem powyższych uwarunkowań strukturalnych jest niski poziom rozwoju gospodarczego, a w szczególności endogenicznych zasobów kapitałowych, na obszarach o istotnym udziale sektora rolniczego w strukturze gospodarczej: w podregionach ostrołęcko-siedleckim, radomskim i ciechanowsko-płockim wartość PKB na mieszkańca jest niższa od średniej krajowej, przy czym w dwóch pierwszych o ok. 30%.

⁵Z pracującymi w gospodarstwach indywidualnych, wyszacowanymi przy uwzględnieniu NSP 2002 oraz PSR 2002, Rocznik Statystyczny Województw 2005 r.

⁶Wartość dodana wytworzona w tym sektorze w przeliczeniu na jednego pracującego jest wprawdzie wyższa niż przeciętnie w kraju – odpowiednio: 11,2 tys. zł i 9,0 tys. zł – to jednak stanowi zaledwie 16,0% łącznej przeciętnej produktywności wszystkich sektorów w województwie.

Z chwilą przystąpienia Polski do UE rolnictwo zostało objęte Wspólną Polityką Rolną. W wyniku integracji na rynku zaobserwowano pewne symptomy świadczące o zmianie opłacalności produkcji rolniczej (np. wzrost cen mleka i żywca wołowego, zaś spadek cen zbóż i żywca wieprzowego). Realizowane są płatności bezpośrednie, a także wsparcie przewidziane dla rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach działań wspierających przedsięwzięcia rozwojowe. W pierwszym okresie członkostwa najważniejszym wyzwaniem dla mazowieckiego rolnictwa będzie dostosowanie się do wymogów UE i absorpcja unijnych środków w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR). W długim okresie czasu konieczny będzie wzrost efektywności potencjału rolnictwa, co jest uwarunkowane niepewnym kierunkiem ewolucji WPR i zmieniających się reguł w światowym handlu żywnością.

Rolnictwo mazowieckie charakteryzują następujące zjawiska i tendencje:

- większy, niż wynikałoby to z porównania powierzchni ogółem, udział w krajowych zasobach rolniczej przestrzeni produkcyjnej i w wytwarzaniu szeregu surowców rolniczych (owoce, mleko, ziemniaki, jaja, warzywa);
- zarysowująca się polaryzacja struktury agrarnej, przejawiająca się wzrostem udziału największych gospodarstw zarówno w ogólnej liczbie gospodarstw w województwie, jak i w powierzchni użytków rolnych województwa, przy przeciwstawnej tendencji w grupie gospodarstw najmniejszych (wzrost ich udziału w ogólnej liczbie gospodarstw i równoczesny spadek w powierzchni użytków rolnych);
- wysoki odsetek pracujących w sektorze I (głównie rolnictwo), zwłaszcza w podregionach oddalonych od centrum aglomeracji warszawskiej, z towarzyszącą temu niską zdolnością generowania wartości dodanej, przekładającą się na słabość endogenicznych kapitałowych czynników rozwoju tych obszarów;
- relatywnie niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej, zwłaszcza w gospodarstwach rolnych, stanowiący barierę koniecznych procesów adaptacyjno-restrukturyzacyjnych;
- niekorzystne zjawiska demograficzne: przeludnienie agrarne, proces starzenia się ludności wiejskiej.

Turystyka

Województwo mazowieckie posiada liczne walory stanowiące atrakcję turystyczną. Są to przede wszystkim wysokiej klasy atrakcje kulturowe (liczne zabytki architektury, miejsca historyczne, tradycje folklorystyczne) oraz obszary i obiekty o cennych walorach przyrodniczych (kompleksy leśne, rzeki, jeziora).

O znaczącej roli województwa, a zwłaszcza Warszawy w tym zakresie świadczy duży udział przyjazdów turystów zagranicznych (ponad 20% wielkości krajowej). Stolica pełni funkcję rozrządu ruchu turystycznego na inne obszary kraju, jest też głównym ośrodkiem turystyki przyjazdowej krajowej i zagranicznej na terenie województwa. Do Warszawy przyjeżdża ponad 92% turystów zagranicznych odwiedzających Mazowsze, a związane jest to z lokalizacją lotniska międzynarodowego oraz węzła kolejowego, skupiającego połączenia międzynarodowe i będącego dobrym punktem przesiadkowym na tereny całej Polski.

Funkcja turystyczno-wypoczynkowa rozwija się w ostatnich latach także dzięki stosunkowo dobrej bazie noclegowej, którą stanowią głównie warszawskie hotele. Spośród pozostałych obiektów zbiorowego zakwaterowania dużym zainteresowaniem cieszą się ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, schroniska młodzieżowe, motele i ośrodki wczasowe.

W latach 1999-2004 wzrósł udział województwa w ilości miejsc noclegowych zbiorowego zakwaterowania z 4,6% do 6,5% wielkości krajowej. Zwiększyła się też liczba hoteli, moteli i pensjonatów o wyższym standardzie. W 1999 roku funkcjonowało 86 takich obiektów noclegowych (5,6% ogółu istniejących w kraju), a w 2004 r. – 141 (9,0%). W latach 1999-2004 liczba turystów korzystających z obiektów noclegowych w województwie

mazowieckim była niższa tylko od województwa małopolskiego i kształtowała się na poziomie ok. 12% wielkości krajowej. Sukcesywnie wzrasta udział turystów zagranicznych korzystających z obiektów noclegowych na terenie Mazowsza: z 18,4% (w 1999 r.) do 19,5% (w 2004 r.).

Stopniowo wzrasta zainteresowanie nowymi formami wypoczynku: agroturystyką i ekoturystyką. W 1999 r. na terenie Mazowsza działały 182 gospodarstwa agroturystyczne, a w roku 2004 było ich już 316. Agroturystyka najlepiej rozwija się w regionie siedleckim.

Turystyka kwalifikowana stanowi jedną z najważniejszych i najbardziej dostępnych form aktywnego wypoczynku. Na obszarze województwa mazowieckiego najpopularniejsze dyscypliny turystyki kwalifikowanej to: turystyka piesza, kolarska, kajakowa, żeglarska i motorowa.

W końcu 2004 r. na obszarze województwa zlokalizowanych było 3664 km szlaków turystycznych (wzrost o 60% w stosunku do roku 1999). Najpopularniejsze są szlaki piesze, usytuowane zwłaszcza w Kampinoskim Parku Narodowym (350 km), w parkach krajobrazowych i kompleksach leśnych.

Popularną formą turystyki kwalifikowanej jest też turystyka rowerowa. Na Mazowszu wyznaczono 462 km szlaków rowerowych, w tym na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego - 220 km. Jednym z nielicznych warszawskich szlaków rowerowych jest „Wiosna 2000”.

Coraz bardziej popularna staje się też turystyka kajakowa (jednodniowa i wielodniowa). Tego typu turystykę można uprawiać na rzekach: Skrwa Prawa i Lewa, Narew, Liwiec, Świder i Bug. Do turystyki żeglarskiej wykorzystywane jest Jezioro Zegrzyńskie, gdzie wyznaczono szlaki żeglarskie i umiejscowiono przystanie wodne.

Na cennych przyrodniczo obszarach województwa mazowieckiego znajdują się również liczne ścieżki przyrodnicze-dydaktyczne. Na terenie lasów państwowych znajduje się 30 ścieżek edukacyjnych, w Kampinoskim Parku Narodowym - 4, a w parkach krajobrazowych - 36 pieszych i 6 rowerowych, a nowe trasy są w fazie projektowania.

Niezmiernie popularne jest też spędzanie wolnego czasu na działkach letniskowych położonych w rejonach o dużych walorach przyrodniczych, choć wydzielonych nie zawsze z poszanowaniem zasad ładu przestrzennego. Indywidualne budownictwo letniskowe rozwija się przede wszystkim na terenach położonych wzdłuż dolin rzecznych.

Istotny wkład w rozwój turystyki na Mazowszu wnoszą organizacje pozarządowe. Spośród 127 organizacji występujących w 2004 r. o środki z budżetu województwa na działalność w zakresie turystyki, dotację uzyskało 58 organizacji.

Do najważniejszych problemów w dziedzinie turystyki należą:

- zbyt mała ilość szlaków i ścieżek rowerowych na terenie województwa w kontekście coraz większego zainteresowania turystyką rowerową;
- konieczność dalszego rozbudowywania i modernizacji bazy turystycznej (zwłaszcza hoteli o klasie ekonomicznej);
- niedostatecznie rozbudowana baza sportowa, służąca rozwijaniu aktywności sportowej, w tym sportu wyczynowego;
- niedostatek informacji i promocji turystycznej Mazowsza.

Sfera społeczna

Potencjał ludnościowy

Województwo mazowieckie jest najludniejszym województwem w Polsce licząc 5146 tys. mieszkańców⁷, tj. 13,5% ludności kraju. W latach 1999-2004 liczba ludności w województwie zwiększyła się o 1,5%. Liczba mieszkańców wzrosła w Warszawie (o 3,9%) oraz w powiatach podwarszawskich⁸: piaseczyńskim (o 19,6%), warszawskim zachodnim (o 12,8%), wołomińskim (o 9,4%), legionowskim (o 7,8%), grodziskim (o 6,3%), pruszkowskim (o 6,0%), otwockim (o 2,5%) i nowodworskim (o 1,6%), a także w grodzkim Siedlce (o 1,0%) i ziemskim radomskim (o 1,0%). W pozostałych powiatach odnotowano ubytek ludności, a największy (powyżej 5%) w powiatach: szydłowieckim, lipskim, kozienickim, przysuskim, makowskim, łosickim i sokołowskim, a więc powiatach o największym bezrobociu i położonych peryferyjnie w stosunku do Warszawy. Proces ten był efektem głównie ruchów migracyjnych. Zwiększony odpływ ludności z powiatów peryferyjnych skutkowało wysokim dodatnim saldem migracji w obszarze aglomeracji warszawskiej.

Województwo mazowieckie charakteryzuje ujemny przyrost naturalny (-2,94‰). Najwyraźniej zjawisko to zaznacza się w Obszarze Metropolitalnym Warszawy.

Średnia gęstość zaludnienia w województwie mazowieckim w 2004 roku wynosiła 144,7 osoby na km². Największą gęstością charakteryzuje się Warszawa, gminy otaczające stolicę i pasma rozwoju położone wzdłuż wychodzących z Warszawy linii kolejowych i dróg.

Z analizy struktury wiekowej mieszkańców województwa wynika, że liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym wykazuje tendencję spadkową: w porównaniu z 1999 r. nastąpił spadek o 12,7%. Największy spadek - powyżej 20% - liczby ludności w tej grupie wiekowej odnotowano w powiecie szydłowieckim i mieście Ostrołęka, wzrost zaś wystąpił jedynie w powiecie piaseczyńskim.

Liczba ludności w wieku produkcyjnym wynosząca w 1999 roku 3051,1 tys. osób, wzrosła do 3248,8 tys. w roku 2004, tj. o 6,5%. Największy przyrost miał miejsce w powiatach podwarszawskich: piaseczyńskim, warszawskim zachodnim, wołomińskim, legionowskim i grodziskim. Największym spadkiem liczby ludności w wieku produkcyjnym charakteryzowały się powiaty grójecki i szydłowiecki.

Grupa ludności w wieku poprodukcyjnym liczyła w 2004 roku 860,8 tys., zaś w 1999 roku 831,6 tys. osób. Wystąpił zatem przyrost populacji w tej grupie wieku o 3,5%. Największy przyrost liczby ludności w wieku poprodukcyjnym odnotowano w powiecie piaseczyńskim oraz Ostrołęce, Płocku i Siedlcach zaś najwyższy spadek w powiatach: szydłowieckim, lipskim i grójeckim.

Rozkład przestrzenny struktury demograficznej przedstawiał się następująco:

- na całym obszarze województwa (z wyjątkiem powiatu piaseczyńskiego) utrzymuje się spadkowy trend urodzeń i zmniejszania się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym,
- największy przyrost ludności w wieku poprodukcyjnym dotyczył obszarów zurbanizowanych aglomeracji warszawskiej i powiatów grodzkich,
- przyrost ludności w wieku produkcyjnym w największym stopniu dotyczył powiatów piaseczyńskiego, warszawskiego zachodniego, wołomińskiego, legionowskiego i grodzkiego.

⁷ Stan na 31.12.2004 r.

⁸ Przyrost liczby ludności w znacznej części wynika ze zmiany granic administracyjnych (przyłączenie gminy Tarczyn z powiatu grójeckiego do piaseczyńskiego i włączenie miasta Wesola z powiatu mińskiego do Warszawy). Znaczące zmiany w liczbie ludności wynikają też z weryfikacji danych w oparciu o NSP z 2002 roku.

W województwie utrzymuje się demograficzna presja na rynek pracy wywierana przez wzrastającą, w ponad połowie powiatów, liczbę ludności w wieku produkcyjnym. Natomiast rosnąca populacja osób w wieku poprodukcyjnym spowoduje zwiększenie świadczeń emerytalnych oraz zwiększony popyt na usługi medyczne i opiekę społeczną. Przewidywany spadek liczebności populacji dzieci i młodzieży wpłynie na organizację i warunki pracy placówek szkolnictwa.

Syntetyczna ocena sytuacji demograficznej pozwala stwierdzić, że pod względem struktury ludności i przebiegu głównych procesów demograficznych stosunkowo najkorzystniej prezentowała się centralna część województwa. Natomiast najwięcej zagrożeń demograficznych występuje na peryferyjnych obszarach regionu, jako skutek wyraźnej koncentracji ludności w najbliższym sąsiedztwie Warszawy.

Według prognozy GUS do 2020 r. procesy demograficzne na Mazowszu będą kształtowały się następująco:

- liczba ludności województwa mazowieckiego wzrośnie o 35,9 tys., tj. o 0,7%,
- w przekroju podregionów wzrost liczby ludności będzie miał miejsce wyłącznie w podregionie warszawskim (w największym stopniu wyludnią się miasta: Warszawa, Radom, Płock oraz powiaty: lipski, łosicki, sokołowski),
- ludność w wieku przedprodukcyjnym będzie się zmniejszała z 1062,8 tys. w 2003 r. do 843,4 tys. w 2020 r., tj. o 20%,
- w liczebności grupy osób w wieku produkcyjnym wystąpią dwukierunkowe zmiany: wzrost o 3,3% do 2010 r. i spadek o 200 tys., tj. o 6% do 2020 r. W rezultacie tych zmian populacja tej grupy wiekowej zmniejszy się w stosunku do 2003 r. o 95 tys.,
- znacznie zwiększy się liczebność poprodukcyjnej grupy wiekowej z 855 tys. w 2003 r. do 1215,6 tys. w 2020 r., tj. o 42%.

Najważniejsze tendencje procesów demograficznych wynikające z prognozy ludności do 2020 r. spowodują, że:

- województwo mazowieckie pozostanie regionem o największym potencjale ludnościowym;
- liczba ludności województwa w perspektywie 2020 r. zwiększy się nieznacznie, nastąpią jednak niekorzystne zmiany w strukturze wiekowej ludności – znacznie wzrośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym, zmaleje natomiast w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym;
- w gminach i powiatach sąsiadujących z Warszawą w horyzoncie do 2020 r. będą zachodziły pożądane procesy ludnościowe: najwyższe dodatnie saldo migracji, wysoki udział ludności w wieku produkcyjnym, wzrost ogólnej liczby ludności;
- demograficzna presja na rynek pracy utrzyma się do 2010 r., w tym okresie wzrastać będzie liczba ludności w wieku produkcyjnym.

Zatrudnienie i bezrobocie

W województwie mazowieckim ogólna liczba pracujących, łącznie z rolnictwem indywidualnym, w 2004 r. wyniosła 2025,0 tys. osób⁹, co stanowiło 16,3% ogółu pracujących w kraju.

Zatrudnienie według sektorów przedstawiało się następująco:

- pracujący w rolnictwie stanowili 15,9%;
- pracujący w przemyśle i budownictwie - 22,2%;
- pracujący w usługach rynkowych – 45,4%;
- pracujący w usługach nierynkowych – 16,5%.

⁹ Według Rocznika Statystycznego Województw 2004, wariant B uwzględniający wyniki NSP i PSR 2002.

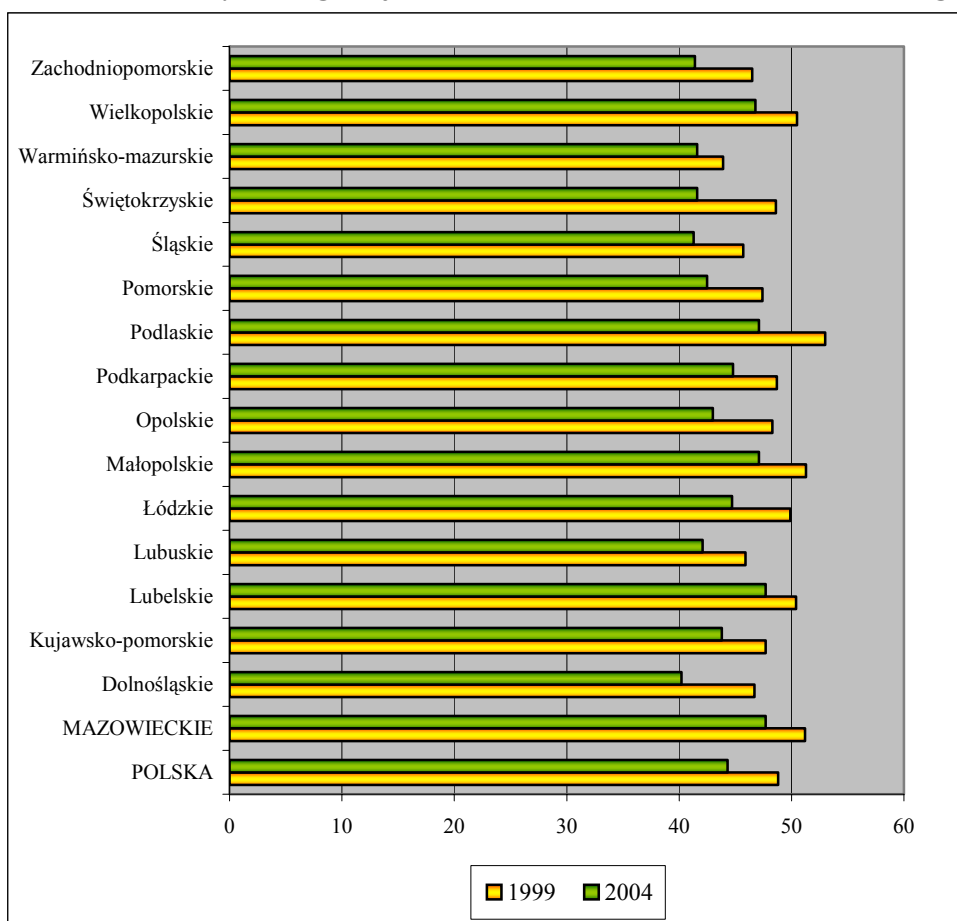
Wysoki wskaźnik udziału pracujących w sektorze usług - łącznie 61,9%, świadczy o przeobrażeniach struktury gospodarki regionu i poziomie jego rozwoju oraz o roli i znaczeniu metropolizującej się aglomeracji warszawskiej w tym procesie.

W regionie niepokojącym jest spadek wskaźnika zatrudnienia, który to miernik świadczy o faktycznym zaangażowaniu ludności w procesie pracy. W latach 1999-2004 jego wartość obniżyła się o 2,5 punktu proc. tj. z 51,2% w 1999 r. do 48,7% w 2004 r.

Analiza wskaźnika zatrudnienia w podregionach województwa mazowieckiego pozwala zauważyć, iż najwyższy spadek tego wskaźnika miał miejsce w podregionie ostrołęcko – siedleckim, najmniejszy zaś w podregionie ciechanowsko – plockim.

Analiza wskaźnika zatrudnienia w układzie wojewódzkim wskazuje na stosunkowo lepszą sytuację na mazowieckim rynku pracy, który jest w stanie lepiej chłonać zasoby pracy.

Ryc. 4. Udział zatrudnionych w ogólnej liczbie ludności w latach 1999 i 2004 według województw

Źródło: Rocznik województw, GUS, Warszawa 2005.

Województwo mazowieckie wyróżnia się najwyższą w Polsce liczbą zarejestrowanych bezrobotnych - co 8 bezrobotny w Polsce jest mieszkańcem Mazowsza. Na koniec 2005 r. w powiatowych urzędach pracy województwa mazowieckiego zarejestrowanych było 332,5 tys. bezrobotnych. W porównaniu z 1999 rokiem liczba bezrobotnych wzrosła o 83,3 tys. osób (o 33,4%, w kraju o 18,1%). Od 2002 r., kiedy to bezrobocie osiągnęło najwyższy poziom (368,9 tys. osób) zjawisko to wykazuje tendencję spadkową.

Mazowiecki rynek pracy charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem poziomu i natężenia bezrobocia oraz jego struktury. Najmniejszą liczbą bezrobotnych wyróżniał się powiat łosicki (2.392 osoby), największą Warszawa (58.398 osób).

Stopa bezrobocia w województwie mazowieckim i małopolskim należała do najniższych wśród regionów w kraju i wynosiła w grudniu 2005 r. 13,8%, przy średniej dla kraju 17,6%.

Na przestrzeni lat 1999-2005 wystąpił wzrost stopy bezrobocia w województwie o 4,3 punktu procentowego¹⁰.

Najniższą stopę bezrobocia odnotowuje się w Warszawie (5,6%) i powiatach podwarszawskich (grójeckim 9,0%, piaseczyńskim 9,4%, warszawskim zachodnim 10,7% i pruszkowskim 10,8%). Bardzo wysokie bezrobocie występuje w rejonie radomskim, zwłaszcza w powiatach: szydłowieckim (39,8%), radomskim (34,2%), mieście Radomiu (27,8%) i powiecie przysuskim (27,6%). Wysokie bezrobocie utrzymuje się także w powiatach: plockim (29,0%), gostynińskim (28,1%), żuromińskim (26,2%), wyszkowskim (26,1%), sierpeckim (25,1%) i makowskim (24,9%). Stopę bezrobocia niższą od średniej dla województwa odnotowano tylko w 6 powiatach, natomiast przewyższającą średnią dla Polski aż w 27 powiatach województwa. W układzie podregionów najwyższą stopą bezrobocia wyróżnił się podregion radomski (26,1%), a najniższą miasto Warszawa (5,6%).

Specyfikę bezrobocia na Mazowszu ilustrują następujące wskaźniki: odsetek bezrobotnych bez prawa do zasiłku (86,8% ogółu bezrobotnych), poprzednio pracujący (74,5%), długotrwale bezrobotni (67,2%) bezrobotni posiadający wykształcenie poniżej średniego (63,7%).

Szczególnie niepokojącym jest fakt, iż bezrobotna młodzież w wieku do 25 roku życia stanowi aż 20,9% ogółu bezrobotnych. Przegrywa ona konkurencję na rynku pracy ze względu na brak doświadczenia zawodowego.

Trudności ze znalezieniem pracy mają przede wszystkim osoby posiadające niski poziom wykształcenia i kwalifikacji zawodowych oraz nie posiadające stażu pracy. Niepokojącym zjawiskiem jest wzrost udziału osób bezrobotnych legitymujących się wykształceniem wyższym z poziomu 2,2% w 1999 r. do 6,2% w 2005 r.

Istotnym problemem na Mazowszu jest długotrwale bezrobocie, którym na koniec 2005 roku dotkniętych było aż 67,2% ogółu bezrobotnych (w Polsce 66,0%). Długotrwale bezrobocie w największym stopniu dotknęło następujące grupy bezrobotnych: osoby posiadające wykształcenie niższe od średniego - 68,9% ogółu długotrwale bezrobotnych, osoby bez stażu pracy - 24,3% oraz ze stażem pracy do jednego roku - 17,8%, osoby w wieku 45-54 lata - 28,2% oraz w wieku 25-34 lata - 26,9%. Większość długotrwale bezrobotnych stanowiły kobiety (52,0% ogółu długotrwale bezrobotnych, tj. 116 053 osoby).

Warto podkreślić, że w 25 powiatach udział osób długotrwale bezrobotnych przewyższał średnią dla województwa, a najwyższym udziałem długotrwale bezrobotnych wyróżniły się powiaty: gostyniński (75,3%) oraz makowski i przysuski (po 75,0%). Najniższy udział długotrwale bezrobotnych zanotowano w powiatach: grodziskim (55,2% ogółu bezrobotnych), grójeckim (57,7%), oraz piaseczyńskim (58,1%). Problem długotrwałego pozostawania bez zatrudnienia w największym stopniu dotyka powiaty leżące poza obszarem aglomeracji warszawskiej.

Długotrwale bezrobocie dotknęło także 9 574 osoby posiadające wykształcenie wyższe (4,3% ogółu długotrwale bezrobotnych). Niepokoić może fakt, że wśród ogółu bezrobotnych legitymujących się wyższym wykształceniem (20 666 osób), długotrwale bezrobotni stanowili 46,3%.

W niezwykle trudnej sytuacji na mazowieckim rynku pracy znajdują się osoby powyżej 50 roku życia, stanowiące 18,5% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych oraz osoby niepełnosprawne - 2,0% ogółu bezrobotnych.

¹⁰ Wzrost wskaźnika bezrobocia w omawianym okresie został w znacznym stopniu spowodowany obniżeniem liczby czynnych zawodowo ujawnionym w wynikach NSP 2002. Przed opublikowaniem wyników NSP 2002 jako podstawa odniesienia do wyliczenia wskaźnika bezrobocia była przyjmowana znacznie wyższa liczba czynnych zawodowo, z tego powodu w 1999 roku wskaźnik bezrobocia był zaniżony w porównaniu z rokiem 2004.

Szczególnie trudny segment regionalnego rynku pracy stanowią osoby bezrobotne bez prawa do zasiłku, stanowiące w 2005 r. 86,8% ogółu osób zarejestrowanych w urzędach pracy.

Poważnym problemem jest bezrobocie na wsi. W końcu 2005 r. bezrobotni zamieszkały na wsi stanowili 42,8% ogółu bezrobotnych. W 29 powiatach udział bezrobotnych zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych przekroczył 50,0%, a w 12 powiatach 70,0%. Poza miastami na prawach powiatu udział bezrobotnych zamieszkałych na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych kształtował się od 32,5% w powiecie pruszkowskim do 96,8% w powiecie siedleckim.

Wśród bezrobotnych zamieszkałych na wsi, młodzież do 25 roku życia stanowiła 26,8%, podczas gdy w skali województwa 20,9%. Wykształcenie niższe od średniego posiadało 72,2% ogółu bezrobotnych mieszkańców wsi (wśród ogółu bezrobotnych udział ten wynosił 63,7%), a długotrwałym bezrobociem dotkniętych było 69,8% ogółu bezrobotnych zamieszkałych na wsi (wśród ogółu bezrobotnych 67,2%).

Mazowiecki rynek pracy charakteryzuje się:

- niewielkim spadkiem liczby pracujących oraz znacznym spadkiem bezrobocia (liczby i stopy bezrobocia) - od 2002 roku;
- korzystną strukturą zatrudnienia, o przewadze pracujących w sektorze usług, zwłaszcza rynkowych;
- nadal relatywnie wyższym wskaźnikiem zatrudnienia w porównaniu z innymi regionami;
- relatywnie niską stopą bezrobocia w odniesieniu do sytuacji w innych województwach i w skali kraju;
- znacznym zróżnicowaniem przestrzennym zjawiska bezrobocia, ze szczególnie wysokim bezrobociem utrzymującym się w powiatach: szydlowieckim, radomskim, plockim, gostynińskim, m. Radomiu, przysuskim, żuromińskim i wyszkowskim;
- niekorzystną strukturą bezrobotnych wyrażającą się wysokim udziałem osób bez prawa do zasiłku, poprzednio pracujących, długotrwale bezrobotnych, zamieszkałych w mieście i mężczyzn;
- nasyceniem się popytu na osoby posiadające wykształcenie wyższe, co powoduje stopniowy wzrost bezrobocia w tej grupie osób;
- trudną sytuacją bezrobotnych zamieszkałych na wsi, młodzieży do 25 roku życia, bezrobotnych powyżej 50 roku życia oraz niepełnosprawnych, których szanse na znalezienia zatrudnienia są relatywnie mniejsze w porównaniu z ogółem populacji.

Dochody ludności

Poziom dochodów ludności w województwie mazowieckim jest najwyższy w kraju. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto na Mazowszu w 2004 r. wyniosło 3,1 tys. zł i w porównaniu z rokiem 1999 wzrosło o 34,7%. Poziom przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w województwie przewyższa średnią krajową o ok. 28%.

Przestrzenny rozkład przeciętnych dochodów w regionie w relacji do średniej krajowej wskazuje, iż są one najwyższe w Warszawie i powiatach przyległych: warszawskim zachodnim, pruszkowskim piaseczyńskim, grodziskim, a także w Płocku i powiecie kozienickim.

Poziom przeciętnego wynagrodzenia istotnie wpływa na wielkość dochodu rozporządzalnego liczonego na 1 osobę w gospodarstwie domowym. W 2004 roku na Mazowszu był on wyższy od średniego poziomu w kraju o 186,2 zł i wynosił 898,8 zł (w kraju 712 zł). Tempo wzrostu dochodu rozporządzalnego w latach 1999 – 2004 kształtowało się na poziomie 32,2% i było wyższe od krajowego o ok. 5%.

Przeciętny miesięczny dochód pozostający do dyspozycji w przeliczeniu na 1 osobę w gospodarstwie domowym w 2004 roku osiągnął wartość 861,1 zł i był wyższy od wielkości krajowej o 26% (682,9 zł). Jego tempo wzrostu w latach 1999 – 2004 wynosiło 34,5% i było wyższe od krajowego o ok. 6%.

Pod względem poziomu dochodów ludności sytuacja w województwie przedstawia się następująco:

- Mazowsze jest regionem o relatywnie najwyższych dochodach ludności, o czym świadczy poziom przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w odniesieniu do średniej krajowej i jego pochodnych - dochodu rozporządzalnego i dochodu do dyspozycji;
- tempo wzrostu średniego dochodu ludności jest nadal wysokie i przewyższa dynamikę krajową;
- występuje znaczne rozwarstwienie przestrzenne wielkości dochodów ludności, zarysowaną statystycznie, dużo lepszą sytuacją w podregionie warszawskim, m. st. Warszawie oraz byłych miastach wojewódzkich.

Mieszkalnictwo

Województwo mazowieckie zajmuje pierwsze miejsce pod względem liczby mieszkań. W końcu 2004 roku liczba ta stanowiła 14,6% ogólnej liczby mieszkań w kraju.

Warunki mieszkaniowe mierzone liczbą osób przypadających na mieszkanie są w województwie mazowieckim nieco lepsze niż średnio w kraju. W roku 2004 na Mazowszu na jedno mieszkanie statystycznie przypadało 2,78 osoby, zaś na jedną osobę 24,1 m² powierzchni użytkowej, podczas gdy średnio w kraju 3,01 osoby i 22,9 m². Natomiast standardy wyposażenia mieszkań są dużo gorsze. Pod względem wyposażenia w wodociąg miasta Mazowsza zajmują 13. lokatę w kraju, a obszary wiejskie 14.; w łazienkę miasta - 6., obszary wiejskie - 12., natomiast pod względem wyposażenia w centralne ogrzewanie: miasta 2., a obszary wiejskie 11. lokatę w kraju.

W latach 1999 - 2004 liczba mieszkań w województwie mazowieckim wzrosła o 12,2% (w kraju o 7,8%), przy czym wzrost ten w miastach był o 4,5 pkt procentowego większy niż na wsi. Najwyższy przyrost odnotowano w powiatach okołowarszawskich. Jednocześnie w 5 powiatach położonych na krańcach województwa mazowieckiego zarejestrowano ubytek liczby mieszkań. Są to powiaty: lipski, przysuski, łosicki, szydłowiecki i sierpecki. Natomiast wyższy od średniej dla regionu przyrost liczby mieszkań wystąpił jedynie w 9 powiatach, położonych w sąsiedztwie Warszawy oraz powiecie grodzkim Siedlce.

W latach 1999 – 2004 poziom nasycenia mieszkaniem zwiększył się do 360 na 1000 mieszkańców, co dało Mazowszu 2. pozycję wśród województw w Polsce (średnia krajowa w 2004 r. wynosiła 332). Najwyższym poziomem nasycenia mieszkaniem w województwie mazowieckim wyróżnia się miasto stołeczne Warszawa (437) oraz powiaty: zyrardowski (375), przysuski (370) i grodzki (365). Najgorzej pod tym względem przedstawiała się sytuacja w powiatach: ostrołęckim, plockim, przasnyskim, radomskim i wyszkowskim. W latach 1999 - 2004 największy wzrost poziomu nasycenia mieszkaniem zaznaczył się w Warszawie i powiatach należących do podregionu warszawskiego.

W analizowanym okresie przeciętna wielkość mieszkania w województwie mazowieckim zwiększyła się o 9,3 m² i wynosi 66,9 m² powierzchni użytkowej (średnia krajowa 69 m²). Największy przyrost powierzchni użytkowej mieszkań odnotowano w powiatach: warszawskim zachodnim, legionowskim, ostrołęckim i plockim, najmniejszy zaś w powiatach grodzkich.

Według danych NSP 2002 udział mieszkań „starych” wybudowanych przed 1945 r., w województwie mazowieckim kształtował się na poziomie 13% (24% w kraju), a mieszkań

„nowych” wybudowanych po 1978 r. – 33% (31% w kraju). Najwyższym udziałem mieszkań „starych” charakteryzowały się powiaty położone w podregionie warszawskim, ciechanowsko-płockim i południowej części podregionu ostrołęcko-siedleckiego, niższy od średniej dla województwa udział mieszkań nowych wystąpił w powiatach: węgrowskim, sokołowskim, łosickim, płockim, żuromińskim, mławskim, przasnyskim i makowskim oraz mieście Warszawa.

W latach 1999 - 2005 w województwie mazowieckim oddano do użytku 175,5 tys. mieszkań, czyli około 23% ogółu oddanych w kraju. Średniorocznie wskaźnik liczby mieszkań oddanych do użytku na 1.000 ludności wyniósł na Mazowszu w omawianym okresie 4,9 tj. o 2,1 więcej niż przeciętnie w kraju. Wśród powiatów o największej liczbie oddanych do użytku mieszkań i najwyższym omawianym wskaźniku znalazły się m.st. Warszawa, powiaty okołowarszawskie oraz powiaty grodzkie Siedlce, Ostrołęka i Płock.

Niewystarczająca dostępność mieszkań jest szczególnie trudnym problemem dla rodzin gorzej sytuowanych, ponieważ zakup mieszkania lub wynajem lokali na zasadach wolnorynkowych stanowi zbyt duże obciążenie finansowe. Brak stosownej polityki mieszkaniowej i trudna sytuacja na rynku pracy wywołuje niewielki przyrost liczby mieszkań w większości miast, w pełni nie zaspakajając istniejących potrzeb.

Analizując sytuację mieszkaniową zaobserwowano:

- zagęszczenie mieszkań w województwie mazowieckim jest mniejsze niż w kraju, przy czym najkorzystniejsze wskaźniki występują w Warszawie i jej sąsiedztwie oraz powiatach sokołowskim i łosickim (w tych ostatnich głównie w wyniku ubytku liczby ludności);
- przy relatywnie dużej liczbie oddanych do użytku mieszkań (23% wielkości krajowej w latach 1999-2004), dostępność mieszkań jest nadal niewystarczająca;
- duże zróżnicowanie ruchu budowlanego na obszarze województwa;
- najwyższym wskaźnikiem liczby mieszkań oddanych do użytku charakteryzują się Warszawa, powiaty podwarszawskie oraz powiaty grodzkie: Siedlce, Płock i Ostrołęka, a najniższym powiaty położone peryferyjnie w stosunku do Warszawy;
- pod względem wyposażenia mieszkań w instalacje województwo mazowieckie a zwłaszcza tereny wiejskie zajmuje słabą pozycję na tle zasobów krajowych;
- struktura mieszkań według okresu budowy na Mazowszu jest korzystniejsza niż w kraju;
- postępujący proces dekapitalizacji zasobów mieszkaniowych, a w szczególności położonych we wschodniej i północno-zachodniej części województwa, wynikający z niekorzystnej struktury mieszkań według okresu budowy oraz małego ruchu budowlanego w tym rejonie.

Edukacja

Województwo mazowieckie charakteryzuje się stosunkowo wysokim poziomem wykształcenia mieszkańców. Wskaźnik osób z wyższym wykształceniem wynosi 13,8%, a ze średnim 30,6%. Dla Polski ogółem wskaźniki te odpowiednio wynoszą 9,9% oraz 28,3% i są znacznie niższe niż w krajach „starej” Unii.

Relatywnie najlepiej wykształceni są mieszkańcy Warszawy, gdzie 23,3% ludności posiada ukończone studia wyższe oraz mieszkańcy byłych miast wojewódzkich: Siedlec, Radomia, Ostrołęki i Płocka, Ciechanowa a także ludność powiatów okołowarszawskich: piaseczyńskiego, pruszkowskiego, legionowskiego i warszawskiego zachodniego. Najmniejszy udział ludności z wykształceniem wyższym występuje w powiatach ziemskich: siedleckim, płockim i ostrołęckim.

Pozytywnym zjawiskiem jest dynamiczny rozwój szkolnictwa wyższego na Mazowszu. W ostatnich pięciu latach przybyło tu 31 nowych uczelni. W roku akademickim 2004/2005 istniało w województwie mazowieckim 100 uczelni wyższych, co stanowiło 23,8% ogólnej liczby uczelni wyższych w kraju. Kształciło się w nich ok. 350 tys. studentów¹¹, z czego ok. 42% w trybie dziennym oraz pracowało ponad 15 tys. nauczycieli akademickich.

Dominującym ośrodkiem akademickim jest nadal Warszawa, gdzie skoncentrowanych jest $\frac{3}{4}$ szkół wyższych województwa. W ostatnich latach kontynuowany był proces rozwoju uczelni wyższych w ośrodkach subregionalnych, dzięki czemu poprawia się dostępność do szkolnictwa wyższego na obszarach pozametropolitalnych. Największą liczbę studentów na 10.000 mieszkańców w roku akademickim 2004/2005 odnotowano w Siedlcach (1998 studentów), Pułtusk (1667), Warszawie (1601), Radomiu (1149), Płocku (971) i Ostrołęce (468).

Liczba szkół policealnych (pomaturalnych) w województwie w roku szkolnym 2004/2005 wzrosła w stosunku do 1999/2000 o 65 placówek i wynosiła 301. Jednocześnie wzrosła liczba uczniów o 7376.

W roku szkolnym 2004/2005 na obszarze województwa mazowieckiego funkcjonowało (dla dzieci i młodzieży - bez szkół specjalnych) 1776 szkół podstawowych, 812 gimnazjów, 400 liceów ogólnokształcących, 182 licea profilowane, 243 technika ponadgimnazjalne, 9 techników uzupełniających, 177 ponadpodstawowych średnich szkół zawodowych, 30 szkół artystycznych dających uprawnienia zawodowe, 156 zasadniczych szkół zawodowych.

Warszawa jest miejscem koncentracji nie tylko szkół wyższych, lecz również szkół policealnych i ponadgimnazjalnych różnych typów.

Pozytywnym zjawiskiem jest upowszechnianie się średniego poziomu wykształcenia w regionie. Wzrasta liczba absolwentów liceów - największy wzrost dotyczył powiatów: warszawskiego zachodniego, kozienickiego i lipskiego oraz powiatów w północno - wschodniej i południowo - wschodniej części województwa. W prawie wszystkich powiatach zwiększa się liczba osób kształcących się w liceach dla dorosłych

Natomiast coraz mniej młodzieży kształci się w zasadniczych szkołach zawodowych. Najmniejsza liczba uczniów tych szkół w przeliczeniu na 10.000 mieszkańców jest w Warszawie i jej bezpośrednim otoczeniu, tj. w powiatach: warszawskim zachodnim, pruszkowskim, legionowskim i piaseczyńskim, a także w powiatach ziemskich: siedleckim, płockim i radomskim. Najwięcej uczniów szkół zasadniczych zawodowych jest w ośrodkach regionalnych: Siedlce, Radom, Ostrołęka, Płock oraz w powiatach: białobrzeskim, węgrowskim, zwolenkim, płońskim, garwolińskim, wyszkowskim i ciechanowskim. Jednak i w tych powiatach liczba uczniów na 10.000 mieszkańców w porównaniu do 1999 roku zmalała. Na omawianym obszarze działalność edukacyjną w zakresie szkół zasadniczych zawodowych w roku szkolnym 2004/2005 prowadziło 156 placówek (bez placówek specjalnych), wobec 247 w 1999/2000. W latach 1999-2004 nastąpił spadek uczniów tych szkół liczony na 10.000 mieszkańców o ok. 64%. Wpłynęły na to zmiany w systemie edukacji, a także mniejsze zapotrzebowanie rynku pracy na wąsko wyspecjalizowanych pracowników z niskimi kwalifikacjami.

Z każdym rokiem stopniowo poprawia się poziom wyposażenia szkół na Mazowszu w komputery i łącza internetowe. W roku szkolnym 2004/2005 pracownie komputerowe istniały w prawie 90% szkół podstawowych, przeszło 70% gimnazjów i liceów ogólnokształcących. Najmniej pracowni funkcjonowało w zasadniczych szkołach zawodowych, ponieważ znajdowały się jedynie w co szóstej szkole. Z każdym rokiem zwiększa się również liczba uczących się języków obcych zarówno w nauczaniu obowiązkowym, jak i dodatkowym. W roku szkolnym 2004/2005 przeszło 80% uczniów

¹¹ Dane na podstawie Rocznika Statystycznego Województw 2005 oraz BDR.

gimnazjów i prawie 90% uczniów szkół ponadgimnazjalnych Mazowsza uczyło się języka angielskiego. Wśród innych języków dużą popularnością cieszyły się język niemiecki (ok. 55% uczniów szkół ponadgimnazjalnych) oraz język rosyjski (przeszło 30%).

W związku z przewidywanym spadkiem liczebności populacji dzieci i młodzieży (w wieku 7-18 lat) w perspektywie 2009 roku o ok. 19,7%, zaś w 2018 roku o ok. 30,7%, ograniczeniu ulegnie liczba klas w szkołach, a w konsekwencji zmieni się znacząco stan zatrudnienia nauczycieli, chyba że zmieniłby się sposób naliczania części oświatowej subwencji ogólnej – wówczas zmniejszenie liczby dzieci w wieku szkolnym umożliwiłoby poprawienie standardów nauczania poprzez obniżenie liczebności klas.

Osoby niepełnosprawne są gorzej wykształcone niż pozostała część społeczeństwa, ponieważ wykształcenie ponadpodstawowe posiada jedynie 56,7% mężczyzn i 46,8% kobiet, a wykształceniem wyższym legitymuje się 7,2% osób. Poziom wykształcenia niepełnosprawnych mieszkańców miast był wyższy niż osób zamieszkałych na wsi.

Spośród 167 organizacji pozarządowych ubiegających się w 2004 r. o środki z budżetu województwa mazowieckiego na realizację zadań z zakresu kultury fizycznej dotacje otrzymało 86 organizacji.

Sytuacja w zakresie edukacji przedstawia się następująco:

- województwo mazowieckie wyróżnia się wśród innych regionów najwyższym poziomem wykształcenia mieszkańców;
- Warszawa pozostaje największym na Mazowszu miejscem koncentracji szkolnictwa wyższego i średniego;
- obserwuje się wzrost poziomu wykształcenia ludności w byłych miastach wojewódzkich, przy jednoczesnej stagnacji na niskim poziomie kształcenia społeczności na obszarach wiejskich;
- dokonuje się spadek uczącej się młodzieży w zasadniczych szkołach zawodowych na korzyść szkolnictwa średniego ogólnokształcącego i technicznego.

Kkultura i dziedzictwo kulturowe

Kultura

Województwo mazowieckie zajmuje znaczącą pozycję na „kulturowej” mapie Polski. Centrum kulturalnym województwa mazowieckiego o znaczeniu tak regionalnym, jak i narodowym jest Warszawa. Stolica skupia największą liczbę wyspecjalizowanych urzędów i instytucji kultury oraz miejsc rozrywki. Oprócz Warszawy, znaczącą rolę w rozwoju kultury w regionie pełnią Pułtusk, Płock, Radom, Siedlce, Ciechanów, Szydłowiec, Góra Kalwaria, Iłża, Przasnysz, Sierpc, Węgrów i Ostrołęka.

Sieć teatrów i instytucji muzycznych tworzą w województwie 34 placówki, z tego 30 zlokalizowanych jest w Warszawie, z których najważniejsze to Filharmonia Narodowa i Teatr Wielki – Opera Narodowa. Poza Warszawą teatry i instytucje muzyczne funkcjonują w Płocku i Radomiu. Na przestrzeni ostatnich lat liczba tych instytucji zmniejszyła się, co spowodowało spadek liczby przedstawień i koncertów. Zjawisko obrazują dane dotyczące znacznego zmniejszenia liczby zorganizowanych w regionie przedstawień i koncertów na 10 000 mieszkańców – z 19,37 w 2002 roku do 18,23 w 2004 roku. Pod względem poziomu wyposażenia w infrastrukturę teatralną województwo mazowieckie wyraźnie dominuje w kraju: zarówno bezwzględna liczba miejsc na widowni jak i w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców jest najwyższa w Polsce (mimo spadku w ostatnich latach).

Regionalną sieć kin tworzy 66 placówek, w których repertuar filmowy przyciąga coraz więcej widzów. Ich liczba na 1000 mieszkańców w 2004 roku wyniosła 1627, co w porównaniu ze stanem z 2003 roku stanowi wzrost o 17%.

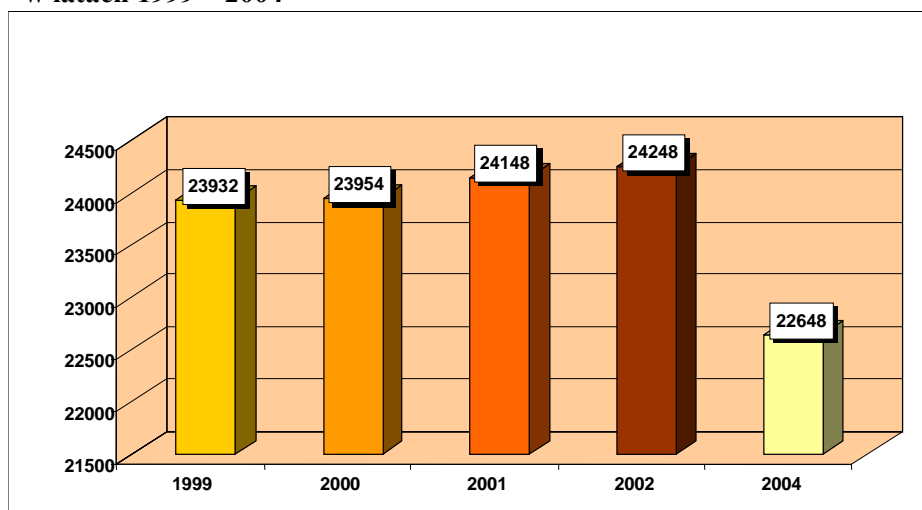
W województwie funkcjonuje 97 placówek muzealnych, z których zdecydowana większość (53 muzea) mieści się w Warszawie. Ekspozycje i wystawy muzealne w 2004 roku zwiedziło 2 849 870 osób, tj. o 404 420 osób więcej niż w 2002 roku.

Na Mazowszu funkcjonuje 1030 (łącznie z filiami) bibliotek publicznych (dane z końca 2004 r.), w tym o szczególnym znaczeniu Biblioteka Narodowa w Warszawie. Biblioteki w regionie posiadają najliczniejszy księgozbiór w Polsce. W 2004 roku na 1000 ludności przypadało 3228 woluminów bibliotecznych - w porównaniu do lat wcześniejszych (2002 r.) był to niewielki wzrost rzędu 67 woluminów. Niepokojącym jest fakt likwidacji w latach 2001 – 2004 w województwie mazowieckim 30 bibliotek, który to spadek był największy w skali kraju.

Dziedzictwo kulturowe

Województwo mazowieckie posiada bogate dziedzictwo kulturowe, charakteryzujące się dużą liczbą zabytków wpisanych do rejestru, co plasuje region na 4. pozycji w kraju.

Ryc. 5. Zabytki wpisane do rejestru zabytków w województwie mazowieckim w latach 1999 – 2004

Źródło: Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-20013, dokument zatwierdzony przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.

Region mazowiecki obfituje w liczne pamiątki dziedzictwa historycznego, kulturowego i materialnego z różnych epok. Wiele z nich przekracza wymiar regionalny, a nawet krajowy.

Zasoby *materialne* dziedzictwa kulturowego tworzą zabytki *nieruchome*, których 5855 figuruje w rejestrze zabytków, a największe ich skupisko występuje w Warszawie (ok.1300).

Spośród wielu obiektów zabytkowych objętych różnymi formami ochrony należy wspomnieć o objętym statusem **pomnika historii**¹² historycznym zespole miasta z Traktem Królewskim i Wilanowem, obejmującym obszar: Nowe i Stare Miasto, Krakowskie Przedmieście, Nowy Świat i Al. Jerozolimskie do Belwederu wraz z Ogrodem Krasińskich, Placem Bankowym, założeniem osi Saskiej, Mariensztatem, Dynasami, Jazdowem i Łazienkami oraz Wilanowem.

Z kolei na **Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO** zostały wpisane¹³: Nowe i Stare Miasto w granicach murów obronnych wraz z fosami, teren podskarpią, zespół kościoła Św. Ducha, kwartał zabudowy z kamienicą Johna, zespół kościoła Św. Anny oraz teren Zamku Królewskiego.

Wśród zabudowy mieszkaniowej na obszarach wiejskich regionu wyróżniają się rejon zachowanego osadnictwa „olenderskiego” wzdłuż Wisły oraz nad Bugiem i Narwią.

¹² Zarządzenie Prezydenta RP z dnia 8 września 1994 r.

¹³ Wpis 2 września 1980 r.

W województwie mazowieckim położonych jest około 130 miast historycznych, z których najwcześniej zlokalizowane to: Iłża, Płock, Skaryszew, Radom, Pułtusk i Warszawa. Największe walory dla kultury narodowej posiadają miasta: Warszawa, Pułtusk, Szydłowiec, Płock, Radom, Siedlce, Góra Kalwaria, Iłża, Przasnysz, Sierpc i Węgrów. Interesujące wartości posiadają miasta-ogrody, spośród których Podkowa Leśna ma najbardziej czytelny i najlepiej zachowany układ.

Współczesny zakres ochrony zabytków to skala krajobrazu, w którym mieszczą się wszystkie budowle, dzieła, założenia i zespoły będące przedmiotem ochrony. W oparciu o „Wstępną koncepcję ochrony krajobrazów kulturowych Polski prof. Janusza Bogdanowskiego”, w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, wyznaczono do objęcia ochroną prawną następujące cenne krajobrazy historyczne: Opinogóra, Wyszogród – Czerwińsk, Solec, Liw- Stara Wieś, Góra Kalwaria, Puszcza Biała - Pułtusk, Kurpie, Modlin, Skarpa Warszawska, Czarnolas, Przyczółek Warecko - Magnuszewski.

Poza stolicą obfitującą w najcenniejsze obiekty historyczne, istotne dla dziedzictwa kulturowego regionu skupiska zabytków występują m.in. w: Żyrardowie, Radomiu, Płocku, Ciechanowie, Pułtusku, Iłży, Szydłowcu oraz Ostrołęce i Przasnyszu. Najliczniejszą grupę wśród obiektów zabytkowych stanowią budynki mieszkalne, gdzie na szczególną uwagę zasługuje zabudowa drewniana, w tym zabudowa pensjonatowa okolic Świdra i Konstancina.

Obiekty sakralne stanowią drugą ważną grupę zabytków pod względem liczebności. Do najcenniejszych w regionie zalicza się bazylikę w Czerwińsku nad Wisłą, kościół obronny w Brochowie, kościół barokowy w Kobylce, kolegiatę w Pułtusku, kolegiatę Św. Michała w Płocku, kościół Św. Wacława w Radomiu, barokowy zespół pobenedyktyński w Sieciechowie oraz Kościół w Mariańskim Porzeczcu.

W ostatnim okresie szczególną rolę w rozwoju turystyki, mają budowle fortyfikacyjne i obronne oraz poprzemysłowe, wśród których należy wymienić: zespół twierdzy Modlin z fortami XIX wiecznymi (światowe osiągnięcie fortyfikacji bastionowych), Cytadelę Warszawską wraz z dwoma pierścieniami fortyfikacji, ruiny średniowiecznego zamku w Czersku i Ciechanowie, a także fabrykę sztucców Norblina i J. Fregeta, gazownię przy ul. Kasprzaka i Fabrykę Trzciny w Warszawie, a także ośrodek przemysłu włókienniczego w Żyrardowie.

Na terenie województwa mazowieckiego występują liczne zespoły dworsko, pałacowo-parkowe. Do najcenniejszych należą: Łazienki Królewskie i rezydencja w Wilanowie oraz założenia Zamku Ujazdowskiego i zespół pałacowo- ogrodowy Belwederu.

Znaczącym elementem środowiska kulturowego są zabytkowe cmentarze z Cmentarzem Powązkowskim w Warszawie, będącym nekropolią klasy europejskiej oraz cmentarz w Palmirach, a także miejsce martyrologii w Treblince.

Na terenie województwa możemy odnaleźć wiele śladów walk narodowowyzwoleńczych z różnych okresów historycznych - pole bitwy w Podzamczu pod Maciejowicami (wpisane do rejestru zabytków), Ossów - pole bitwy Warszawskiej 1920 roku.

Jednym z wielu zasobów kulturowych województwa są miejsca wydarzeń historycznych lub pobytu ważnych osobowości, tj.: Żelazowa Wola, Czarnolas, Sulejówek.

Częścią składową zabytków materialnych regionu są zabytki *ruchome*, których miejscem znacznego nagromadzenia są placówki muzealne i archiwa. Zabytki ruchome stanowią również element wystroju i wyposażenia kościołów oraz cmentarzy. Zdecydowana większość muzeów mieści się w Warszawie, przy czym szereg z nich to muzea tematyczne, a część zlokalizowana jest w budynkach historycznych m.in.: Zamek Królewski, Zamek Ujazdowski, Pałac Wilanowski, Muzeum Mazowieckie w Płocku, Muzeum Wsi Radomskiej, Muzeum Romantyzmu w Opinogórze.

Składniki *niematerialne* stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego, gdyż kształtują tożsamość lokalną i regionalną. Na terenie województwa bardzo wyraziście kultywowane są przede wszystkim tradycje kurpiowskie, ale także tradycje kołbielskie i sannickie. Należy podkreślić, że Mazowsze nie było i nie jest jednorodne kulturowo. Na jego obszarze wyróżnia się następujące główne regiony etnograficzne: kurpiowski, łowicki, podlaski, kozienicki, iłżecko - starachowicki, opoczyńsko – konecko - przysuski, sannicki i kołbielski. Elementami zasobów niematerialnych są również centra wartości duchowych jak: muzea, skanseny (np. w Sierpcu) i biblioteki (np. Biblioteka Zielińskich w Płocku). Przejawem dumy regionalnej mogą być elementy krajobrazu kulturowego jak zamki, pałace, obiekty sakralne jak również folklor i sztuka ludowa oraz tradycje. Ważną rolę w kulturze lokalnej odgrywa również krajobraz przyrodniczy.

Najważniejsze problemy w dziedzinie kultury i dziedzictwa kulturowego występujące na Mazowszu:

- spadek liczby instytucji kultury pociągający za sobą zmniejszenie oferty kulturalnej region;
- niepokojący fakt likwidacji znacznej liczby bibliotek w województwie;
- licznie występujące w regionie zabytki znajdują się bardzo często w złym stanie technicznym, zaś zabudowa drewniana ulega postępującej eliminacji z krajobrazu kulturowego Mazowsza;
- brak promocji i mała wiedza dotycząca regionu oraz niewystarczająca identyfikacja mieszkańców z Mazowszem;
- Należy dążyć do wsparcia towarzystw regionalnych i lokalnych oraz organizacji pozarządowych, które pełnią istotną rolę w pielęgnowaniu i kultywowaniu tożsamości regionalnej.

Ochrona zdrowia i pomoc społeczna

Na tle innych województw Mazowsze wyróżnia się największą w kraju liczbą osób posiadających prawo wykonywania zawodu lekarzy, lekarzy stomatologów i farmaceutów¹⁴. Wskaźnik lekarzy uprawnionych do wykonywania zawodu na 10 000 mieszkańców wynosił w 2004 r. 43,5. Natomiast średnia liczba lekarzy pracujących przypadająca na 10 000 mieszkańców w 2004 r. wyniosła – ok. 25 osób. Największe wartości tego wskaźnika, jak również ciągle zwiększanie się liczby lekarzy odnotowano w Warszawie, w Radomiu, w Siedlcach i w Ostrołęce.

Spośród funkcjonujących 94 szpitali ogólnych (w tym niepublicznych – 13), najwięcej placówek zlokalizowanych jest w Warszawie (ponad 40%). W pozostałych powiatach znajdował się średnio jeden szpital. Jedynie w Otwocku zlokalizowane są 4 szpitale, po 3 w powiecie przyskowskim, wołomińskim i w Radomiu, a po 2 placówki funkcjonują w Płocku, Gostyninie i Siedlcach oraz powiecie radomskim, grójeckim, garwolińskim, mińskim.

Warszawa charakteryzuje się koncentracją szpitali wieloprofilowych (które świadczą usługi medyczne zarówno w stacjonarnej opiece medycznej, jak i specjalistycie ambulatoryjnej) oraz poradni specjalistycznych działających w strukturach lecznictwa otwartego.

W analizowanym okresie 1999-2004 w szpitalach łącznie ubyło 1843 łóżek. Pod względem wyposażenia w łóżka szpitalne na 10 000 mieszkańców, Mazowsze w 2004 roku zajmowało dopiero 10. pozycję w kraju. W województwie mazowieckim znajdowało się

¹⁴Rocznik Statystyczny Województw 2005, dane Ministerstwa Zdrowia.

średnio 46 łóżek szpitalnych na 10 000 mieszkańców i była to wartość niższa od średniej krajowej wynoszącej 48 łóżek.

Do grupy powiatów o największej liczbie łóżek na 10 000 mieszkańców należą: otwocki, ciechanowski, lipski oraz m. Siedlce, Ostrołęka i Płock. Natomiast najgorsza sytuacja pod tym względem występuje w powiatach: zwoleńskim, warszawskim zachodnim, radomskim, wołomińskim, garwolińskim, grodziskim i nowodworskim.

Zmniejszająca się liczba łóżek w szpitalach jest wynikiem podjętych działań restrukturyzacyjnych, które służą poprawie kondycji finansowej szpitali, a także zmian systemowych w służbie zdrowia. Potencjał zakładów opieki zdrowotnej jest generalnie wystarczający, a pogorszenie realizacji świadczeń zdrowotnych wynika głównie z niedoboru zakontraktowanych usług w Narodowym Funduszu Zdrowia.

Nadal poważnym problemem pozostaje zapewnienie wyspecjalizowanych usług medycznych w niektórych powiatach województwa.

Z przeprowadzonej analizy zatrudnienia w zakładach opieki zdrowotnej, dla których organem założycielskim jest Samorząd Województwa Mazowieckiego, wynika, że istnieje pilna potrzeba dodatkowego zatrudnienia około 50 lekarzy posiadających specjalizacje w zakresie: anestezyjologii i intensywnej terapii, psychiatrii, chorób wewnętrznych, medycyny ratunkowej, medycyny pracy, ortopedii i traumatologii oraz rehabilitacji. W większości tych zakładów opieki zdrowotnej zostały wyliczone normy zatrudnienia, z których wynika, że dodatkowo należy zatrudnić około 240 pielęgniarek i położnych¹⁵.

Niepokojącym zjawiskiem jest też systematyczny wzrost liczby osób niepełnosprawnych, które w 2002 roku stanowiły już 11,3% ogółu ludności województwa (14,3% ogółu ludności kraju). Spośród 580 tys. takich osób, gros zamieszkiwało w gospodarstwach domowych, a jedynie 2,5% w obiektach zbiorowego zakwaterowania. Istnieje również pilna potrzeba prawnego uporządkowania problemu niepełnosprawności. Na Mazowszu około ¼ ogółu niepełnosprawnych nie posiada orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, ale odczuwa całkowicie lub poważnie ograniczoną zdolność do wykonywania podstawowych czynności.

Do pozytywnych zjawisk należy natomiast zaliczyć:

- poprawę wyposażenia placówek opieki medycznej,
- wzrost świadomości zdrowotnej i ukształtowanie się postaw prozdrowotnych.

Jednocześnie narasta problem opieki nad ludźmi starymi i długotrwale chorymi. W 2004 roku świadczenia zdrowotne w formie opieki paliatywno – hospicyjnej w województwie realizowało ponad 30 placówek, zlokalizowanych przede wszystkim w stolicy. Zachodzące procesy demograficzne, których skutkiem jest starzenie się społeczeństwa wymuszają w najbliższych latach podjęcie działań zmierzających do rozszerzenia form opieki długoterminowej i paliatywnej, w szczególności przez zwiększenie liczby miejsc w domach opieki dla osób starszych.

W województwie mazowieckim w 2004 r. działalność prowadziły 173 domy pomocy społecznej, co stanowiło 14,0 % w skali kraju. Rozmieszczenie przestrzenne placówek jest nierównomierne. Największa ich koncentracja ma miejsce w Warszawie (41) oraz powiatach: warszawsko – zachodnim (19), otwockim (9) piaseczyńskim (8), płockim (7), wołomińskim (7).¹⁶

W latach 2002-2004 liczba domów i zakładów pomocy społecznej wzrosła o 55 placówek, a tym samym wzrosła liczba miejsc w takich placówkach.

¹⁵ Dane: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego.

¹⁶ Powiaty w Polsce 2002, 2005.

W jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej w województwie w 2004 r. zatrudnionych było 5248 osób. Natomiast w pozostałych jednostkach pomocy społecznej 7535 osób, w tym najwięcej, bo aż 71,6% w domach pomocy społecznej.¹⁷

Pomoc społeczna udzielana jest osobom i rodzinom które znalazły się w trudnej sytuacji życiowej, spowodowanej głównie ubóstwem, bezrobociem, bezradnością w sprawach opiekuńczo – wychowawczych, długotrwałą lub ciężką chorobą, niepełnosprawnością oraz alkoholizmem.

W 2004 roku udzielono świadczeń na sumę 319 mln zł (o 65% więcej niż w 1999 r.), z czego prawie 70% stanowiła pomoc pieniężna (zasiłki). Szczególnym problemem jest liczba osób korzystających z pomocy społecznej. W 2004 roku wynosiła ona na Mazowszu 543,2 na 10 tys. ludności (w kraju średnio 631,2).

W województwie mazowieckim działają organizacje pożytku publicznego w zakresie:

- ochrony zdrowia - 224
- pomocy społecznej - 342¹⁸.

Od czerwca 2004 roku formą udzielania dotacji organizacjom pozarządowym jest zlecenie realizacji zadań w trybie otwartego konkursu ofert.

Dotacje ze środków budżetu Województwa Mazowieckiego w 2004 roku zarówno w trybie określonym Uchwałą Sejmiku, jak również w drodze konkursu ofert w obszarze „Promocja zdrowia i polityka społeczna” otrzymało 58 organizacji, wnioski w konkursie ofert złożyły 142 organizacje (nie zawsze są to organizacje zarejestrowane w województwie mazowieckim)¹⁹.

Najczęstszą formą współpracy z organizacjami pozarządowymi (poza finansowaniem przez administrację zadań publicznych realizowanych przez III sektor) jest wzajemne informowanie się o planowanych kierunkach działań. Organizowane są spotkania z przedstawicielami organizacji pozarządowych w celu wymiany informacji oraz wsparciu merytorycznemu. Na bieżąco udzielane są także informacje o realizowanych przedsięwzięciach telefonicznie oraz za pomocą strony internetowej Samorządu Województwa Mazowieckiego.²⁾

W systemie ochrony zdrowia oraz stanie zdrowotności mieszkańców Mazowsza zaszły następujące zmiany:

- zmniejszyła się liczba łóżek w szpitalach ogólnych w wyniku działań restrukturyzacyjnych, służących polepszeniu kondycji finansowej szpitali;
- niepokojąco rośnie liczba osób niepełnosprawnych, w sytuacji utrudnionego dostępu do rehabilitacji leczniczej;
- lokalnie występuje brak lekarzy specjalistów i pielęgniarek.

Bezpieczeństwo publiczne

Mazowsze jest w szczególności zagrożone przestępczością, o czym świadczy liczba 208,6 tys. przestępstw stwierdzonych w 2004 r. Wielkość ta stanowi 14,2% ogółu przestępstw stwierdzonych w skali kraju.

Z analizy danych wynika, iż w porównaniu z 1999 r. liczba przestępstw w województwie mazowieckim wzrosła o ok. 20% - w skali kraju wzrost o ok. 30%. Jednocześnie wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw na Mazowszu jest jednym z najniższych w kraju (poza województwem łódzkim) i wynosi 46,2% - w kraju odpowiednio 56,2%.

¹⁷ Powiaty w Polsce 2002, 2005.

¹⁸ Na podstawie danych ze strony internetowej www.ngo.pl.

¹⁹ W oparciu o informacje Departamentu Organizacji i Nadzoru Urzędu Marszałkowskiego.

Najbardziej zagrożeni przestępczością są mieszkańcy podregionu warszawskiego, w którym stwierdzono 3,5 tys. przestępstw na 100 tys. mieszkańców oraz podregionu radomskiego – 3,4 tys., najmniej zaś podregionu ostrołęcko-siedleckiego (3 tys.). W układzie powiatowym występuje duże zróżnicowanie skali przestępczości - największe w powiatach: wyszkowskim (4,4 tys. na 100 tys. mieszkańców), mławskim i radomskim (4,3 tys.), żyrardowskim (4,2 tys.), a także pruszkowskim (4,1 tys.), najmniejsze zaś w przysuskim (2 tys.) i zwoleniskim (2,1 tys.). Obserwuje się przestrzenną korelację zwiększonego zagrożenia przestępczością z wysokim poziomem bezrobocia, co jest widoczne zwłaszcza w rejonie radomskim.

Większość przestępstw popełnianych na terenie województwa mazowieckiego ma charakter kryminalny - nieco ponad $\frac{3}{4}$ wszystkich przestępstw stwierdzonych w regionie. Na przestrzeni lat 1999-2004 liczba stwierdzonych przestępstw kryminalnych utrzymuje się na zbliżonym poziomie i w 2004 r. wyniosła 164,8 tys.

Najczęściej popełnianym przestępstwem kryminalnym tak na Mazowszu, jak i w kraju jest kradzież rzeczy. Według stanu na koniec grudnia 2004 r. stwierdzono ogółem 57,6 tys. takich czynów (ponad $\frac{1}{3}$ wszystkich przestępstw stwierdzonych), których liczba wzrosła w porównaniu z 1999 r. Wśród omawianej grupy przestępstw aż 22,4% stanowią kradzieże samochodu. Mimo, iż dynamika tych przestępstw została ograniczona są one nadal jednym z najbardziej uciążliwych dla obywateli i turystów. Pod tym względem województwo mazowieckie jest najbardziej niebezpiecznym w kraju: liczba kradzieży samochodów na 100 tys. mieszkańców wynosi 252, podczas gdy w kraju – 134. Jednocześnie tę kategorię czynów cechuje bardzo niski stopień wykrywalności, zaledwie na poziomie 5,3%. W dalszej kolejności mieszkańcy regionu narażeni są na kradzieże z włamaniem, które w 2004 r. stanowiły 18,5% ogółu przestępstw stwierdzonych. Ich wykrywalność jest także relatywnie mała.

Niepokojącym zjawiskiem jest rosnąca liczba przestępstw stwierdzonych przeciwko życiu i zdrowiu. W latach 1999-2004 wzrosła ona w województwie do poziomu 3,9 tys. (wzrosła o 6,5%), przy jednoczesnej stabilizacji liczby tego typu przestępstw w skali kraju.

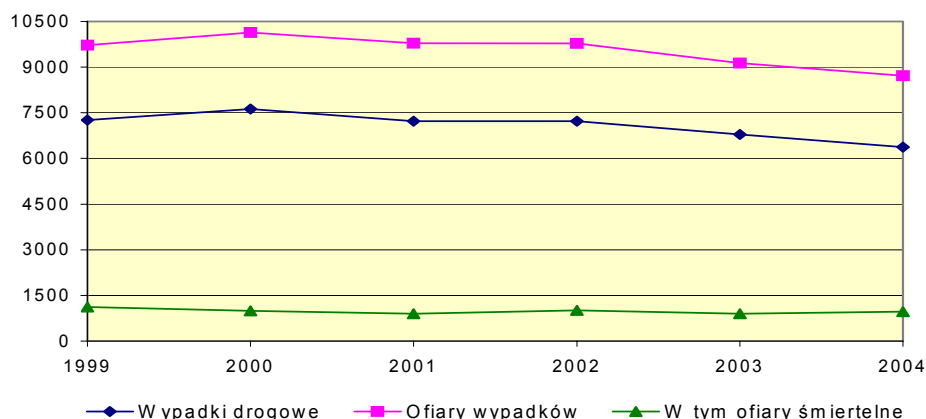
W analizowanym okresie spadła dynamika zabójstw (o 14,5%). W 2004 r. popełniono 147 tego rodzaju czynów. Jednocześnie wzrosła liczba gwałtów (o 4%), których w 2004 r. odnotowano 288.

Poważnym zagrożeniem tak w skali regionu, jak i kraju, jest przestępczość narkotykowa. Pomimo małej liczby czynów zarejestrowanych (3% ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych) w latach 1999-2004 sygnalizowany był ciągły i coraz łatwiejszy dostęp do narkotyków, zwłaszcza wśród młodzieży. Dynamika tych przestępstw systematycznie rośnie. W porównaniu z 1999 r. nastąpił ponad 3,5-krotny wzrost przestępstw narkotykowych, a w kraju aż 14-krotny. W końcu 2004 r. ujawniono 6,3 tys. tego rodzaju przestępstw.

Dużym zagrożeniem są przestępstwa drogowe, których w 2004 r. odnotowano 23,6 tys., co stanowi 11,3% wszystkich przestępstw stwierdzonych. Na drogach województwa mazowieckiego zdarzyły się 6372 wypadki drogowe (spadek w stosunku do 1999 r. o 12,2%), na skutek których śmierć poniosło 967 osób (spadek w porównaniu z rokiem 1999 o 13,9%), a rannych zostało 7749 osób (spadek o 8,5%).

Teren województwa mazowieckiego obsługuje Komenda Stołeczna Policji w Warszawie i Komenda Wojewódzka z/s w Radomiu, która obejmuje zasięgiem swojego działania obszar województwa mazowieckiego z wyłączeniem m.st. Warszawy i 9 powiatów wokół stolicy.

Ryc. 6. Wypadki drogowe i ofiary wypadków w latach 1999 - 2004

Źródło: Dane Komendy Wojewódzkiej Policji z/s w Radomiu i Komendy Stołecznej Policji w Warszawie.

W zakresie bezpieczeństwa na obszarze województwa mazowieckiego stwierdza się:

- systematyczny wzrost ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych, w tym zwłaszcza wzrost liczby kradzieży i przestępstw przeciwko zdrowiu, a także szczególnie wysokie tempo wzrostu przestępstw narkotykowych;
- spadek liczby przestępstw w niektórych, najgroźniejszych grupach, zwłaszcza: kradzieży z włamaniem, kradzieży samochodów, zabójstw;
- koncentrację zagrożenia przestępczością, głównie w Warszawie i obszarze metropolitalnym, a na pozametropolitalnym przestrzenną korelację zwiększonego zagrożenia przestępczością z wysokim poziomem bezrobocia (zwłaszcza w rejonie radomskim);
- poprawę bezpieczeństwa na drogach, mierzoną liczbą wypadków drogowych i liczbą ofiar wypadków, w tym ofiar śmiertelnych.

Przestrzeń i środowisko

Sieć osadnicza

Sieć osadniczą województwa tworzy 85 miast i 8723 miejscowości wiejskie. W miastach Mazowsza mieszka 3,33 mln ludności, natomiast na obszarach wiejskich 1,82 mln osób. Poziom urbanizacji jest więc wyższy od średniej krajowej, gdyż udział ludności miejskiej w stosunku do ludności ogółem Mazowsza wynosi 64,7%, zaś w Polsce - 61,5%.

Spośród miast mazowieckich na szczególne wyróżnienie zasługuje Warszawa, której dominujące znaczenie w układzie osadniczym regionu związane jest z jej funkcją metropolitalną, kształtującą Obszar Metropolitalny Warszawy oraz miejscem w przestrzeni globalnej. Licząca 1693 tys. mieszkańców stolica kraju i regionu odgrywa ważną rolę społeczno-gospodarczą, kulturową oraz symboliczną, dotyczącą tożsamości historycznej narodu i państwa. Pełni funkcję centrum życia politycznego, społecznego i zarządzania gospodarką. W takim rozumieniu Warszawę można traktować jako biegun aktywności gospodarczej, kluczowy dla kraju węzeł transportowy, a także wiodący ośrodek nauki, szkolnictwa wyższego i kultury.

W strukturze osadniczej województwa istotne znaczenie mają w miarę równomiernie i koncentrycznie w stosunku do Warszawy rozmieszczone ośrodki miejskie, które pełniły funkcje stolic byłych województw, tj.: Radom (228 tys. mieszkańców), Płock (128 tys.), Siedlce (77 tys.), Ostrołęka (54 tys.) i Ciechanów (46 tys.). W świetle *Koncepcji*

przestrzennego zagospodarowania kraju miasta te pełnią rolę ponadregionalnych i regionalnych ośrodków równoważenia rozwoju.

Cechą charakterystyczną miejskiej sieci osadniczej jest jej wielofunkcyjność. Zdecydowana większość miast charakteryzuje się bowiem zrównoważoną strukturą zatrudnienia w poszczególnych gałęziach gospodarki: przemyśle i budownictwie oraz usługach rynkowych i nierynkowych. Rozmieszczenie miast jest natomiast nierównomierne: na obszarach peryferyjnych występuje stosunkowo rzadsza sieć miast i miasteczek, co jest jedną z przyczyn marginalizacji tych rejonów.

Wiejska sieć osadnicza należy do najbardziej rozdrobnionych w kraju – na jedną miejscowość przypada 199 osób (w kraju 260). Występujący na znacznej części obszarów wiejskich utrudniony dostęp do podstawowych usług i pozarolniczego rynku pracy przyczynia się do procesu wyludniania się, a więc do deformacji struktury ludności wiejskiej według wieku, płci i poziomu wykształcenia.

Na Mazowszu średnia gęstość zaludnienia wynosi 145 osób/km², lokując województwo na 4. pozycji w kraju. Największą gęstością zaludnienia (poza miastami) charakteryzują się gminy otaczające Warszawę i pasma położone wzdłuż promieniście wychodzących z Warszawy linii kolejowych i dróg. W okolicach Warszawy wyraźnie zaznacza się proces szybkiego rozprzestrzeniania się osadnictwa wywołany przez częstsze wykorzystanie samochodu jako środka lokomocji. Skutkiem tego zjawiska jest też coraz większa presja budownictwa mieszkaniowego i rekreacyjnego na środowisko. Z ośrodków subregionalnych jedynie Radom otoczony jest większą liczbą gmin o gęstości zaludnienia przekraczającej 80 osób/km². Skala oddziaływania Płocka, Siedlec i Ostrołęki na zaludnienie otaczających gmin jest znacznie mniejsza, a Ciechanowa w ogóle niewidoczna. Na pozostałym obszarze województwa, w gminach pozamiejskich, gęstość zaludnienia na ogół nie przekracza 60 osób/km².

W ciągu ostatnich kilku lat w strukturze administracyjno-samorządowej województwa zaszły zmiany, z których najważniejsza dotyczy miasta Warszawy. W 2002 r. stolica stała się jedną gminą na prawach powiatu z podziałem na dzielnice. Dzielnicami stało się 10 dotychczasowych gmin oraz dzielnice tworzące uprzednio gminę Centrum (Mokotów, Ochota, Praga Północ, Praga Południe, Śródmieście, Wola, Żoliborz), a także włączone w granice Warszawy miasto Wesoła. Ponadto prawa miejskie uzyskały miejscowości gminne: Kosów Lacki (2000 r.), Halinów (2001 r.) i Tarczyn (2003 r.). Gmina Tarczyn z powiatu grójckiego włączona została do piaseczyńskiego.

W latach 1999-2004 w miastach Mazowsza przybyło 66,5 tys. osób, a odsetek ludności miejskiej zwiększył się o 0,5 punktu procentowego (podczas gdy w kraju obniżył się o 0,3 punktu procentowego). W okresie tym odnotowano ubytek ludności w 48 miastach (spośród 85), przy czym największy - powyżej 10% - wystąpił w Nowym Mieście nad Pilicą, Kozienicach, Lipsku i Bieżuniu. W tym samym czasie przyrost liczby ludności miał miejsce w 37 miastach, w tym w Warszawie (o 3,7%), a przyrost powyżej 10% odnotowano w 7 miastach, położonych w strefie silnego oddziaływania Warszawy (Ząbki – 35,5%, Piaseczno – 32,7%, Marki – 28,7%, Józefów – 18,9%, Serock – 18,2%, Halinów – 16,8%, Ożarów Mazowiecki – 13,2%).

Spośród byłych miast wojewódzkich tylko w Siedlcach odnotowano niewielki przyrost ludności, natomiast w Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku i Radomiu miał miejsce ubytek ludności. Jedną z przyczyn takiego zjawiska jest niewątpliwie utrata przez te miasta statusu miast wojewódzkich. Wśród miast o największym ubytku ludności dominują miasta z subregionu radomskiego, co jest związane z występowaniem długotrwałego, wysokiego bezrobocia na tym terenie.

Przyrost ludności wiejskiej następuje tylko w gminach położonych wokół Warszawy i byłych miast wojewódzkich, gdzie zachodzi proces suburbanizacji. Na obszarach

peryferyjnych następuje szybkie wyludnianie się wsi. Większe znaczenie zyskują miejscowości, które w przeszłości utraciły prawa miejskie w ramach działań represyjnych w zaborze rosyjskim, a obecnie są coraz ważniejszymi ośrodkami rozwoju lokalnego.

Analizując sieć osadniczą na Mazowszu stwierdza się, że:

- Warszawa wyróżnia się spośród wszystkich miast województwa funkcją metropolitalną, kształtującą obszar metropolitalny oraz rosnącym jej znaczeniem w przestrzeni globalnej;
- miejska sieć osadnicza charakteryzuje się wielofunkcyjnością oraz nierównomiernym rozmieszczeniem (rzadsza sieć miast i miasteczek występuje na obszarach peryferyjnych);
- reforma administracyjna osłabiła pozycję byłych miast wojewódzkich;
- wśród miast o największym ubytku ludności w latach 1999-2004 dominują miasta z subregionu radomskiego, co jest związane z długotrwałym wysokim bezrobociem na tym terenie;
- zmiany w stanie i przestrzennym rozmieszczeniu ludności w latach 1999-2004 uzasadniają postawienie tezy o wpływie wyraźnej koncentracji ludności w najbliższym sąsiedztwie Warszawy na degradację społeczno-gospodarczą peryferyjnych obszarów województwa.

Transport

Zwornikowe położenie Mazowsza w europejskim i centralne w krajowym systemie transportowym przesądza o pierwszoplanowym znaczeniu transportu, jako o głównym czynniku rozwoju. Spośród 10 pan-europejskich korytarzy transportowych, cztery przechodzą przez terytorium Polski, w tym trzy przez obszar Mazowsza. Korytarz I - z Helsinek, przez Kraje Nadbałtyckie do Warszawy obejmuje drogę krajową E67 (nr 8) - „Via Baltica” i linię kolejową E75. W skład Korytarza II – z Berlina przez Warszawę do Moskwy i Niżnego Nowgorodu, wchodzi droga krajowa E30 (nr 2, przyszła autostrada A2) oraz linie kolejowe E20 i CE20. Korytarz VI prowadzący z Gdańska przez Warszawę, Katowice do Żiliny i Ostrawy obejmuje planowaną autostradą A1, linię kolejową E65 (Centralną Magistralę Kolejową) i drugie połączenie drogowe przez Warszawę: E77 (nr 7) na odcinku północnym i E67 (nr 8) z Warszawy do Piotrkowa Trybunalskiego (A1). Aglomeracja warszawska jest jednym z największych w Polsce węzłów transportowych, który składa się z 6 dróg krajowych i 8 linii kolejowych znaczenia państwowego oraz z głównego portu lotniczego kraju.

Podstawowy **układ drogowy** Mazowsza tworzy promienista, historycznie ukształtowana sieć zbiegająca się w Warszawie, co zapewnia przesłankę względnie dobrą dostępność stolicy z krańców regionu. Sieć drogową na obszarze województwa tworzy 28 824 km (2004 r.) dróg o nawierzchni twardej²⁰. Gęstość tej sieci wynosi średnio 81 km/100 km² (średnia krajowa – 80,7 km/100 km²), przy dość istotnych zróżnicowaniach przestrzennych - rzadsza gęstość sieci dróg o nawierzchni twardej występuje w północno-wschodniej części województwa. Jakość dróg na obszarze całego województwa jest generalnie niedostosowana zarówno do obecnych, jak i przewidywanych potrzeb.

Jednym z najważniejszych wymogów zewnętrznej integracji regionu jest dostosowanie podstawowej sieci transportowej do standardów europejskich, m.in. poprzez stworzenie sieci autostrad i dróg ekspresowych, podnoszenie standardu dróg do obciążeń 115 kN/oś, poprawę

²⁰ Co stanowi 11,4% wielkości krajowej, w tym drogi krajowe (dł. 2345 km), wojewódzkie (dł. 2973 km), powiatowe (dł. 12992 km) i gminne (dł. 10515 km) - źródło danych: Rocznik Statystyczny Województwa Mazowieckiego 2005, US.

standardu i prędkości na liniach kolejowych (160 km/h dla ruchu pasażerskiego i 120 km/h dla towarowego). W latach 1999-2004 na te cele, na terenie województwa mazowieckiego ze środków unijnych ISPA i Funduszu Spójności przeznaczono 579 mln euro. Około 357 mln euro trafiło na projekty kolejowe (m.in. modernizację linii kolejowej E20, CE20, E65, E75), i 222 mln euro na projekty drogowe (drogi nr 50, S8, projekt A2). Dodatkowo 141 mln euro z EFRR przeznaczono w ramach SPOT m.in. dojazdy do mostu w Płocku, modernizację Al. Jerozolimskich²¹.

W 2004 r. w stosunku do 1999 r. długość sieci drogowej wzrosła (o 1,9%). Jednocześnie długość dróg krajowych i gminnych nieznacznie zmalała (odpowiednio 1,3% i 1%), a wojewódzkich i powiatowych wzrosła odpowiednio o 1,1% i 5,2%. W okresie 1999-2004 największy przyrost gęstości twardych dróg wystąpił na drogach powiatowych i wyniósł ok. 5,2%.

Na podstawie przeprowadzonego w 2000 r. generalnego pomiaru ruchu na sieci dróg krajowych można stwierdzić, że w województwie mazowieckim średniodobowy ruch pojazdów w okresie 1995-2000 wzrósł o 33% i wynosił 8021 poj. sam./dobę²². Najbardziej obciążone ruchem są drogi międzynarodowe (ok. 15510 poj.) i odcinki wlotowe do Warszawy. Prognozy do roku 2010 i 2015 wskazują na dalszy wzrost ruchu odpowiednio o 48% i 77%. Dodatkowo w opisywanym okresie wystąpił znaczny wzrost ruchu pojazdów najcięższych (ok. 44%), mających wpływ na warunki ruchu na drogach oraz degradację nawierzchni. W województwie mazowieckim ruch tych samochodów był większy o ok. 17% od średnio dobowego ruchu (SDR) w kraju. Największe obciążenie ruchem ciężarowym występuje na drodze krajowej nr 50 Sochaczew-Mińsk Mazowiecki, a także na drogach o znaczeniu międzynarodowym.

Cechą charakterystyczną systemu **transportu kolejowego** Mazowsza jest międzynarodowe znaczenie linii kolejowych na kierunkach: północ – południe i wschód – zachód oraz dominacja aglomeracji warszawskiej pod względem liczby i znaczenia zbiegających się tu linii. Sieć kolejową województwa mazowieckiego tworzą w większości linie objęte umowami europejskimi. Warszawa ma połączenia kolejowe ze wszystkimi większymi miastami w kraju i Europie.

W województwie mazowieckim, podobnie jak w kraju, zmniejszyła się długość eksploatowanych linii normalnotorowych z 1782 km w 1999 r. do 1709 km w 2004 r. Sieć tych linii na Mazowszu jest wyraźnie gorzej rozwinięta niż średnio w kraju (6,4 km/100 km²). Poważne problemy w zakresie jakości infrastruktury i przepustowości występują zwłaszcza na liniach jednotorowych: Otwock-Pilawa i Warka-Radom. W powiązaniach regionalnych nierozwiązana pozostaje również kwestia połączeń kolejowych Płocka.

W **transporcie lotniczym**, dzięki funkcjonowaniu w Warszawie, największego w kraju, *Portu Lotniczego im. F. Chopina*, województwo mazowieckie skupia 68,9% ruchu pasażerskiego lotniczego w Polsce²³. Port Lotniczy im. F. Chopina w Warszawie obsługuje przewozy do Ameryki, Afryki, Azji, Europy i największych miast Polski.

Port Lotniczy im. F. Chopina w 2004 r. odprawił ponad 6,0 mln osób, co w stosunku do roku 1999 dało wzrost o 152%. W przewozach towarowych zaś 47 258,5 t ładunku (ok. 75% całości przewozów) ze wzrostem od 1999 roku o 5,5%. Systematyczny wzrost pasażerskiego ruchu lotniczego do osiągnięcia maksymalnej możliwej przepustowości do roku 2020 - 12 mln osób rocznie, był podstawą do podjęcia decyzji o budowie drugiego terminalu i wskazania lokalizacji nowego lotniska. Jednak po okresie szybkiego wzrostu przewozów

²¹ Źródło danych: GDDKiA, Ministerstwo Infrastruktury – Departament Finansowania Infrastruktury i Funduszy Europejskich.

²² W kraju odpowiednio 31% i 7009 poj.sam./dobę.

²³ Dane za 2004 r. na podstawie informacji Urzędu Lotnictwa Cywilnego.

ostatnio nastąpiła ich stabilizacja, w znacznej mierze wywołana przez ofertę portów regionalnych w Krakowie, Katowicach i Gdańsku.

W województwie mazowieckim istnieje także stosunkowo równomiernie rozmieszczona sieć mniejszych lotnisk, pełniących funkcje sanitarne, sportowe lub polowe oraz 4 lotniska będące w zarządzie Ministerstwa Obrony Narodowej. Na terenie dotychczasowego lotniska Agencji Mienia Wojskowego w Modlinie projektowana jest budowa portu lotniczego, który przejmie część funkcji lotniska w Warszawie, m.in. tzw. „tanie loty”, transport towarów, czarter, loty nocne. Większość pozostałych lotnisk stworzy subregionalną sieć połączeń lotnictwa cywilnego.

W drogowej **komunikacji publicznej** w latach 1999-2004 nie zwiększyła się znacząco ani liczba regionalnych linii regularnych (w 1999 r. - 441 połączeń, w 2004 r. - 452), ani długość tras (w 1999 r. - 35 844 km, w 2004 r. - 37 601 km). Nastąpił spadek przewiezionych pasażerów w komunikacji krajowej o ok. 11% (107 857,0 tys. w 1999 r. i 95 982,6 tys. w 2004r.), na co mógł mieć wpływ 17% wzrost liczby samochodów osobowych. Liczba miast obsługiwanych komunikacją miejską zmniejszyła się z 25 w 1999 r. do 21 w 2004 r. przy jednoczesnym wydłużeniu czynnych tras autobusowych o 83 km (2275 km w 1999 r. i 2358 km w 2004 r.). Pasażerskie, regionalne przewozy kolejowe ukierunkowane są na dojazdy do miejsc pracy, nauki i usług – przede wszystkim do Warszawy. Niestety, mimo zatłoczenia dróg i rezerw przewozowych, wciąż stanowią one zbyt słabą alternatywę dla większości podróżnych (zły stan techniczny taboru, niska elastyczność, wydłużony czas przejazdu, niska częstotliwość kursowania, mały stopień bezpieczeństwa pasażerów). Problemem jest postępująca marginalizacja linii położonych poza obszarem metropolitalnym, w tym połączeń z sąsiednimi regionami.

Mimo, iż w ostatnim czasie nastąpiła nieznaczna poprawa w zakresie realizacji inwestycji transportowych, zwłaszcza w powiązaniach krajowych i międzynarodowych (modernizacje dróg i linii kolejowych, budowa tras obwodowych, rekonstrukcje nawierzchni), tzw. „luka infrastrukturalna” stanowi w dalszym ciągu jeden z zasadniczych problemów województwa, utrudniających kontakty stolicy (ale również innych ośrodków w regionie) z krajami Unii Europejskiej i innymi sąsiedzkimi państwami, wymianę handlową, przyciągnięcie inwestorów zagranicznych i turystów. Jest ona pogłębiona przez brak nowoczesnych systemów zarządzania ruchem kolejowym i drogowym.

Główne problemy w zakresie infrastruktury transportowej to:

- brak sieci autostrad i dróg ekspresowych;
- niska jakość istniejącej sieci dróg niedostosowana do rozmiarów dynamicznie wzrastającego ruchu, nie odpowiadająca wymaganym standardom europejskim, nie spełniająca wymogów normatywnych (parametry, nośność), brak skrzyżowań bezkolizyjnych;
- zaległości w realizacji połączeń obwodowych do prowadzenia ruchu tranzytowego (w tym dróg szybkiego ruchu w Warszawie i jej najbliższym otoczeniu);
- opóźnienie i ograniczanie modernizacji linii kolejowych, degradacja eksploatowanej infrastruktury również na głównych ciągach transportowych objętych międzynarodowymi umowami: AGC i AGTC, niska jakość usług oraz atrakcyjność kolei regionalnych i podmiejskich;
- koncentracja inwestycji na wybranych odcinkach sieci drogowej i kolejowej, rosnące problemy z przepustowością i jakością infrastruktury pozostałych połączeń integrujących region;
- ograniczona przepustowość i możliwości rozbudowy Portu Lotniczego im. F. Chopina w Warszawie, nierozwiązany problem powiązań transportowych z centrum miasta oraz z układem zewnętrznym;
- spadek udziału pasażerskiego transportu kolejowego oraz trudności w funkcjonowaniu

regionalnego (lokalnego) transportu autobusowego, wywołane m.in. wzrostem motoryzacji indywidualnej oraz wciąż niska jakość usług, standardu i bezpieczeństwa podróżowania;

- zły stan techniczny sieci i taboru transportu publicznego, niewystarczające uprzywilejowanie komunikacji zbiorowej w miastach, brak sprawnych węzłów przesiadkowych pomiędzy różnymi środkami transportu;
- brak nowoczesnych multimodalnych centrów logistycznych opartych o sprawne połączenia kolejowo-drogowe;
- bariery prawne i ekonomiczne rozwoju intermodalnego transportu towarów.

Energetyka

W krajowym **systemie elektroenergetycznym** województwo mazowieckie zajmuje jedno z czołowych miejsc, jest bowiem terenem lokalizacji systemowych elektrowni klasycznych (Kozienice, Ostrołęka; - o łącznej mocy zainstalowanej ok. 3600 MW), elektrociepłowni warszawskich (Siekierki, Żerań; - o łącznej mocy zainstalowanej ok. 950 MW – skojarzonych z sieciami dystrybucyjnymi 110 kV STOEN-u), elektrowni wodnej Dęba (20 MW), a także szeregu elektrociepłowni lokalnych o mocach szczytowych od około 1 MW do kilkunastu MW. Na terenach województwa pracuje administrowany przez PSE OPERATOR S.A. rozległy system sieci przesyłowych najwyższych napięć 400 kV i 220 kV, który poprzez stacje NN/WN zasila sieci dystrybucyjne WN 110 kV na terenach województwa oraz zapewnia tranzyt energii elektrycznej do północnych i północno-wschodnich rejonów Polski.

Dostawą energii elektrycznej bezpośrednio do odbiorców zajmuje się na terenie województwa kilka spółek dystrybucyjnych, utrzymujących w oparciu o kilkuletnie plany rozwoju swoje struktury sieciowe o różnych poziomach napięcia: wysokiego 110 kV, średnich (głównie 15 kV) oraz niskiego 0,4 kV.

Zapotrzebowanie województwa mazowieckiego na moc i energię elektryczną jest pokrywane w pełni w oparciu o produkcję własną oraz dostawy zewnętrzne (głównie z elektrowni: Kozienice, Bełchatów oraz zespołu elektrowni Pątnów – Adamów – Konin), występuje jednak rosnące zagrożenie awarią systemową sieci przesyłowych 400 kV i 220 kV oraz sieci dystrybucyjnych wysokiego napięcia 110 kV, zwłaszcza w obrębie Warszawskiego Węzła Elektroenergetycznego²⁴. Powodem zagrożenia jest niewystarczające w stosunku do potrzeb zdiagnozowanych przez operatorów tempo rozbudowy oraz remontu systemu przesyłowego i systemów dystrybucyjnych.

W sieciach dystrybucyjnych występują lokalne zakłócenia dostaw energii związane z awariami wyeksploatowanych urządzeń średnich napięć (głównie 15 kV) oraz niskiego napięcia 0,4 kV, dotyczy to zwłaszcza dużej części terenów wiejskich województwa, w którym średnio około 40% (w niektórych gminach ponad 60%) omawianych lokalnych sieci wiejskich wymaga poprawy stanu technicznego. Zdarzają się też ponadlokalne awarie w sieciach dystrybucyjnych wysokiego napięcia 110 kV.

Dostawa **gazu sieciowego** w województwie mazowieckim realizowana jest z krajowego systemu gazowniczego, zasilanego gazem importowanym z Rosji i Ukrainy oraz pozyskiwanym ze złóż krajowych. Przez obszar województwa przebiega międzynarodowy gazociąg tranzytowy „Jamał” z Rosji do Niemiec.

Długość sieci gazowej w roku 2004 liczyła na Mazowszu 12.882 km i wzrosła o ok. 25 % w stosunku do roku 1999. Z gazu przewodowego korzysta ok. 76 % mieszkańców miast

²⁴ Niezbędne przedsięwzięcia inwestycyjne w tym zakresie sprecyzowano w opracowaniu „Studium zaopatrzenia aglomeracji warszawskiej w energię elektryczną w dłuższym horyzoncie czasowym, z uwzględnieniem potrzeb m. st. Warszawy”, wykonanym dla potrzeb operatora systemu przesyłowego PSE OPERATOR S.A. oraz zakładów dystrybucyjnych STOEN i ZEW-T S.A.

i 15% ludności wiejskiej (w roku 1999 odpowiednio: 81% i 13%) . Występuje bardzo duże zróżnicowanie przestrzenne w poziomie gazyfikacji – ok. 70% rozdzielczych sieci gazowych i przyłączonych do nich budynków mieszkalnych występuje w obszarze metropolitalnym Warszawy, natomiast peryferie województwa (z wyjątkiem większych miast) są bardzo nisko zgazyfikowane.

Zaopatrzenie województwa w **paliwa płynne** oparte jest na importowanej ropie naftowej. Przez obszar Mazowsza przebiega system międzynarodowych rurociągów naftowych „Przyjaźń” z Rosji do Niemiec, zaopatrujących zakład petrochemiczny w Płocku i związaną z nim bazę przetwórczą. Z Płocka odgałęziają się rurociągi krajowego systemu paliwowo-energetycznego zaopatrujące bazy paliwowe.

Zaopatrzenie w **ciepło** realizowane jest w skali lokalnej – na poziomie gmin. Na obszarze Warszawy funkcjonuje jeden z największych w kraju systemów ciepłowniczych zasilany z czterech źródeł ciepła o łącznej mocy 4.638 MW. Z sieci ciepłej korzysta ok. 90% mieszkańców stolicy. W pozostałych większych miastach (Radom, Płock, Siedlce, Ciechanów, Ostrołęka) funkcjonują także scentralizowane systemy ciepłownicze obsługujące ok. 60% mieszkańców. Długość sieci ciepłej w województwie mazowieckim w roku 2004 wynosiła 1.748 km i w stosunku do roku 1999 wzrosła o ok. 14 %, podobnie jak kubatura ogrzewanych centralnie budynków (12 %). Na terenach nie objętych scentralizowaną dostawą ciepła funkcjonują kotłownie lokalne (w Warszawie wyłącznie gazowe i olejowe) oraz indywidualne.

Zidentyfikowane główne problemy w zakresie energetyki:

- niski stopień bezpieczeństwa elektroenergetycznego węzła warszawskiego i brak pełnego połączenia obwodowego w zakresie sieci przesyłowych najwyższych napięć; a także niewystarczająca ilość powiązań liniowych pomiędzy stacjami NN/WN a siecią dystrybucyjną 110 kV STOEN-u;
- niewystarczająca ilość stacji WN/SN, zwłaszcza w północno wschodnich obszarach województwa;
- zły stan techniczny sieci elektroenergetycznych na obszarach wiejskich;
- niski poziom gazyfikacji obszarów pozametropolitalnych, w tym terenów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego;
- niewielkie wykorzystanie gazu ziemnego na cele grzewcze;
- zbyt duże uzależnienie dostaw gazu ziemnego i ropy naftowej od importu z Rosji;
- bariery formalno-prawne w zakresie przygotowania i realizacji inwestycji infrastrukturalnych.

Łączność

W telefonii przewodowej, pod względem wyposażenia w telefoniczne łącza główne, województwo mazowieckie zajmuje w roku 2004 w dalszym ciągu pierwsze miejsce w kraju, z liczbą łączy głównych 2.012,6 tys. (16 % krajowych). W latach 1999-2004 nastąpił przyrost tych łączy o 360,8 tys. (21,8 %), z wyraźną przewagą miast (276,7 tys.). Województwo pozostało również na pierwszym miejscu pod względem gęstości abonenckiej mierzonej liczbą łączy głównych na 1000 ludności wynoszącej na Mazowszu 391,1 przy średniej krajowej 328,6. Niestety obszary wiejskie były pod tym względem znacznie uboższe, a wskaźnik gęstości abonenckiej na 1000 ludności wynosił na Mazowszu 209,3 co stanowi 5. lokatę w kraju.

Pozytywnym zjawiskiem jest duża konkurencja na rynku telefonii przewodowej. Na obszarze województwa mazowieckiego działa już ponad 40 operatorów, choć dominującą rolę nadal odgrywa Telekomunikacja Polska S.A. obsługująca około 90% abonentów.

Wzrost liczby prywatnych operatorów i dostawców usług telekomunikacyjnych wpłynął również na szybki rozwój sieci przesyłu danych, w tym internetu. Dzięki rozbudowie systemu TP S.A. do oferty (zwłaszcza na terenach miejskich) włączony został szerokopasmowy dostęp z kilkoma różnymi szybkościami transmisji.

Bardzo dynamicznie rozwija się system telefonii komórkowej GSM. W kraju liczba abonentów wzrosła z 4 mln w roku 1999 do ponad 23 mln w roku 2004 (ze 102 do 605 na 1.000 ludności).

W zakresie telekomunikacji główne problemy to:

- niska jakość i gęstość sieci przewodowej na obszarach wiejskich;
- ograniczony dostęp do szerokopasmowego internetu, szczególnie na terenach wiejskich.

Gospodarka wodno-ściekowa

Gospodarka wodno-ściekowa jest jednym z głównych czynników decydujących o standardach środowiska przyrodniczego, jakości przestrzeni oraz jakości życia mieszkańców. Zasoby i jakość wód podziemnych Mazowsza pozwalają na całkowite zaopatrzenie ludności województwa z wodociągów zbiorowych, gdyż udokumentowane zasoby są pięciokrotnie większe od szacunkowego zapotrzebowania wody. Pod względem wskaźników wyposażenia w media, w kontekście ochrony środowiska oraz ich dostępności dla ludności, sytuację na Mazowszu uznać należy za mało korzystną.

W porównaniu z innymi województwami w Polsce na Mazowszu relatywnie dobrze rozwinięta jest sieć wodociągowa. Długość sieci wodociągowej przewyższa ponad 4,5-krotnie długość sieci kanalizacyjnej; dotyczy to zwłaszcza obszarów wiejskich. Sytuacja ta stanowi istotne zagrożenie dla ochrony środowiska przyrodniczego.

W latach 1999 - 2004 w województwie mazowieckim zbudowano około 9,3 tys. km sieci wodociągowej, co dało przyrost o 40%, a długość tej sieci w roku 2004 wyniosła 32,1 tys. km. Największy przyrost długości sieci wodociągowej wystąpił w powiatach: płońskim, mińskim, piaseczyńskim, płockim, przasnyskim, a najmniejszy w białobrzeskim i legionowskim.

Za wzrostem sieci wodociągowej nie nadąża rozwój sieci kanalizacyjnej. W 2004 r. wynosiła ona tylko ok. 6,8 tys. km. Największy przyrost sieci kanalizacyjnej wystąpił w powiatach: piaseczyńskim, pruszkowskim, siedleckim, a bardzo mały w szydłowieckim i makowskim.

Udział ludności miejskiej korzystającej z wodociągu i kanalizacji wzrósł w województwie o ponad 2% w stosunku do roku 1999 i wynosił w 2004 r. odpowiednio: 88,9% oraz 82,3%. Natomiast na obszarach wiejskich tylko 10,3% ludności korzysta z kanalizacji.

Ze wszystkich miast województwa, tylko kilka najmniejszych nie jest wyposażonych w oczyszczalnie ścieków, natomiast z każdym rokiem wzrasta liczba oczyszczalni w gminach wiejskich (w 2004 roku funkcjonowało 245 oczyszczalni komunalnych). Większość oczyszczalni posiada znaczne rezerwy przepustowości spowodowane głównie zbyt krótką siecią kanalizacyjną. W województwie jedynie 47% ludności jest obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków, natomiast w Polsce 59%. Wśród eksploatowanych oczyszczalni przeważają oczyszczalnie mechaniczno-biologiczne, często z podwyższonym usuwaniem biogenów.

Nadal nie jest rozwiązany problem ścieków w Warszawie, gdyż ok. 50% ścieków komunalnych stanowią ścieki nieoczyszczone, trafiające bezpośrednio do Wisły. Stan taki wywołany jest brakiem oczyszczalni ścieków dla lewobrzeżnej Warszawy.

W ostatnich latach znacznie zmalała ilość ścieków przemysłowych wymagających oczyszczania. Zmniejszyła się także ilość ścieków przemysłowych odprowadzanych bez

oczyszczania, co spowodowane było zmniejszeniem produkcji, likwidacją zakładów, a także wprowadzaniem technologii wodooszczędnych

Ogółem ilość ścieków przemysłowych i komunalnych wymagających oczyszczania, odprowadzanych do wód powierzchniowych i do gruntu powstałych na obszarze województwa w latach 1999 – 2004 zmniejszyła się o ok. 18%.

Pomimo zmniejszania się ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych do cieków wodnych i w wyniku realizowanych inwestycji ochrony wód, stan czystości wody tylko w nieznacznym stopniu uległ poprawie, nadal dominują wody nadmiernie zanieczyszczone pozaklasowe, obejmujące aż 75% długości badanych rzek.

Główne problemy z zakresu gospodarki wodno-ściekowej to:

- niewystarczający udział ścieków oczyszczanych w ogólnej ilości ewidencjonowanych ścieków wymagających oczyszczania;
- nierozwiązana gospodarka ściekowa na terenie Warszawy i aglomeracji warszawskiej - brak oczyszczalni ścieków dla lewobrzeżnej Warszawy (ponad połowa ścieków bez oczyszczania trafia do Wisły);
- dysproporcje między długością sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, występujące głównie na obszarach wiejskich i małych miast, powodujące zagrożenie środowiska nieoczyszczonymi ściekami i utrudniające pracę wielu oczyszczalni;

Gospodarka odpadami

Gospodarka odpadami w województwie mazowieckim prowadzona jest w sposób niekorzystnie wpływający na elementy środowiska: gleby, powietrze atmosferyczne, wody powierzchniowe i podziemne, a także na walory krajobrazowe województwa.

Gospodarka odpadami komunalnymi

Województwo mazowieckie, pomimo największej liczby ludności w kraju, zajmuje dopiero 4. lokatę pod względem ilości wytworzonych odpadów w ciągu roku. Produkując w 2004 roku 5842 tys. ton, wytworzyło przeszło 7 razy mniej odpadów niż województwo śląskie i 6 razy mniej odpadów niż dolnośląskie. Spośród ogólnej ilości odpadów jedynie 50% jest poddawane odzyskowi.

Podstawowym sposobem unieszkodliwiania odpadów komunalnych jest składowanie bez wstępnej obróbki. Taki sposób zagospodarowania dotyczy ok. 90% odpadów zebranych. W 2004 r. funkcjonowało 126 składowisk komunalnych. Stan zabezpieczenia składowisk jest bardzo różny: jedynie 58% posiadało sztuczne uszczelnienie podłoża, 13% składowisk spełniało wymogi obowiązujących przepisów. Modernizacji wymaga ok. 60% obiektów, a 27% przeznaczonych jest do zamknięcia i rekultywacji.

Na terenie województwa mazowieckiego w 2004 roku funkcjonowało 5 kompostowni (dwie w Warszawie oraz po jednej w Grodzisku Mazowieckim, Kobiernikach k/Płocka i Radomiu), a także jedna spalarnia odpadów komunalnych w Warszawie.

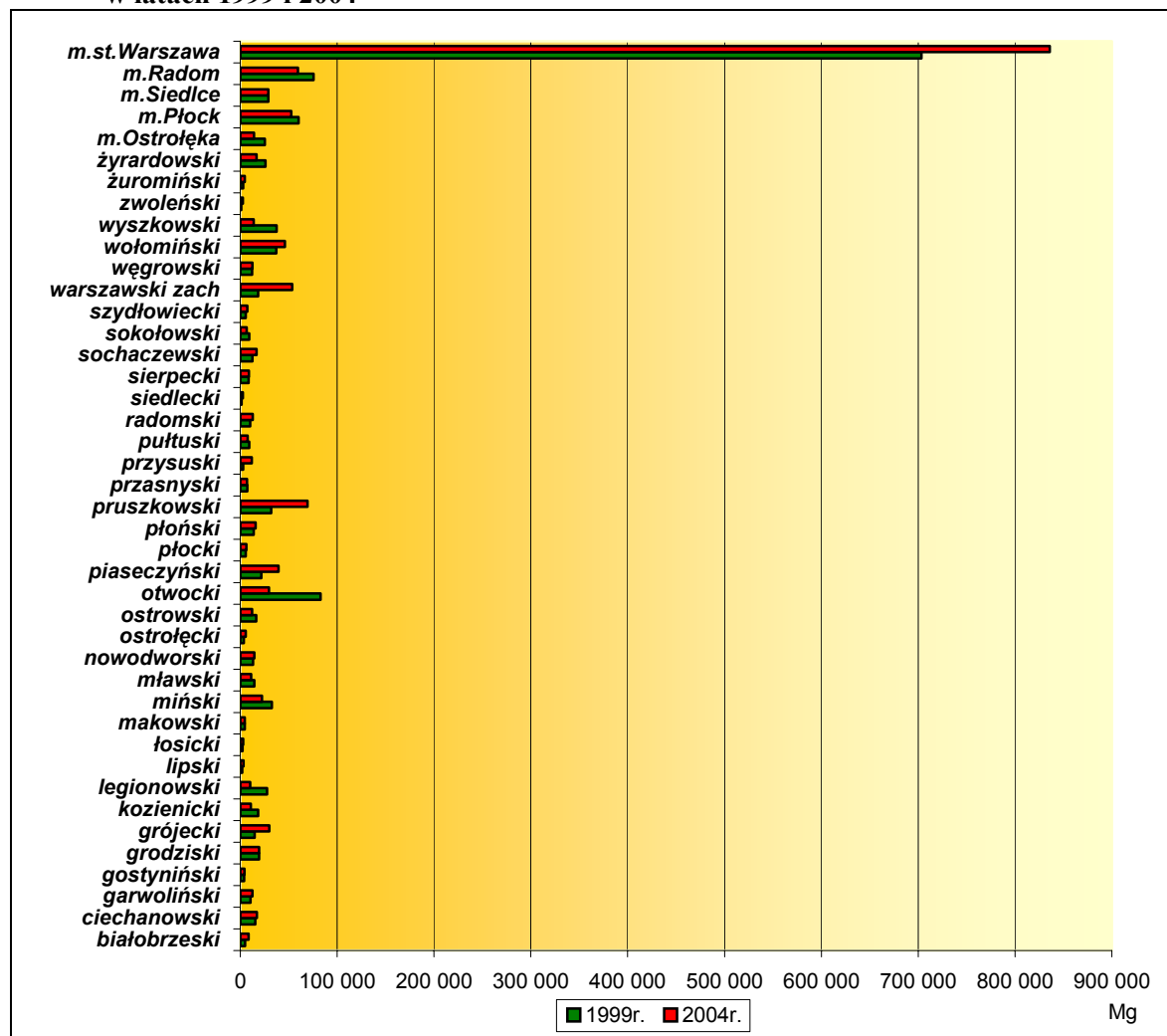
W latach 1999-2004 w związku z dalszym rozwojem konsumpcji, przy niedostatecznym rozwoju gospodarki odpadami, zwiększyła się ilość powstających odpadów komunalnych (z 260,3 do 313 kg/mieszkańca/rok). W 2004 roku z obszaru województwa mazowieckiego zebrano 1610 tys. Mg odpadów, tj. ok. 18% więcej niż w roku 1999. Najwięcej ogólnej masy odpadów zebranych powstaje w Warszawie (53%) oraz powiatach aglomeracji warszawskiej: pruszkowskim, warszawskim zachodnim, piaseczyńskim, wołomińskim, a także w miastach: Radomiu i Płocku.

Zbyt mała liczba obiektów i instalacji do odzysku i unieszkodliwiania odpadów w stosunku do masy odpadów wytworzonych skutkuje obniżaniem wskaźnika unieszkodliwiania odpadów poza składowaniem: z 13,4% w 1999 r. do 10% w 2004 r.

Duży odsetek odpadów znajdujących się poza ewidencją (ok. 12%) trafia do środowiska w sposób niekontrolowany. Nadal podstawowym systemem zbierania odpadów jest system jednopojemnikowy. Powoli wdrażany jest jednak system selektywnej zbiórki odpadów. W 2004 roku odzyskane surowce wtórne stanowiły 2,4% masy odpadów zebranych. Bariery wdrażaniu prawidłowego systemu gospodarki odpadami komunalnymi jest oprócz niedoinwestowania, niska świadomość ekologiczna mieszkańców.

Ryc. 7. Odpady komunalne zebrane w powiatach województwa mazowieckiego w latach 1999 i 2004

Źródło: Bank Danych Regionalnych 1999, Stan środowiska w 2004 roku, WIOŚ 2005.

Gospodarka odpadami przemysłowymi

Na terenie województwa mazowieckiego, w 2004 r. wytworzono ok. 5,8 mln Mg. odpadów pochodzenia przemysłowego, co stanowi ok. 4,7% ogólnej masy odpadów przemysłowych kraju. Taka ilość odpadów stawia Mazowsze na 4 miejscu w kraju po województwach: śląskim, dolnośląskim i małopolskim. Najwięcej odpadów przemysłowych wytworzyły zakłady zlokalizowane na terenie miast: Warszawy, Ostrołęki i Płocka oraz powiatów: legionowskiego i kozienickiego. Powstają one głównie z procesów uzdatniania wody i oczyszczania ścieków oraz w elektrowniach, elektrociepłowniach i kotłowniach.

Duża część odpadów (ok. 50%) poddawana jest odzyskowi. Odpady przemysłowe unieszkodliwiane poprzez składowanie (ok. 11% masy odpadów przemysłowych) deponowane są na 15 czynnych składowiskach odpadów przemysłowych (w tym składowisko odpadów niebezpiecznych w Płocku). Przestrzegania specjalnych zasad postępowania

wymagają odpady niebezpieczne, powstające w strumieniu odpadów przemysłowych. Według ewidencji WIOŚ w 2004 r. odpady niebezpieczne stanowiły 1,4% wytworzonych odpadów przemysłowych. Są to odpady, które ze względu na swoje pochodzenie, skład chemiczny, biologiczny i inne właściwości mogą stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzi, a także dla środowiska. Najwięcej odpadów niebezpiecznych powstaje na terenie Płocka i Warszawy oraz w powiatach aglomeracji warszawskiej: piaseczyńskim i pruszkowskim.

Rozwiązania wymaga gospodarka szczególnymi rodzajami odpadów niebezpiecznych, zawierających: azbest, środki ochrony roślin, oleje odpadowe, akumulatory i baterie, zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne, odpady medyczne i weterynaryjne.

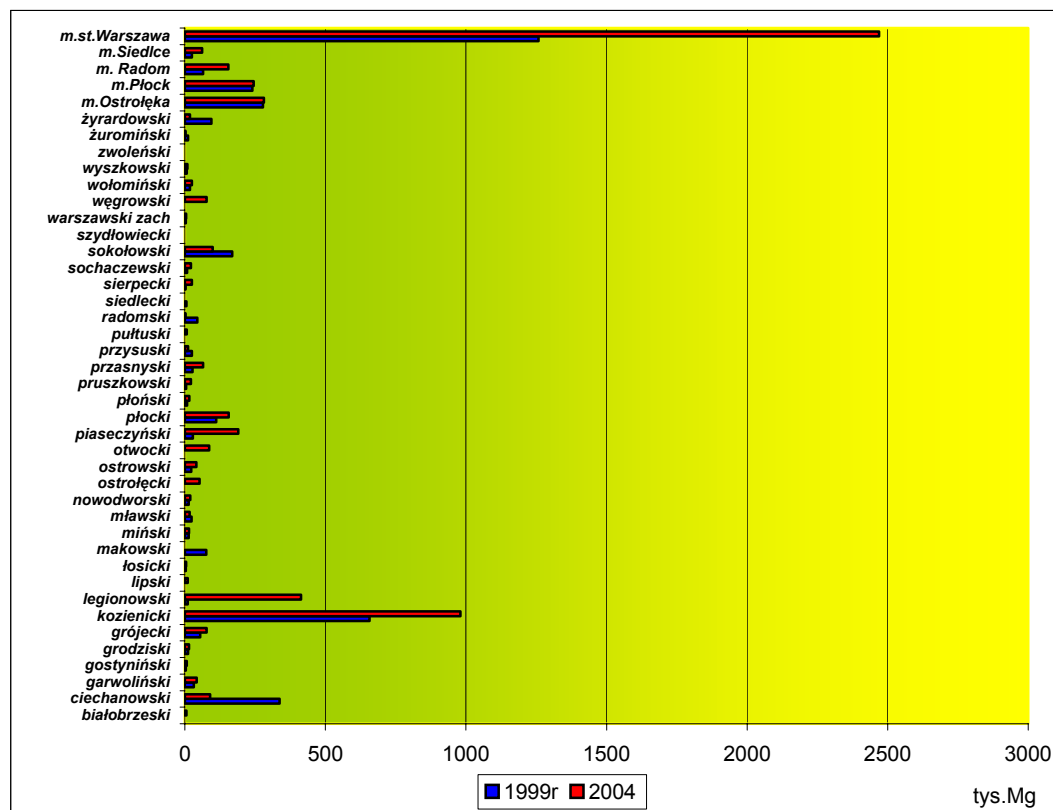
Nadal nie zlikwidowano 11 mogiłników, w których zdeponowane jest 330 Mg odpadów niebezpiecznych.

Dotychczasowe niekorzystne tendencje dotyczące gospodarki odpadami mogą ulec zmianie w wyniku rozpoczętego w 2003 r. procesu planowej gospodarki odpadami (realizacja planów gospodarki odpadami na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym oraz podejmowanie działalności przez liczne podmioty w zakresie odzysku i wykorzystania surowców wtórnych).

Głównymi problemami w zakresie gospodarki odpadami są:

- niski stopień odzysku i segregacji odpadów komunalnych;
- składowanie, jako główny sposób unieszkodliwiania odpadów;
- niedostosowanie większości składowisk komunalnych do obowiązujących wymogów prawnych;
- zbyt mała wydajność obiektów kompleksowej gospodarki odpadami do masy powstających odpadów.

Ryc. 8. Odpady przemysłowe wytworzone w powiatach województwa mazowieckiego w latach 1999 i 2004

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 2000, 2005.

Zasoby przyrodnicze i ochrona środowiska

Położenie

Województwo mazowieckie położone jest w większości na terenie Nizin Środkowopolskich. Charakteryzuje się dużą zmiennością krajobrazów: występują tu płaskie, lekko faliste równiny, wzgórza morenowe, formy wydmowe (głównie na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego, na Równinie Kurpiowskiej i na piaszczystych tarasach większych rzek) oraz dolinne formy rzeźby z charakterystycznymi wysokimi krawędziami dolin Wisły, Bugu i Narwi.

Sieć hydrograficzna i zasoby wodne

Sieć hydrograficzną województwa tworzą w większości cieki o przepływach zbliżonych do nienaruszalnego, co wpływa na ograniczoną dyspozycyjność wód powierzchniowych. Główną oś hydrograficzną oraz ekologiczną Mazowsza stanowi Wisła, przepływająca na odcinku długości 330 km. Największymi jej dopływami są: Narew z Bugiem, Wkrą, Orzycem i Omulwią oraz Pilica, Bzura i Radomka. Uzupełnieniem sieci hydrograficznej są skupiska jezior znajdujące się w północno-zachodniej części województwa oraz sztuczne zbiorniki wodne: Jezioro Zegrzyńskie, zbiornik Domaniów na rz. Radomce oraz Zbiornik Włocławski.

Dla województwa mazowieckiego charakterystyczne są stosunkowo duże zasoby wód podziemnych poziomu czwartorzędowego stanowiące główne źródło zaopatrzenia ludności w wodę. Oligoceński poziom wodonośny o dobrej i trwałej jakości wód użytkowany jest przede wszystkim w aglomeracji warszawskiej.

W części zachodniej i południowo-zachodniej województwa występują cenne zasoby wód geotermalnych, które mogą być wykorzystane gospodarczo dla celów energetycznych, w rolnictwie oraz do celów leczniczych.

Gleby

Gleby województwa mazowieckiego charakteryzują się różnorodnością rodzajów, gatunków i klas, związanych ze zróżnicowaniem warunków środowiskowych: skał macierzystych, rzeźby terenu, stosunków wodnych. Dominują gleby bielicowe, brunatne i rdzawe niskich klas bonitacyjnych z największymi skupiskami w części północno-wschodniej województwa. Najlepsze jakościowo gleby występują w części zachodniej województwa na Równinie Łowicko-Błońskiej, Wysoczyźnie Ciechanowskiej i Płońskiej oraz w dolinie Wisły.

Lesistość

Mazowsze należy do regionów o bardzo niskiej lesistości. Lasy zajmują 22,1% powierzchni województwa (średnio w kraju – 28,7% i w Europie 31%). Największą lesistością charakteryzuje się północno-wschodni rejon województwa, najniższą zachodni i północno-zachodni, gdzie w wielu gminach nie przekracza 10%. W lasach występuje przewaga siedlisk borowych z dominującym drzewostanem sosnowym.

Powierzchnia lasów i gruntów leśnych w latach 1999-2004 wzrosła o ok. 6,5 tys. ha. Na 1 mieszkańca przypada 0,15 ha powierzchni leśnej i zadrzewionej (0,24 ha w kraju).

Surowce mineralne

Województwo mazowieckie charakteryzuje się dość powszechnym występowaniem surowców okruchowych i ilastych (kruszywo naturalne, piaski kwarcowe i surowce ilaste do produkcji ceramiki budowlanej). Większość złóż wykorzystywana jest głównie na potrzeby budownictwa i drogownictwa o znaczeniu lokalnym.

System obszarów przyrodniczych objętych ochroną prawną

W krajowym i europejskim układzie przestrzennym, cenne walory przyrodnicze stanowią doliny rzek: Wisły i Bugu (paneuropejskie korytarze ekologiczne), Narwi i Pilicy oraz

większe kompleksy leśne (m.in. Puszcza Kampinoska, Bolimowska, Biała, Kozienicka, Kurpiowska).

Najcenniejsze przyrodniczo obszary województwa objęte są różnymi formami ochrony prawnej. Należą do nich: Kampinoski Park Narodowy, 9 parków krajobrazowych (zlokalizowanych w całości lub części w granicach województwa), 29 obszarów chronionego krajobrazu, 175 rezerwatów przyrody, a także indywidualne formy ochrony (użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo - krajobrazowe, stanowiska dokumentacyjne i pomniki przyrody). Tworzą one system obszarów chronionych, połączonych korytarzami ekologicznymi w formie dolin mniejszych rzek i kompleksów leśnych.

Powierzchnia obszarów chronionych w latach 1999-2004 nie uległa zasadniczym zmianom i stanowi ok. 30% powierzchni województwa.

W roku 2004 rozpoczęto tworzenie sieci ekologicznej Natura 2000. Stanowią ją obszary o szczególnie cennych i zagrożonych składnikach różnorodności biologicznej, wyselekcjonowane, zgodnie z przyjętymi przez UE dyrektywami (Ptasią – o ochronie dzikich ptaków i Siedliskową - w aspekcie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory). W ramach pierwszego etapu tworzenia sieci Natura 2000 na Mazowszu wyznaczono 9 obszarów specjalnej ochrony ptaków (w kraju - 72) i są to: Dolina Dolnego Bugu, Dolina Liwca, Dolina Pilicy, Dolina Środkowej Wisły, Dolina Omulwi i Płodownicy, Małopolski Przełom Wisły, Puszcza Biała, Puszcza Kampinoska, Puszcza Piska. W kolejnym etapie przewiduje się ustanowienie ostoji z Dyrektywy Siedliskowej.

Do projektowanych specjalnych obszarów ochrony siedlisk należy 14 obszarów (184 w kraju): *Bagno Całowanie, Baranie Góry, Dąbrowa Radziejowska, Dąbrowy Seroczyńskie, Dolina Wkry, Dolina Zwolenki, Kantor Stary, Krogulec, Łęgi Czarnej Strugi, Olszyny Rumockie, Ostoja Nadbużańska, Puszcza Kampinoska, Sikórz, Wydmy Lucynowsko-Mostowieckie*. Lista obszarów sieci Natura 2000 nie jest zamknięta, wiele cennych obszarów zgłaszanych jest do Komisji Europejskiej przez organizacje pozarządowe (tzw. *Shadow List*).

Obszar północny i północno-wschodni województwa, obejmujący 42% powierzchni województwa należy do Zielnych Płuc Polski, będących częścią koncepcji Zielonych Płuc Europy.

Zagrożeniem dla obszarów cennych przyrodniczo jest zmniejszanie się, a na niektórych obszarach zanik (na skutek antropopresji) ekosystemów bagiennych, wodno-błotnych i łąkowych oraz spadek odporności biologicznej drzewostanów.

Główne zanieczyszczenia

Zanieczyszczenie wód

Głównym źródłem zanieczyszczenia wód jest gospodarka komunalna. Największe zrzuty nieoczyszczonych ścieków odprowadzane są z terenu lewobrzeżnej Warszawy (ok. 300 tys. m³/dobę).

Jakość wód, mimo zrealizowanych inwestycji w zakresie ich ochrony w latach 1999-2004, nie uległa zasadniczej poprawie. Brak jest wód I klasy czystości, a wody II klasy występowały sporadycznie. Wody najniższej jakości (IV-V klasy) występują najczęściej w punktach poniżej dopływu ścieków z aglomeracji miejskich.

Zanieczyszczenie powietrza

Od 1990 roku obserwuje się spadek emisji zanieczyszczeń powietrza, spowodowany ograniczeniem działalności produkcyjnej zakładów oraz stosowaniem urządzeń do ochrony atmosfery.

Poziomy stężeń dwutlenku siarki, dwutlenku azotu, tlenku węgla i ołowiu na przeważającym obszarze województwa nie przekraczają dopuszczalnych wartości i ulegają zmniejszeniu. Najwyższe stężenia zanieczyszczeń powietrza notuje się w Warszawie.

Głównymi punktowymi źródłami zanieczyszczeń są ciepłownie i elektrociepłownie miejskie: Kawęczyn, Siekierki, Żerań w Warszawie, Elektrownia „Kozienice” S.A., Zespół Elektrowni „Ostrołęka” S.A. oraz Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A. w Płocku. Na pogorszenie jakości powietrza istotny wpływ ma wzrost emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych oraz pochodzących z sektora komunalnego w okresie grzewczym.

W 2004 roku obszary przekroczeń dopuszczalnego zapylenia zidentyfikowano w 4 strefach (powiatach): Radom, Ostrołęka, Warszawa i strefa żyrardowska.

Hałas

Podstawowym źródłem zagrożeń hałasem jest ruch samochodowy. Warszawa i jej okolice należą do rejonów najbardziej zagrożonych hałasem zarówno pod względem wielkości powierzchni objętej ponadnormatywnym poziomem dźwięku, jak również liczby ludności narażonej na jego oddziaływanie. Obszary szczególnego zagrożenia to tereny w pobliżu głównych ulic, lotniska i dróg wyjazdowych np. Trasa Łazienkowska, Trasa Toruńska - AK, Al. Jerozolimskie, ul. Grójecka, Al. Krakowska, ul. Puławska i inne, gdzie poziom hałasu przy zabudowie mieszkaniowej często przekracza 75 dB i jest wyższy od wartości dopuszczalnych o 10÷20 dB. Na pozostałym obszarze województwa problem hałasu komunikacyjnego występuje lokalnie w pobliżu głównych dróg tranzytowych w rejonach większych miast (np. Błonie, Ciechanów, Mszczonów, Mińsk Maz., Ostrołęka, Płock, Radom, Raszyn, Siedlce, Wyszaków).

Należy odnotować wzrost zaangażowania społecznego w sprawach ekologicznych. Świadczy o tym m.in. fakt, iż w województwie mazowieckim w zakresie ochrony środowiska działają 82 organizacje pożytku publicznego.

W zakresie zasobów przyrodniczych i ochrony środowiska przyrodniczego podstawowymi problemami są:

- kumulacja na terenie Warszawy i aglomeracji warszawskiej zagrożeń antropogenicznych tj.: nadmierne zanieczyszczenie wód Wisły, zrzuty ścieków nieoczyszczonych z lewobrzeżnej Warszawy, koncentracja dróg o dużym natężeniu ruchu (uciążliwość hałasu);
- niska lesistość regionu;
- mała dyspozycyjność wód powierzchniowych (duże ilości wody prowadzi tylko Wisła i jej główne dopływy, niezadowalająca jakość wód) oraz niski stopień ich retencjonowania;
- ubożenie wielu cennych ekosystemów przyrodniczych, szczególnie zanik ekosystemów bagiennych, wodno-błotnych i łąkowych;
- urbanizacja terenów cennych przyrodniczo, utrudniająca tworzenie spójnego systemu obszarów chronionych;
- spadek odporności biologicznej drzewostanów, wskutek postępującej antropopresji.

1.2. Zewnętrzne uwarunkowania rozwoju

Krajowe i ponadkrajowe

Rozwój województwa mazowieckiego, podobnie jak i innych regionów polskich, w najbliższym okresie będzie zdeterminowany przez procesy mające wymiar globalny i te związane z funkcjonowaniem Polski w Unii Europejskiej.

Do uwarunkowań rozwoju globalnego zaliczyć trzeba: globalizację procesów wytwórczych i usług, przemiany w przestrzeniach produkcyjnych (m.in. restrukturyzacja poszczególnych branż produkcyjnych i usługowych; przenoszenie produkcji w przemysłach tradycyjnych). Zjawiska te związane są z szybkim postępem technologicznym oraz zmniejszaniem się barier dostępności do nowych obszarów inwestycyjnych. Światowy układ gospodarczy opiera się w coraz większym stopniu na firmach o charakterze korporacyjnym i ponadnarodowym, wykorzystaniu korzyści skali oraz upowszechnianiu się rozwiązań technologicznych.

We współczesnym świecie ogromną rolę odgrywają metropolie, które skupiają większość pozytywnych impulsów rozwojowych, są nośnikami postępu i dzięki systemowi powiązań z innymi metropoliami stają się głównymi motorami rozwoju gospodarek regionalnych. Znaczenie województwa mazowieckiego będzie uzależnione od tego, jakie miejsce zajmie Warszawa w europejskiej sieci metropolii. Stworzenie sprawnego systemu powiązań z innymi metropoliami powinno wywołać efekty mnożnikowe. Stolica kraju posiada największy potencjał gospodarczy, intelektualny i instytucjonalny oraz infrastrukturalny. Mazowsze jest regionem najbardziej atrakcyjnym dla inwestorów spoza kraju, o czym świadczy wielkość kapitału zaangażowanego przez inwestorów zagranicznych (20% wartości wszystkich inwestycji bezpośrednich w Polsce). Kontakty z podmiotami zagranicznymi mogą i powinny służyć zdynamizowaniu funkcji stołecznych i wzmocnieniu funkcji metropolitarnych, co ułatwi skuteczne podejmowanie wyzwań globalizacji, innowacji i konkurencji.

Nasilające się procesy polaryzacyjne, z jednej strony kształtują silne ośrodki i obszary zdolne do uczestnictwa w konkurencji światowej, z drugiej zaś wywołują procesy marginalizacji obszarów opóźnionych w rozwoju, w następstwie czego wzrastają dysproporcje pomiędzy rdzeniami i peryferiami. Szczególnie widoczne jest to w wojewódzkim mazowieckim. Stan taki wymusza działania na rzecz równoważenia rozwoju, szczególnie w sferze podziału dóbr oraz eliminacji barier w dostępności do dóbr i usług. Procesom tym towarzyszy zjawisko przemieszczania się ludności, które może mieć zarówno wymiar pozytywny, jak i negatywny. Niebezpiecznym zjawiskiem dla Polski, w tym w szczególności dla Mazowsza, jako regionu o najwyższym potencjale intelektualnym, jest nasilający się „drenaż mózgow” na rzecz światowych i europejskich rozwiniętych gospodarczo regionów.

W szerszym kontekście na sytuację w kraju wpływ będą miały ogólne uwarunkowania geopolityczne (m.in. kształtowanie się nowych bloków o charakterze ekonomicznym i politycznym). W przypadku Polski największe znaczenie ma polityka i sytuacja gospodarcza państw powstałych w wyniku rozpadu Związku Radzieckiego. Z punktu widzenia dalszych możliwości rozwojowych Mazowsza największy wpływ będzie miało członkostwo Polski w Unii Europejskiej i wynikające z tego możliwości i zobowiązania. Akcesja Polski otworzyła nowe możliwości współpracy, stwarza szansę na szybką poprawę w wielu dziedzinach życia społeczno-gospodarczego, zwłaszcza w zakresie infrastruktury technicznej. Wymaga to przygotowania odpowiedniej kadry, umiejętnie wykorzystującej dostępne fundusze unijne. Jednocześnie należy sprostać nowym standardom jakościowym, ilościowym oraz prawnym, wynikającym z regulacji obowiązujących w UE, głównie w odniesieniu do ochrony środowiska, transportu, rolnictwa, ochrony granic itd.

By sprostać wyzwaniom współczesnego świata województwo mazowieckie musi stać się regionem konkurencyjnym, o wykwalifikowanej sile roboczej, sprawnym zapleczu naukowo-badawczym, dostosowanej infrastrukturze technicznej i społecznej, o dobrze działających mechanizmach wspierania przedsiębiorczości. Cywilizacja informacyjna i gospodarka oparta na wiedzy wymusza kształtowanie środowiska innowacyjnego. Pod względem nakładów na sferę B+R wśród 239. regionów UE Mazowsze zajmuje dopiero 185. pozycję, a słaby poziom zaawansowania technologicznego będzie utrudniał efektywną konkurencję na rynku światowym. W celu stworzenia trwałych podstaw dla rozwoju regionu konieczna będzie integracja zaplecza naukowo-badawczego ze sferą gospodarki, by stał się on miejscem generowania i dyfuzji innowacji.

Mazowsze jest liderem wśród polskich województw w zakresie podstawowych parametrów ekonomicznych. Posiada też niezłą pozycję na tle krajów Unii Europejskiej.

Na Mazowszu wytwarzane jest ponad 20% krajowego PKB (w 2003 roku 20,6%). W 2001 r. poziom PKB w przeliczeniu na osobę w województwie stanowił 63,7% średniego poziomu krajów unijnej „15” i 69,6% średniego poziomu krajów UE po jej rozszerzeniu (UE 25). W 2002 roku udział ten minimalnie zmalał (do 69,5% średniej UE 25). W latach 1999-2001 średni roczny przyrost PKB wynosił w województwie około 12% i był to najwyższy wzrost procentowy odnotowany w Polsce (średnia dla kraju 6,3%) i 6-krotnie wyższy niż w krajach UE (25) w tym okresie. Przy utrzymaniu się tych tendencji moment zrównania się Mazowsza z krajami UE mógłby być niezbyt odległy w czasie. Jednakże w latach 2002-2003 dynamika PKB na Mazowszu znacznie zmniejszyła się. W 2002 roku przyrost w stosunku do roku poprzedniego wyniósł tylko 3,1%, a w 2003 - 5,3%.

W porównaniu z krajami UE Mazowsze osiąga niższe wskaźniki w zakresie rynku pracy. Wskaźnik zatrudnienia w województwie maleje od kilku lat i w 2004 r. wynosił 47,7%, natomiast w krajach UE (25) w tymże roku wyniósł 63,3%, przy czym obserwuje się jego stopniowy wzrost. Wskaźnik bezrobocia na Mazowszu jest od kilku lat najniższy w kraju i w 2005 r. wyniósł 13,8% (w krajach UE (25) – 8,7%).

Utrzymuje się nadal niekorzystna sektorowa struktura zatrudnienia: 15,8% pracujących znajdowało w 2004 r. zatrudnienie w rolnictwie, podczas gdy w krajach UE 25 jedynie 5,4%. Mazowsze cechuje też relatywnie niski udział zatrudnionych w usługach – 62,0% (w krajach UE wskaźnik ten osiąga poziom 65,8%).

Województwo charakteryzuje się bardziej korzystną niż kraje UE strukturą demograficzną. Wyższy jest udział osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym, a niższy w wieku 65 lat i więcej.

Mazowsze nie dorównuje jeszcze krajom UE pod względem wskaźnika osób z wyższym wykształceniem (14% Mazowsze, 20,8% - kraje UE (25)).

Na możliwości rozwojowe naszego regionu wpływa polityka gospodarcza i regionalna państwa. Wiele zależy od stworzenia zdecentralizowanego systemu finansów publicznych oraz zarządzania krajem, co ograniczy rolę administracji rządowej na rzecz władz samorządowych, poprzez przeniesienie części kompetencji. Bardzo istotnym będzie poziom rozwoju sąsiednich województw oraz spójna i efektywna współpraca między regionami.

Dodatkowym wyzwaniem, jakim muszą sprostać nowoczesne gospodarki, będzie utrzymanie światowych zasobów środowiskowych i ich ochrona przez degradacją. Wymusi to utworzenie rozwiązań globalnych i pełnego zaangażowania się w ich realizację wszystkich państw.

Analiza zewnętrznych uwarunkowań rozwoju województwa wskazuje, iż:

- Mazowsze charakteryzuje się relatywnie dobrymi wskaźnikami makroekonomicznymi w skali kraju. Stolica w największym stopniu korzysta z przemian wywołanych procesami globalizacji oraz integracji w Europie. Pobudzają one rozwój Warszawy i wymuszają działania w celu wpisania się jej na stałe w światowy i europejski system metropolii.

- Zajęcie przez województwo pozycji konkurencyjnej w układzie europejskim utrudnia niski poziom rozwoju i innowacyjności w porównaniu z innymi regionami UE.
- Procesy polaryzacyjne zachodzące w przestrzeni światowej i europejskiej, wywołane dużymi różnicami w poziomie rozwoju i jakości życia, nasilają zjawisko „drenażu mózgów”. Powodują odpływ ludności w wieku produkcyjnym, o dobrym przygotowaniu zawodowym do krajów wysokorozwiniętych, co skutkuje osłabieniem pozycji konkurencyjnej regionu oraz pogłębianiem się różnic wewnątrz województwa mazowieckiego.
- Na pozycję regionu oraz dalsze jego możliwości rozwojowe będzie miała wpływ polityka państwa jak również poziom i efektywność współpracy z innymi województwami.

Tabela. Polska i Mazowsze na tle krajów Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	Unia Europejska przed rozszerzeniem	Unia Europejska po rozszerzeniu	Polska	Mazowsze
Ludność	382721,7	456863,3	38190,6	5146
	w tys. osób, 2004		114,8	144,6
	osób na 1 km ² , 2004		2,5	10,4
Gospodarka	0,5	1,1	6,3	3,1
	przyrost PKB (średni roczny % zmian), 1995-2001			
	przyrost PKB 2001-2002			
	PKB na osobę			
	2001, UE15=100	91,1	40,9	63,7
	średni 1999-2000-2001	91,0	41,1	62,2
	UE15=100			
	2001, UE25=100	100,0	44,9	69,9
	2002, UE25=100	100,0	45,0	69,5
	rolnictwo	5,4	19,3	15,8
	zatrudnienie w sektorach (w % ogółem), 2002			
	Polska i Mazowsze – dane z 2004 r.			
	przemysł	28,2	28,6	22,2
	usługi	67,7	52,0	62,0
	liczba patentów na milion mieszkańców, średnia 1999-2000-2001	153,6	2,3	
	wskaznik zatrudnienia, (w wieku 15-64 w % ludności w wieku 15-64), 2004	64,7	51,7	57,0
Rynek pracy				
	razem, 1992	8,9		
	razem, 2005	7,9	16,5	13,8
	trwale bezrobotni, 2002 (% ogółu bezrobotnych)	40,2	44,3	56,0
	<15	16,3	17,2	16,0
	15-64	66,7	69,8	69,5
	65+	17,0	13,0	14,5
	podstawowe	35,4	19,1	18,2
Struktura wieku	% ludności w wieku (2004)			
	poziom wykształcenia osób w wieku 25-64 (% ogółu), 2002			
Wykształcenie	średnie	42,9	68,3	65,2
	wyższe	21,8	12,5	16,6

Źródło: Eurostat; Rocznik Statystyczny Województw 2005, GUS; Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa mazowieckiego Nr 12/2005, US w Warszawie

Związki z województwami sąsiednimi

Przyszły rozwój regionu będzie także determinowany przez wzajemne oddziaływanie i powiązania funkcjonalno-przestrzenne z sąsiednimi województwami. Mazowsze sąsiadując z sześcioma ościennymi regionami posiada liczne związki o charakterze infrastrukturalnym, przyrodniczym i funkcjonalnym. Staną się one główną płaszczyzną wzajemnej współpracy na poziomie krajowym, zwłaszcza w zakresie budowy i modernizacji dróg, koordynacji połączeń kolejowych, lokalizacji lotniska międzynarodowego pomiędzy Warszawą a Łodzią, wzmacniającego możliwości rozwoju bipolarnego, polityki ochrony i wzbogacania powiązań przyrodniczych (system obszarów chronionych) oraz ochrony przeciwpowodziowej. Współpraca z regionami ościennymi nie powinna zostać zawężona tylko do rozwiązywania problemów na obszarach stykowych, należy bowiem podejmować wspólnie inicjatywy w wielu innych dziedzinach, przynoszące efekt synergiczny, służące ugruntowaniu mocnej pozycji województwa mazowieckiego.

Poniżej przedstawiono, w oparciu o ustalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, główne powiązania funkcjonalno-przestrzenne Mazowsza z regionami sąsiednimi:

województwo łódzkie

- powiązania sąsiadujących obszarów metropolitalnych Łodzi i Warszawy;
- *autostrada* A2 Berlin-Warszawa-Moskwa;
- *drogi krajowe*: nr 2 Warszawa-Poznań, nr 8 Warszawa-Wrocław, nr 12 granica państwa-Piotrków Trybunalski-Radom-Lublin-granica państwa, nr 60 Łęczyca-Płock-Ciechanów-Ostrów Mazowiecka stanowiące z drogą nr 12 elementy „Wielkiej Obwodnicy Mazowsza”, nr 48 Tomaszów Mazowiecki-Białobrzegi-Dęblin;
- *linie kolejowe*: nr 4 (E-65) CMK, nr 3 (E-20) Warszawa-Poznań-Berlin, nr 1 Warszawa-Koluszki-Katowice, nr 33 Płock-Kutno, nr 22 Radom-Tomaszów Mazowiecki;
- *układ energetyczny*: gazociągi wysokoprężne Łódź-Kutno-Gostynin i Mory-Piotrków Trybunalski oraz planowany gazociąg Puławy-Piotrków Trybunalski-Ostrów Wielkopolski, rurociągi produktów naftowych Płock-Koluszki i Płock-Ostrów Wielkopolski, linie przesyłowe 400 kV Płock-Bełchatów (stacja Rogowiec) i Warszawa-Bełchatów (stacja Rogowiec) oraz 220 kV Warszawa-Janów i Warszawa-Sochaczew-Konin;
- *obszary chronione*: „Bolimowski Park Krajobrazowy”, „Spalski Park Krajobrazowy” i obszar chronionego krajobrazu „Dolina Pilicy i Drzewiczki”;
- *powiązania przyrodnicze*: korytarz Pilicy z obszarem węzłowym Puszczy Pilickiej oraz doliny rzek: Bzury, Słudwi i Przysowy;
- obszary zagrożone deficytem jakościowym i ilościowym wód powierzchniowych w zlewni Pilicy i Bzury (programy regionalne „Pilica” i „Bzura”);
- powiązania w zakresie rynków pracy i usług.

województwo kujawsko-pomorskie

- powiązania sąsiadujących miast o znaczeniu ponadregionalnym Włocławka i Płocka
- *drogi krajowe*: nr 10 Płońsk-Toruń-Szczecin, nr 62 Włocławek-Płock-Wyszaków-Sokołów Podlaski;
- *linia kolejowa* Nasielsk-Sierpc-Toruń;
- *układ energetyczny*: gazociąg tranzytowy „Jamał”, gazociągi wysokoprężne Warszawa-Płock-Włocławek i Gostynin-Gustorzyn, ropociąg „Przyjaźń” Rosja-Niemcy, ropociąg Płock-Gdańsk, rurociąg produktów naftowych Płock-Bydgoszcz, linia przesyłowa 400 kV Płock –Grudziądz i linia przesyłowa 220 kV Pątnów-Płock-Warszawa;

- *obszary chronione*: „Gostynińsko-Włocławski Park Krajobrazowy” i „Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy”; oraz obszary chronionego krajobrazu: „Dolina Skrwy Lewej”, „Przrzecze Skrwy Prawej” i „Międzyrzecze Skrwy i Wkry”;
- *powiązania przyrodnicze*: dolina Wisły oraz Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie i Pojezierze Gostynińskie, obszar funkcjonalny „Zielone Płuca Polski”;
- główne zbiorniki wód podziemnych nr 220 „Pradolina Środkowej Wisły” i 214 „Zbiornik Działdowo”.

województwo warmińsko-mazurskie

- *drogi krajowe*: nr 7 Gdańsk-Warszawa-Kraków-granica państwa (AGR), nr 53 Ostrołęka-Olsztyn, nr 57 Pułtusk-Szczytno;
- *linie kolejowe*: nr 9 (E65) Warszawa-Gdańsk (AGC i AGTC),
- *układ energetyczny*: gazociąg wysokoprężny Płońsk-Ciechanów-Olsztyn, linia przesyłowa 220kV Ostrołęka-Olsztyn;
- *obszary chronione*: „Górznieńsko-Lidzbarski Park Krajobrazowy”, „Welski Park Krajobrazowy”; obszary chronionego krajobrazu: „Zieluńsko-Rzęgnowski”, „Okolice Rybna i Lidzbarka”;
- *powiązania przyrodnicze*: obszar Puszczy Kurpiowskiej oraz dolina Wkry i Pojezierze Chełmińsko-Dobrzyńskie, obszar funkcjonalny „Zielone Płuca Polski”.
- główne zbiorniki wód podziemnych nr 216 „Sandr Kurpie” i nr 214 „Zbiornik Działdowo”.

województwo podlaskie

- powiązania sąsiadujących miast o znaczeniu regionalnym Łomży i Ostrołęki
- *drogi krajowe*: nr 8 Warszawa-Białystok; nr 19 Lublin-Białystok; nr 61 Warszawa-Ostrołęka-Augustów, nr 62 Wyszków-Drohiczyn, nr 63 Łomża-Siedlce-Łuków;
- *linie kolejowe* nr 6 (E-75) Warszawa-Białystok-Sankt Petersburg (AGC), nr 31 Siedlce-Hajnówka, nr 36 Ostrołęka-Łapy;
- *układ energetyczny* gazociąg tranzytowy „Jamał”, gazociągi wysokoprężne Kobryń-Warszawa i Warszawa-Białystok, ropociąg „Przyjaźń” Rosja-Niemcy, linia przesyłowa 400kV Miłosna-Narew; linia przesyłowa 220kV Ostrołęka-Ełk;
- *obszary chronione*: parki krajobrazowe-„Podlaski Przełom Bugu” i Nadbużański Park Krajobrazowy”, oraz „Nadbużański Obszar Chronionego Krajobrazu” sąsiadujące z obszarami chronionego krajobrazu po stronie województwa podlaskiego („Dolina Bugu i Nurca”, „Równina Kurpiowska” i „Dolina Dolnej Narwi”);
- *powiązania przyrodnicze*: dolina dolnego Bugu, Puszcza Kurpiowska oraz obszar węzłowy doliny Narwi, obszar funkcjonalny „Zielone Płuca Polski”, zlewnie Bugu i Narwi wymagające ochrony przed zanieczyszczeniami;
- główny zbiornik wód podziemnych nr 216 „Sandr Kurpie” – ochrona zasobów, obszary zagrożenia powodzią w dolinach Bugu i Narwi.

województwo lubelskie

- *autostrada* A2 Berlin-Warszawa-Moskwa;
- *drogi krajowe*: nr 2 Warszawa-Siedlce-Terespol (AGR), nr 17 Warszawa-Lublin-Hrebenne, nr 12 granica państwa-Piotrków Tryb.-Radom-Lublin-granica państwa stanowiąca fragment Wielkiej Obwodnicy Mazowsza, nr 19 Lublin-Białystok, nr 63 Siedlce-Łuków-granica państwa, nr 48 Tomaszów Mazowiecki-Białobrzegi-Dęblin-Kock, droga wojewódzka nr 747 Iłża-Solec-Opole Lubelskie z planowaną przeprawą przez Wisłę;

- *linie kolejowe* nr 2 (E-20) Kunowice-Warszawa-Terespol, nr 12 (CE-20) Łowicz-Łuków, nr 7 (E-28) Warszawa-Lublin-Dorohusk, nr 26 Radom-Dęblin;
- *układ energetyczny* elektrowni „Kozienice” z liniami przesyłowymi 400kV Kozienice-Lublin; 220 kV Rożki-Puławy, Kozienice-Puławy i Kozienice-Siedlce, gazociągi wysokoprężne Puławy-Warszawa i Puławy-Hołowczyce, planowany gazociąg Puławy-Piotrków Trybunalski-Ostrów Wielkopolski;
- *lotnisko wojskowe* w Dęblinie którego lokalizacja powoduje *ograniczenia w zagospodarowaniu przestrzennym* mające swoje odniesienie również w obszarze woj. mazowieckiego;
- *obszary chronione*: parki krajobrazowe „Podlaski Przełom Bugu”, „Kazimierski Park Krajobrazowy” i „Wrzelowiecki Park Krajobrazowy”, obszary chronionego krajobrazu: „Łukowski”, „Solec n/Wisłą”, „Dolina rzeki Zwoleńki” i „Nadwiślański”;
- *powiązania przyrodnicze*: doliny Wisły i Bugu;
- *główne zbiorniki wód podziemnych*: nr 222 „Dolina Środkowej Wisły”, nr 405 „Niecka Radomska” i nr 224 „Subzbiornik Podlasie”, obszary zagrożenia powodzią w dolinie Wisły.

województwo świętokrzyskie

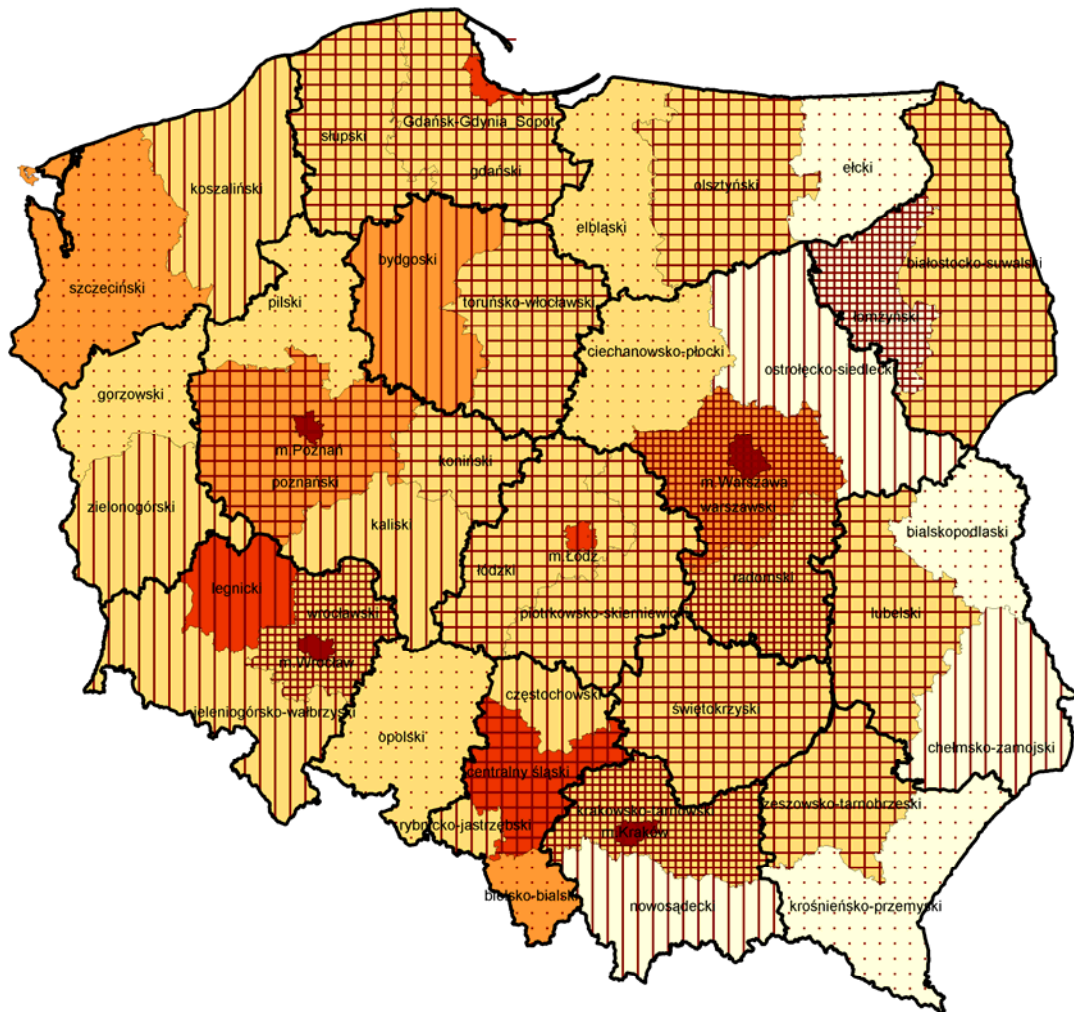
- *drogi krajowe*: nr 7 Gdańsk-Warszawa-Kraków-granica państwa, nr 9 Radom-Rzeszów-granica państwa, nr 79 Warszawa-Sandomierz,
- *droga wojewódzka* nr 728 Grójec-Końskie;
- *linia kolejowa* nr 8 Warszawa-Radom-Skarżysko Kam.-Kraków;
- *układ energetyczny* elektrowni „Kozienice” z liniami przesyłowymi 400kV Kozienice-Ostrowiec, oraz 220kV Rożki – Kielce, gazociąg wysokoprężny „Lubienia-Sękocin”;
- *obszary chronione i obszary chronionego krajobrazu*: „Lasy przysusko-szydłowieckie”, „Iłża-Makowiec”, „Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy” i „Sieradowicki Park Krajobrazowy”;
- *powiązania przyrodnicze*: korytarz Wisły – obszary zagrożenia powodziowego oraz tereny wodno-błotne, Wzgórza Koneckie z Lasami Przysusko-Szydłowieckimi;
- *główne zbiorniki wód podziemnych*: nr 420 Wierzbica-Ostrowiec, nr 405 Niecka Radomska – ochrona zasobów.

Spis map²⁵

- Mapa 1. Produkt krajowy brutto według podregionów NUTS-3 w 2003 r. i zmiany w stosunku do 2001 roku
- Mapa 2. Liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w 2004 r. w województwie mazowieckim i ich dynamika w latach 1999-2004
- Mapa 3. Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego w 2004 r. w województwie mazowieckim i ich dynamika w latach 1999-2004
- Mapa 4. Rolnictwo i przemysł spożywczy w województwie mazowieckim w 2004 r.
- Mapa 5. Zagospodarowanie turystyczne na tle ochrony przyrody oraz walorów kulturowych w województwie mazowieckim, 2004 r.
- Mapa 6. Potencjał ludnościowy - prognoza
- Mapa 7. Gęstość zaludnienia w województwie mazowieckim w 2004 r. Stan w dniu 31 XII
- Mapa 8. Zmiany w liczbie mieszkańców w województwie mazowieckim w latach 1999-2004
- Mapa 9. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie mazowieckim w 2005 r. Stan w dniu 30 IX
- Mapa 10. Liczba bezrobotnych w województwie mazowieckim w 2005 r.
- Mapa 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w województwie mazowieckim w 2004 roku
- Mapa 12. Liczba mieszkań na 1000 ludności w 2004 roku i mieszkania oddane do użytku w latach 1999-2004 w województwie mazowieckim
- Mapa 13. Szkolnictwo wyższe w województwie mazowieckim w roku akademickim 2004/2005
- Mapa 14. Wartości kulturowe województwa mazowieckiego
- Mapa 15. Lecznictwo zamknięte w województwie mazowieckim w 2004 roku
- Mapa 16. Liczba przestępstw stwierdzonych na 10 tys. ludności w województwie mazowieckim w 1999 i 2004 r.
- Mapa 17. Miejska sieć osadnicza
- Mapa 18. System transportowy w województwie mazowieckim, stan w 2004 r.
- Mapa 19. Systemy energetyczne w województwie mazowieckim, 2004 r.
- Mapa 20. Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury technicznej
- Mapa 21. Wyposażenie terenów wiejskich województwa mazowieckiego w sieć wodociągową w 2004 r.
- Mapa 22. Gospodarka odpadami komunalnymi i przemysłowymi w województwie mazowieckim, 2004 r.
- Mapa 23. Ochrona walorów przyrodniczych
- Mapa 24. Zagrożenie środowiska przyrodniczego w województwie mazowieckim, 2004 r.
- Mapa 25. Obszary problemowe i kierunki polityki przestrzennej

²⁵ W legendach map 1-3 i 7-12 przedziały liczbowe domknięto „z dołu”.

**Mapa 1. Produkt krajowy brutto według podregionów NUTS-3 w 2003 r.
i zmiany w stosunku do 1999 roku**

W złotych na 1 mieszkańca

12 827 do 15 000	
15 000 do 20 000	
20 000 do 25 000	
25 000 do 30 000	średnia krajowa 21366
30 000 do 62 896	województwo mazowieckie 32722

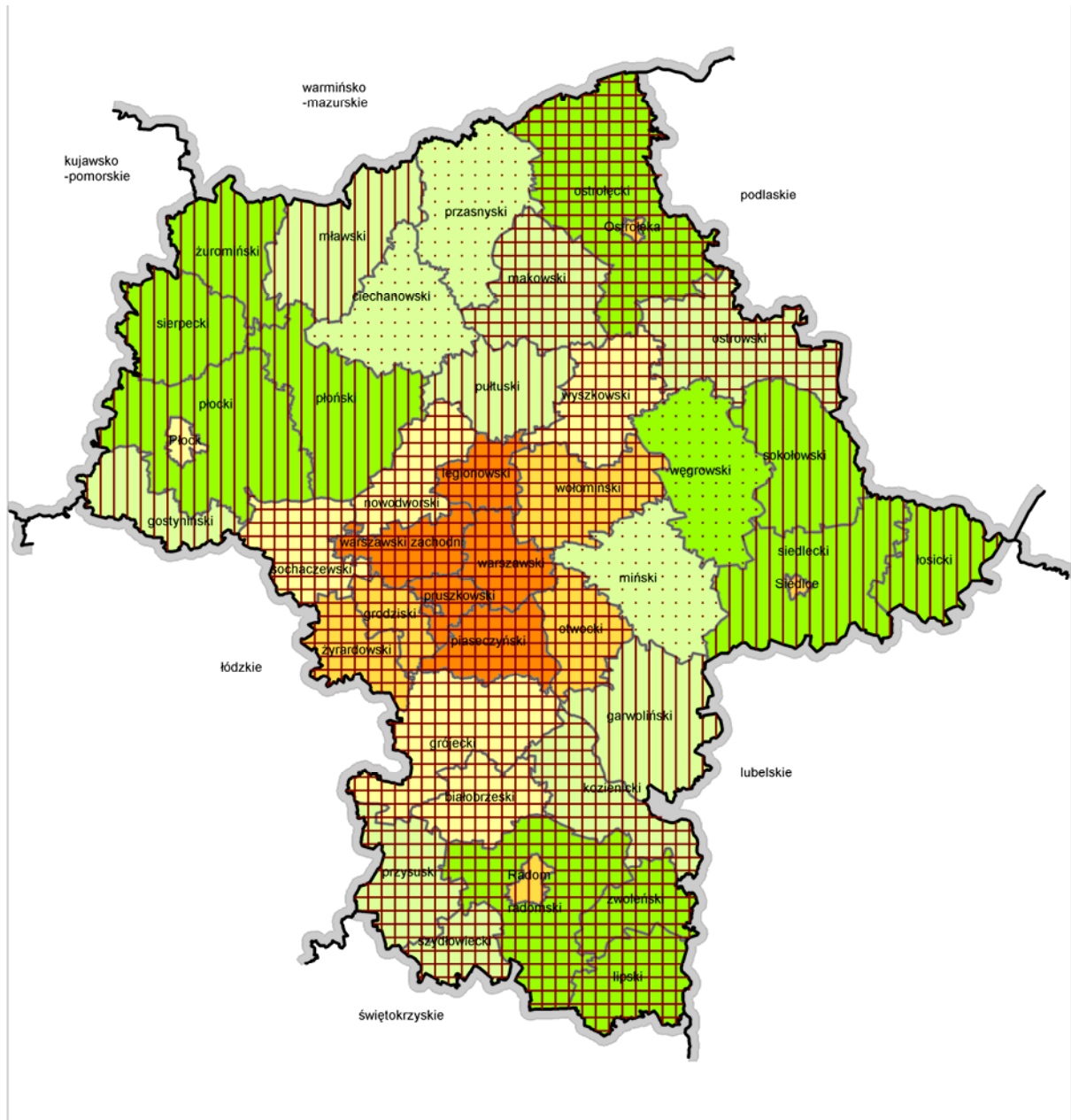
— granice województw
— granice podregionów NUTS-3

Wskaźnik
1999=100

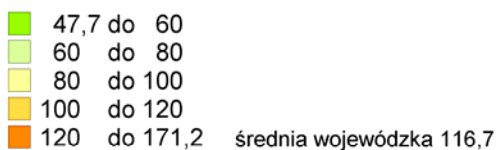
113,4 do 120	
120 do 125	średnia krajowa 125,1
125 do 130	województwo mazowieckie 131,0
130 do 145,8	

Opracowanie MBPPiRR na podstawie Produkt Krajowy Brutto według województw i podregionów w 2003 roku, GUS, US Katowice 2004 i 2005

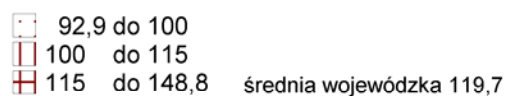
Mapa 2. Liczba podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON w 2005 r. w województwie mazowieckim i ich dynamika w latach 1999-2005

Liczba podmiotów na 1000 ludności

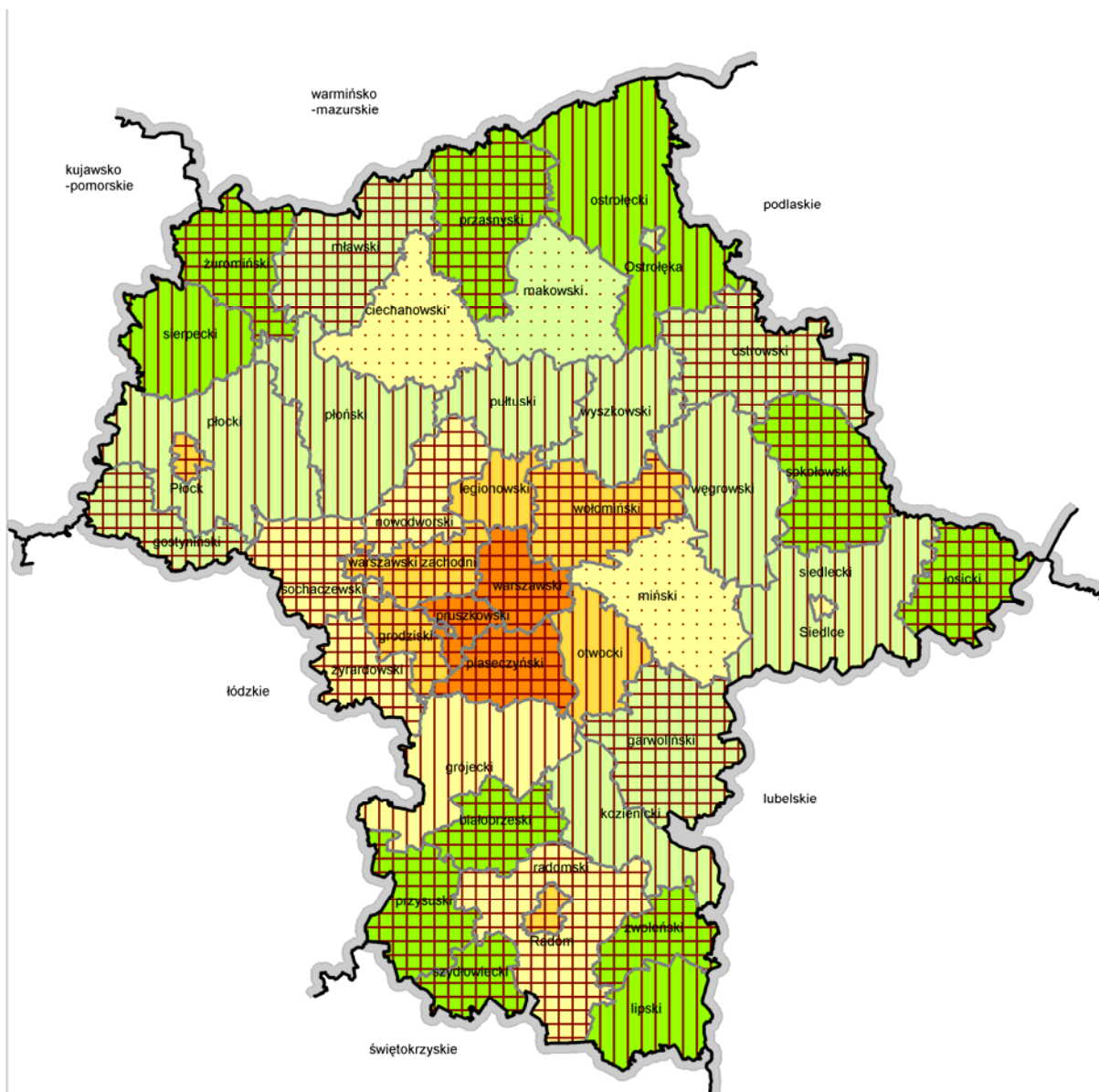
Wskaźnik
1999=100

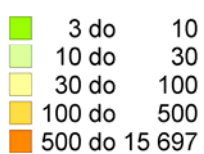
Opracowanie MBPPiRR na podstawie BDR
i Biuletynu Statystycznego Województwa Mazowieckiego, IV kwartał 2005

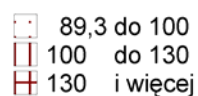
Mapa 3. Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego w 2005 r.
w województwie mazowieckim i ich dynamika w latach 1999-2005

Liczba spółek w powiecie

Wskaźnik
199=100

średnia krajowa 134,5
średnia wojewódzka 139,0

Opracowanie MBPPiRR na podstawie BDR i Biuletynu Statystycznego
Województwa Mazowieckiego, IV kwartał 2005

Mapa 4. Rolnictwo i przemysł spożywczy w województwie mazowieckim w 2004 r.

Dominujące kierunki produkcji

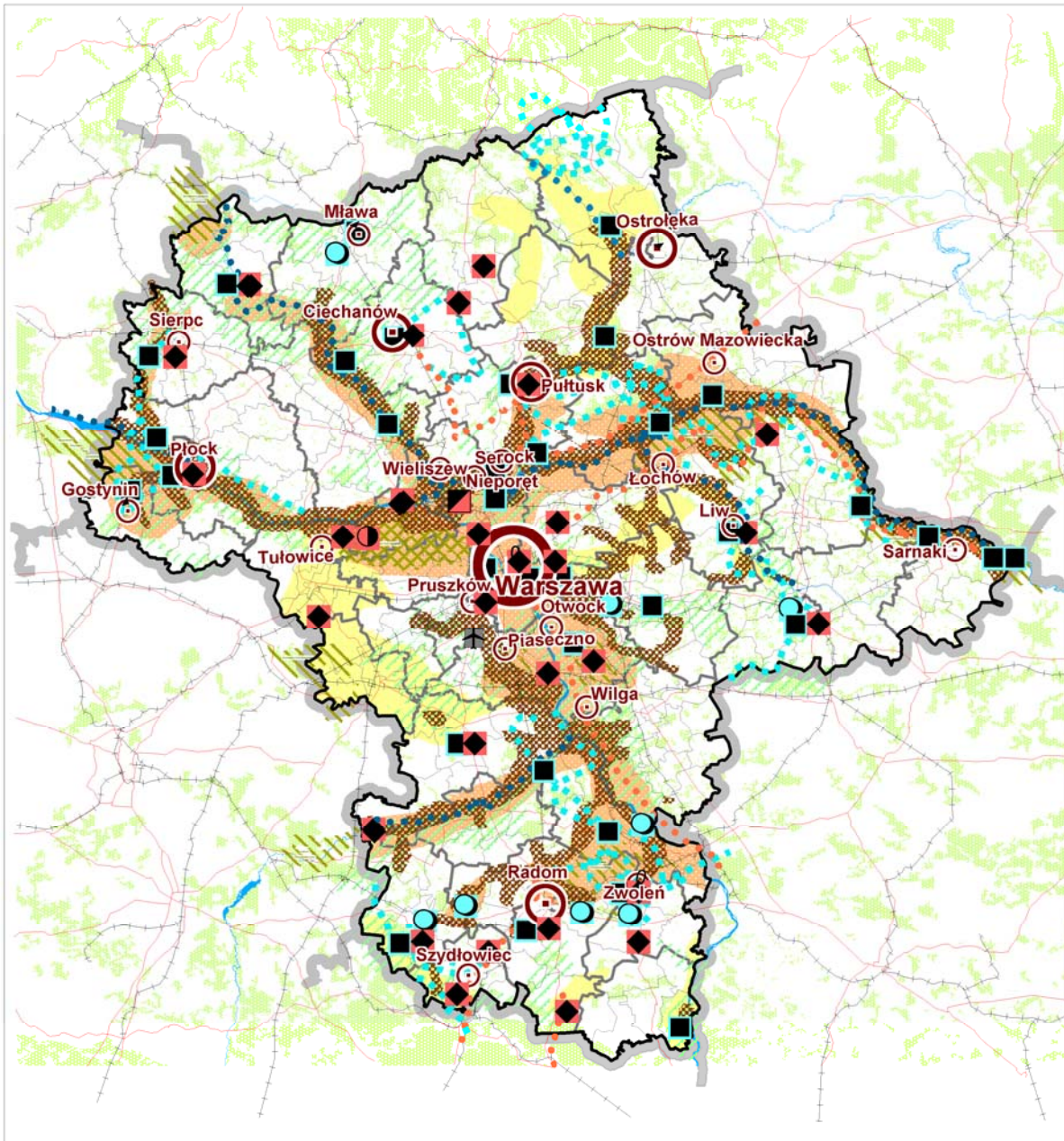
- obsada bydła > 40,6 szt./100 ha UR
- obsada trzody chlewnej > 88,6 szt/100 ha UR
- sady powyżej 5 proc.UR
- warzywa powyżej 2 proc. UR

Przemysł rolno - spożywczy

- cukrownie
- zakłady mleczarskie
- przetwórnice mięsa
- przetwórnice owoców i warzyw
- gorzelnie, winiarnie i browary

Opracowanie MBPPiRR na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego 2002 i danych uzyskanych z gmin w 2004 r.

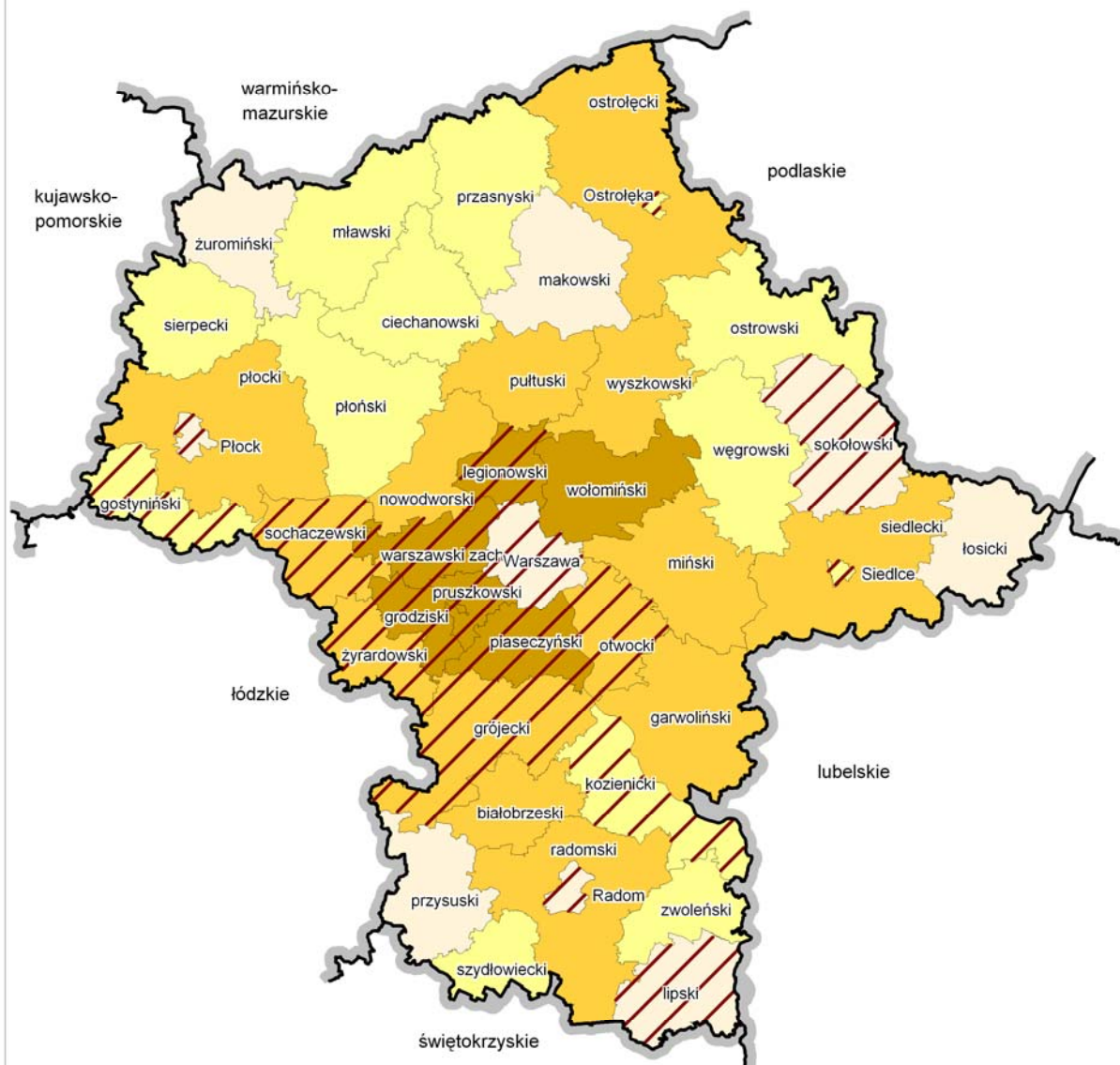
Mapa 5. Zagospodarowanie turystyczne na tle ochrony przyrody oraz walorów kulturowych w województwie mazowieckim, 2004 r.

Opracowanie MBPPiRR, 2005 r.

Mapa 6. Potencjał ludnościowy - prognoza

Zmiana liczby ludności
w latach 2005 - 2020

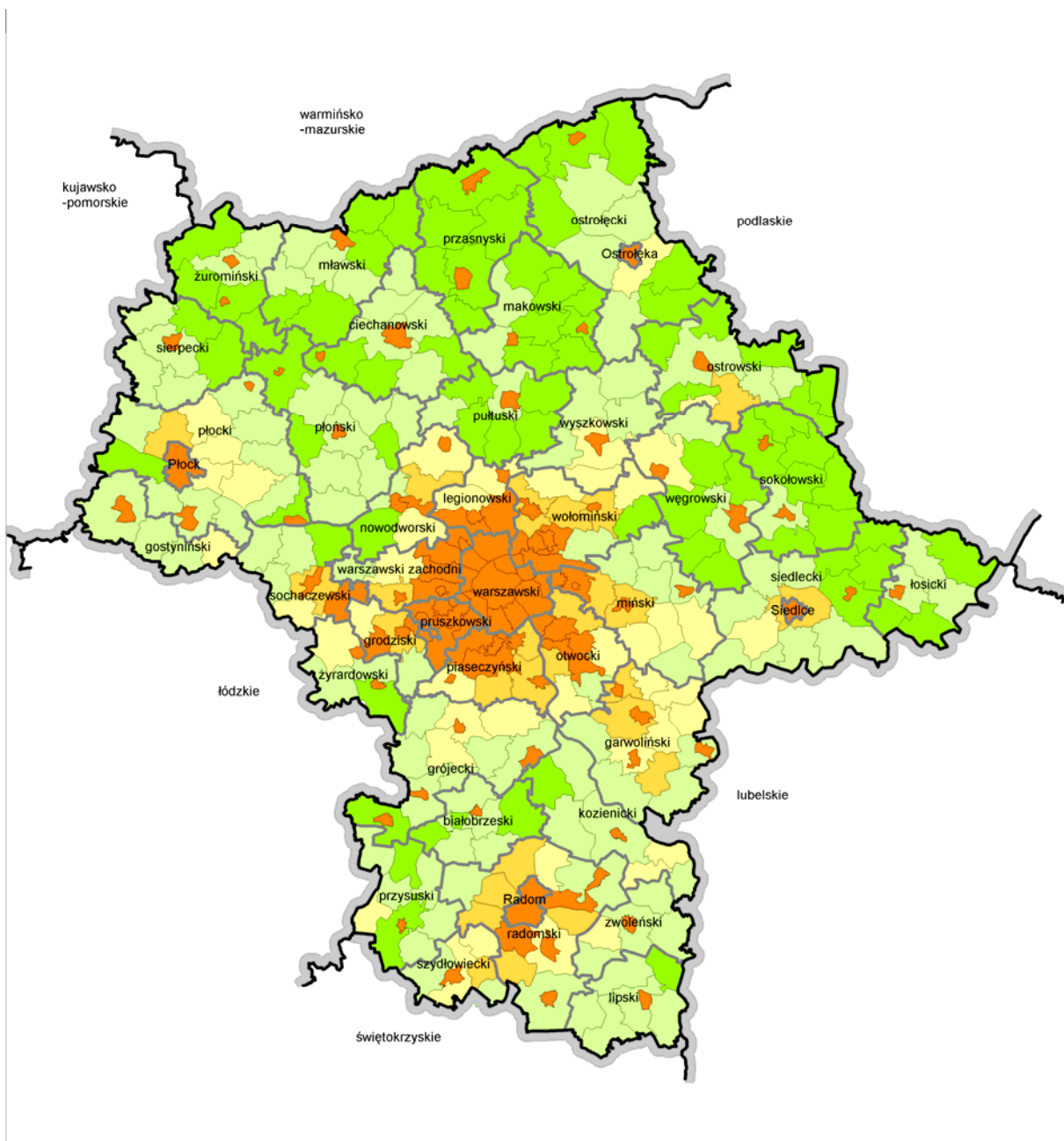
- 106,7 do 122,49
- 100,1 do 106,6
- 97,7 do 100
- 92,3 do 97,7

Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w roku 2020
powyżej średniej wojewódzkiej (21,89%)

Opracowanie MBPPIRR na podstawie BDR

**Mapa 7. Gęstość zaludnienia w województwie mazowieckim w 2004 r.
Stan w dniu 31 XII**

Liczba osób na 1 km²

- 12 do 40
- 40 do 60
- 60 do 80
- 80 do 120
- 120 do 7 454

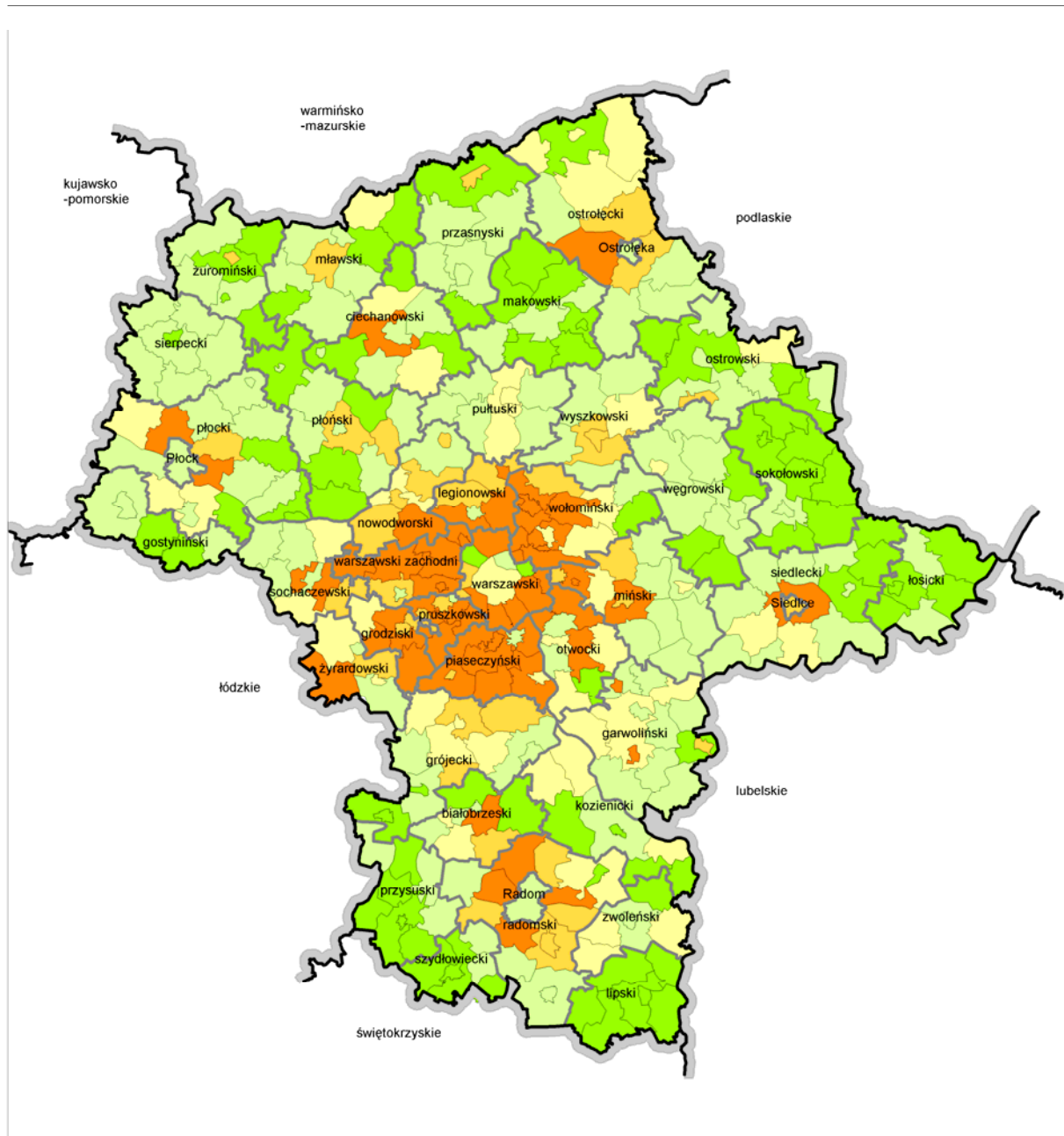
średnia krajowa 122

średnia wojewódzka 145

Opracowanie MBPPiRR na podstawie BDR

Mapa 8. Zmiany w liczbie mieszkańców w województwie mazowieckim w latach 1999-2004

Wskaźnik
1999=100

- 71,3 do 95 (ubytek duży)
- 95 do 99 (ubytek średni)
- 99 do 101 (względna stabilizacja)
- 101 do 105 (przyrost średni)
- 105 do 191 (przyrost duży)

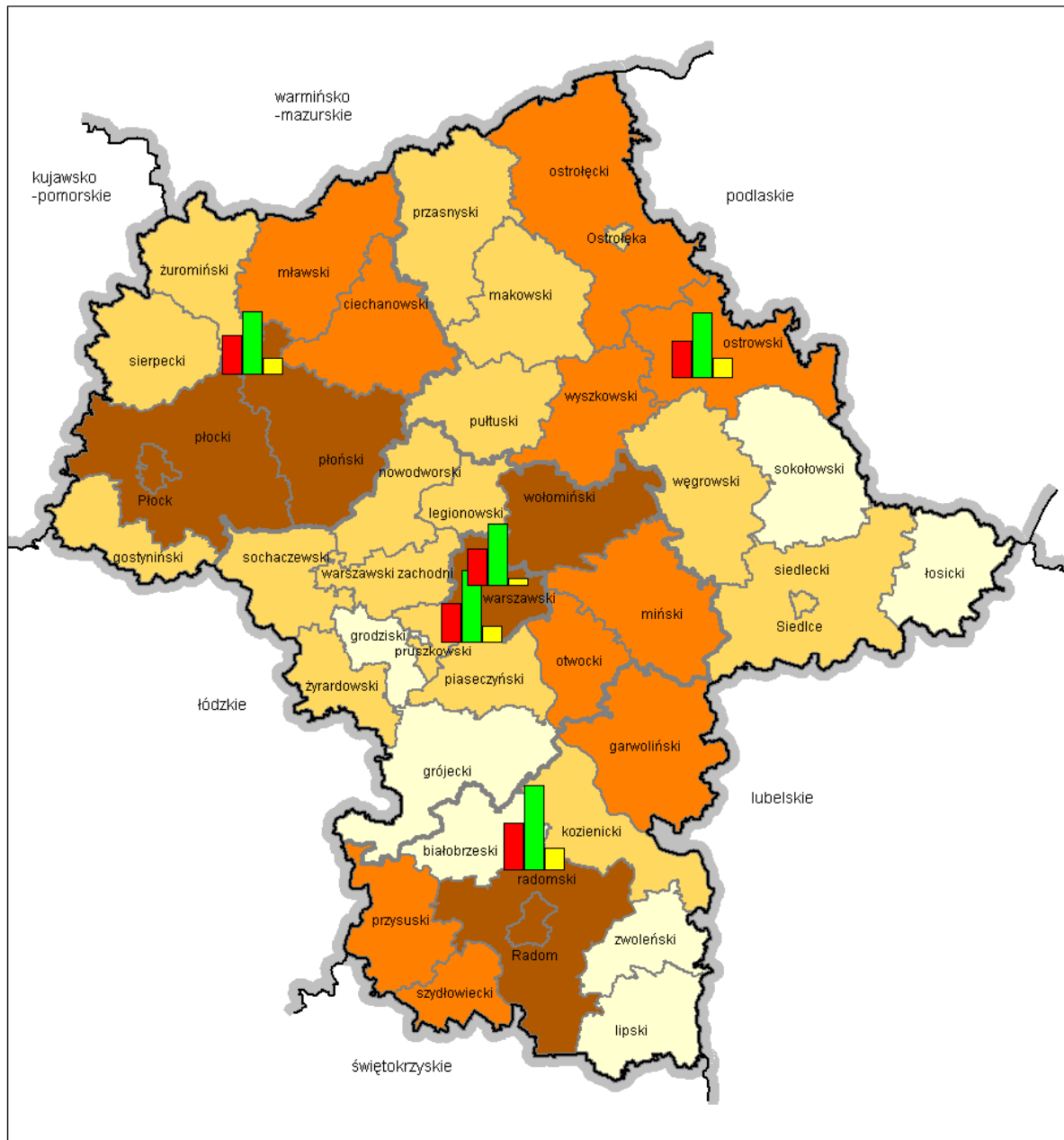
średnia krajowa 98,8

średnia wojewódzka 101,5

Opracowanie MBPPiRR na podstawie BDR

**Mapa 10. Liczba bezrobotnych w województwie mazowieckim w 2005 r.
Stan w dniu 31 XII**

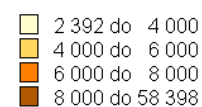

Liczba bezrobotnych w wybranych kategoriach
wg podregionów NUTS-3

— granica podregionu

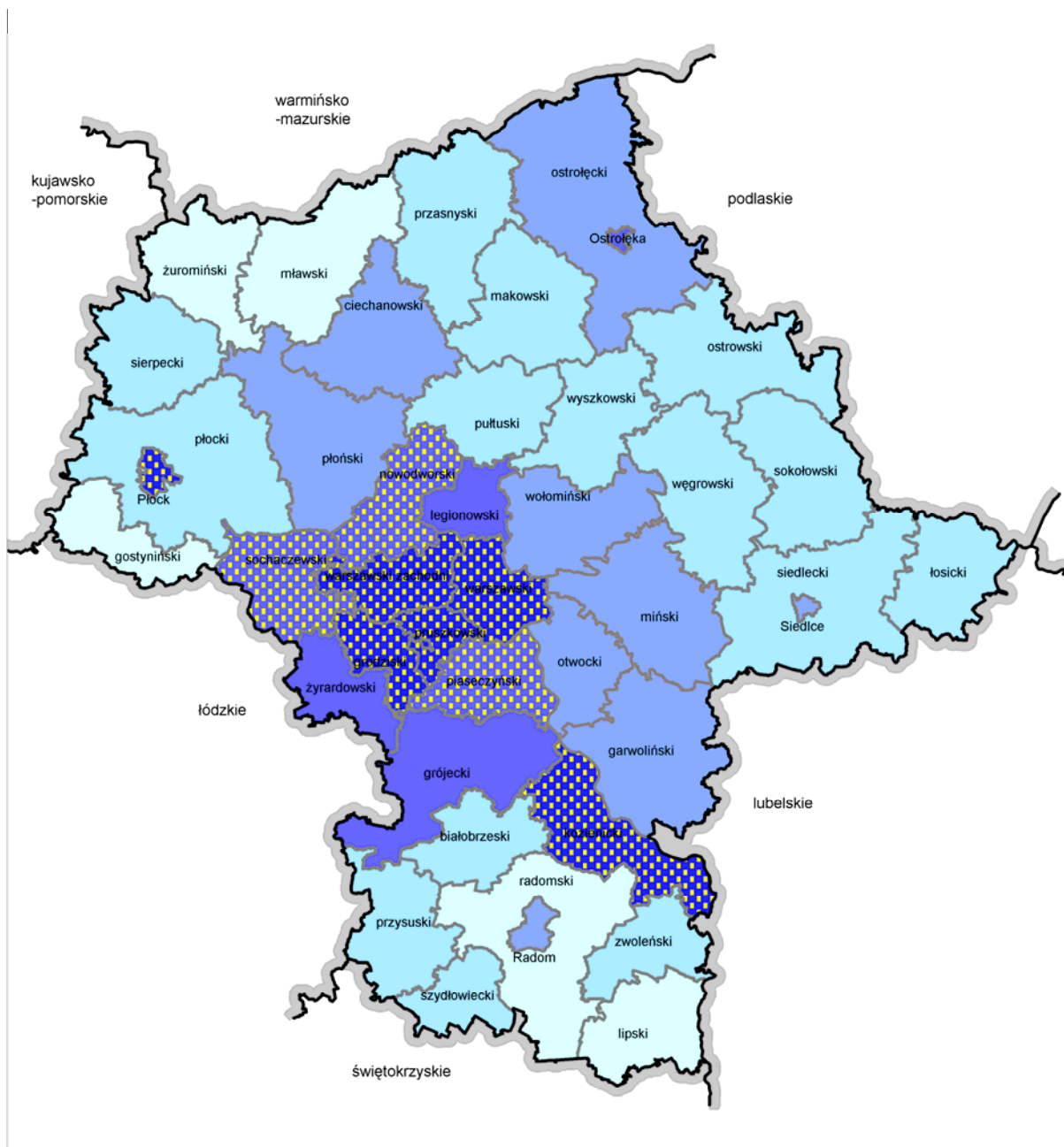
Liczba bezrobotnych ogółem
w powiatach

kraj 2773,0 tys.
województwo 332,5 tys.

Opracowanie MBPPIRR na podstawie Biuletynu Statystycznego Województwa Mazowieckiego, IV kwartał 2005 r.

**Mapa 11. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto
w województwie mazowieckim w 2004 roku**

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie
w złotych

- 1 717 do 1 800
- 1 800 do 2 000
- 2 000 do 2 300
- 2 300 do 2 600
- 2 600 do 3 465

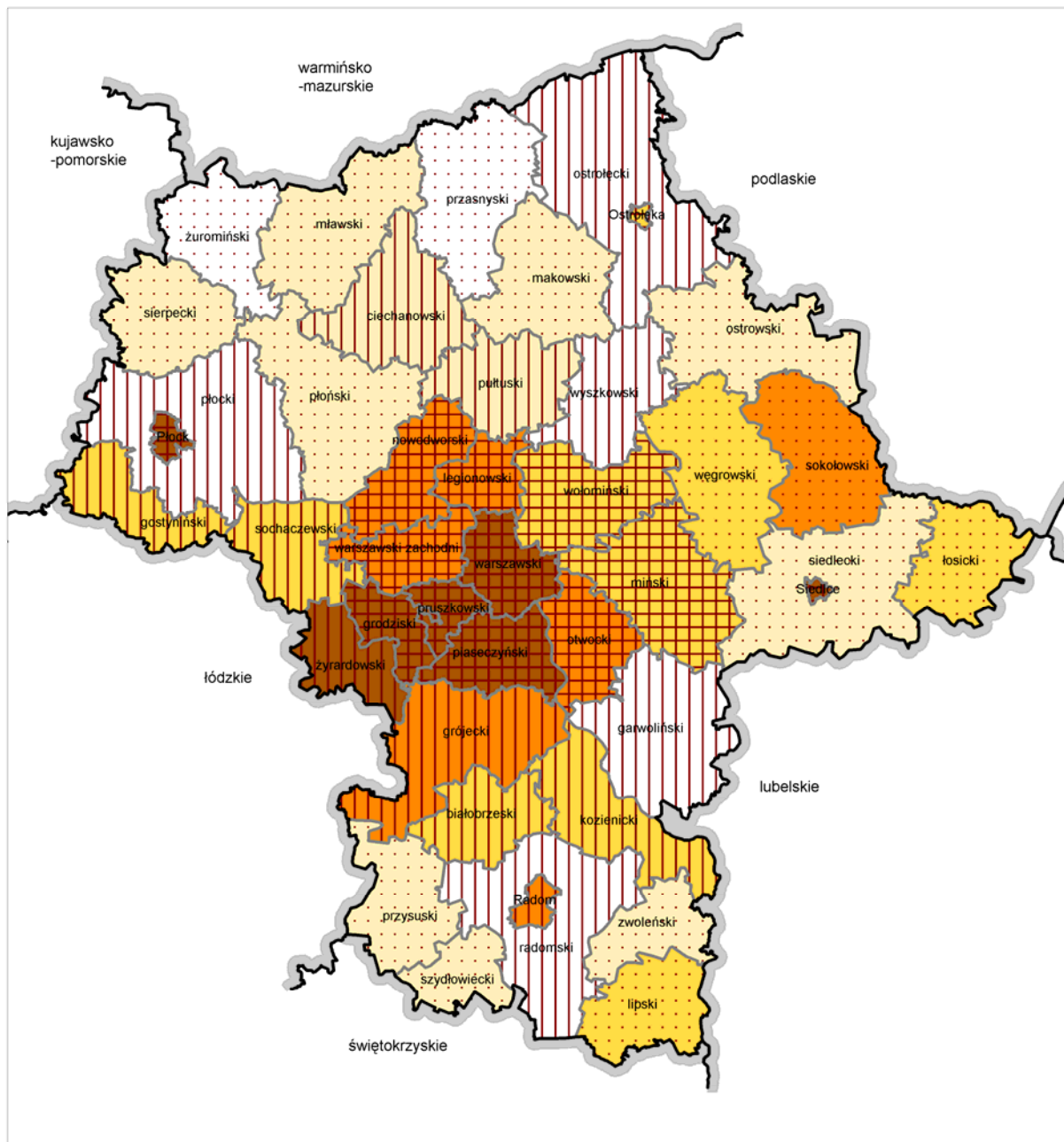
dochody powyżej średniej krajowej

średnia krajowa 2410

średnia wojewódzka 3096

Opracowanie MBPPiRR na podstawie Rocznika Statystycznego Województw 2005, GUS

Mapa 12. Liczba mieszkań na 1000 ludności w 2004 roku i mieszkania oddane do użytku w latach 1999-2005 w województwie mazowieckim

Liczba mieszkań
na 1000 ludności

- 254 do 290
- 290 do 310
- 310 do 330
- 330 do 350
- 350 do 437

średnia krajowa 332
średnia wojewódzka 360

Mieszkania oddane do użytku
średniorocznie na 1000 ludności

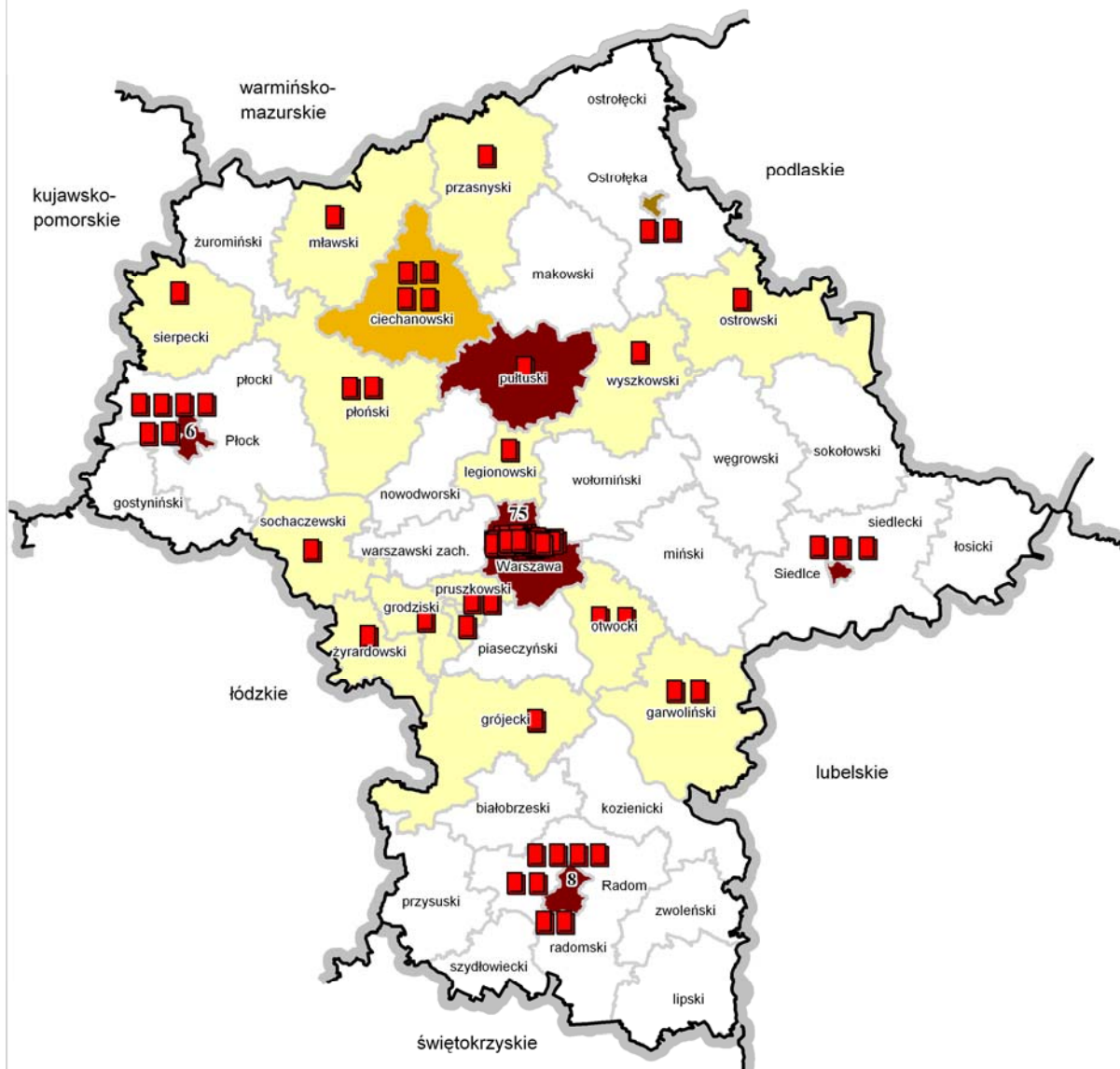
- 0,4 do 2
- 2 do 3
- 3 do 8,8

średnia krajowa 2,8
średnia wojewódzka 4,9

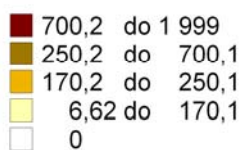
Opracowanie MBPPiRR na podstawie BDR, Rocznika Statystycznego Województw, GUS 2005
i Biuletynu Statystycznego Województwa Mazowieckiego, IV kwartał 2005

Mapa 13. Szkolnictwo wyższe w województwie mazowieckim w roku akademickim 2004/2005

Liczba studentów na 10000 mieszkańców

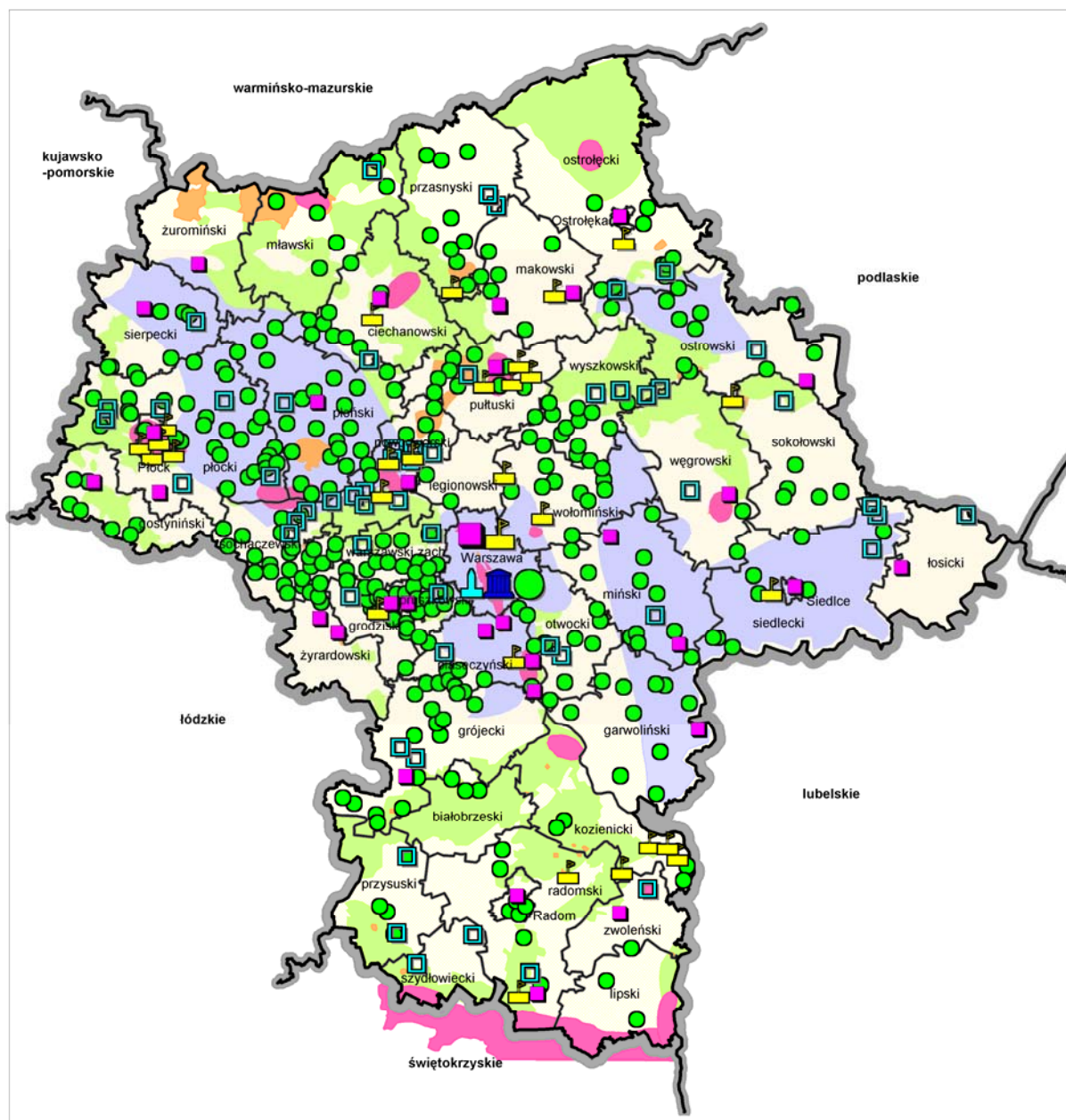
■ Szkoły wyższe publiczne i niepubliczne
filie, punkty konsultacyjne

6 - liczba szkół, filii, punktów

214,58 - średnia wartość województwa
498,77 - średnia wartość krajowa

Opracowanie MBPPiRR na podstawie GUS Powiaty w Polsce

Mapa 14. Wartości kulturowe województwa mazowieckiego

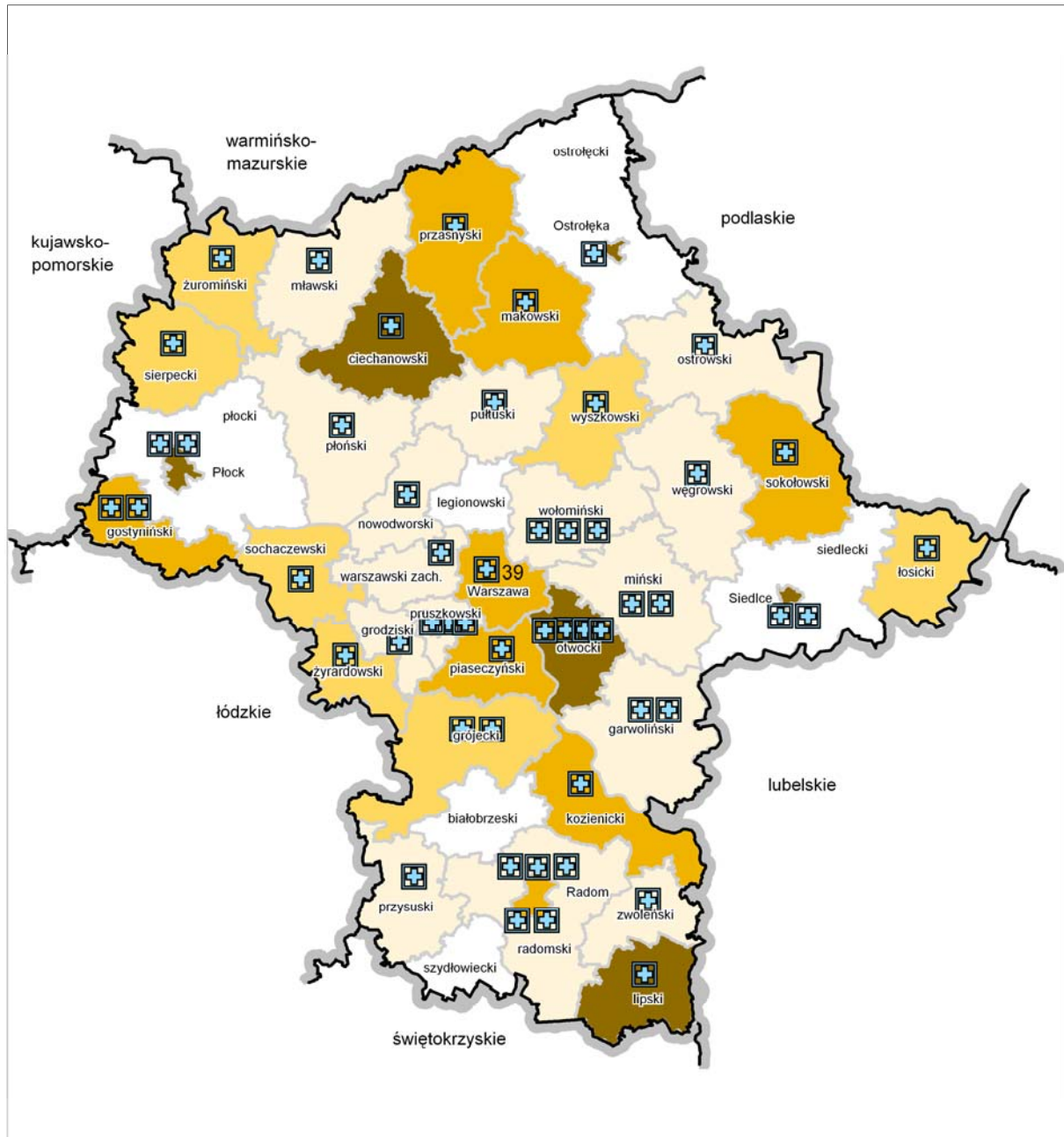
- - zabytkowe zespoły wpisane na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO
- - pomniki historii
- -1
-66 - zachowane zabytkowe układy urbanistyczne
- -1
-24 - zespoły pałacowo - parkowe
- -1
-16 - forty, miejsca pamięci narodowej
- - wartościowe układy ruralistyczne

Krajobrazy kulturowe

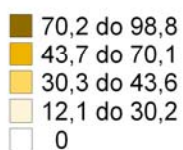
- - parki kulturowe
- - rezerваты kulturowe
- - najcenniejsze krajobrazy kulturowe proponowane do objęcia ochroną
- - obszary o dużym nasyceniu obiektów zabytkowych i budownictwa ludowego

Opracowanie MBPPIRR na podstawie danych z Rejestru Zabytków Województwa Mazowieckiego i opracowań Zespołów Jednostek Architektoniczno-Krajobrazowych Z-Jark

Mapa 15. Lecznictwo zamknięte w województwie mazowieckim w 2004 roku

Liczba łóżek w szpitalach ogólnych
na 10000 ludności

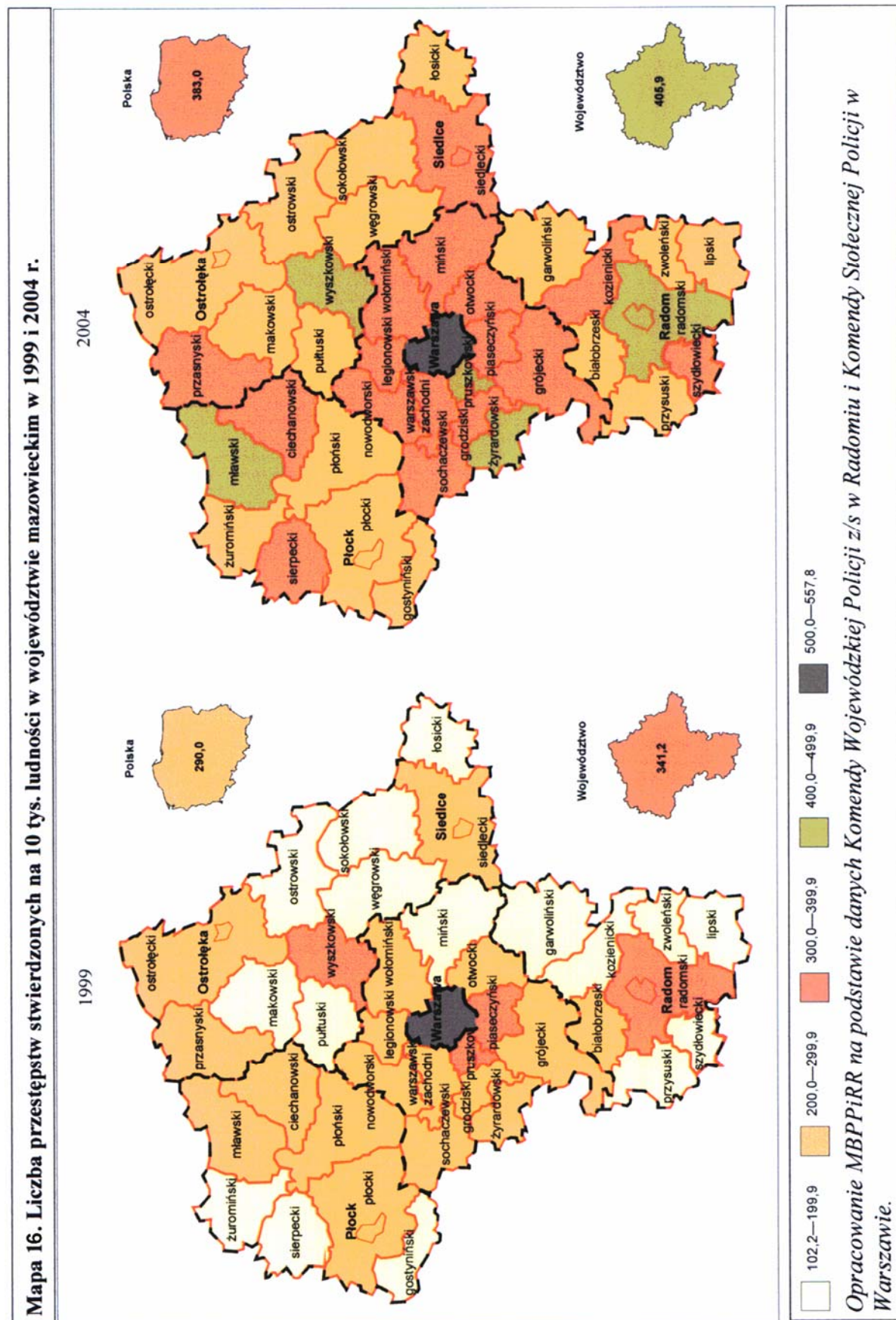

Szpitala

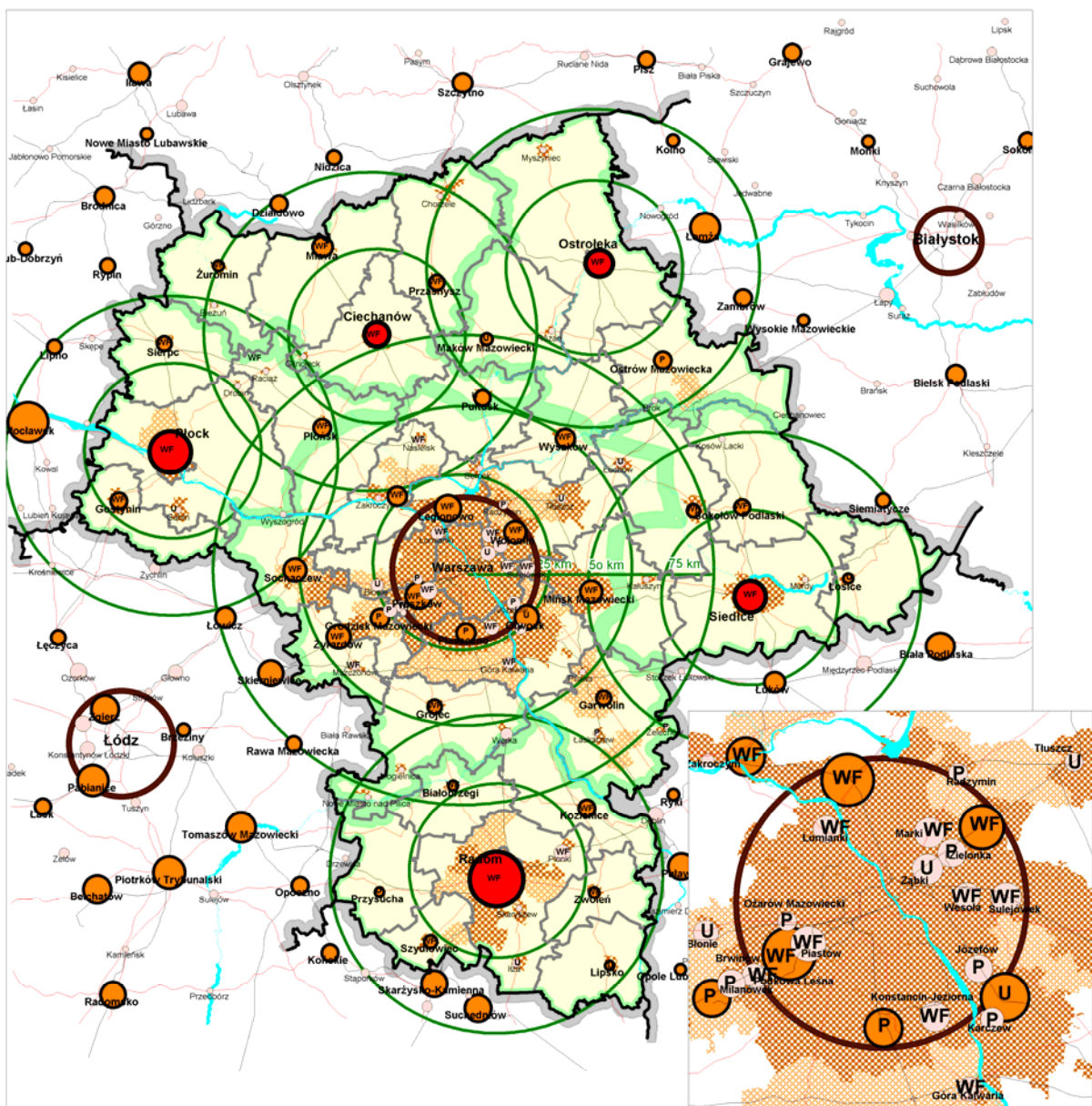
37,12 - wartość średnia w województwie

Opracowanie MBPPiRR na podstawie GUS Powiaty w Polsce

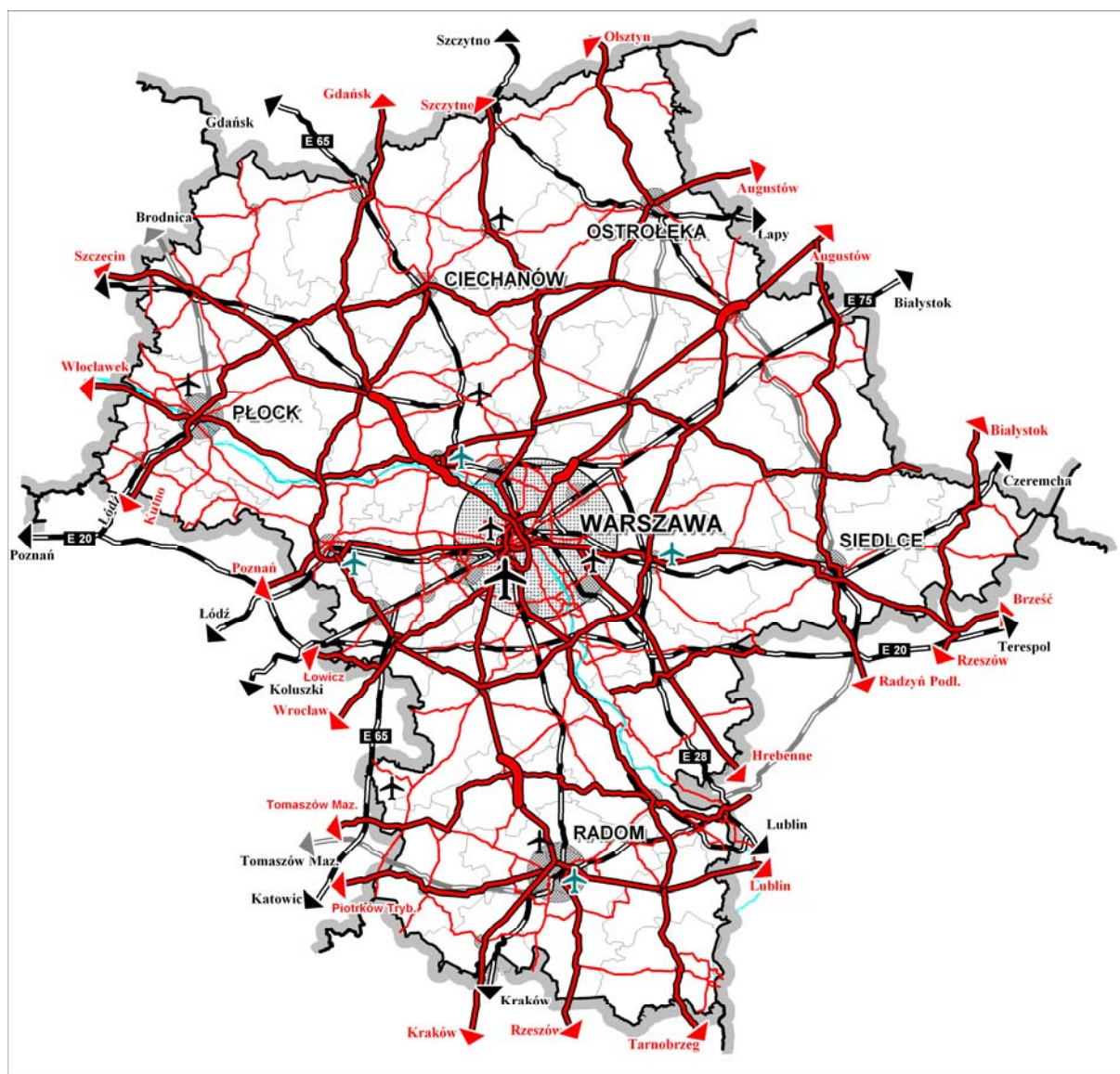
Mapa 17. Miejska sieć osadnicza

<p> siedziba województwa ośrodki subregionalne ośrodki powiatowe pozostałe miasta obszary o gęstości zaludnienia >100 osób/1km² obszary o gęstości zaludnienia 80-100 osób/1km² </p> <p> dominujące funkcje miast: WF wielofunkcyjna U usługowa P przemysłowa </p> <p>Opracowanie MBPPIRR</p>	<p>orientacyjny zasięg oddziaływania Warszawy i ośrodków subregionalnych</p> <p> uwzględniający powiązania komunikacyjne 25 km 50 km 75 km w linii prostej </p> <p> — granica województwa — granica powiatu — główne drogi — główne linie kolejowe — główne rzeki </p>
--	---

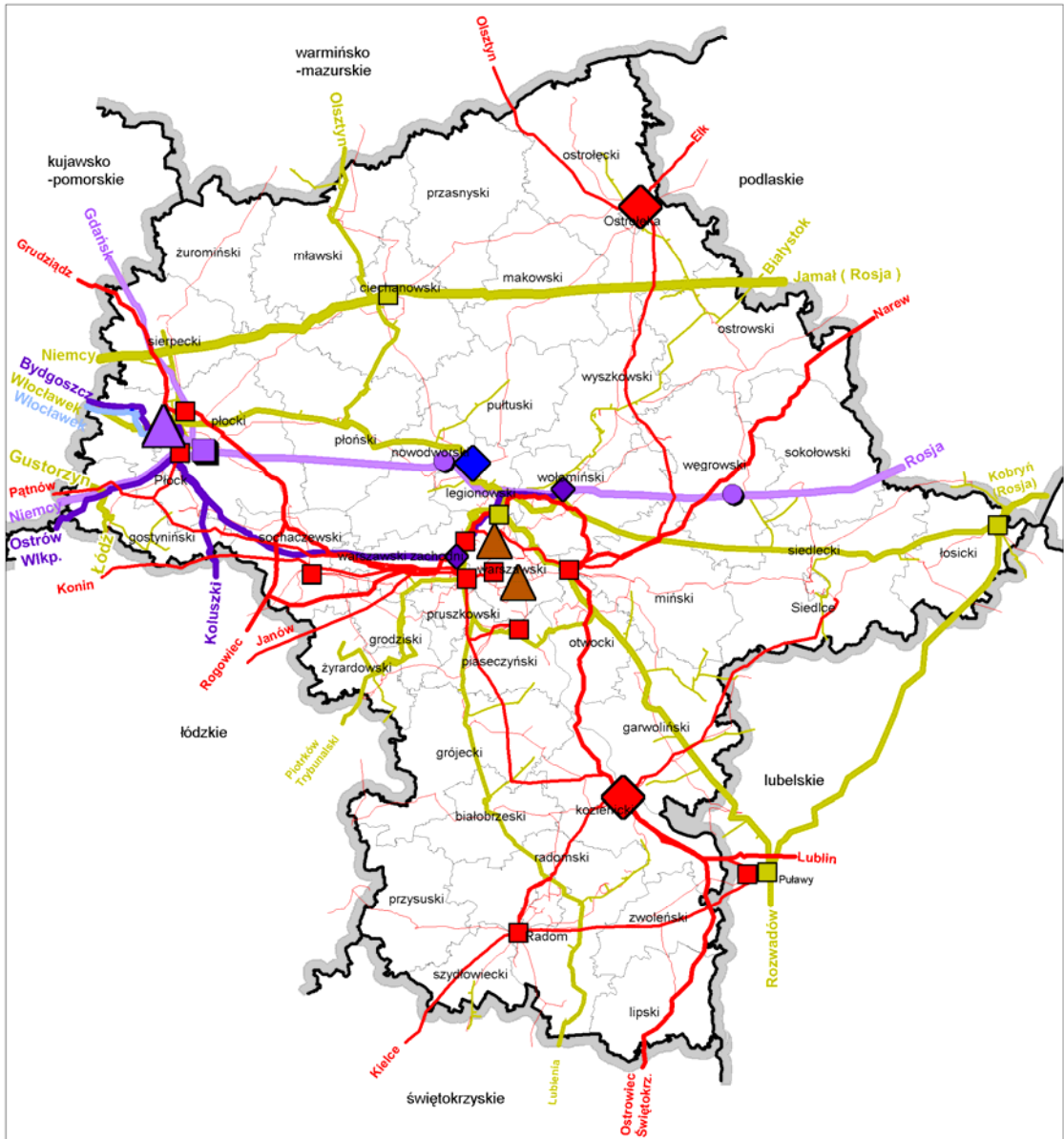
Mapa 18. System transportowy w województwie mazowieckim, stan w 2004 r.

	drogi krajowe:		Centralny Międzynarodowy Port Lotniczy im. F. Chopina w Warszawie
	- ekspresowe	lotniska:	
	- pozostałe		- w zarządzie MON (Modlin - AMW)
	drogi wojewódzkie		- pozostałe (m.in. sportowe, sanitarne, do obsługi samolotów lekkich)
	linie kolejowe:	sięć osadnicza:	
	- o państwowym znaczeniu		- miasta powyżej 5 000 mieszkańców
	- pozostałe		granica województwa
			granica powiatów

Opracowanie MBPPIRR na podstawie danych GDDKiA Warszawa, MZDW Warszawa

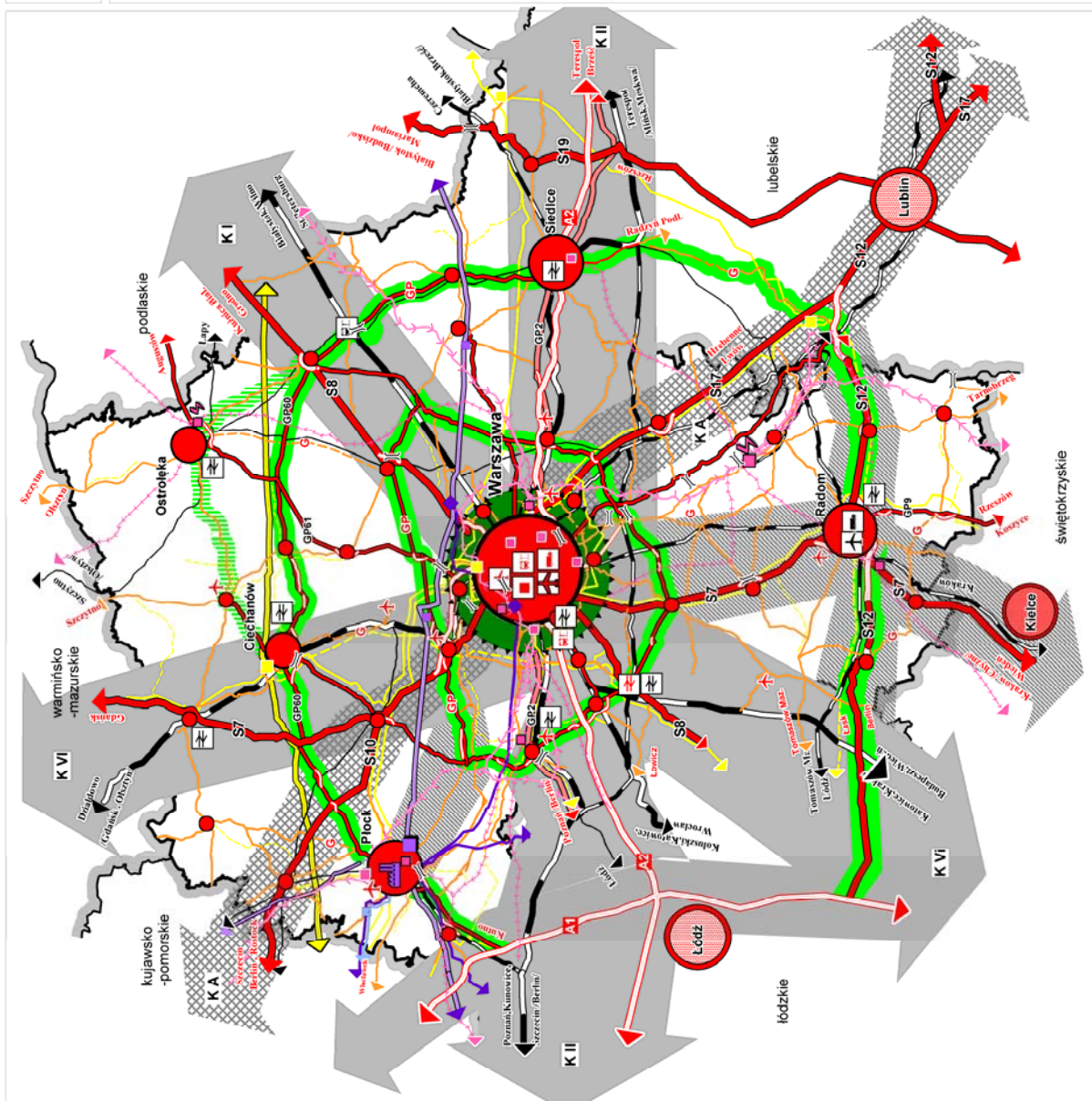
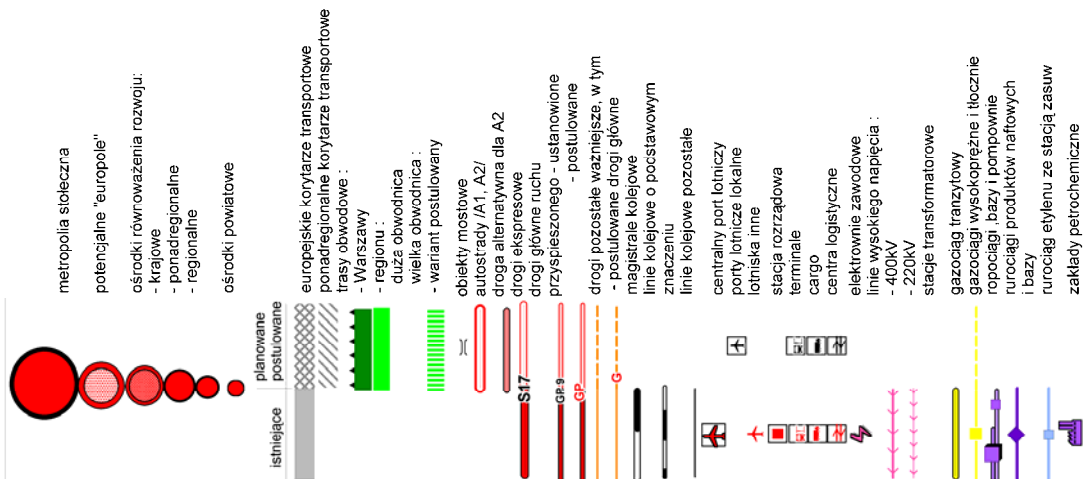
Mapa 19. Systemy energetyczne w województwie mazowieckim, 2004 r.

	elektrownia klasyczna		łocznia gazu		zakład petrochemiczny
	elektrownia wodna		gazociąg tranzytowy "Jamal"		baza surowcowa
	elektrociepłownia		gazociąg ponadregionalny		baza paliwowa
	stacja elektroenergetyczna NN/WN		gazociąg regionalny		pompownia ropy
	linia elektroenergetyczna 400 kV		gazociąg lokalny		ropociąg
	linia elektroenergetyczna 220 kV				rurociąg produktów naftowych
	linia elektroenergetyczna 110 kV				rurociąg etylenu

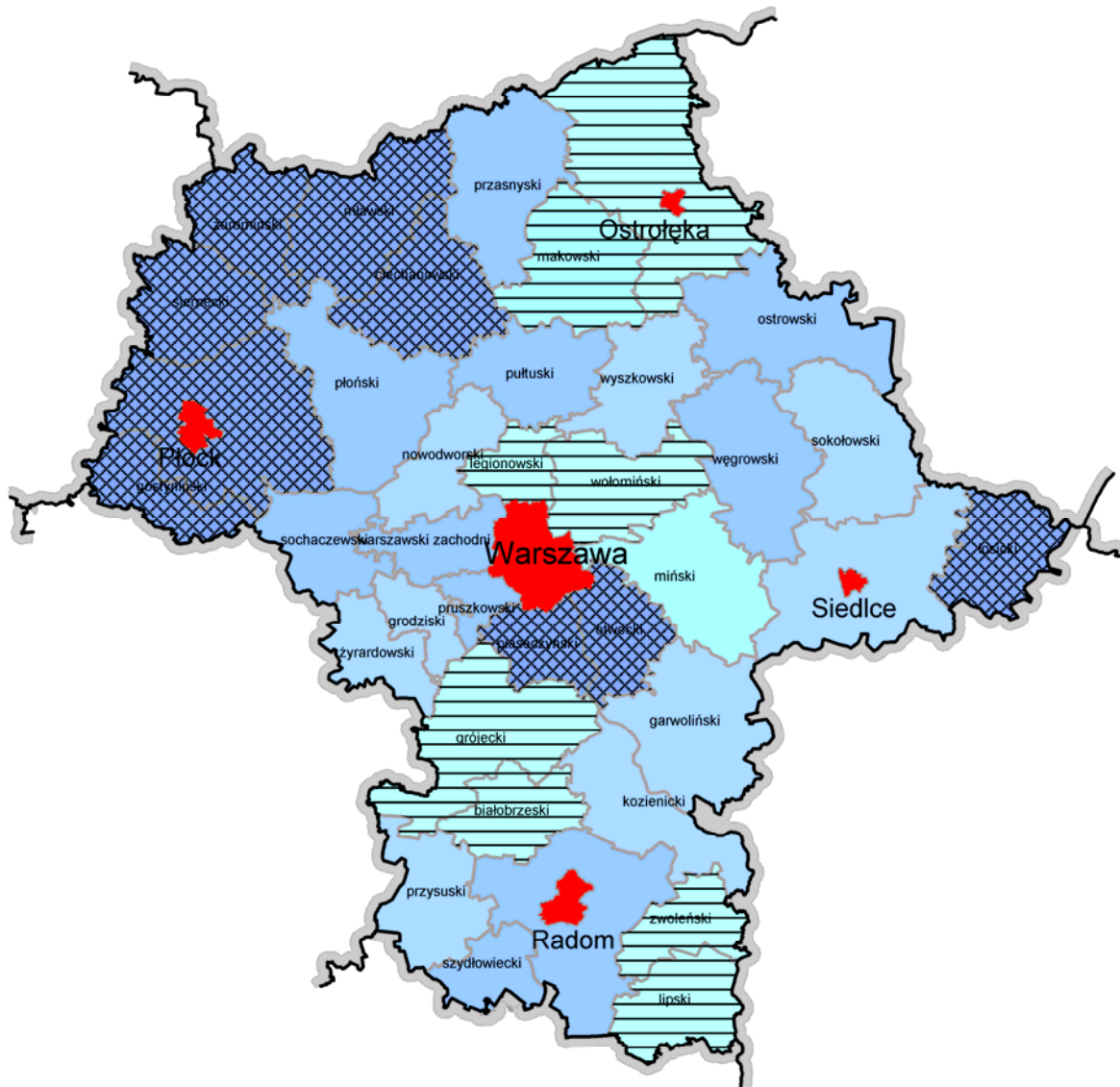
Opracowanie MBPPIRR na podstawie danych operatorów sieci

Mapa 20. Rozwój ponadlokalnych systemów infrastruktury technicznej

Mapa 21. Wyposażenie terenów wiejskich województwa mazowieckiego w sieć wodociągową w 2004 r.

% mieszkańców korzystających z wodociągów

- 75,1 do 84,1
- 65,1 do 75
- 55,1 do 65
- 45,1 do 55
- 20,9 do 45

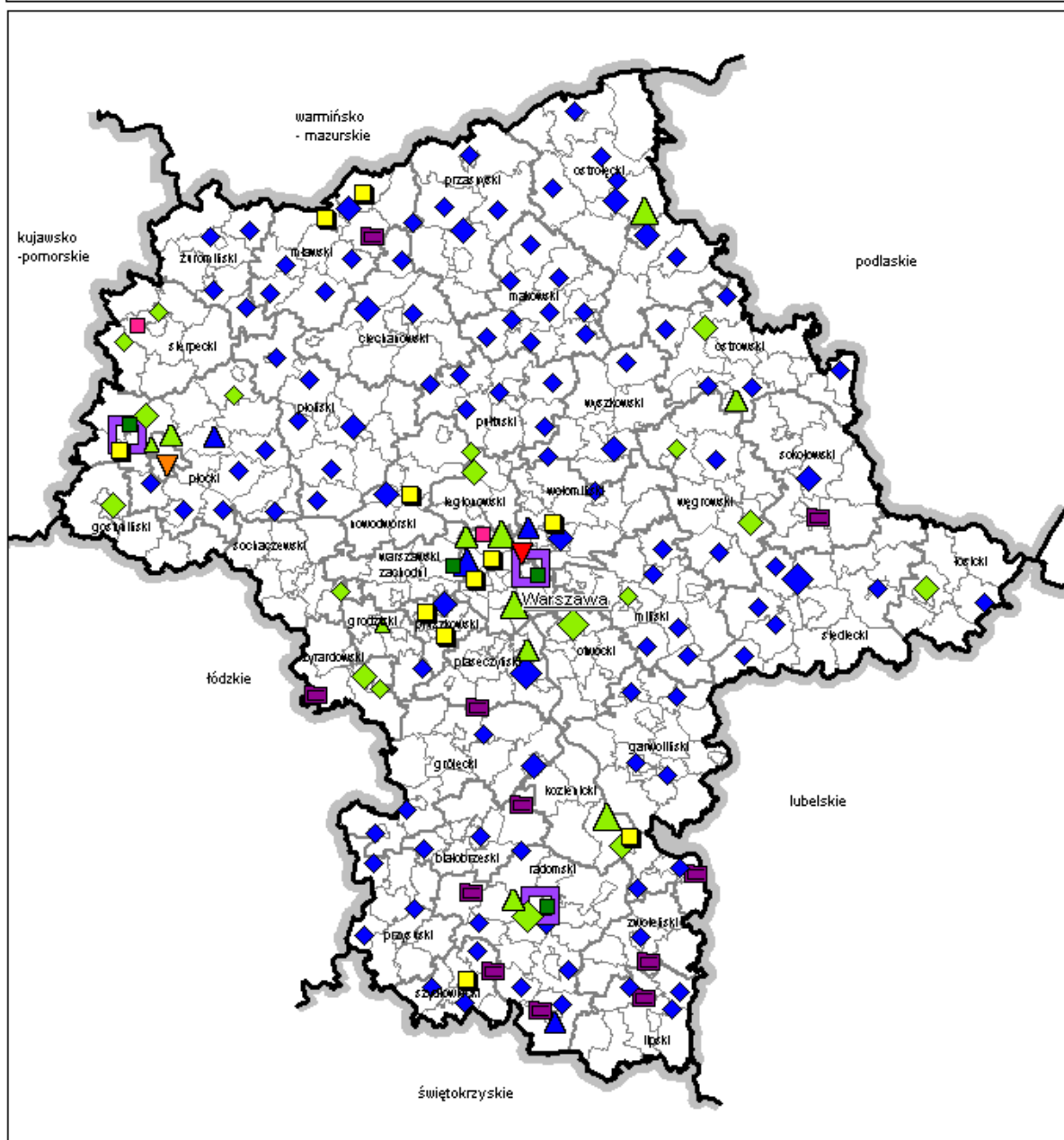
średnia wojewódzka 61,5 %

Poziom korzystających z wodociągów

- ⊗ wysoki - minimum 20 % powyżej średniej wojewódzkiej (9)
- średni - średnia wojewódzka $\pm$ 20 % (20)
- niski - minimum 20 % poniżej średniej wojewódzkiej (8)
- miasta na prawach powiatu

Opracowanie MBPPiRR na podstawie BDR 2004 r.

**Mapa 22. Gospodarka odpadami komunalnymi i przemysłowymi
w województwie mazowieckim, 2004 r.**

Składowiska odpadów komunalnych:

- ◇ o pojemności do 100 tys. Mg
- ◇ o pojemności od 100 tys. do 1 mln Mg
- ◇ o pojemności powyżej 1 mln Mg
- ◇ spełniające wymogi prawne
- ◇ do rekultywacji lub modernizacji

Składowiska odpadów przemysłowych:

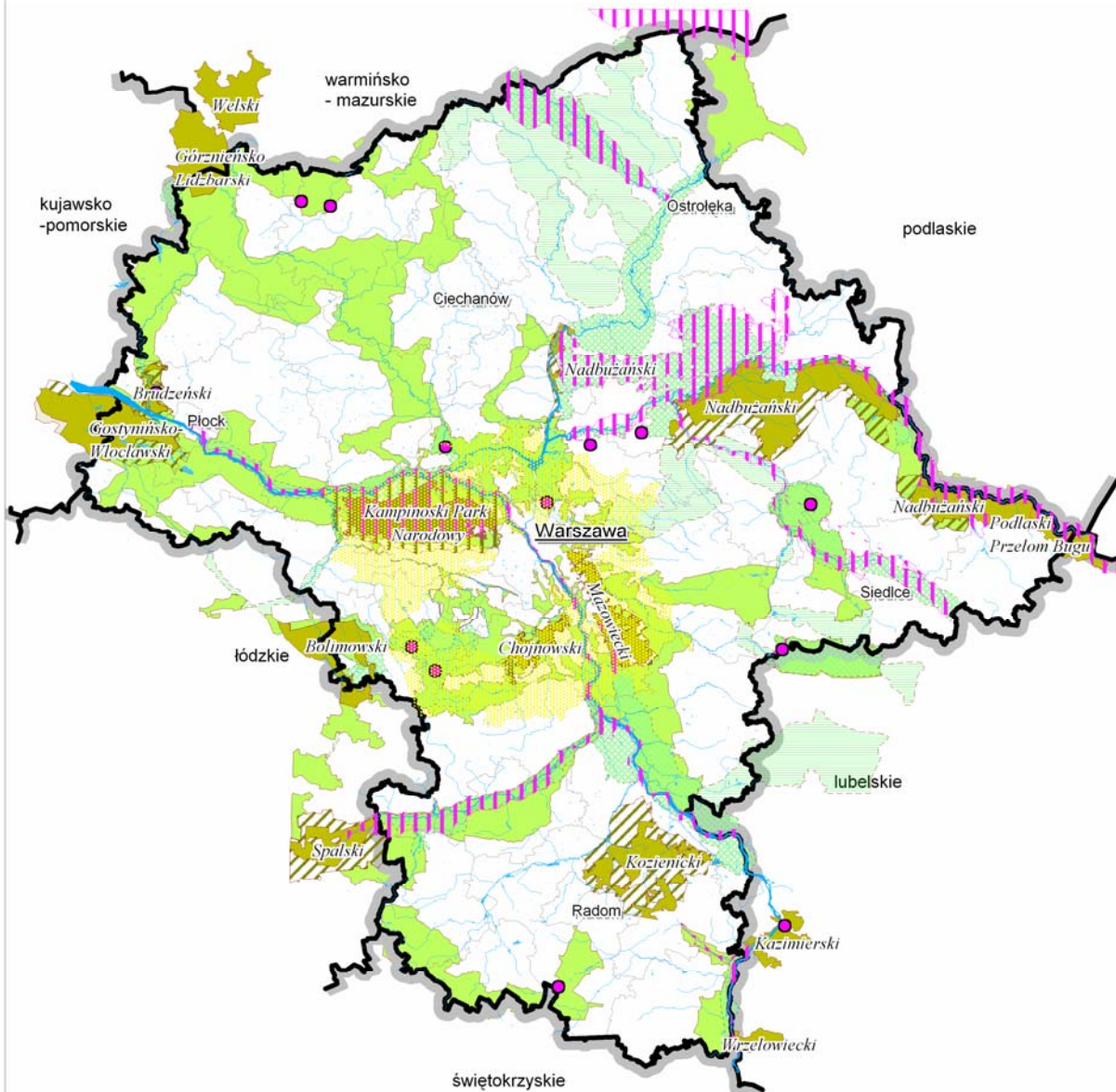
- △ o pojemności do 1 mln Mg
- △ o pojemności od 1 mln do 1mln Mg
- △ o pojemności powyżej 1mln Mg
- △ spełniające wymogi prawne
- △ do modernizacji

- kompostownie odpadów organicznych
- kompostownie odpadów komunalnych
- spalarnia odpadów komunalnych
- spalarnia odpadów przemysłowych
- zakład kompleksowego unieszkodliwiania odpadów komunalnych
- segregownia odpadów komunalnych
- mogilniki

Opracowanie MBP PiRR na podstawie Raportu WIOŚ - Stan środowiska w woj. mazowieckim w 2004 r., Planu Gospodarki Odpadami na lata 2004-2011 dla woj. mazowieckiego

Mapa 23. Ochrona walorów przyrodniczych

- Kampinoski Park Narodowy
  - otulina Kampinoskiego Parku Narodowego
  - parki krajobrazowe
  - otuliny parków krajobrazowych
  - obszary chronionego krajobrazu
- Brudzeński* nazwy parków krajobrazowych

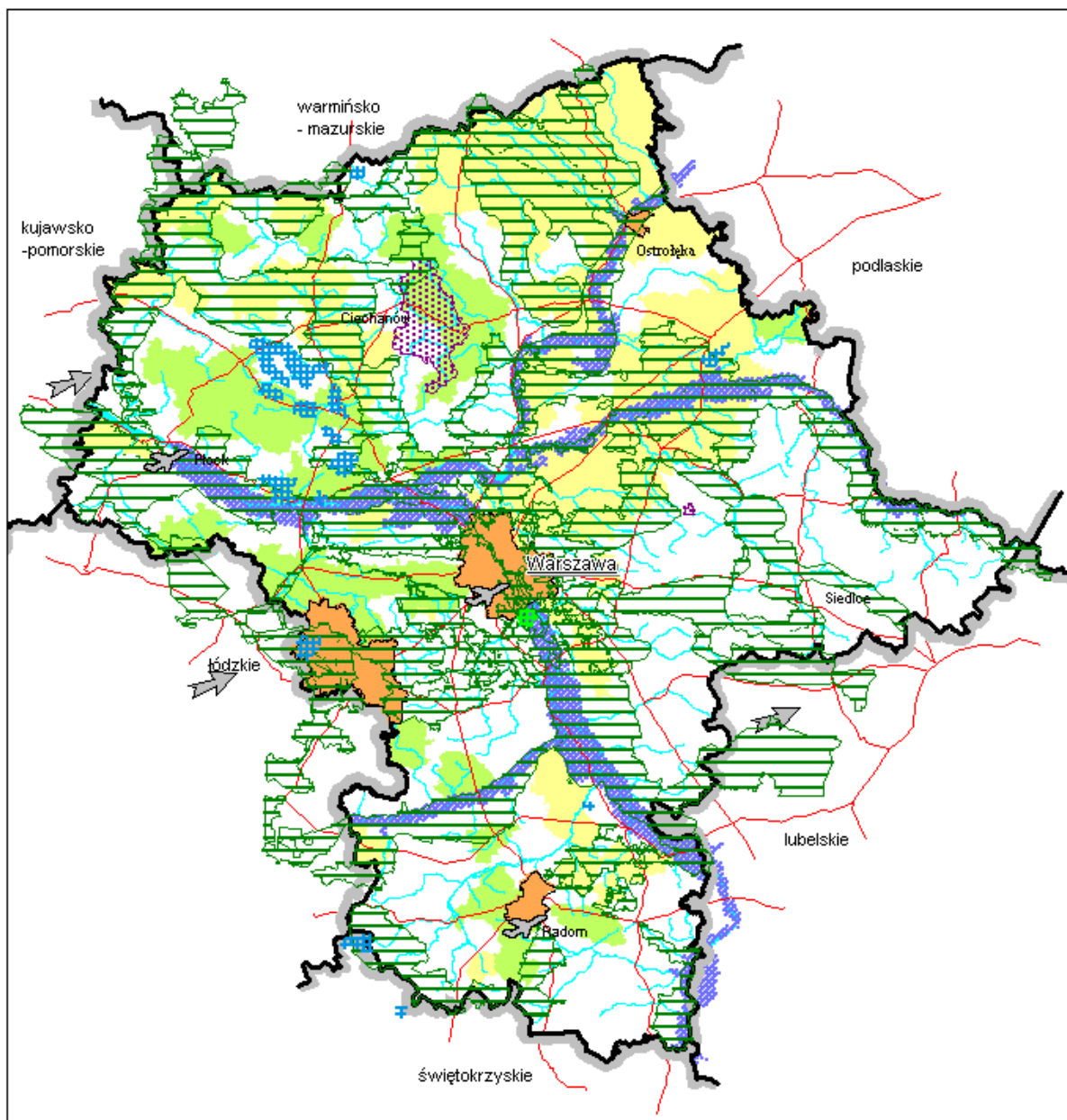
- tereny predystynowane do kształtowania "zielonego pierścienia" OMW

Obszary predystynowane i wskazywane przez administrację rządową do objęcia ochroną w formie:

- sieci Natura 2000/ ostoje
- parków krajobrazowych
- obszarów chronionego krajobrazu

Opracowanie MBPPiRR

Mapa 24. Zagrożenie środowiska przyrodniczego w województwie mazowieckim, 2004 r.

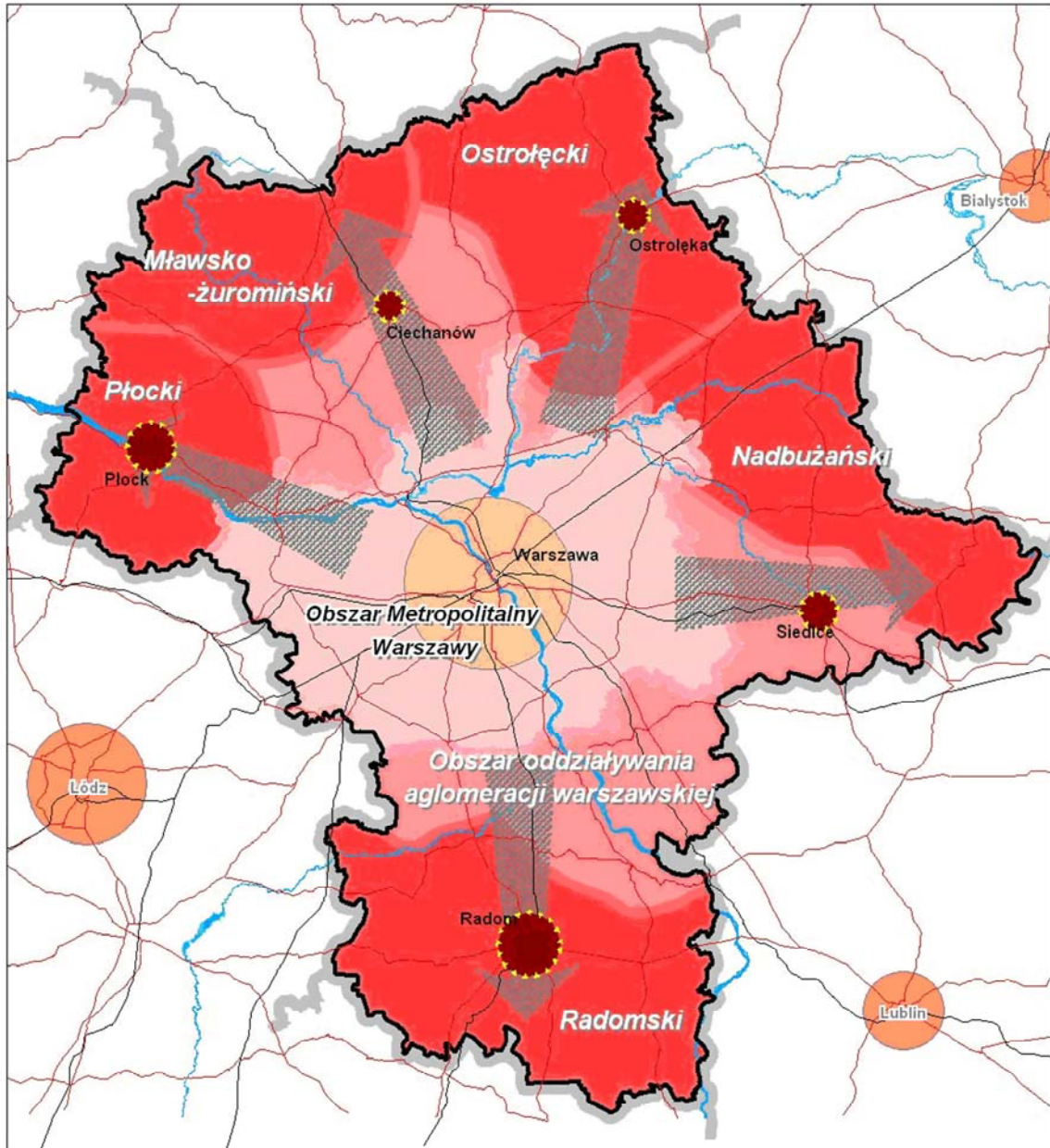

	obszary o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych		obszary przekroczeń dopuszczalnych norm jakości powietrza
	strefa ochrony uzdrowiskowej		obszary największego deficytu wód powierzchniowych i podziemnych
Zagrożenia środowiska			obszary potencjalnego zagrożenia powodzią
	obszary podatne na zmiany stosunków wodnych i zanieczyszczeń wód (przewaga gleb niskiej jakości)		emitory ponadnormatywnego hałasu
	obszary zagrożone erozją wietrzną		drogi o największym natężeniu ruchu
	obszary szczególnie narażone na zanieczyszczenia wód za źródeł pochodzenia rolniczego		dominujące kierunki napływu zanieczyszczeń

Opracowanie MBPPIRR na podstawie Raportu WIOŚ - Stan środowiska w woj. mazowieckim w 2004 r., Atlasu hydrogeologicznego Polski, Warszawa 1995 r.

Mapa 25. Obszary problemowe i kierunki polityki przestrzennej

	Obszar Metropolitalny Warszawy	Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy	
	Obszar pozytywnego wpływu aglomeracji	Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych	
	Obszary aktywnej polityki regionalnej	<ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie funkcji małych miast - wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich - rozwój infrastruktury społecznej - rewaloryzacja środowiska 	
			 - wzmocnienie potencjału ośrodków subregionalnych - poprawa dostępności teleinformatycznej komunikacyjnej i transportu, w tym lotnictwa

Opracowanie MBPPiRR

2. Współpraca międzyregionalna

Współpraca międzyregionalna w wymiarze międzynarodowym ma na celu tworzenie związków partnerskich na rzecz inicjatyw i działań dotyczących wspólnych przedsięwzięć i pozyskiwania środków na ich realizację oraz obejmujących wymianę doświadczeń.

Zabiegając o możliwość uczestniczenia w różnych formach międzynarodowej współpracy regionów europejskich, w kształtowaniu wspólnej polityki i realizacji wspólnych programów, samorząd województwa nawiązał współpracę bilateralną z następującymi partnerami: region Veneto i Lombardia (Włochy), Region Ile-de-France (Francja), Region Bruksela – Stolica (Belgia), Województwo Sztokholmskie (Szwecja), Kraj Związkowy Brandenburgia i Saksonia-Anhalt (Niemcy), Komitat Peszt (Węgry), Obwód Smoleński i Moskiewski (Federacja Rosyjska) oraz Państwowa Administracja Obwodu Lwowskiego (Ukraina). W trzech przypadkach powołano zespoły robocze do spraw współpracy: z Obwodem Moskiewskim, Lwowskim i Regionem Lombardii. W 2005 r. podpisane zostały porozumienia o współpracy z Obwodem Akmolińskim (Republika Kazachstanu), Województwem Środkowo-Czeskim, Samorządowym Województwem Bratysławskim (Słowacja) oraz list intencyjny w sprawie zawarcia porozumienia o współpracy gospodarczej z chińską prowincją Hebei. Województwo Mazowieckie nawiązuje również kontakty z Hrabstwem Ostfold (Norwegia), Regionem Lacjum (Włochy), z hiszpańskimi regionami: Walencji, Dragonii i autonomicznym regionem Madrytu.

W ramach inicjatywy wspólnotowej INTERREG III A, której celem jest wspieranie współpracy transgranicznej (lokalnej i regionalnej) jednostki samorządu terytorialnego z obszaru Mazowsza uczestniczą w programowaniu i wdrażaniu jednego z programów współpracy, tj. Programu Sąsiedztwa Polska - Białoruś – Ukraina. Zasięgiem programu objęta jest część województwa - podregion ostrołęcko – siedlecki (NUTS-3).

Województwo mazowieckie, w ramach inicjatywy wspólnotowej INTERREG III B BSR, uczestniczy w projekcie RECO na lata 2005-2007, dotyczącym gospodarki odpadami. Celem projektu jest wspieranie rozwoju efektywnie działających systemów zarządzania odpadami na poziomie lokalnym, w krajach regionu Morza Bałtyckiego. W projekcie ze strony polskiej poza Mazowszem bierze udział województwo pomorskie oraz partnerzy z Litwy, Łotwy, Estonii, Finlandii, Federacji Rosyjskiej, Białorusi, Szwecji i Niemiec.

W ramach inicjatywy INTERREG III C i współfinansowanej przez nią Europejskiej Sieni Regionów Chemicznych zawarto wielostronne porozumienie o współpracy między Saksonią – Anhalt (partnerem wiodącym), Województwem Mazowieckim, Krajem Związkowym Nadrenia – Westfalia i Krajem Związkowym Dolna Saksonia, Regionem Darlington Północno – Wschodnia Anglia, Komunikadem Autonomicznym Katalonii, Regionem Huelva oraz Komunikadem Autonomicznym Asturia (Hiszpania), Prowincją Limburgia (Holandia), Regionem Piemontem (Włochy) oraz Regionem Ida – Viru (Estonia).

W ramach VI Programu Ramowego Unii Europejskiej, którego celem ustanowienia było podniesienie innowacyjności, a zarazem konkurencyjności gospodarek państw europejskich, realizowany jest przez Samorząd Województwa Mazowieckiego projekt RIS Mazovia – Regionalna Strategia Innowacji dla Mazowsza. W projekcie tym, którego finalnym efektem będzie opracowanie Regionalnej Strategii Innowacji, oprócz Samorządu Województwa Mazowieckiego biorą udział partnerzy krajowi – Politechnika Warszawska i Ośrodek Przetwarzania Informacji (OPI) oraz partnerzy zagraniczni – Regiony Brandenburgia i Umbria. Także w ramach VI Programu Ramowego uruchomiony zostanie projekt OMNINET, dotyczący klastrów optoelektronicznych. W jego realizację włączony będzie Samorząd Województwa Mazowieckiego wraz z partnerami krajowymi – Instytutem

Technologii Materiałów Elektronicznych z Warszawy oraz zagranicznymi – koordynatorem projektu - Regionem Ile-de-France (Francja).

W ramach programu URBACT, Województwo Mazowieckie uczestniczy w międzynarodowym projekcie pt. „Rola regionów i instytucji metropolitalnych w procesie odnowy miast”. Projekt ma na celu wypracowanie metod skutecznego zapobiegania powstawaniu zaniedbań, natomiast w miejscach ich zaistnienia – metod aktywizacji społecznej i tworzenia narzędzi do ulepszania polityk regionalnych i metropolitalnych na rzecz podlegających obszarów poprzez działania wspierające samorządy lokalne. Partnerami Mazowsza w projekcie są regiony Katalonii, Glasgow i Clyde, Rhone-Alpes, Emilii-Romagni i Lombardii.

Przedstawiciele Województwa Mazowieckiego, w ramach nowej inicjatywy europejskiej – Platformy Podmiejskich Regionów Europejskich Peri-Urban (The Peri-Urban Regions Platform Europe - PURPLE) uczestniczą w konferencjach, seminariach służących zacieśnieniu współpracy wewnątrz sieci. Celem inicjatywy jest wymiana doświadczeń na temat poprawy życia społeczności wiejskich zamieszkujących obrzeża dużych aglomeracji miejskich oraz rozwiązywania problemów dotyczących zróżnicowanego użytkowania przestrzeni, w tym ochrony środowiska, gospodarki odpadami, rekultywacji terenów podmiejskich. Europejska Sieć PURPLE poza Mazowszem zrzesza kilkanaście regionów, m.in.: Ille-de-France, Prowincję Południowa Holandia, Surrey – Południowo-Wschodnia Anglia i Flandrię.

Województwo Mazowieckie w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego uczestniczy w projekcie zatytułowanym „Centrum/Peryferie – Rozwój synergii w regionach”, którego celem jest rozwój powiązań policentrycznej sieci ośrodków rozwoju na rzecz dyfuzji informacji i innowacji oraz wzmocnienie partnerstwa pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskimi. W projekcie uczestniczą regiony europejskie charakteryzujące się podobnym układem przestrzennym i społeczno-gospodarczym jak Mazowsze, tj.: Województwo Sztokholmskie, Kraj Związkowy Brandenburgia, Region Madrytu, Prowincja Noordt Brabant (Holandia).

Samorząd Mazowsza w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) prowadzi działania mające na celu dofinansowanie wybranych inwestycji. Mechanizm przyczynia się do zmniejszenia różnic społecznych i gospodarczych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wspiera nowe kraje członkowskie UE w staraniach o pełny udział w rozszerzonym rynku wewnętrznym EOG.

Placówki oświatowe prowadzone przez Samorząd Województwa Mazowieckiego uczestniczą w europejskich programach edukacyjnych, finansowanych z budżetu Unii Europejskiej. Realizacja projektów opiera się na współpracy międzynarodowej z partnerami zagranicznymi, odpowiedzialnymi za oświatę i kształcenie. Przedmiotem współpracy w ramach poszczególnych projektów²⁶ są zagadnienia związane z:

- rozwojem społeczeństwa informacyjnego w ramach programu SOCRATES:
  - projekt Colabs – Collaboratories, koordynowany przez Uniwersytet w Budapeszcie;
  - projekt MATCOMP – dotyczy zastosowania technologii informacyjnej w uczeniu się i nauczaniu matematyki;
  - projekt WWW Train - dotyczący innowacji dydaktycznych w zakresie nauczania i wykorzystania technologii informatycznych, we współpracy z Uniwersytetem Twente w Holandii.
- kształceniem ustawicznym:
  - projekt pn. „Zaangażowanie nowych grup dorosłych w edukację przez całe życie – ENGALL” - realizowany w ramach SOCRATES – GRUNDTVIG we współpracy

²⁶ Projekty realizowane w latach 2004-2005.

z Niemcami, Hiszpanią, Finlandią, Słowacją, Grecją, Austrią (rezultat projektu to nowe metody pracy z dorosłymi, a także utworzenie portalu projektu, uwzględniającego ofertę partnerów i promocję edukacji danego kraju);

- projekt pn. „Ewaluacja kształcenia ustawicznego nauczycieli” - w ramach programu Socrates – Comenius;
- projekt dla nauczycieli przedsiębiorczości i przedmiotów ekonomicznych w ramach programu Leonardo da Vinci;
- projekt pn. „Opieka nad osobami w podeszłym wieku” w ramach programu Leonardo da Vinci – realizowany we współpracy z Niemcami;
- projekt pn. „Opieka nad starszymi i niepełnosprawnymi w krajach sąsiadujących” – współpraca ze stroną szwedzką.

Od grudnia 2004 roku województwo mazowieckie zostało włączone do Stowarzyszenia Regionów Europy, biorąc udział w pracach 4. Komitetów:

- Komitet Spraw Związkowych;
- Komitet Spójności, Spraw Społecznych i Zdrowia Publicznego;
- Komitet Polityki Regionalnej, Planowania Przestrzennego, Infrastruktury, Środowiska, Turystyki;
- Komitet Kultury, Edukacji i Kształcenia Ustawicznego, Młodzieży, Mediów i Technologii Informatycznych, Sportu.

Podmioty zajmujące się planowaniem przestrzennym na Mazowszu mają możliwość partycypacji w programie ESPON, w ramach inicjatywy wspólnotowej INTERREG III, poprzez zgłoszenie projektów w trakcie rund aplikacyjnych.

Województwo mazowieckie ma także szansę wzięcia udziału w projektach, które byłyby realizowane w ramach programu INTERREG III B CADSES. Program ten jest skierowany do partnerów z 18. państw Europy Środkowej, Południowej i Wschodniej i dotyczy projektów z zakresu: opracowywania strategii rozwoju, zagadnień transportowych, dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, bezpieczeństwa ekologicznego i społecznych skutków integracji przestrzennej.

Samorząd Województwa Mazowieckiego aktywnie uczestniczy w pracach Komitetu Regionów, Kongresu Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy oraz Zgromadzenia Regionów Europy. Poprzez Biuro Przedstawicielskie w Brukseli zaznacza swoją obecność na forach instytucji europejskich, prowadzi działalność promującą Mazowsze, monitoruje zmiany polityki regionalnej UE, zachęca do poznania walorów kulturowych, przyrodniczych i turystycznych Mazowsza.

3. Analiza wybranych regionalnych i krajowych dokumentów strategicznych i programowych

Aktualizując Strategię Rozwoju Województwa wzięto pod uwagę obowiązujące w chwili opracowywania *Strategii* dokumenty, przyjęte przez samorząd województwa mazowieckiego oraz Rząd, programujące rozwój regionalny. Zawarte w nich ustalenia stanowiły ważną przesłankę formułowania operacyjnych celów *Strategii*.

Dokumenty regionalne

Z dokumentów samorządu województwa najważniejszym dla zapisów aktualizowanej Strategii jest **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa** (przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 65/2004 w dniu 7 czerwca 2004 r.).

Misją *Planu* jest tworzenie warunków do osiągnięcia spójności terytorialnej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju województwa mazowieckiego, poprawy warunków życia jego mieszkańców oraz stałego zwiększania efektywności procesów gospodarczych i konkurencyjności regionu. Równoważenie rozwoju i dążenie do zmian w strukturze obszarów problemowych zostanie osiągnięte poprzez następujące cele:

- zapewnienie większej spójności przestrzennej województwa i stwarzanie warunków do wyrównywania dysproporcji rozwojowych;
- zapewnienie zrównoważonego i harmonijnego rozwoju województwa poprzez zachowanie właściwych relacji pomiędzy poszczególnymi systemami i elementami zagospodarowania przestrzennego;
- zwiększenie konkurencyjności regionu i poprawę warunków życia mieszkańców.

W *Planie* przyjęto, że zrównoważoną strukturę funkcjonalno-przestrzenną Mazowsza tworzyć będą: główne ośrodki osadnicze (jako elementy węzłowe), z siecią powiązań infrastrukturalnych, kształtujących potencjalne pasma rozwoju oraz przestrzenie otwarte o różnych funkcjach uwarunkowanych bezpośrednio cechami środowiska przyrodniczego. Kluczowymi elementami równoważenia rozwoju są aglomeracja warszawska i ośrodki subregionalne. Stąd przyjęto podział funkcjonalny województwa na następujące obszary:

- aglomeracji warszawskiej, o najwyższej koncentracji różnorodnych funkcji, gdzie podstawowym problemem jest poprawa szeroko rozumianego ładu przestrzennego;
- największych wpływów aglomeracji warszawskiej, posiadające szanse dalszego rozwoju;
- o niskiej zdolności wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju – radomski, płocki, ostrołęcki, nadbużański i mławsko-żuromiński, gdzie zaobserwowano kumulowanie się negatywnych zjawisk w dotychczasowym rozwoju i małe możliwości samodzielnego ich przezwyciężenia.

Polityka przestrzenna wobec aglomeracji warszawskiej ukierunkowana jest na wspieranie restrukturyzacji funkcjonalnej, polegającej na kształtowaniu stref funkcjonalno-przestrzennych oraz na stymulowanie wzrostu funkcji metropolitalnych Warszawy, a wobec strefy podstołecznej – na porządkowanie procesów urbanizacji oraz ograniczanie obszarów konfliktowych, pomiędzy zainwestowaniem technicznym, a środowiskiem przyrodniczym i zabudową mieszkaniową. Szansą dla aglomeracji jest rozwój powiązań z Łodzią w celu stworzenia duopolu warszawsko-łódzkiego, będącego bardziej konkurencyjnym na arenie międzynarodowej.

W obszarze największych wpływów aglomeracji warszawskiej polityka przestrzenna polega na wspieraniu dotychczasowych kierunków rozwoju m.in. poprzez umacnianie ośrodków subregionalnych (koncentracja infrastruktury społecznej i okołobiznesowej), rozwój systemu transportowego, specjalizację produkcji rolnej i rozwój turystyki. Ponadto

wspierane są mechanizmy dyfuzji innowacji i postępu z aglomeracji warszawskiej. Działania samorządu województwa polegają głównie na wspieraniu wybranych inicjatyw samorządów lokalnych.

Polityka kierowana do obszarów o niskiej zdolności wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju ma na celu złagodzenie narastających dysproporcji w poziomie rozwoju społecznego i gospodarczego województwa. Działania te dotyczą wyodrębnionych obszarów: radomskiego, ostrołęckiego, nadbużańskiego, mławsko - żuromińskiego i plockiego.

Polityka w zakresie pasm aktywności społecznej i gospodarczej oparta jest na funkcjonowaniu i rozbudowie systemów liniowych infrastruktury technicznej o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym. Procesy ich modernizacji i rozbudowy będą podstawą do kształtowania się pasm dynamizujących aktywność tych obszarów województwa, opartych o paneuropejskie, ponadregionalne i regionalne korytarze transportowe. Planuje się włączenie do tej sieci: tzw. Wielkiej Obwodnicy Mazowsza i Dużej Obwodnicy Warszawy.

Odzwierciedlone w zapisach *Strategii* przesłanki rozwoju regionalnego Mazowsza zawarte są również w innych dokumentach województwa. Są to:

- Samorządowy Program Rozwoju Mazowsza²⁷ z komponentami: Mazowiecki Program Wsparcia Powiatowej Infrastruktury Drogowej²⁸, Mazowiecki Program Modernizacji Placówek Oświatowych na Terenach Wiejskich²⁹, Mazowiecki Program Wyrównywania Rozwoju Obszarów Wiejskich³⁰,
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009³¹,
- Program Współpracy Samorządu Województwa Mazowieckiego z organizacjami pozarządowymi na 2006 r.³²
- Strategia Wojewódzka w zakresie polityki społecznej na lata 2005-2013³³,
- Wieloletni Program Inwestycyjny Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2005-2008³⁴,
- Program Rozwoju Rolnictwa Ekologicznego na Mazowszu³⁵,
- Program Polityki Kulturalnej Województwa Mazowieckiego na lata 2004-2007³⁶,
- Wojewódzki Program Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych i przeciwdziałania ich wykluczeniu społecznemu oraz pomocy w realizacji zadań na rzecz zatrudniania osób niepełnosprawnych w województwie mazowieckim na lata 2004 –2008³⁷,
- Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2004-2006³⁸,
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2004 – 2006³⁹,
- Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2004-2007⁴⁰,
- Wojewódzki Plan Gospodarki Odpadami na lata 2004-2011⁴¹,
- Wieloletni Program Rozwoju Bazy Sportowej Województwa Mazowieckiego⁴²,

²⁷ Przyjęty uchwałą nr 233/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005 r.

²⁸ Przyjęty uchwałą nr 122/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 5 września 2005 r.

²⁹ Przyjęty uchwałą nr 177/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 października 2005 r.

³⁰ Przyjęty uchwałą nr 87/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 9 czerwca 2005 r.

³¹ Dokument przyjęty uchwałą nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005 r.

³² Dokument przyjęty uchwałą nr 187/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 24 października 2005 r.

³³ Przyjęta uchwałą nr 106/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 4 lipca 2005 r.

³⁴ Przyjęty uchwałą nr 214/2005 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 21 listopada 2005 r.

³⁵ Uchwała nr 146/04 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 10 listopada 2004 r.

³⁶ Przyjęty uchwałą nr 124/04 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 października 2004 r.

³⁷ Dokument przyjęty uchwałą nr 123/04 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 października 2004 r.

³⁸ Program zatwierdzony uchwałą nr 76/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 5 lipca 2004 r.

³⁹ Przyjęty uchwałą nr 75/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 5 lipca 2004 r.

⁴⁰ Dokument przyjęty uchwałą nr 118/2003 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 15 grudnia 2003 r.

⁴¹ Plan zatwierdzony uchwałą nr 119/2003 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 15 grudnia 2003 r.

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego⁴³
- Strategia e-Rozwoju Województwa Mazowieckiego w latach 2007-2013⁴⁴

W procesie realizacji Strategii powstaną kolejne dokumenty programujące rozwój regionu, stanowiące kontynuację już istniejących, bądź programujące rozwój regionu w innych obszarach. Jednym z takich dokumentów będzie **Regionalna Strategia Innowacji** stanowiąca podstawę do wykorzystania środków Funduszy Strukturalnych i Spójności na działania innowacyjne. Strategia przyczyni się do pomocy władz regionalnych w kreowaniu trwałych powiązań pomiędzy jednostkami naukowo – badawczymi, przemysłem, samorządem województwa i administracją rządową na rzecz rozwoju innowacyjnego regionu.

Istotną przesłanką aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego było m.in. zapewnienie jej spójności z rządowymi dokumentami strategicznymi i programowymi, ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów strategicznych określających pola wzajemnego oddziaływania polityki regionalnej, tj. Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia i Strategii Rozwoju Kraju.

Dokumenty krajowe

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie (NSRO) w formie wstępnego projektu zostały przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2006 r. Są dokumentem rządowym określającym działania o charakterze rozwojowym, jakie powinny zostać podjęte, w nowej perspektywie programowej, w celu osiągnięcia trwałego wzrostu gospodarczego, wzrostu konkurencyjności oraz zatrudnienia. NSRO stanowią podstawę do programowania interwencji europejskich funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności w ramach negocjacji z Komisją Europejską programów operacyjnych.

Celem strategicznym NSRO jest tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia, wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej Polski, tak w ramach Unii Europejskiej, jak i w skali kraju. Dla realizacji w ten sposób zdefiniowanego celu, kluczowe znaczenie będzie miała pro-wzrostowa i pro-zatrudnieniowa krajowa polityka gospodarcza, wdrożenie reform w obszarze finansów publicznych, funkcjonowania administracji i wymiaru sprawiedliwości oraz systemu stanowienia i implementacji prawa.

Osiągnięcie celu strategicznego NSRO będzie uwarunkowane realizacją sześciu celów horyzontalnych, ukierunkowanych na:

- tworzenie warunków dla utrzymania trwałego i wysokiego tempa wzrostu gospodarczego;
- wzrost zatrudnienia poprzez rozwój kapitału ludzkiego i społecznego;
- podniesienie konkurencyjności polskich przedsiębiorstw, w tym sektora usług;
- budowę i modernizację infrastruktury technicznej, warunkującej wzrost konkurencyjności kraju i województw;
- wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej;
- rozwój obszarów wiejskich.

W ramach powyższych celów horyzontalnych wyodrębniono obszary, które będą zostaną objęte szczególną interwencją państwa, tj.:

- edukacja i kwalifikacje,
- efektywne wykorzystanie zasobów pracy,
- zwiększenie elastyczności rynku pracy,

⁴² Przyjęty uchwałą nr 65/37/2000 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 27 listopada 2000 r.

⁴³ Dokument na etapie projektu.

⁴⁴ Dokument na etapie projektu.

- rozbudowa mechanizmów partnerstwa i społeczeństwa obywatelskiego,
- obszary problemowe, objęte przeciwdziałaniem marginalizacji i peryferyzacji,
- wspieranie odnowy miast,
- przywrócenie obszarom przemysłowym i powojkowym funkcji społecznych i gospodarczych,
- zapewnienie bezpieczeństwa na obszarach zagrożonych klęskami żywiołowymi,
- rozwój ekonomiczny obszarów przygranicznych i przeciwdziałanie ich marginalizacji.

Dokument Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia jest zgodny ze wspólnotowymi dokumentami strategicznymi i programowymi, zwłaszcza odnowioną Strategią Lizbońską, Strategicznymi Wytocznymi Wspólnoty na lata 2007-2013, Europejską Strategią Zatrudnienia oraz Ogólnymi Wytocznymi Polityki Gospodarczej Wspólnoty. Założenia NSRO korespondują także z Krajowym Programem Reform na lata 2005-2008.

Pod względem merytorycznym dokument przyczyni się do osiągnięcia kluczowych celów wspólnotowych wyznaczonych w nowym okresie programowania, którymi są: wysoki poziom zatrudnienia, zrównoważony wzrost gospodarczy, spójność gospodarcza i społeczna, a także wykwalifikowana siła robocza.

Głównym instrumentem wdrażania Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia będą Programy Operacyjne (PO) zarządzane przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego oraz Regionalne Programy Operacyjne (RPO). Przewidziano realizację następujących Programów Operacyjnych:

- PO Rozwój Polski Wschodniej,
- PO Europejskiej współpracy terytorialnej,
- PO Infrastruktura i środowisko,
- PO Kapitał ludzki,
- PO Konkurencyjna gospodarka,
- PO Rozwój obszarów wiejskich,
- PO Zrównoważony rozwój sektorów rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich,
- PO Pomoc techniczna.

Cele związane z podnoszeniem konkurencyjności regionów i promowaniem na ich obszarze zrównoważonego rozwoju będą realizowane w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych, tworzonych przez każde z województw.

Łączna wielkość środków przewidziana na realizację NSRO wyniesie ok. 85,6 mld euro, z czego 59,5 mld euro będzie pochodzić ze środków wspólnotowych, ok. 9,7 mld euro stanowił będzie publiczny wkład krajowy, a około 16,3 mld euro będzie pochodzić ze środków prywatnych. Na realizację Regionalnych Programów Operacyjnych z ogólnej puli środków przypadnie 15,9 mld euro, czyli ok. 26,8% całości środków funduszy strukturalnych. Spośród pozostałych programów operacyjnych najbardziej kosztochłonne będą PO Infrastruktura i środowisko, PO Kapitał ludzki oraz PO Konkurencyjna gospodarka, absorbujące nieco ponad 2/3 wszystkich środków funduszy strukturalnych.

Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 (opracowane Założenia)⁴⁵ będzie dokumentem przedstawiającym wizję Polski w 2015 roku, cele i priorytety, na których skoncentrowane zostanie wsparcie ze środków publicznych, a zwłaszcza z funduszy pomocowych Unii Europejskiej. Dokument określi podstawy efektywnego wykorzystania środków rozwojowych na realizację celów społeczno – gospodarczych i szybszego wzrostu gospodarczego, a także rolę administracji publicznej – czynnika wspierającego rozwój kraju poprzez efektywne spełnienie usługowej funkcji wobec obywateli państwa.

Celem strategii jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin. Podniesienie poziomu życia będzie następować głównie

⁴⁵ Założenia zostały przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 31.01.2006 r.

poprzez wzrost siły nabywczej dochodów w gospodarstwach domowych, ułatwienie dostępu do edukacji i szkoleń, poprawę poziomu wykształcenia społeczeństwa, wzrost zatrudnienia i wydajności pracy, zwiększenie poziomu aktywności zawodowej oraz poprzez poprawę zdrowotności mieszkańców kraju. Do podniesienia jakości życia przyczyni się poprawa stanu i wzrost poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli, życie w czystym i zdrowym środowisku przyrodniczym, uczestnictwo w kulturze, przynależność do zintegrowanej wspólnoty lokalnej, dającej możliwość artykulacji i realizacji poglądów w społeczeństwie obywatelskim. Lepszy poziom i jakość życia zapewni polityka państwa pozwalająca na długotrwały, szybki i stabilny rozwój oparta na inwestycjach w sektorze B+R.

Podstawowym warunkiem realizacji celów SRK jest poprawa systemu instytucjonalno – regulacyjnego. Większość obszarów życia społecznego i gospodarczego musi być poddana zmianom regulacyjnym. Niezbędne jest zatem sfinalizowanie procesu uproszczenia zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej, reform sektorowych na rynku komunikacji elektronicznej i transportu, uporządkowanie przepisów z zakresu prawa pracy, zabezpieczenia społecznego oraz sądownictwa, a także konsolidacja finansów publicznych.

Na podstawie celów strategicznych oraz problemów społeczno – gospodarczych wynikających z niedoinwestowania i zapóźnień w rozwoju wyróżniono priorytety, określające główne obszary działań, tj.:

- wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki,
- poprawa stanu infrastruktury podstawowej: technicznej i społecznej,
- wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości,
- budowa zintegrowanej wspólnoty, systemu bezpieczeństwa i zasad współpracy,
- rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (projekt aktualizacji)⁴⁶ jest podstawowym aktem określającym politykę państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych 20 lat.

Zgodnie z projektem *Koncepcji* naczelną zasadą kształtowania struktury polskiej przestrzeni będzie doktryna policentrycznej koncentracji i dyfuzji. Założono priorytet efektywności przed równością, jako szansę wyjścia z opóźnienia cywilizacyjnego. Służyć ma temu polityka równoważenia rozwoju, efektywnie kształtująca rozmieszczenie węzłów, nisz, pasm i stref aktywności, przedsiębiorczości i innowacji.

Projekt *Koncepcji* określa podstawowe cele i zasady kształtowania struktury polskiej przestrzeni. Głównym celem jest wykorzystanie wykształconej policentrycznej struktury funkcjonalno-przestrzennej kraju do dynamizacji rozwoju Polski. Zagospodarowanie przestrzenne powinno umożliwiać osiągnięcie trwałego, wysokiego tempa wzrostu gospodarki, przy zapewnieniu poprawy stanu środowiska przyrodniczego i umożliwieniu mieszkańcom kraju równoprawnego dostępu do zasobów przyrody i dóbr kultury oraz ułatwieniu tworzenia gospodarki opartej na wiedzy. Zagospodarowanie przestrzenne powinno także zwiększać integrację funkcjonalną najważniejszych ogniw układu osadniczego i produkcyjnego kraju i ich relacje z układem regionalnym oraz zwiększać dyfuzję rozwoju z ośrodków najlepiej rozwiniętych do obszarów rozwiniętych słabiej.

W projekcie *Koncepcji* wskazano także działania odnoszące się wprost do przestrzeni województwa mazowieckiego, między innymi takie jak:

- uzyskanie poprawy międzynarodowych połączeń komunikacyjnych z obszarem metropolitalnym, a także jego połączeń z ośrodkami subregionalnymi, tak by czas dojazdu do metropolii nie przekraczał 1 godziny;
- wzmocnienie funkcji metropolitalnych na obszarze metropolitalnym oraz jego powiązań międzynarodowych,

⁴⁶ Projekt został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 6 września 2005 r.

- uruchomienie szybkiego połączenia kolejowego między Warszawą a Łodzią;
- lepsze skomunikowanie Portu Lotniczego im. F. Chopina z centrum Warszawy;
- rozstrzygnięcie lokalizacji nowego lotniska centralnego dla Polski;
- integrowanie transportu obsługującego obszar metropolitalny.

Poza scharakteryzowanymi powyżej najważniejszymi dokumentami krajowymi, kształtującymi ramy polityki regionalnej, wymienić należy istniejące strategie i programy sektorowe, których zapisy uwzględniono w zaktualizowanej *Strategii*:

- Krajowy Program Reform na lata 2005-2008,
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013,
- Krajowa Strategia Zatrudnienia na lata 2007-2013,
- Narodowa Strategia Integracji Społecznej,
- Założenia polityki naukowej, naukowo – technicznej i innowacyjnej państwa na lata 2007-2020,
- Strategia Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego na lata 2007-2013,
- Program Polityki w zakresie pomocy publicznej na lata 2005-2010,
- Strategia Rozwoju Turystyki w latach 2007-2013,
- Strategia Rozwoju Edukacji na lata 2007-2013,
- Strategia Rozwoju Ochrony Zdrowia w Polsce na lata 2007-2013,
- Program wykonawczy do II polityki ekologicznej państwa na lata 2002-2010,
- Polityka ekologiczna państwa na lata 2003-2006 (z uwzględnieniem perspektywy 2007-2010),
- Krajowy Plan Strategiczny,
- Polityka Transportowa Państwa na lata 2006-2025,
- Strategia Rozwoju Transportu na lata 2007-2013,
- Program Konwergencji,
- Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich i Rolnictwa na lata 2007-2013,
- Strategia Rozwoju Rybołówstwa na lata 2007-2013,
- Polityka Energetyczna Polski do 2025 r.,
- Strategia Rozwoju nauki w Polsce do 2013 r.,
- Strategia kierunkowa rozwoju informatyzacji Polski do roku 2013,
- Długofalowa Strategia Rozwoju Regionalnego Kraju; wiedza-różnorodność – równowaga, a także
- Strategia Rozwoju Miasta Stołecznego Warszawy do 2020 roku.

4. Wiodące na Mazowszu dziedziny nauki i kierunki badań

Chcąc sprostać wymogom nowoczesnej gospodarki oraz wyzwaniom cywilizacyjnym, należy rozwijać najbardziej konkurencyjne jej elementy. Biorąc pod uwagę obecny potencjał rozwojowy i innowacyjny Mazowsza należy wspierać dotychczasowe obszary i dziedziny nauki, jak i rozwijać nowe, zgodnie ze światowymi trendami w zakresie badań naukowych.

W oparciu o Krajowy Program Ramowy⁴⁷, wyznaczający strategiczne obszary badawcze oraz na podstawie propozycji zgłoszonych przez środowiska naukowe podczas konsultacji zapisów Strategii, określono wiodące na Mazowszu dziedziny nauki i kierunki badań. Ich rozwój, zwłaszcza tych o charakterze interdyscyplinarnym z zakresu info, techno i bio, wzmocni konkurencyjność i innowacyjność regionu, przyczyniając się tym samym do realizacji założonych w Strategii celów i wizji.

Opracowane zestawienie ma formułę otwartą, co umożliwi dostosowywanie jego zakresu do zmieniających się uwarunkowań. Dalsze dookreślenie niniejszej listy w sferze innowacyjnej zawiera Regionalna Strategia Innowacji.

OBSZARY, DZIEDZINY I KIERUNKI BADAŃ

I. ZDROWIE

- inżynieria biomedyczna
- biologia molekularna i biotechnologie
- medycyna molekularna
- medycyna transplantacyjna i regeneracyjna
- geriatryka i gerontologia
- genetyka
- epidemiologia i choroby cywilizacyjne (alkoholizm, cukrzyca, nadciśnienie, nowotwory)
- patogeneza i immunologia chorób nowotworowych
- farmakoterapia molekularna chorób ośrodkowego układu nerwowego
- oddziaływanie środków chemicznych, patogenów i skażenia środowiska na organizm ludzki
- technologie nowoczesnych leków, kosmetyków i innych środków biologicznie czynnych
- leki innowacyjne i generyczne, materiały oraz aparatura wspomagająca diagnostykę i terapię medyczną
- biomateriały dla zastosowań medycznych

II. ŚRODOWISKO

- biotechnologia i bioinżynieria oraz geoinżynieria w ochronie środowiska
- gospodarka wodna, hydrologia i geologia inżynierska
- ochrona i zachowanie bioróżnorodności
- technologie oczyszczania wód i powietrza
- uzdatnianie, utylizacja i zagospodarowanie odpadów i ścieków
- rewitalizacja terenów zdegradowanych (poprzemysłowych, powojennych, wielkomijskich)
- nowoczesne metody analityczne dla monitorowania i ochrony środowiska

⁴⁷ Ogłoszony Komunikatem Ministra Nauki i Informatyzacji z dnia 21 września 2005 r., w oparciu o zapisy ustawy z dnia 8 października 2004 r. o zasadach finansowania nauki.

- badania toksykologiczne i biogeochemiczne ekosystemów lądowych
- energo i materiałooszczędne techniki produkcji i przetwarzania surowców biologicznych

III. ROLNICTWO I ŻYWNOŚĆ

- żywność prozdrowotna i bezpieczna, specjalna i funkcjonalna
- nowe technologie, biotechnologia i bioinżynieria w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym
- genetyka roślin i zwierząt
- proekologiczne metody produkcji
- weterynaryjna ochrona zdrowia publicznego

IV. SPOŁECZEŃSTWO I GOSPODARKA

- nauki społeczne: demografia, socjologia, psychologia, resocjalizacja, pedagogika, politologia
- nauki ekonomiczne: ekonomia, polityka gospodarcza, zarządzanie, rynki i konkurencja, finanse
- dziedzictwo kulturowo-historyczne
- filologie
- prawo (pracy, UE, informatyczne itp.) i administracja
- nauki o sztuce i artystyczne

V. BEZPIECZEŃSTWO

- techniczne i technologiczne rozwiązania do walki z terroryzmem
- materiały, podzespoły, sensory i struktury do systemów bezpieczeństwa
- bezpieczeństwo systemów informacyjnych w cyberprzestrzeni
- bezpieczeństwo ruchu drogowego

VI. NOWE MATERIAŁY I TECHNOLOGIE

- automatyka i robotyka
- elektronika
- elektrotechnika
- inżynieria chemiczna, technologia chemiczna
- inżynieria materiałowa
- mechanika
- mechatronika
- chemia (teoretyczna, analityczna, fizyczna, nieorganiczna i organiczna, krystalochemia, supramolekularna)
- fizyka (atomowa i molekularna, teoretyczna i matematyczna, jądrowa)
- fizyka (półprzewodników, materiałów magnetycznych i nadprzewodnictwa, niskich temperatur)
- optyka i optoelektronika
- spintronika, fotonika
- bioinżynieria, biotechnologia, biomechanika
- biosensory
- nanomateriały
- mikro i nanotechnologie, femtotechnologie
- zaawansowane materiały i urządzenia dla nowych dziedzin elektroniki (przezroczystej i giętkiej)
- technologie wytwarzania przyjaznych cywilizacyjnie substancji chemicznych dla gospodarki

- nowoczesne technologie petrochemiczne
- nowoczesne materiały polimerowe
- zaawansowane materiały konstrukcyjne i funkcjonalne oraz o złożonych właściwościach
- materiały magnetyczne nowej generacji dla energetyki
- badania przepływu innowacji i transferu technologii
- technologie konstrukcyjne i budowlane

VII. TECHNOLOGIE INFORMACYJNE

- technologie informatyczne, telekomunikacyjne i innowacyjne
- rozwiązania informatyczne i systemy elektroniczne podnoszące jakość życia
- matematyczne i obliczeniowe modelowanie zjawisk
- inżynieria oprogramowania i technologia wiedzy
- nauki obliczeniowe i tworzenie naukowych zasobów informacji
- technologie przetwarzania danych i telematyka
- systemy informacyjne na potrzeby rolnictwa i gospodarki żywnościowej

VIII. TRANSPORT I ENERGETYKA

- budowa, eksploatacja oraz bezpieczeństwo środków i systemów transportu
- technologie organizacji i modernizacji transportu
- nowoczesne systemy nawigacji
- efektywne i przyjazne dla środowiska technologie energetyczne
- nowe zasoby i odnawialne źródła energii - ekoenergia
- technologie dla generowania, przetwarzania i przechowywania energii

5. Zestawienie wskaźników monitorowania

Wskaźniki monitorowania					
Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło	
GOSPODARKA					
1.	Produkt krajowy brutto (w cenach bieżących) - na 1 mieszkańca - rok poprzedni=100	zł	województwo podregion	GUS	
2.	Wartość dodana brutto według sektorów ekonomicznych - na 1 pracującego - udział sektorów w tworzeniu WDB	zł %	województwo podregion	GUS	
3.	Eksport - wielkość eksportu - dynamika eksportu (rok poprzedni=100) - struktura eksportu	zł %	województwo	GUS, US, PARP	
4.	Liczba przedsiębiorstw - ogółem, - w tym z udziałem kapitału zagranicznego - rok poprzedni=100	liczby bezwzględne	województwo powiat	GUS, US	
5.	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w tym: - z udziałem kapitału zagranicznego - w sektorze prywatnym - liczba MSP	liczby bezwzględne	województwo podregion powiat	GUS, US	

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
6.	Jednostki działalności badawczo – rozwojowej - ogółem i na 100 tys. ludności	liczby bezwzględne	województwo	GUS, US
7.	Nakłady inwestycyjne (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca: - wg wybranych sekcji - w sektorze prywatnym	zł	województwo podregion	GUS
8.	Nakłady na działalność badawczo-rozwojową (ceny bieżące) - ogółem - na 1 mieszkańca - w relacji do średniej krajowej i PKB według źródeł finansowania	zł %	województwo	GUS, US
9.	Zatrudnienie w działalności B+R wg sektorów wykonawczych - na 1000 osób aktywnych zawodowo - osoby z tytułem profesora i doktora	liczby bezwzględne	województwo	GUS, US
10.	Przedsiębiorstwa prowadzące działalność innowacyjną - nakłady na działalność innowacyjną w przemyśle - struktura nakładów	zł %	województwo	GUS, US
11.	Udział produkcji wyrobów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej w przemyśle	%	województwo	GUS, US
12.	Udzielone patenty na wynalazki na 1 mln ludności	liczby bezwzględne	województwo	GUS
13.	Końcowa produkcja rolnicza na 1 ha użytków rolnych (ceny stałe) - udział towarowej produkcji rolniczej	zł %	województwo	GUS
14.	Przeciętna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego, - w tym gospodarstwa indywidualnego	ha %	województwo podregion	GUS
15.	Gospodarstwa rolne - liczba i struktura gospodarstw rolnych, - w tym liczba i udział gospodarstw agroturystycznych	liczby bezwzględne %	województwo	GUS, Ośrodki Doradztwa Rolniczego

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
16.	Pracujący (stan w dniu 31 XII): - ogółem - rok poprzedni=100 - pracujący w sektorze prywatnym: - razem - rok poprzedni=100 - pracujący w sektorze MSP: - na 10 tys. ludności - rok poprzedni=100 - pracujący według sektorów ekonomicznych: - województwo=100 - rok poprzedni=100	liczby bezwzględne %	województwo podregion powiat	GUS, US
SPOŁECZEŃSTWO				
17.	Ludność - liczba ludności ogółem - liczba i udział ludności według płci i ekonomicznych grup wieku - przyrost naturalny - przyrost rzeczywisty ludności	liczby bezwzględne % ‰	województwo podregion powiat gmina	GUS, US
18.	Wskaźnik zatrudnienia w podziale na miasto i wieś - wg grup wieku - wg płci	%	województwo podregion powiat	GUS, US
19.	Liczba i stopa bezrobocia rejestrowanego, w tym: - ogółem - na wsi i w mieście - według płci i wieku - poziomowi wykształcenia	liczby bezwzględne %	województwo podregion powiat	WUP

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
20.	<p>Udział w ogóle bezrobotnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bezrobotnych bez prawa do zasiłku - długotrwale bezrobotnych - bezrobotnych w wieku do 25 lat i powyżej 50 roku życia - osób w okresie do 12 mieś. od dnia ukończenia nauki - osób niepełnosprawnych 	%	województwo podregion powiat	WUP
21.	<p>Nominalne dochody w sektorze gospodarstw domowych (ceny bieżące) na 1 mieszkańca:</p> <ul style="list-style-type: none"> - przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto - dochody rozporządalne i dochody do dyspozycji brutto 	zł	województwo podregion powiat	GUS, US
22.	<p>Mieszkania</p> <ul style="list-style-type: none"> - przeciętna wielkość mieszkania - liczba mieszkań ogółem i na 1000 ludności - liczba osób przypadająca na 1 mieszkanie - powierzchnia użytkowa mieszkań/osobę - mieszkania oddane do użytkowania - mieszkania wyposażone w instalację wodociagową, sanitarną, gazową 	liczby bezwzględne m ²	województwo podregion powiat	GUS
23.	<p>Wykształcenie ludności w wieku 15 lat i więcej, w tym osób niepełnosprawnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyższe - średnie 	%	województwo podregiony	GUS, MEN
24.	<p>Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zamieszkałe na wsi - zamieszkałe w mieście 	liczby bezwzględne %	województwo powiat	GUS, MEiN
25.	<p>Liczba szkół według poziomu kształcenia</p>	liczby bezwzględne	województwo powiat	GUS, MEiN

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
26.	Liczba uczniów i studentów: - ogółem - na 10000 mieszkańców - otrzymujących stypendia: - naukowe, udział w ogóle - socjalne, udział w ogóle	liczby bezwzględne %	województwo podregion powiat	GUS MEiN, Dep. Edukacji Publicznej i Sportu UM, Kuratorium Oświaty
27.	Uczniowie uczący się języków obcych, w nauczaniu obowiązkowym i nadobowiązkowym - liczba - udział w ogóle uczniów	liczby bezwzględne %	województwo	GUS, MEiN
28.	Kształcenie ustawiczne dorosłych - szkoły dla dorosłych wg poziomu kształcenia - podmioty gospodarcze prowadzące działalność gospodarczą w zakresie kształcenia i dokształcania dorosłych - odsetek osób dokształcających się wśród aktywnych zawodowo	liczby bezwzględne %	województwo	GUS, MEN, Dep. Edukacji Publicznej i Sportu UM, Kuratorium Oświaty
29.	Komputery, w tym z dostępem do internetu, w szkołach według poziomu kształcenia (szkoły podstawowe i gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, policealne) - Pracownie komputerowe	liczby bezwzględne %	województwo powiat	GUS, MEiN, Edukacji Publicznej i Sportu UM, Kuratorium Oświaty
30.	Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty, w tym z dostępem do internetu (liczba i udział)	liczby bezwzględne %	województwo	GUS, US
31.	Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego (województw, powiatów, gmin): - na inwestycyjne w oświatę i wychowanie na 1 mieszkańca - na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego na 1 mieszkańca	zł	województwo powiat gmina	GUS, US

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
32.	<p>Instytucje kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> - biblioteki: <ul style="list-style-type: none"> - ogółem - liczba ludności przypadająca na 1 placówkę - teatry, kina i instytucje muzyczne <ul style="list-style-type: none"> - ogółem - liczba widzów - liczba imprez i przedstawień - muzea <ul style="list-style-type: none"> - ogółem - liczba zwiedzających - domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice <ul style="list-style-type: none"> - ogółem i w miastach - liczba imprez, zespoły artystyczne 	liczby bezwzględne	województwo powiat	GUS
33.	<p>Zasoby materialne dziedzictwa kulturowego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - pomniki historii - miasta historyczne - zespoły dworsko-pałacowe - obiekty sakralne 	liczby bezwzględne	województwo	GUS, Dep. Kultury, Promocji i Turystyki UM
34.	<p>Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania (ogółem i w % wielkości krajowej):</p> <ul style="list-style-type: none"> - obiekty - miejsca noclegowe - korzystający z noclegów, w tym turyści zagraniczni 	liczby bezwzględne %	województwo	GUS
35.	<p>Szlaki turystyczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> - długość ogółem - długość wg rodzaju (piesze, rowerowe, kajakowe, ścieżki edukacyjne) 	liczby bezwzględne	województwo	GUS, ZG PTTK, KPN
36.	<p>Liczba osób korzystających z regionalnej oferty turystycznej</p>	liczby bezwzględne	województwo	Urząd Marszałkowski WM

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
37.	Liczba produktów regionalnych	liczby bezwzględne	województwo	Urząd Marszałkowski WM
38.	Wystawy, imprezy (międzynarodowe, regionalne, powiatowe, gminne) promujące region, powiat, gminę	liczby bezwzględne	województwo powiat gmina	Urząd Marszałkowski WM, Związki Gmin i Powiatów
39.	Wystawiennictwo: - obiekty działalności wystawienniczej, - wystawy w obiektach działalności wystawienniczej	liczby bezwzględne	województwo podregion	GUS
40.	Liczba opublikowanych tytułów informatorów i materiałów promocyjnych dotyczących Mazowsza oraz ich nakład	liczby bezwzględne	województwo	Dep. Kultury, Promocji i Turystyki UM
41.	Liczba zarejestrowanych organizacji pozarządowych, w tym wg profilu działania - ogółem i na 10 tys. ludności	liczby bezwzględne	województwo	Stowarzyszenie Klon/Jawor
42.	W zakresie infrastruktury ochrony zdrowia: - liczba szpitali (ogólnych i specjalistycznych), zakładów opieki zdrowotnej, zakładów opiekuńczo-leczniczych i hospicjów, w tym na 1000 mieszkańców - liczba łóżek w zakładach stacjonarnej opieki zdrowotnej, w tym na 10 tys. ludności - liczba szpitalnych oddziałów ratunkowych - liczba lekarzy (lekarzy stomatologów), pielęgniarek i położnych, w tym na 10 tys. ludności	liczby bezwzględne	województwo powiat	GUS, US, Dep. Zdrowia i Polityki Społecznej UM, Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego, NFZ
43.	Przeciętne dalsze trwanie życia	lata	województwo	GUS, US
44.	Umiieralność niemowląt na 1000 urodzeń żywych	liczby bezwzględne	województwo	GUS, US
45.	Zgony według przyczyn na 100 tys. ludności	liczby bezwzględne	województwo	GUS, US
46.	Świadczenia z pomocy społecznej: - ogólna kwota świadczeń - osoby korzystające ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności	zł liczby bezwzględne	województwo	GUS, US, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
47.	Domy i zakłady pomocy społecznej: - liczba domów i zakładów wg kategorii - liczba miejsc - osoby oczekujące na umieszczenie w domach pomocy społecznej	liczby bezwzględne	województwo	GUS, US, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej
48.	Liczba poradni leczących uzależnienia oraz osoby uzależnione	liczby bezwzględne	województwo	GUS, NFZ, Dep. Zdrowia i Polityki Społecznej UM, Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Mazowieckie Centrum Zdrowia Publicznego
49.	Wypadki drogowe i ofiary wypadków: - liczba wypadków drogowych - ofiary ranne - ofiary śmiertelne	liczby bezwzględne	województwo powiat	GUS, Komenda Stołeczna Policji, Komenda Wojewódzka Policji
50.	Przestępstwa stwierdzone: - liczba przestępstw - struktura przestępstw stwierdzonych - wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw	liczby bezwzględne %	województwo podregion powiat	GUS, Komenda Stołeczna Policji, Komenda Wojewódzka Policji
TERYTORIUM				
51.	Sieć osadnicza: - gęstość zaludnienia - wskaźnik urbanizacji - liczba powiatów, miast, gmin, sołectw	liczby bezwzględne %	województwo podregion powiat gmina	GUS, US
52.	Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały na 1000 ludności, - ogółem - na wsi i w miastach	liczby bezwzględne ‰	województwo podregion powiat gmina	GUS, US

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
53.	Drogi publiczne o twardej nawierzchni: - długość sieci drogowej, w tym dróg ekspresowych i autostrad - gęstość dróg (na 100 km ²)	km km/100 km ²	województwo podregion powiat	GUS
54.	Linie kolejowe eksploatowane, w tym zelektryfikowane, zmodernizowane: - długość linii - gęstość linii (na 100 km ²)	km km/100 km ²	województwo	GUS, TW, Metro Warszawskie
55.	Regularna komunikacja autobusowa - liczba linii - długość linii	km	województwo	GUS
56.	Przewozy pasażerów - w transporcie kolejowym - ruch pasażerów w transporcie lotniczym, w tym regionalnym	osoby	województwo	GUS, Urząd Lotnictwa Cywilnego
57.	Komunikacja publiczna - długość linii (wg rodzajów komunikacji) - tabor (wg rodzajów komunikacji) - przewozy pasażerów komunikacją miejską w Warszawie - eksploatowane linie tramwajowe, linie metra - liczba miast obsługiwanych przez komunikację miejską	liczby bezwzględne km	województwo	GUS, Departament Nieruchomości i Infrastruktury UM, ZTM, TW, MZA, Metro Warszawskie
58.	Stopień realizacji układów obwodnicowych miasta i regionu	%	województwo powiat	GDDKiA, Urząd Marszałkowski WM
59.	Energetyka: - moc zainstalowana i osiągalna w elektrowniach - produkcja energii elektrycznej według źródeł, w tym z OZE - długość sieci gazowej - długość sieci ciepłej	liczby bezwzględne km	województwo	GUS
60.	Łączność: - liczba łączy głównych telefonii przewodowej, w tym na 1000 ludności - abonenci telefonii komórkowej	liczby bezwzględne	województwo	GUS, US

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
61.	Całkowita emisja zanieczyszczeń powietrza, wód i gleby: - pyłowych, - rok poprzedni=100 - dwutlenku siarki (bez CO ₂) - rok poprzedni=100 - tlenków azotu - rok poprzedni=100	t/km ² t/km ² % t/km ² % t/km ² %	województwo powiat	Min. Środowiska, Krajowe Centrum Inwentaryzacji Emisji
62.	Ludność: - obsługiwana przez oczyszczalnie ścieków w % ogólnej liczby ludności, w tym na wsi - korzystająca z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej, gazowej w % ludności ogółem, w tym na wsi	%	województwo podregion powiat	GUS
63.	Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczania	%	województwo powiat	GUS
64.	Odpady komunalne: - ogółem - zebrane na 1 mieszkańca - udział odpadów poddanych odzyskowi w ogólnej ilości odpadów (z wyłączeniem komunalnych) wytworzonych - udział odpadów wyselekcjonowanych w ogólnej ilości odpadów komunalnych zebranych - składowiska komunalne i kompostownie	liczby bezwzględne tony kg %	województwo powiat	GUS
65.	Długość zmodernizowanych lub rozbudowanych wałów przeciwpowodziowych	km	województwo	WZMiUW
66.	Lesistość: - powierzchnia zasobów i gruntów leśnych - wskaźnik lesistości	ha %	województwo powiat	GUS
67.	Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona i pomniki przyrody ogółem - według rodzajów (% pow. ogółem)	ha %	województwo podregion powiat	GUS

Lp.	Zmienna/Wskaźnik	Jednostka miary	Przekrój terytorialny (NUTS)	Źródło
68.	Powierzchnie poddane rekultywacji	ha	województwo, powiat	Dep. Ochrony Środowiska UM
69.	Stopień pokrycia JST miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	%	województwo powiat	Urząd Marszałkowski WM
70.	Powierzchnia oferowanych terenów przeznaczonych i przygotowanych pod inwestycje	ha	województwo powiat	Urząd Marszałkowski WM
71.	- Liczba zawartych przez JST porozumień, stowarzyszeń i związków - Liczba zarejestrowanych porozumień o współpracy pomiędzy animatorami rozwoju regionalnego	liczby bezwzględne	województwo powiat gmina	Urząd Marszałkowski WM, Związki Powiatów i Gmin

6. Słowniczek terminów i skrótów⁴⁸

Aglomeracja miejska – typ układu osadniczego z zespołem miejscowości miejskich i wiejskich skupionych wokół jednego ośrodka o funkcjach centralnych. To koncentracja, zbiór, zgrupowanie (kilkunastu lub więcej) jednostek osadniczych, ściśle ze sobą powiązanych funkcjonalnie, znajdujących się w niedalekiej odległości od siebie i przejawiających tendencje do dalszego rozwoju w kierunku coraz ściślejszej współpracy gospodarczej, społecznej i kulturalnej, zmierzających do integracji w coraz bardziej zwarty kompleks.

Analiza SWOT – metoda pozwalająca przeanalizować atuty i słabości regionu/przedsiębiorstwa/sektora/ gospodarki wobec szans i zagrożeń stwarzanych przez otoczenie. Skrót SWOT, pochodzi od pierwszych liter angielskich słów *strenghts* (mocne strony), *weaknesses* (słabe strony) i *opportunities* (szanse), *threats* (zagrożenia).

Agenda Lizbońska – zob. Strategia Lizbońska.

Bank Danych Regionalnych (BDR) – baza danych w systemie statystyki publicznej GUS, zawierająca dane administracyjne oraz zagregowane dane demograficzne, społeczne i gospodarcze, opisujące jednostki podziału administracyjnego kraju.

B+R – skrót od wyrazów: badania (B) + rozwój (R) - działalność badawczo-rozwojowa. Rozwój gospodarczy uzależniony jest współcześnie od postępu naukowo- technicznego, który określa jego kierunki i tempo.

Capacity building – określenie to w tłumaczeniu z języka angielskiego przyjmuje wiele znaczeń. Generalnie terminem tym określa się rozwijanie podstawowych zasobów

⁴⁸ Opracowano na podstawie:

Słownik Rozwoju Regionalnego, Polska Agencja Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2001.

Załącznik do Wstępnego Projektu Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013, Warszawa 2005.

Wstępny projekt NSRO 2007-2013, Warszawa 2006.

oraz

Bidzińska-Jakubowska B., Unia Europejska. Akcesja Polski do UE, Uniwersytet Opolski, Opole 2004.

Domański R.S., Kapitał ludzki. Stan i perspektywy, [w:] Kapitał ludzki, RSG przy Radzie Ministrów, Warszawa 1998.

Integrating SMEs in Global Value Chains, Towards Partnership for Development; Raphael Kaplinsky, Institute of Development Studies, University of Sussex and Jeff Readman, Centre for Research in Innovation Management, University of Brighton; UNIDO, Vienna 2001.

Lendzion J. (współpraca: Soltys J., Toczyński W.), Znaczenie obszarów metropolitalnych i ich otoczenia oraz współczesnych procesów metropolizacyjnych w kształtowaniu polityki regionalnej Państwa, ekspertyza przygotowana dla potrzeb tworzenia Narodowej Strategii Rozwoju Regionalnego.

Łożewicz T., Turystyka kwalifikowana, PTTK „Kraj”, Warszawa 1983.

Kotarbiński T., Głos w dyskusji, [w:] T. Pszczołowski, 1973.

Kukliński A., Globalizacja Warszawy – strategiczny problem XXI wieku, Warszawa 2004.

Makać W., Statystyczne metody analizy bezrobocia KUP, Warszawa 1996 – Leksykon Rynku Pracy, Krajowy Urząd Pracy.

Porter M., [2001a], Porter o konkurencji, PWE, Warszawa.

Wspólnoty Europejskie - Biuletyn Informacyjny nr 5, IKiCHZ, 2002.

Zwiększanie innowacyjności gospodarki w Polsce do 2006 roku, Min. Gospodarki, 1999.

<http://www.zporr.gov.pl>

<http://www.stat.gov.pl>

<http://www.kbn.gov.pl>

<http://www.telepraca-polska.pl>

<http://www.ekonomiaspoleczna.ngo.pl>

<http://www.npr.ngo.pl>

<http://www.LexPolonica.pl>

organizacji. W odniesieniu do sektora organizacji pozarządowych opisuje metodę wspierania organizacji tak, by funkcjonowała efektywnie. W przypadku firm jest jednym ze sposobów budowania przewagi konkurencyjnej. Na poziomie lokalnym i regionalnym oznacza tworzenie możliwości rozwojowych, poprzez rozwijanie zdolności instytucjonalnej administracji.

Cele - określenie w fazie wstępnej przygotowania projektu, planowanych efektów, jakie ma przynieść dane działanie o charakterze publicznym.

Cele polityki strukturalnej UE - Cele służące osiągnięciu spójności społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej. W latach 2000-2006 są to:

Cel 1 - promowanie rozwoju i strukturalnego dostosowania regionów opóźnionych w rozwoju.

Cel 2 - wspieranie gospodarczej i społecznej restrukturyzacji obszarów, w których występują problemy strukturalne.

Cel 3 - rozwój polityki i systemów kształcenia, szkolenia i zatrudnienia.

Cel strategiczny – cel określony w szerszej perspektywie (sektorowej, regionalnej lub krajowej), do której ma się przyczynić realizacja projektu.

Długofalowa strategia rozwoju regionalnego – dokument planistyczny określający cele i kierunki rozwoju regionalnego państwa w horyzoncie 25 lat).

Dokumenty programowe (operacyjne) - dokumenty w postaci programów lub planów rozwoju, opracowywane dla potrzeb wydatkowania środków wstępnie przyznanego (alokowanego) danemu obszarowi lub sektorowi przez Komisję Europejską w ramach Funduszy Strukturalnych. Określają m.in. cele i główne kierunki wydatkowania środków na podstawie analizy aktualnej sytuacji i trendów rozwojowych danego obszaru lub sektora, kryteria i sposoby realizacji konkretnych projektów, osoby i instytucje odpowiedzialne za wykonanie określonych zadań oraz szacowaną wielkość i rozbięcie środków z uwzględnieniem współfinansowania ze wszystkich osiągalnych źródeł budżetowych.

EQUAL – inicjatywa wspólnotowa, w ramach której kierowane jest wsparcie projektów, mających na celu współpracę transnarodową, służącą promowaniu nowych sposobów zwalczania wszelkich form dyskryminacji i nierówności na rynku pracy.

Europejska Perspektywa Rozwoju Przestrzennego (EPRP) /European Spatial Development Perspective/ - studium perspektyw rozwoju i zagospodarowania terytorium Unii Europejskiej, sporządzone przy szerokim udziale państw członkowskich, obejmujące także obszar krajów stowarzyszonych.

Europejska Sieć Regionów Chemicznych – forum wymiany doświadczeń z realizacji projektów związanych z restrukturyzacją przemysłu chemicznego, nowoczesnego zarządzania i wykorzystania pomocy z funduszy strukturalnych.

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR) - fundusz strukturalny, którego zadaniem jest zmniejszanie dysproporcji w poziomie rozwoju regionów należących do Unii. EFRR współfinansuje realizację celów 1 i 2 polityki strukturalnej UE. W szczególności fundusz ten udziela wsparcia inwestycjom produkcyjnym, rozwojowi infrastruktury, lokalnym inicjatywom rozwojowym oraz małym i średnim przedsiębiorstwom.

Europejski Fundusz Społeczny (EFS) – jeden z funduszy strukturalnych, który służy osiągnięciu spójności gospodarczej i społecznej oraz wysokiego poziomu zatrudnienia w UE, poprzez finansowanie działań w ramach pięciu obszarów wsparcia: aktywna polityka rynku

pracy; przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu; kształcenie ustawiczne; adaptacyjność i rozwój przedsiębiorczości; wyrównywanie szans kobiet na rynku pracy.

Euroregion – związek jednostek reprezentujących regiony sąsiadujących ze sobą państw, tworzony na podstawie prawa wewnętrznego, poprzez zawarcie umowy o współpracy.

Fundusz Spójności (Kohezji) - instrument ekonomiczno-polityczny Komisji Europejskiej, nie należący do Funduszy Strukturalnych i wdrażany na poziomie wybranych państw, a nie regionów. Jego celem jest ułatwienie integracji słabiej rozwiniętych krajów poprzez budowę wielkich sieci transportowych oraz obiektów infrastruktury ochrony środowiska o dużym obszarze oddziaływania.

Fundusze Strukturalne - zasób finansowy UE umożliwiający pomoc w restrukturyzacji i modernizacji gospodarki krajów członkowskich drogą interwencji w kluczowych sektorach i regionach.

Funkcje metropolitalne – funkcje wielkich miast i zespołów miejskich. W zależności od stopnia ich ukształtowania i wyspecjalizowania oraz jakości mają one charakter regionalny, narodowy, kontynentalny a nawet globalny. Powinny zapewnić zewnętrzną ekspansję macierzystego regionu w skali wewnątrz krajowej i międzynarodowej. Funkcje metropolitalne mają właściwości dóbr rzadkich i charakteryzują się wysoką jakością podstawowych funkcji usługowych (w tym wysoką jakością przestrzeni).

GIS - ang. Geographical Information System - System Informacji Geograficznej to system informatyczny służący do wprowadzania, gromadzenia, przetwarzania oraz wizualizacji danych geograficznych, którego jedną z funkcji jest wspomaganie decyzji.

Gateway cities – tłumaczenie z jęz. angielskiego oznacza „miasta-bramy” pełniące funkcję kontaktów z rynkami gospodarczymi i innymi układami społeczno-kulturowymi oraz z układami informacyjnymi, technologicznymi na zewnątrz.

Globalizacja – najbardziej zaawansowana forma umiędzynarodowienia działalności gospodarczej realizowanej na płaszczyźnie rynków, sektorów (branż) i przedsiębiorstwa. Termin ten oznacza również rozwój różnych powiązań między podmiotami międzynarodowymi oraz wzajemne, najczęściej asymetryczne, oddziaływania we wszystkich sferach życia społecznego – od umiędzynarodowienia rynków i kapitału po kulturę masową, migracje, finanse i zapewnienie pokoju.

Gospodarka oparta na wiedzy – gospodarka, którą cechuje szybki rozwój dziedzin związanych z przetwarzaniem informacji i rozwojem nauki, głównie gałęzi przemysłu zaliczanych do tzw. wysokiej techniki, a także technik i usług społeczeństwa informacyjnego.

Habitat (habitation) – system pomocy w uzyskaniu własnego mieszkania. Określenie to odnosi się przede wszystkim do Centrum Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich – UNCHS (Habitat), które powstało w 1978 r. Celem habitatu jest pomoc w rozwiązywaniu szeroko rozumianych problemów urbanizacji i mieszkalnictwa. Od początku swej działalności habitat koncentruje się głównie na udzielaniu pomocy krajom rozwijającym się. W Polsce działa chrześcijańska fundacja Habitat for Humanity. Wprowadziła ona nową formę budowy mieszkań skierowaną do rodzin o stosunkowo niskich dochodach.

Instytucje wspierające - instytucje, które koncentrują swoją aktywność na newralgicznych dla procesów rozwojowych obszarach wspierania przedsiębiorczości i procesów innowacyjnych. W Polsce dla instytucji tych przyjęło się określenie - ośrodki innowacji i przedsiębiorczości.

INTERREG – inicjatywa Wspólnoty Europejskiej w zakresie wspierania współpracy przygranicznej, ponadnarodowej i międzyregionalnej, służąca wzmocnieniu harmonijnego rozwoju całego obszaru Wspólnoty. W jej ramach realizowane są trzy komponenty: A – współpraca przygraniczna, komponent B – współpraca transnarodowa oraz komponent C – współpraca międzyregionalna.

Innowacyjność – zdolność przedsiębiorstw do tworzenia i wdrażania innowacji oraz faktyczna umiejętność wprowadzania nowych i zmodernizowanych wyrobów, nowych lub zmienionych procesów technologicznych lub organizacyjno – technicznych.

ISPA (Instrument Przedakcesyjnej Polityki Strukturalnej) – opracowany przez Komisję Europejską w 1998 r. instrument finansujący duże projekty inwestycyjne w zakresie środowiska naturalnego i dostosowania sieci transportowych do standardów europejskich.

Klasa metropolitarna - kształtująca się w Polsce na wzór zachodni klasa miejska, której członkowie wyróżniają się wysokim poziomem wiedzy, osiąganiem ponadprzeciętnych dochodów i prowadzeniem specyficznego stylu życia. Zaliczają się do niej głównie kadry wyższe i wolne zawody. Klasa ta posiada specyficzne wymagania przestrzenne i wyróżnia się stylem życia.

Kapitał społeczny – jest znaczącym czynnikiem rozwoju gospodarczego, obejmującym zasoby umiejętności, informacji, kultury, wiedzy i kreatywności jednostek oraz ich związki z organizacjami.

Klaster – geograficzne skupisko wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji, w poszczególnych dziedzinach konkurujących między sobą, ale również współpracujących. Klustry czyli grona, mają charakter regionalny ale mogą również funkcjonować w układzie ponadregionalnym (definicja M.E. Portera).

Koncepcja Polityki Przestrzennej Zagospodarowania Kraju (KPPZK) – dokument planistyczny określający przyrodnicze, kulturowe, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania oraz cele polityki przestrzennej. Stanowi on podstawę dla programowania ponadlokalnych przedsięwzięć publicznych, wpływających na przestrzenne zagospodarowanie kraju.

LEADER – inicjatywa Wspólnoty wspierająca projekty na obszarach wiejskich, zwłaszcza lokalne przedsięwzięcia pilotażowe.

Misja strategii – główne przesłanie strategii rozwoju. Charakteryzuje główne cechy społeczności regionalnej oraz regionu, które zostaną osiągnięte przez proces wdrażania i realizacji strategii rozwoju.

Monitoring – proces systematycznego zbierania i analizowania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażania projektów lub programu. Informacje zbierane w systemie monitoringu mogą dotyczyć zarówno finansowego, jak i rzeczowego aspektu implementacji. Na podstawie informacji zebranych w ramach procesu monitoringu, po zakończeniu wdrażania, możliwe jest dokonanie oceny projektów i programu według wcześniej określonych kryteriów.

Monitoring działań – pośrednia faza procesu monitoringu strategii. Polega na ewidencjonowaniu zrealizowanych, podejmowanych i planowanych zadań i przedsięwzięć, w celu ich późniejszej analizy jakościowo-ilościowej i przyporządkowaniu określonym celom strategii.

Monitoring realizacji celów – jest ściśle związany z zasadą oceny ex post realizacji zadań i projektów w odniesieniu do przyjętych celów strategicznych.

Monitoring stanu – jego efektem jest permanentna diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej regionu, dokonana w poszczególnych dziedzinach i przekrojach. Warunkiem jego przeprowadzenia jest dostępność w miarę kompletnych danych, wskaźników statystycznych najbardziej charakterystycznych dla wybranych zjawisk ze sfery społeczno-gospodarczej.

MSP – skrót oznacza małe i średnie przedsiębiorstwa. W rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej.

Za małego przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:

- zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników oraz
- osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 10 milionów euro, lub
- sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 10 milionów euro.

Za średniego przedsiębiorcę uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z dwóch ostatnich lat obrotowych:

- zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników oraz
- osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 50 milionów euro, lub
- sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 43 milionów euro.

Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego – średniookresowy dokument planistyczny określający uwarunkowania, cele, kierunki wspierania rozwoju regionalnego przez państwo oraz zasady koordynacji polityki sektorowej województwa.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia (NSRO) 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie – dokument określający działania o charakterze rozwojowym, jakie rząd zamierza podjąć w zakresie promowania trwałego wzrostu gospodarczego, wzrostu konkurencyjności i wzrostu zatrudnienia. Kraje członkowskie UE będące beneficjentami EFRR, EFS i Funduszu Spójności przygotowują NSRO na podstawie Strategicznych Wytucznych Wspólnoty (SWW).

Narodowy Plan Rozwoju - średniookresowy dokument określający uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju społeczno – gospodarczego kraju, w tym wspierane cele rozwoju regionalnego, oraz sposoby ich osiągnięcia w czasie określonym w planie.

Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych - jednolity schemat podziału terytorialnego krajów Unii Europejskiej wprowadzony w 1988 r. NUTS jest pięciostopniową klasyfikacją hierarchiczną, w której wyróżnia się trzy poziomy regionalne (NUTS 1-3) oraz dwa poziomy lokalne (NUTS 4-5). Ze względów praktycznych nomenklatura NUTS oparta jest przede wszystkim na podziałach administracyjnych istniejących krajów członkowskich. Klasyfikacja NUTS jest podstawą prowadzenia regionalnych rachunków ekonomicznych i statystyki regionalnej w wymiarze społeczno – gospodarczym. Klasyfikacja NUTS jest również wykorzystywana na potrzeby polityki regionalnej UE.

NUTS – zob. Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych.

Obszar Metropolitalny – zgodnie z Ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80 poz. 717 z późn zm.) jest to obszar

wielkiego miasta oraz powiązanego z nim funkcjonalnie bezpośredniego otoczenia, ustalony w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju.

Obszar problemowy – w rozumieniu zapisów ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym to obszar szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych wskazany w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Ocena oddziaływania na środowisko (OOS) - badanie polegające na określeniu, opisie i ocenie bezpośrednich i pośrednich skutków danego przedsięwzięcia dla człowieka oraz komponentów środowiska przyrodniczego (fauny, flory, wód, gleb, powietrza, klimatu, krajobrazu) i oddziaływania między tymi elementami.

Okres programowania – wieloletni okres planowania budżetów Wspólnoty Europejskiej. Okres obowiązywania dokumentów programowych, stanowiących podstawę do ubiegania się o wsparcie ze strony Komisji Europejskiej.

Organizacje pozarządowe - zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie za organizacje pozarządowe uznaje się osoby prawne lub jednostki bez osobowości prawnej, które nie są jednostką sektora finansów publicznych (w rozumieniu przepisów o finansach publicznych) i nie działają w celu osiągnięcia zysku. Są to fundacje i stowarzyszenia, ale również związki zawodowe, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego.

Osoby długotrwale bezrobotne – zgodnie z obowiązującą ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, długotrwale bezrobotny to bezrobotny pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres 12 miesięcy w ciągu ostatnich 2 lat.

Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości – zob. instytucje wspierające.

Park naukowy - organizacja zarządzana przez profesjonalistów, których celem jest wzrost zasobności przedsiębiorstw i instytucji naukowo-badawczych w niej zrzeszonych poprzez promowanie/popieranie rozwoju innowacji i konkurencyjności. Park zarządza wiedzą i technologią wśród uniwersytetów i instytucji B+R, sprzyja powstawaniu i wzroście liczby firm działających w oparciu o innowacje w wyniku procesów inkubacji i spin-off oraz zapewnia wysokiej jakości usługi.

Park technologiczny - kompleks naukowo-przemysłowy, którego zadaniem jest tworzenie środowiska innowacyjnego, zwiększającego dynamikę rozwoju regionu. Podstawowym elementem działalności parku technologicznego jest zapewnienie warunków umożliwiających ścisłą współpracę między lokalnymi ośrodkami naukowymi, a zorientowanymi innowacyjnie przedsiębiorstwami.

Peryferie - obszary leżące z dala od centrów rozwojowych, słabiej rozwinięte gospodarczo, z przestarzałą infrastrukturą i często niedoinwestowane. Regiony peryferyjne nie są obszarami tworzenia innowacji, a ich rozwój jest uwarunkowany zdolnością do wchłaniania innowacji z zewnątrz (z obszarów centralnych).

PHARE – Program pomocy w przebudowie gospodarczej państw Europy Środkowej i Wschodniej, wspierający przemiany gospodarcze i społeczne w krajach kandydujących do UE.

Planowanie przestrzenne - czynności zmierzające do sporządzenia planów zagospodarowania przestrzennego oraz określenia warunków zabudowy i zagospodarowania terenów. Pojęcie to

obejmuje: oceny (diagnozy) zagospodarowania przestrzennego terenu, prowadzenie studiów przedplanowych, sporządzenie projektów i planów, ustalenie warunków zabudowy i zagospodarowania terenów, monitoring realizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

Planowanie regionalne - w powszechnym rozumieniu planowanie rozwoju i przestrzennego zagospodarowania regionu. W praktyce polskiej sprawy planowania regionalnego były regulowane przez kolejne ustawy o planowaniu przestrzennym, a jego funkcje zredukowano do problematyki przestrzennego zagospodarowania województw. Prowadziło to do niekorzystnego rozbicia planowania strategicznego w województwach na dwa nurty: planowanie społeczno-gospodarcze (zwane terytorialnym) prowadzone było w innym trybie i przez inne instytucje niż planowanie przestrzennego zagospodarowania województwa (zwane regionalnym). Planowanie regionalne w odniesieniu do planów przestrzennych, umożliwia stosowanie tego pojęcia w znaczeniu, obejmującym społeczne, ekonomiczne, przyrodnicze, kulturowe i przestrzenne aspekty rozwoju regionalnego. Stwarza to więc szanse na operowanie „wspólnym językiem” w sprawach planowania rozwoju regionalnego w kontaktach z krajami europejskimi.

Podmioty ekonomii społecznej – podmioty działające w wielu obszarach życia społecznego. Ich kluczową zasadą jest prymat działania na rzecz ludzi nad maksymalizacją zysku. Najczęściej są to podmioty gospodarcze i społeczne, które działają w obszarach: usługi socjalne, zdrowie, edukacja i szkolenia, kultura, sport, turystyka i w sektorze mieszkaniowym.

Polityka regionalna – świadoma i celowa działalność centralnych organów władzy publicznej zmierzająca do regulowania międzyregionalnych proporcji rozwoju.

Polityka spójności gospodarczej i społecznej – polityka mająca na celu zmniejszenie różnic w poziomie rozwoju społecznego i gospodarczego pomiędzy regionami lub krajami. Termin odnosi się przede wszystkim do regionów i państw członkowskich Unii Europejskiej.

Pomoc strukturalna – forma współfinansowania projektów ze środków funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

Produkt Krajowy Brutto (PKB) – syntetyczny miernik poziomu społeczno-gospodarczego kraju. Przeliczony na mieszkańca stanowi wskaźnik stosowany w polityce spójności UE, jako kryterium przyznania środków funduszy strukturalnych UE.

Program operacyjny – dokument realizowany w ramach polityki strukturalnej państwa, przyjęty przez Radę Ministrów i Komisję Europejską, służący wdrażaniu Podstaw Wsparcia Wspólnoty, składający się z zestawienia priorytetów oraz wieloletnich działań, wdrażanych przez fundusze strukturalne lub inne instrumenty finansowe.

Prognoza Oddziaływania Na Środowisko - zob. ocena oddziaływania na środowisko

Promocja regionu - działalność osób i instytucji regionalnych na rzecz zaprezentowania walorów i możliwości tkwiących w regionie pod kątem potrzeb i oczekiwań potencjalnych „klientów” (przedsiębiorców, naukowców, instytucji) odbiorców promocji. Celem tych działań jest dostarczenie określonej informacji o regionie, która może przyczynić się do przyciągnięcia kapitału intelektualnego i finansowego, a tym samym wesprzeć procesy innowacyjne i restrukturyzacyjne.

Region – podporządkowana bezpośrednio szczeblowi centralnemu jednostka terytorialna, posiadająca reprezentację polityczną. W Polsce rolę regionów pełnią województwa.

Regionalne Programy Operacyjne (RPO) - istotne narzędzie realizacji polityki wewnątrzregionalnej. W okresie 2007-2013 wdrażane przez każde z województw, które

opracowało swój własny program operacyjny, odpowiadający uwarunkowaniom i potrzebom rozwojowym danego regionu.

Rozwój regionalny – przez to pojęcie rozumie się wzrost potencjału gospodarczego regionów oraz trwałą poprawę ich konkurencyjności i poziomu życia mieszkańców, co przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego kraju.

Rozwój zrównoważony - rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych.

Sektorowe Programy Operacyjne – dokumenty opracowywane przez poszczególne ministerstwa odpowiadające za dane obszary tematyczne.

Sieć NATURA 2000 – europejska sieć obszarów chronionych ustanowiona na mocy dwóch dyrektyw:

- 79/409/EWG o ochronie dziko żyjących ptaków, zwanej Dyrektywą Ptasia, uchwaloną 2 kwietnia 1979 r., a zmodyfikowaną dyrektywami: 981/854/EWG, 85/411/EWG, 86/122/EWG, 91/244/EWG i 94/24/EWG. Dyrektywa ta obliguje państwa członkowskie do wyznaczenia obszarów specjalnej ochrony (OSO), zgodnie z zasadami ochrony, gospodarowania i regulowania liczebności gatunków ptaków, podaje zasady dopuszczalnego ich wykorzystania.
- 92/43/EWG o ochronie siedlisk przyrodniczych oraz dziko żyjącej fauny i flory, zwanej Dyrektywą Siedliskową, uchwaloną 21 maja 1992 r., a zmienioną dyrektywą 97/62/EWG. Ustanowiona w celu ochrony różnorodności biologicznej w krajach członkowskich przez ochronę naturalnych ekosystemów oraz fauny i flory. Dyrektywa zobowiązuje państwa członkowskie do wyznaczenia specjalnych obszarów ochrony (SOO), obejmujących typy siedlisk przyrodniczych oraz gatunki zwierząt (bez ptaków) i roślin.

Rząd RP zainicjował działania w celu utworzenia sieci NATURA 2000 tworząc w 2004 roku OSO i przygotowując rozporządzenie w sprawie SOO.

SIP – System Informacji Przestrzennej obejmuje proces pozyskiwania, przetwarzania i udostępniania danych, dotyczących obiektów o charakterze przestrzennym. Podstawą systemów SIP jest mapa cyfrowa. Do obiektów na mapie dołączane są różnorodne bazy danych opisowych, których jedno z pól rekordu zawiera informacje o położeniu jego w przestrzeni (adres, ulica, miasto, województwo, lub inny obiekt graficzny).

System GPS (Global Positioning System) - system nawigacji satelitarnej obejmujący zasięgiem całą kulę ziemską. Jego zasada działania polega na pomiarze czasu dotarcia sygnału radiowego z satelitów do odbiornika. Znając prędkość fali elektromagnetycznej można obliczyć odległość odbiornika od satelitów. Mając wpisane do pamięci urządzenia położenie satelitów w czasie, mikroprocesor odbiornika może obliczyć pozycję geograficzną (długość i szerokość geograficzną).

Spółeczeństwo informacyjne – społeczeństwo, w którym informacja jest intensywnie wykorzystywana w życiu ekonomicznym, społecznym, kulturalnym i politycznym. Społeczeństwo to posiada bogate środki komunikacji i przetwarzania informacji, będące podstawą tworzenia większości dochodu narodowego oraz zapewniające źródło utrzymania większości ludzi.

Spoleczeństwo obywatelskie - społeczeństwo, w którym obywatele mogą zrzeszać się, powoływać stowarzyszenia, organizacje i podejmować różnego rodzaju działania w sferze publicznej, bez ingerencji ze strony władz państwowych.

Spójność gospodarcza – mierzona za pomocą produktu krajowego brutto na mieszkańca, uwzględniając parytet siły nabywczej. Analizowana w układzie państw oraz regionów (NUTS 2 i NUTS 3).

Spójność społeczna – mierzona za pomocą wskaźnika stopy bezrobocia, ale też coraz częściej jako miernik uwzględnia stopę partycypacji (określa jaka część ludności w wieku produkcyjnym znajduje zatrudnienie). Analizowana w układzie państw oraz regionów (NUTS 2 i NUTS 3).

Stopa bezrobocia rejestrowanego – to wyrażony w procentach stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności aktywnej zawodowo, według stanu na koniec okresu sprawozdawczego.

Strategia Lizbońska – program społeczno - gospodarczy Unii Europejskiej uchwalony w 2000 r. podczas szczytu Rady Europejskiej w Lizbonie. Celem Strategii jest utworzenie do 2010 r. na terytorium Europy najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki na świecie, opartej na wiedzy, zdolnej do długotrwałego rozwoju, tworzącej większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz charakteryzującej się większą spójnością społeczną.

Strategia Rozwoju Województwa – dokument określający spójną koncepcję działania na rzecz długotrwałego, zrównoważonego rozwoju regionu. W myśl art. 11 ust.1a ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590, z późn. zm.) za opracowanie strategii odpowiedzialny jest samorząd województwa. Dokument ten powstaje przy zachowaniu zasady partnerstwa społecznego. Strategia rozwoju województwa realizowana jest poprzez programy wojewódzkie.

Synergia - oznacza współdziałanie czynników, co jest korzystniejsze od sumy efektów funkcjonowania każdego z nich z osobna.

Telepraca (ang. *Tele work*) - termin określający pracę na odległość z wykorzystaniem technik teleinformatycznych.

TEN (Transeuropean Networks) – transeuropejskie sieci transportowe (główne linie spinające kontynent). Program rozbudowy i modernizacji sieci europejskiej infrastruktury transportowej realizowany przy znacznym zaangażowaniu Unii Europejskiej.

Turystyka kwalifikowana – jedna z najważniejszych i najbardziej dostępnych form aktywnego wypoczynku. Do dyscyplin turystyki kwalifikowanej zalicza się turystykę pieszą (nizinną i górską), narciarską (niziną i górską), wysokogórską (jaskiniowa i taternictwo), kolarską, kajakową, żeglarską, motorowodną, swobodne nurkowanie i turystykę motorową (samochodową i motocyklową). Ponadto turystyka kwalifikowana obejmuje imprezy na orientację i turystykę campingową. Celem turystyki kwalifikowanej jest wypoczynek, rekreacja, doskonalenie sprawności i wydolności, poprawa zdrowia oraz wszechstronne poznawanie kraju. Na obszarze województwa mazowieckiego najpopularniejsze dyscypliny turystyki kwalifikowanej to: turystyka piesza, kolarska, kajakowa, żeglarska i motorowa.

Unia Europejska (UE) – powołana mocy Traktatu o Unii Europejskiej (traktat z Maastricht) 7 lutego 1992 r. przez 12 państw członkowskich ówczesnej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej - wszedł on w życie 1 listopada 1993 r. Członkami Unii Europejskiej jest obecnie 25 państw.

URBAN - inicjatywa Wspólnoty polegająca na udzieleniu wsparcia dla projektów mających na celu gospodarczą i społeczną regenerację miast i obszarów miejskich znajdujących się w kryzysie, w celu promowania zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich.

Usługi nierynkowe – do usług nierynkowych należą sekcje: administracja publiczna i obrona narodowa, obowiązkowe ubezpieczenie społeczne, edukacja oraz ochrona zdrowia i opieka społeczna.

Usługi rynkowe - do usług rynkowych zaliczane są sekcje: „handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów mechanicznych, motocykli oraz „artykułów użytku domowego”, „hotele i restauracje „, transport, gospodarka magazynowa i łączność”, „pośrednictwo finansowe”, „obsługa nieruchomości, wynajem nauka i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej”, pozostała działalność usługowa komunalna, społeczna i indywidualna” oraz „gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników”.

Uwarunkowania rozwoju – zewnętrzne i wewnętrzne czynniki mogące w istotny sposób kształtować wzrost gospodarczy i zmiany strukturalne w regionie.

WDB – skrót oznaczający wartość dodaną brutto. Wskaźnik ten mierzy wartość nowo wytworzoną i jest obliczany jako różnica pomiędzy produkcją globalną, a zużyciem pośrednim. Wartość dodana brutto jest wyrażona w cenach bazowych.

Wizja – obraz przyszłego stanu, będący wyobrażeniem pożądanego przyszłości. Wizja powinna zawierać syntetyczny opis dążeń i aspiracji społeczności lokalnej.

Wskaźnik zatrudnienia – dla scharakteryzowania faktycznego zaangażowania ludności w procesie pracy obliczany jest wskaźnik zatrudnienia odnoszący się do osób pracujących. Wskaźnik zatrudniania to liczony w procentach stosunek liczby pracujących do ogólnej liczby ludności w wieku 15 lat i więcej. Wskaźnik zatrudnienia jest również podawany w postaci ogólnej i częściowej.

Współpraca transgraniczna (współpraca przygraniczna) – wspólne działania dwóch państw oraz zainteresowanych regionalnych i lokalnych organów władzy, dotyczące współpracy w sprawach związanych z granicą i funkcjonowaniem obszarów przygranicznych.

Zagospodarowanie przestrzenne - sposób wykorzystywania terenu na różne cele poprzez zabudowę i użytkowanie. Zagospodarowanie przestrzenne jest przedmiotem planowania przestrzennego, a także regulacji prawa materialnego (dotyczy: użytkowania gruntów, ochrony środowiska przyrodniczego, ochrony dóbr kultury, dróg publicznych, gospodarki wodnej i wielu innych).

Zasoby ludzkie – zob. kapitał ludzki.

Zielone Płuca Polski – obszar funkcjonalny o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych w północno-wschodniej Polsce, powołany w wyniku porozumienia władz wojewódzkich, fundacji i instytucji rządowych w celu promowania ekorozwoju.

Zintegrowany Program Operacyjny – program operacyjny, finansowany przez więcej niż jeden z funduszy strukturalnych.

Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) – jeden z programów operacyjnych, służący realizacji Narodowego Planu Rozwoju (NPR)/Podstaw Wsparcia Wspólnoty na lata 2004-2006.

Sejmik Województwa Mazowieckiego
Plac Bankowy 3/5
00-142 Warszawa

Zarząd Województwa Mazowieckiego
ul. Brechta 3
03-472 Warszawa

Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego
ul. Lubelska 13
03-802 Warszawa
tel/ fax (022) 741 34 50
tel/ fax (022) 618 90 96
e-mail: mbp@mbp.mazovia.pl

Oddział Terenowy w Ciechanowie
ul. Powstańców Warszawskich 11
tel/fax 023 672 98 70
e-mail: ciechanow@mbp.mazovia.pl

Oddział terenowy w Płocku
ul. Jachowicza 30
tel/fax 024 262 59 88
e-mail: plock@mbp.mazovia.pl

Oddział Terenowy w Ostrołęce
ul. Kościuszki 17
tel/fax 029 764 25 62
e-mail: ostroleka@mbp.mazovia.pl

Oddział Terenowy w Radomiu
ul. Mokra 2
tel/fax 048 362 56 93
e-mail: radom@mbp.mazovia.pl

Oddział Terenowy w Siedlcach
ul. Pułaskiego 19/21
tel/fax 025 632 56 43
e-mail: siedlce@mbp.mazovia.pl